10

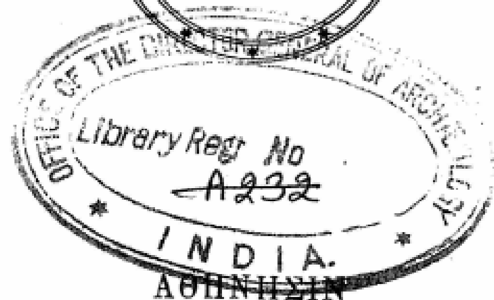
ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1909

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1910

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ ΣΥΡΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΡΝΑΔΑΚΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Χ. ΠΕΤΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX
ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΚΑΙ ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΕ
HEINRICH SCHLIEMANN
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
GEORGES CLEMENCEAU

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Β. Υ. Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἀντιπρόεδρος

Γ. Μιστριώτης

Γραμματεύς

Χρ. Τσούντας

Σύμβουλοι

Στ. Ἀνδρόπουλος
Δημ. Ἀντωνιάδης
Ἀθ. Γεωργιάδης
Δ. Θεοφανόπουλος
Π. Καββαδίας
Π. Καστριώτης
Π. Καρολίδης
Ἀ. Κατριβάνος
Κ. Κουρουνιώτης
Β. Λεονάρδος
Γ. Παπαβασιλείου
Ν. Πολίτης
Κλ. Στέφανος
Ἀν. Σκιᾶς

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

Δ. ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Η Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΙΨ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ ΤΟΥ SAX-MEININGEN
Η Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΙΨ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΚΑΡΟΛΟΣ ΤΟΥ HESSEN
Η Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΙΨ ΡΟΛΑΝΔΟΣ BONAPARTE

Ὁ Σ. Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόκλητος.
Ern. Babelon Paris.
Jul. Beloch. Roma.
Max. Bonnet. Montpellier.
R. C. Bosanquet. Liverpool.
G. Clemenceau. Paris.
Max Collignon. Paris.
Domenico Comparetti. Firenze.
Alexander Conze. Berlin.
Alfred Croiset. Paris.
Ch. Diehl. Paris.
Wilhelm Dörpfeld. Ἀθήνησι.
Fr. v. Duhn Heidelberg.
Joseph Durm. Karlsruhe.
Arthur Evans. Oxford.
Paul Foucart. Paris.
G. Fougères. Paris.
Fr. Hiller v. Gaertringen. Berlin.
Ernst Gardner. Cambridge (England).
Percy Gardner. Oxford.
B. L. Gildersleeve. Baltimore. U. S. America.
Will. Watson Goodwin. Cambridge. U. S. America.
Hamdy Bey. Ἐν Κωνσταντινουπόλει.
Jos. Hampel. Budapest.
B. Haussoullier. Paris.
L. Heuzey. Paris.
D. Hogarth. Oxford.
M Holleaux. Ἀθήνησι.
Th. Homolle. Paris.
K. Καραπάνος. Ἀθήνησι.
Bruno Keil. Strassburg.
R. Kekulé. Berlin.
H. Lechat. Lyon.
G. A. Macmillan London.
Lucien Magne. Paris.
Rev. J. P. Mahaffy.
Hor. Marucchi. Roma.
Adolph Michaelis. Strassburg.
L. A. Milani. Firenze.
Oscar Montelius. Stockholm.
D. C. Monro. Oxford.
Ch. Nizet. Paris.
Th. Ouspensky. Ἐν Κωνστ/πόλει.
G. Perrot. Paris.
Ed. Pottier. Paris.
Luigi Pigorini. Roma.
O. Puchstein. Berlin.
W. M. Ramsay. Aberdeen (Scotland).
S. Reinach. Paris.

E. Reisch. Wien.
W. Ridgeway. Cambridge. (England).
La Comt de Riencourt. 'Αθήνησι.
Rufus B. Richardson New York. America.
'Ρόστοβιτς 'Αλ. Κάϊρον.
Rev. A. H. Sayce. Oxford.
G. Schlumberger. Paris.
H. Schrader. Innsbruck
Cecil Smith. London
E. v. Stern. Odessa.
F. Studniczka. Leipzig.
G. Treu. Dresden.
Charles Waldstein. Cambridge (England).
Th. Wiegand. 'Εν Κωνστ/πόλει.
Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf. Berlin.
Ad. Wilhelm. Wien.
Paul Wolters. München.
Henri Weil. Paris.

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1909

Οἱ ἑταῖροι, ὧν τὰ ὀνόματα εἶνε τετυπωμένα διὰ κυρτῶν γραμμάτων, εἶνε ἑταῖροι ἰσόβιοι.

Ἀγγελόπουλος Ἀθάνατος Θρ.
Ἀγγελόπουλος Ἠλίας
Altmann W.
Ἀνδρόπουλος Στ.
Ἀνέζης Δ.
Anthes Ed.
Ἀντωνιάδης Δ.
Ἀντωνόπουλος Κ.
Ἀποστολάκη Ἄννα
Ἀρβανιτόπουλος Α.

Βακράτσας Εἰρ.
Βαλαωρίτης Ι.
Βαλτατζῆς Π. Γ.
Βάσης Σπυρ.
Βάσος Ἀλέξ.
Βάσος Τιμ.
Battle W.
Βεκούσης Δ.
Βερναρδάκης Ἀθ.
Βερναρδάκης Γρ.
v. Bissing Fr. W.
Bosanquet R. C.
Βούκρας Δ.
Βουλπιώτης Δ.
Bulle H.
Bourguet Ém.

Γεννάδιος Ἰωάν.
Γενοβέλης Π.
Γεωργακόπουλος Ε.
v. Gaertringen Hiller. Fr.
Γεωργιάδης Ἀθ.
Γκιὼν Ἀνδρέας
Goekoop A. E.
Graef B.
Γρηγοράκης Γρ.

Δαμβέργης Ἀν.
Δαμβέργης Ν.
Δελακοβίας Ν.
Σεβ. Δελένδας Ἀντ.
Δέλλιος Ἰωάν.
Δεληγεώργης Λ
Δεμερτζῆς Α.
Δημητριάδης Χ.
Διγενῆς Μ.
Διπλαράκος Γ.
Dörpfeld W.
Δραγάτσης Ἰάκ.

† *Δραγούμης Μ.*
Δραγούμης Σ.
Δρακίδης Π.
Δυοβουνιώτης Γ.

Ἐλευθεριάδης Σωκ
Εὐκλείδης Ι.
Εὐταξίας Ἀθ.
Εὐταξίας Ι.

Ζαΐμης Ἀλ.
Ζάννος Ἠλ.
Ζαρίφης Γ.
Ζυγομαλᾶς Α.

Ἠλιόπουλος Χρ.

Θεοδωρακάκης Στυλ.
Θεοδωράκης Γ.
Θεοδωρόπουλος Β.
Θεοτόκης Γ.
Θεοφανόπουλος Δ.

Judeich Walther

Καββαδίας Π.
Καγκάδης Ἰάκ.
Καζάζης Ν.
Καλαποθάκης Μ.
Καλβοκορέσης Μ.
Καλλιοντζῆς Εὐάγγ.
Καλογερόπουλος Ν.
Καμαρινὸς Σ.
Κανάκης Π.
Καπετανάκης Κ.
Καπλάνογλους Κ. Π.
Καραβασίλης Σπ.
Καραπάνος Κ.
Καρκούλιας Ἡρ.
Καρολίδης Π.
Κάρω Γ.
Καστριώτης Π.
Κατριβάνος Α.
Καυταντζόγλους Ἰω.
Κεραμόπουλος Α.
Κεφάλας Γ.
Kinch Fr
Κλοντηρόπουλος Γ.
Κολυβᾶς Α.
Κουλομόπουλος Κ.
Κουρουνιώτης Κ.
Κοφινᾶς Γ.
Κριεζῆς Ἀντ.
Κρῖνος Π.
Κύρης Μ.
Κωνσταντινίδης Π.
Κωνσταντόπουλος Κ.
Λάππας Μ.
Λαμπρόπουλος Ἀλ.
Λάμπρος Σπ.
Λαμπρυνίδης Μ.
Λεονάρδος Β.
Λεζίνας Γεωρ.
Loewy Em.
Λιόλιος Γ.
Λύδερς Ὄθ.
Λυκάκης Ἀλ.
Λυκούδης Ἐμ.
Λύρης Ἰωάν.

Μαγγιῶρος Σπ.
Μαγιάσης Ἰωάν.
Μακκᾶς Δ
Μακκᾶς Ν.
Μανιάκης Κ.
Μαντζάκος Χ.
Μαντζούφας Ἀνδρ.
Μανωλίδης Σωκρ.
Μαρκόπουλος Ἰω.
Μαρούδης Μ.
Ματάλας Α
Μαυρομιχάλης Π. Κυρ.
Μελισσουργός Γ.
Μητσόπουλος Κ.
Μιστριώτης Γ.
Μούσης Ἰωάν.
Μπαλτῆς Θ.
Μπαλάνος Ν.
Μπαρμπαρέσος Π.
Μπάρτ. Γουλ
Μπενάκης Ἐμ.
Müller K.
Μυλωνᾶς Κ.

Νεγρεπόντης Μ. Μ.
Νικολαΐδης Ι.
Νικολαΐδης Λουδ.
Νικολόπουλος Σ.
Noack F.

Ξανθάκης Π.
Ξανθουδίδης Στ.
Οἰκονόμος Π.

Πάλλης Ἄγ.
Παναγιωτόπουλος Ἀν.
Παντελίδης Ἐμ.
Παπαβασιλείου Γ.
Παπαδημητρακόπουλος Θ.
Παπαμιχαλόπουλος Κ.
Παπαφράγκος Σπ.
Παπαχρήστου Γ.
Pernice Er.
Περρῆς Σ.
Πεταλᾶς Α.
Πολίτης Ἰω.
Πολίτης Ν.
Pontalis L. P.

Ραγκαβῆς Κλ.
Ράλλης Δ.
Ράλλης Στ.
Robert K.
Ρωμαῖος Κ.
Ρωμάνος Ἀθ.

Σακελλαρόπουλος Σπ.
Σακελλαρόπουλος Σωτ.
Schiff Al.
Schrader H.
Σιμόπουλος Ἰω.
Σκιᾶς Α.
Σκουζὲς Ἀλ.
Σκουζὲς Π.
Σκουλούδης Σ.
Σοφούλης Θ.
Σπηλιόπουλος Χ.
Στάης Β.
Στάης Σ.
Σταμούλης Ἀναστ.

Σταυρόπουλος Δ.
Steele Daniel
Στέφανος Κλὼν
Στέφανος Κυπ.
Στεφανάκος Φιλόθεος
Στρέϊτ Γ.
Στρέϊτ Στ.
Studniczka F.
Σφακιανάκης Π.
Σχλίεμαν 'Αγ.
Σωτηριάδης Γ.
Σῶχος Λ.

Τραπάντζαλης Γ.
Τριανταφυλλάκος Ν.
Τσάτσος 'Ιω.
Τσιβανόπουλος Δ.
Τσίλλερ 'Ερ.
Τσούντας Χρ.
Τυπάλδος Μπασιᾶς 'Αθ.

Fabricius E.
Φωτίου 'Ιω.

Χατζιδάκις Γ.
Χατζιδάκις Ι.

Ψαλτήρας Γ.

Wide Sam
Wiegand Theodor

Zahn Robert

ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1909

ΜΕΤΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ ΤΗΣ

Προϋπολογισμοῦ Κεφ.	Ἀρ.	Εἶδος ἐσόδων	Προϋπολογισθέντα		Εἰσπραχθέντα		Εἰσπραχθέντα Ἐπὶ πλέον		Ἐπὶ ἔλαττον	
Α	1	Εἰσφοραί.................. Δρ.	3,000	—	2,393	45			606	55
	2	Τόκοι καὶ μερίσματα........ »	22,185	—	35,963	50	13,778	50		
	3	Ἔσοδα ἐξ ἀκινήτων κτημάτων »	168	—					168	—
	4	» ἐκ δημοσιευμάτων ... »	10,000	—	9,773	40			226	60
	5	» κεκλεισμένων χρήσεων »	168	—	168	—				
	6	» διάφορα............ »	250	—	456	70	216	70		
	7	» ἐκ τοῦ Λαχείου ..... »	300,000	—	225,000	—			75,000	—
		Τὸ περίσσευμα τοῦ ἔτους 1908 »	56,157	51	56,157	51				
		Τὸ ὅλον Δραχ.	391,928	51	329,912	56	13,995	20	76,001	15

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909

Ὁ Ταμίας
ΑΛΕΞ. Α. ΜΥΛΩΝΑΚΟΣ

Ὁ Λογιστής
Κ. Α. ΜΙΣΙΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1909

Προϋπολογισμοῦ Κεφ.	Ἀρ.	Εἶδος ἐξόδων	Προϋπολογισθέντα		Ἐνταλθεῖσαι πληρωμαί		Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον	
Α		*Προσωπικόν*						
	1	Μισθοὶ προσωπικοῦ Γραφείων καὶ Βιβλιοθήκης...	12,960	—	12,665	—	295	—
	2	» » τῶν ἀρχαιοτήτων	50,100	—	39,500	85	10,599	15
Β		*Γραφεῖα, Διαχείρισις καὶ Βιβλιοθήκη*						
	1	Ἔξοδα Γραφείων καὶ διαχειρίσεως..	8,995	—	8,771	05	223	95
	2	Βιβλιοθήκη..................	6,200	—	5,770	80	429	20
Γ		*Ἀνασκαφικὰ ἔργα καὶ δημοσιεύματα*						
	1	Ἀνασκαφαὶ καὶ συντήρησις ἀρχαίων μνημείων...	259,241	69	224,634	73	34,606	96
	2	Γενικὰ ἔξοδα ἀνασκαφῶν καὶ συντηρ. τῶν μνημείων	12,200	—	12,200	—		
	3	Δημοσιεύματα	26,000	—	17,340	30	8,659	70
Δ		Διάφοροι δαπάναι καὶ ἀπρόοπτα ἔξοδα.........	9,091	72	7,155	77	1,935	95
Ε		Ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων	7,140	10	7,140	10		
		Τὸ ὅλον Δραχ.	391,928	51	335,178	60	56,749	91

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐχορηγήθησαν πιστώσεις.. Δρ. 391,928.51
Ἐνετάλησαν πληρωμαί.......... .... » 335,178.60
Ἀδιάθετοι πιστώσεις............ Δρ. 56,749.91

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909

Ὁ Ταμίας
ΑΛΕΞ. Α. ΜΥΛΩΝΑΚΟΣ

Ὁ Λογιστής
Κ. Α. ΜΙΣΙΟΣ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1909

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἄρθρον 1.

ΕΙΣΦΟΡΑΙ

Εἰσπραχθέντα ἐξ εἰσφορῶν τακτικῶν ἑταίρων	Δρ.	2,393.45	Δρ.	2,393,45

Ἄρθρον 2.

ΤΟΚΟΙ ΚΑΙ ΜΕΡΙΣΜΑΤΑ

Εἰσπραχθέντα:

Ἀπὸ τόκους Β' ἑξαμηνίας 1908 καὶ Α' ἑξαμηνίας 1909 τῶν παρὰ τῇ Τραπέζῃ Γ. Π. Σκουζὲ ἐντόκων καταθέσεων	Δρ.	2,521 40		
Ἀπὸ τόκους τῶν παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῆς Ἀνατολῆς ἐντόκων καταθέσεων τῆς Ἑταιρείας μέχρι τῆς 23 Μαΐου ἑ. ἔ.	»	9,485.45		
Ἀπὸ τόκους καὶ μερίσματα 56 μετοχῶν τῆς Ἐθν. Τραπέζης καὶ 1687 ὁμολογιῶν Ἐθνικοῦ Δανείου Ἑνοποιήσεως 1898 Β' ἑξαμηνίας 1908 καὶ Α' ἑξαμηνίας 1909	»	19,660.—		
Ἀπὸ τόκους τῶν 1687 ὁμολογιῶν Ἐθνικοῦ Δανείου Ἑνοποιήσεως 1898 τῆς Β' ἑξαμηνίας τοῦ 1909	»	4,242,50		
Ἀπὸ ἀντίτιμον 28,50 φρ. διὰ τόκους ὁμολογίας κεφαλαιοποιήσεως	»	29,15		
Ἀπὸ τόκους Α' ἑξαμηνίας 1909 τῶν κληρωθεισῶν εἰς τὸ ἄρτιον δέκα ὁμολογιῶν ἑνοποιήσεως . . .	»	25.—	»	35,963 50

Ἄρθρον 4.

ΕΣΟΔΑ ΕΚ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

Εἰσπραχθέντα:

Ἀπὸ ἀντίτιμον πωληθέντων τευχῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος	Δρ.	4,958.—		
Ἀπὸ ἀντίτιμον πωληθέντων τευχῶν τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἑταιρείας	»	334.—		
Ἀπὸ ἀντίτιμον πωληθέντων τόμων τοῦ συγγράμματος Π. Καββαδία καὶ Καβεράου «ἡ Ἀνασκαφὴ Ἀκροπόλεως»	»	3,074.50		
Εἰς μεταφοράν	»	8,366.50.	Δρ.	38,356 95

Ἐκ μεταφορᾶς	Δρ.	8,366.50	Δρ.	38,356.95
Ἀπὸ ἀντίτιμον πωληθέντων τόμων τοῦ συγγράμματος Χ. Τσούντα «Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου»	»	1,307.40		
Ἀπὸ ἀντίτιμον πωληθέντων τόμων τῶν πρακτικῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Συνεδρίου 1905	»	42.—		
Ἀπὸ ἀντίτιμον πωληθέντων τόμων τοῦ συγγράμματος Π. Καββαδία «Τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ»	»	45.—		
Ἀπὸ ἀντίτιμον πωληθέντος καταλόγου τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου	»	12.50	»	9,773.40

Ἄρθρον 5.

ΕΣΟΔΑ ΚΕΚΛΕΙΣΜΕΝΩΝ ΧΡΗΣΕΩΝ

Εἰσπραχθέντα ἀπὸ ἐνοίκιον τῆς ἐν Ἐλαιοτριβείοις οἰκίας τῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1908 . . .	Δρ.	150.—		
Εἰσπραχθέντα ἀπὸ ἐνοίκιον τῆς ἐν Ἐλευσῖνι οἰκίας τῆς Ἑταιρείας	»	18.—	Δρ.	168.—

Ἄρθρον 6

ΕΣΟΔΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

Εἰσπραχθέντα :

Ἀπὸ τίμημα ἐκποιηθέντος ὑλικοῦ τῆς Ἑταιρείας. .	Δρ.	60.50		
Ἀπὸ ἐπιμελητὴν Δ. Πίππαν δι' ὅσα κατέβαλε προερχόμενα ἐκ πληρωμῆς ἡμερομισθίων τῶν ἐν Δήλῳ ἐργασιῶν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου	»	178.30		
Ἀπὸ Π. Καββαδίαν δι' ἀντίτιμον ἐπιστραφέντος 15ου τυπογραφικοῦ φύλλου 3ου τεύχους μαθημάτων προϊστορικῆς ἀρχαιολογίας	»	100.—	Δρ.	338 80

Ἄρθρον 7.

ΕΣΟΔΑ ΕΚ ΤΟΥ ΛΑΧΕΙΟΥ

Εἰσπραχθέντα :

Ἀπὸ ἔσοδα τῶν τριῶν κληρώσεων τοῦ ἔτους 1909 τοῦ Λαχείου ὑπὲρ τοῦ Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων κατὰ τὸν νόμον ΓΝΖ'	Δρ.	225.000.—	Δρ.	225,000.—
Ὅσα ἐγράφησαν εἰς χρέωσιν τῆς μερίδος «Ταμεῖον Λαχείου Ἐθνικοῦ Στόλου» ἐν τῷ Γενικῷ Ἰσολογισμῷ 31 Δεκεμβρίου ἑ. ἔ. εἰς πίστωσιν τοῦ παρόντος κεφαλαίου διὰ τὴν εἰς τὴν Ἑταιρείαν ἀνήκουσαν μερίδα ἐκ τῶν ἐσόδων τοῦ Λαχείου τῆς Δ' κληρώσεως τοῦ 1909 ἔτους, μήπω εἰσπραχθεῖσαν	»	75,000.—	»	75,000.—
			Δρ.	348.637.15

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΤΩΝ ΕΞΟΔΩΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1909

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Προσωπικόν

Ἄρθρον 1.

ΜΙΣΘΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΩΝ ΓΡΑΦΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Δαπανηθέντα	Δρ. 12,665.—	Δρ. 12.665.—

Ἄρθρον 2.

ΜΙΣΘΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Δαπανηθέντα	Δρ. 39,500.85	Δρ. 39,500.85

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Γραφεῖα, Διαχείρισις καὶ Βιβλιοθήκη.

Ἄρθρον 1.

ΕΞΟΔΑ ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ

Δαπανηθέντα :	Εἰς θέρμανσιν καὶ φωτισμὸν	Δρ.	701.35
»	» δημοσιεύσεις εἰς τὰς ἐφημερίδας . .	»	569.50
»	» χάρτην καὶ τυπωτικὰ διαφόρων ἐντύπων	»	504.40
»	» γραφικὴν ὕλην καὶ λογιστικὰ βιβλία	»	387.40
»	» διάφορα ἔξοδα	»	593 40
»	» καθαρισμὸν τοῦ Καταστήματος . .	»	240.—
»	» ἔξοδα ἀποστολῆς ἐπιταγῶν εἰς διαφόρους δικαιούχους	»	269.65
»	» ταχυδρομικὰ τέλη	»	171.90
»	» φύλακτρα χρεωγράφων	»	31.75
»	» ἐπιχορήγησιν τοῦ Γραμματέως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου . . .	»	1,440.—
»	» ἀποζημίωσιν ἐπόπτου τῆς Ταμιακῆς καὶ Λογιστικῆς ὑπηρεσίας . . .	»	936.—
	Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	5,845.35

	'Εκ μεταφορᾶς	Δρ.	5,845 35		
Δαπανηθέντα :	Εἰς ἀμοιβὴν τοῦ κ. Γ. 'Αναγνωστοπούλου διὰ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ καθοδήγησιν τῆς 'Εταιρείας πρὸς συμμόρφωσιν πρὸς τὸν νέον νόμον	»	500 —		
»	» ἀξίαν τάπητος καὶ ἀνεμιστῆρος διὰ τὸ Κατάστημα τῆς 'Εταιρείας	»	288.95		
»	» ἀξίαν φωτογραφικῶν πλακῶν διὰ τὰς διαλέξεις τῆς 'Εταιρείας . .	»	237.70		
»	» ἀξίαν δύο πηλικίων καὶ δύο ἐνδυμασιῶν τῶν κλητήρων τῆς 'Εταιρείας.	»	80.—		
»	» ἀξίαν καλύμματος ὑδαταποθήκης καὶ ὑαλοπινάκων θύρας ὑπογείου Καταστήματος τῆς 'Εταιρείας. .	»	33.50		
»	» ἀποστολὴν τηλεγραφήματος εἰς 'Ερ. Γλάδστωνα ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς μνήμης τοῦ φιλέλληνος πατρός του	»	16.—		
»	» ἔξοδα ἐκτελωνισμοῦ γυψίνου ἀναγλύφου μνημείου Φουρτβαΐγκλερ. .	»	9.35		
»	» ἀξίαν χαρτοσήμου ἐπικολληθέντος εἰς τὰς ὁμολογίας παγίων καταθέσεων ἐν ταῖς Τραπέζαις 'Ανατολῆς, 'Αθηνῶν καὶ Σκουζὲ καὶ πρὸς ἐξόφλησιν τῶν χρηματικῶν ἐνταλμάτων τοῦ 'Υπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν διὰ τὸ ἔσοδον τῆς Εταιρείας ἐκ τοῦ Λαχείου . .	»	1,760.20	Δρ.	8,771,05

Ἄρθρον 2.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Δαπανηθέντα :	εἰς ἀγορὰν διαφόρων βιβλίων	Δρ.	5,086.80		
»	» δετικὰ » »	»	418.80		
»	» ἀξίαν καὶ τοποθέτησιν 2 βιβλιοθηκῶν	»	160.—		
»	» χάρτην καὶ τυπωτικὰ 1ου καὶ 2ου τυπογραφικοῦ φύλλου Καταλόγου Βιβλιοθήκης	»	100.—		
»	» ἀξίαν γραφικῆς ὕλης	»	5.20	Δρ.	5,770.80

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

'Ανασκαφικὰ ἔργα καὶ δημοσιεύματα

Ἄρθρον 1.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Δαπάναι ἀναστηλώσεως τοῦ Ἐρεχθείου

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν .	Δρ.	1,088.35		
» » Ι. Μαλάνον, Π. Δράκον, Λ. Ζαχαράκην δι' ἀξίαν τσιμέντου, μολύβδου καὶ ἐργαλείων	»	319.10	Δρ.	1,407.45

Δαπάναι ἀναστηλώσεως Προπυλαίων.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν .	Δρ.	15,020.80		
» » Ἀ. Ἀγγελόπουλον, Κ. Χούλσμαν, Σ. Ἐλευθεριάδην, Ἰ. Μαγγιῶρον κλπ. δι' ἀξίαν ζίγκου, λιθοκόλλας, σιδηρικῶν, ξυλείας, μολύβδου κλπ. .	»	3.173.70		
» » Ἀγγλικὴν Ἑταιρείαν μαρμάρων, δι' ἀξίαν μαρμάρων καὶ μεταφορὰν μέχρι τοῦ σταθμοῦ Ἀττικῆς	»	7,711.25		
» » Ν. Μοσχοῦ, διὰ μεταφορὰν τῶν ἀνωτέρω μαρμάρων ἐκ τοῦ σταθμοῦ Ἀττικῆς εἰς Ἀκρόπολιν	»	1,227.—		
» » ἐπισκευὴν ἐργαλείων καθ' ὅλον τὸ ἔτος	»	301.23		
» » φωτογραφικὴν ἐργασίαν	»	78.—		
» » ἁμαξαγώγια τοῦ Νομομηχανικοῦ Ν. Μπολάνου διὰ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐργασιῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος	»	584.90		
» » ἐκτελωνισμὸν καὶ μεταφορὰν λιθοκόλλας	»	33.50		
» » Κ. Χρονόπουλον δι' ἀξίαν 2 κλιμάκων	»	25.—	»	28,155.38

Σκαφικαὶ ἐργασίαι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν (ἐν τῇ πλατείᾳ Ἀκροπόλεως καὶ ἐν τῇ περιφερικῇ ὁδῷ).

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν, τεχνιτῶν καὶ καρραγωγέων	Δρ.	14,293.95		
» » εἰς ἀξίαν ζεμπυλίων κλπ.	»	55.90	»	14,349.85
Εἰς μεταφορὰν			Δρ.	43,912.68

'Εκ μεταφορᾶς. . . . . Δρ. 43,912.68

Κατασκευὴ τοίχου καὶ κιγκλιδώματος
περὶ τὴν 'Ακρόπολιν
καὶ ὑποστήριξις τοίχου Ναοῦ 'Απτέρου Νίκης.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια κατασκευῆς τοίχου παρὰ τὴν λεωφόρον 'Ακροπόλεως καὶ τοποθετήσεως κιγκλιδώματος	Δρ.	1,081.95		
» » ἀξίαν πωρίνων λίθων	»	185.80		
» » ἀξίαν ἐργαλείων	»	34 50		
» » εἰς ἐργολάβον Γ. Ντότσον δι' ἐκτελεσθεῖσαν ἐργασίαν τοῦ περὶ τὴν 'Ακρόπολιν τοίχου	»	6,087.70		
» » ἐργολάβον Β. Χαραλαμπόπουλον δι' ἀξίαν παραληφθέντων κιγκλιδωμάτων	»	2,500 —		
» » ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν πρὸς ὑποστήριξιν Ναοῦ 'Απτέρου Νίκης	»	242.50		
» » ἀξίαν ἀσβέστου, τσιμέντου κλπ. πρὸς ὑποστήριξιν Ναοῦ 'Απτέρου Νίκης.	»	79.30	Δρ.	10,211 75

Κατασκευὴ φυλακείων παρὰ τὴν Λεωφόρον
'Ακροπόλεως κ.λ.π.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν	Δρ.	2,168.30		
» » Μηνᾶν Νικολέτον, 'Εμμ. Σακελλαριον κλπ. δι' ἀξίαν ἀσβέστου, γωνιαίων λίθων, ὀγκολίθων, πλακῶν, ξυλείας, κεράμων, πορσελάνης κλπ. . . .	»	837.75		
» » ἀξίαν καὶ ἐπισκευὴν ἐργαλείων ἐργατῶν περὶ τὴν 'Ακρόπολιν	»	130.—		
» » Π. Νίκλαν δι' ἀξίαν θυρῶν καὶ παραθύρων	»	427.—		
» » εἰς ἀποζημίωσιν Β Βασιλειάδου ἀρχιτέκτονος, δι' ἐπίβλεψιν τῶν ἐργασιῶν περὶ τὴν 'Ακρόπολιν	»	150.—		
» » ὁδοιπορικὰ ἐννέα μεταβάσεων ἀρχιεπιστάτου 'Ο. 'Ωρολογᾶ εἰς Πειραιᾶ πρὸς προμήθειαν ὑλικῶν	»	10.35	»	3,723.40

'Ανασκαφαὶ ἐν Θεσσαλίᾳ.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν ἐν ἀνασκαφαῖς Παγασῶν	Δρ.	2,586.—		
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	2,586.—	Δρ.	57,847.83

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	2,586.—	Δρ. 57,847.83
Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν ἐν ἀνασκαφαῖς Ἀμφανῶν	»	197.—	
» » » » ἐν ἐργασίαις πρὸς ὑποστήριξιν θολωτοῦ τάφου Διμηνίου	»	147.—	
» » ἀμοιβὴν Ι. Σνούταρη μηχανικοῦ δι' ἐπίβλεψιν τῶν ἐν Διμηνίῳ ἐργασιῶν	»	50.—	
» » ἀξίαν ἀσβέστου διὰ τὰς ἐν Διμηνίῳ ἐργασίας	»	47.90	
» » φωτογράφησιν στηλῶν Παγασῶν .	»	80.—	
» » ἀποζημίωσιν καὶ ὁδοιπορικὰ τοῦ Ἐφόρου Α. Ἀρβανιτοπούλου . .	»	499.75	
» » ἐκτελωνισμὸν λιθογραφημάτων στηλῶν Παγασῶν.	»	14.70	
» » ἀξίαν ἀγροῦ ἀγορασθέντος παρὰ Δ. Τσακανίκα δι' ἀνασκαφὰς Παγασῶν	»	116.50	Δρ. 3,738.85

Δαπάναι καταρτισμοῦ Μουσείου Βόλου.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν.	Δρ.	2,113.20	
» » Ἠλ. Καραλόπουλον, ἀδελ. Γιάνναρη Ηλ. Κουτσοβέλη κλπ. δι' ἀξίαν χάλυβος, γύψου, ξυλείας, ἐργαλείων κλ.	»	2,050.30	
» » Π. Μαργαρίτην καὶ Χ. Πολίτην δι' ἀξίαν 40 σιδηρῶν θηκῶν κλπ. διὰ τὰς στήλας Παγασῶν	»	1,100.—	
» » Δ. Μπακαλούδην καὶ Χ. Πολίτην δι' ἀξίαν 7 ἀρχαιοθηκῶν μετὰ τῶν ὑελοπινάκων αὐτῶν.	»	953.50	
» » ἀμοιβὴν καὶ ὁδοιπορικὰ τοῦ συγκολλητοῦ ἀρχαίων Ι. Παπανικολάου .	»	236.40	
» » Γ. Μπουκοβάλαν, Σ. Παρθένιον κλ. δι' ἀξίαν κηροῦ, οἰνοπνεύματος καὶ ἄλλων ὑλικῶν πρὸς συγκόλλησιν ἀρχαίων	»	123.30	
» » μεταφορὰν καὶ τοποθέτησιν ἀρχαίων εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου	»	363.70	
» » ἐπισκευὴν ἐργαλείων	»	47.40	
» » ἀποζημίωσιν καὶ ἐνοίκιον τοῦ γλύπτου Α. Παναγιωτάκη	»	425.—	
» » Α. Βαΐαν, Δ. Μπίνην κλπ. δι' ἀξίαν βερνικίου, καθισμάτων, κλειδῶν καὶ γραφικῆς ὕλης	»	107.20	
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	7,520.—	Δρ. 61,586.68

	Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	7,520.—	Δρ.	61,586.68
Δαπανηθέντα εἰς	ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν Γεν. Ἐφόρου Π. Καββαδία	»	249.10		
» »	ἀμοιβήν, ὁδοιπορικὰ καὶ ἐνοίκιον Ε. Ζιλλιερὼν ἐργασθέντος ἐν τῷ Μουσείῳ	»	1,456.—		
» »	ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν τεχνίτου Ι. Βούδα	»	111.80		
	ὁδοιπορικὰ Γ. Λαμπαδίτου καὶ Κ. Γκέκου	»	62.55	Δρ.	9,399.45

Ἐργασίαι Ἐπιδαύρου.

Δαπανηθέντα εἰς	ἡμερομίσθια ἐργατῶν, ξυλουργῶν, κτιστῶν καὶ καρραγωγέων	Δρ.	10,623.15		
» »	ἐμπόρους Ι. Τερζάκην, Λ. Κοκκίνην, Σ. Σπηλιόπουλον, Π. Κοσμήν, Ε. Δηλαβέρην, Στ. Πρατσινάκην κλπ. δι' ἀξίαν γύψου, τσιμέντου, ὑελοπινάκων, στόκου, πλακῶν, ξυλείας, ἀσβέστου, ἐλαιοχρωμάτων, σιδηρικῶν, λίθων	»	5,769.90		
» »	μεταφορικὰ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐκ Ναυπλίου γύψου, τσιμέντου, ξυλείας, πλακῶν, κλπ.	»	977.55		
» »	ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασίας Γεν. Ἐφόρου κατὰ τοὺς μῆνας Ἰανουάριον, Φεβρουάριον, Ἀπρίλιον καὶ Αὔγουστον 1909. .	»	411.50		
» »	ἀμοιβὴν Ἰταλοῦ τεχνίτου Ι. Βούδα	»	396.15		
» »	ὁδοιπορικὰ τεχνιτῶν Ι. Παπᾶ, Σ. Τράγκα, Α. Παναγιωτάκη, Λ. Βαζέου, Χ. Καλάβρια, Σ. Ζομπούλη, Φουστέρη, Ἠλ. Τομαῆ, Γ. Ζαχαρίου, Α. Μότου, Κοροπούλη, Γάσπαρη	»	386.25		
» »	ὁδοιπορικὰ Α. Ῥωμαΐδου φωτογράφ.	»	37.50		
» »	» Π. Βοστιτσάνου ἐπιστάτου, μετατεθέντος εἰς Ἀθήνας . .	»	64.50		
» »	ὁδοιπορικὰ Ι. Εὐαγγελίδου καὶ Π. Βοστιτσάνου πρὸς ἐξαργύρωσιν ἐπιταγῶν	»	52.50		
» »	ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν Γ. Εὐγενίου βοηθοῦ μηχανικοῦ.	»	577.95		
	Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	19,296.95	Δρ.	70,986.13

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	19,296.95	Δρ.	70,986.13
Δαπανηθέντα εἰς ὁδοιπορικὰ Χ. Γιαμαλίδου . . .	»	97 10		
» » » Δ. Εὐαγγελίδου εἰς Ἀθήνας καὶ Τίρυνθα.	»	64.05		
» » Πάλλην καὶ Κοτζιᾶν δι' ἀξίαν χάρτου ἰχνογραφίας καὶ σχεδιάσεως. .	»	84.80		
» » Α. Ῥωμαΐδην διὰ φωτογράφησιν ἀρχαίων εἰς 20 πλάκας	»	160 —		
» » ἔξοδα φωτισμοῦ καὶ θερμάνσεως. .	»	71.—		
» » γραφικὰ ἔξοδα καθ' ὅλον τὸ ἔτος. .	»	68.40		
» » μεταφορὰν ἀρχαίων	»	17.80		
» » ἐπισκευὴν ἐργαλείων	»	36.20	Δρ.	19,896.30

Ἐργασίαι ἐν Κεραμεικῷ.
(Κατασκευὴ περιβολοτοίχου, συμπλήρωσις οἰκοδομῆς ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ καὶ Μουσείου καὶ ἀνασκαφαί).

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια κτιστῶν, ἐργατῶν καὶ χαρραγωγίων εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ περιτειχίσματος	Δρ.	763.75		
» » Π. Μπλαδάκην, Κ. Κοκᾶν, Κ. Σέγκον δι' ἀξίαν ἀργῶν λίθων καὶ ἀσβέστου διὰ τὸ περιτείχισμα.	»	463.50		
» Α. Κοκκίνην, Ι. Σφυρίδην κλπ. δι' ἀξίαν ὑδαταποθήκης μετὰ κρουνῶν καὶ σιδηροσωλήνων ξυλείας καὶ πλακῶν	»	541.50		
» » δικαίωμα ποσίμου ὕδατος ἔτους 1909	»	82.50		
» » Δ. Ἀθανασόπουλον καὶ ἀδελφοὺς Κριθαρᾶ δι' ἀξίαν ὑελοπινάκων καὶ 4 καθισμάτων	»	106.50		
» » λιθοδομὴν θύρας περιβόλου	»	35.—		
» » ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ χαρραγωγίων διὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ Α. Βροῦκνερ	»	4,188.75		
» » ὁδοιπορικὰ ἐκ Βερολίνου εἰς Ἀθήνας καὶ ἀποζημίωσιν τοῦ κ. Α. Βροῦκνερ	»	1,050.—		
» » ἀξίαν ὑλικῶν διὰ τὰς ἀνασκαφάς. .	»	19.30		
» » φωτογραφικὰς δαπάνας διὰ τὰς ἀνασκαφὰς	»	45 30	Δρ.	7,296.10

Ἀνασκαφαὶ ἐν Μοσχάτῳ (παρὰ τὸ Φάληρον).

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	1,015 10		
» » Θ. Γεωργίου δι' ἀξίαν πτύων καὶ ζεμπυλίων.	»	11.70		
» » ἐνοίκιον οἰκίας πρὸς τοποθέτησιν ἐργαλείων	»	10.—		
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	1,036.80	Δρ.	98,178.53

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	1,036.80	Δρ.	98,178 53
Δαπανηθέντα εἰς ὁδοιπορικὰ Β. Στάη, Δαΐρπφελ καὶ Ἀντωνιάδου	»	10.20		
» » μεταφορὰν ἐργαλείων	»	12.95		
» » ἀποζημίωσιν καὶ ὁδοιπορικὰ Γ. Κατσούλη	»	98.15		
» » ὁδοιπορικὰ ἐφόρου Β. Στάη καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἀνασκαφῶν .	»	40 —		
» » Π Βουγιουκλάκην διὰ τὴν ἐπιχωμάτωσιν τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν	»	200.—	»	1,398.10

Ἐργασίαι ἐν Ὀλυμπιείῳ.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια μαρμαράδων, ἐργατῶν καὶ κτιστῶν	Δρ.	7.929.15		
» » Σ Ἐλευθεριάδην, Ἰ. Μαλάνον, Α. Ξηροτάγαρον κλπ. δι' ἀξίαν πορσελάνης, τσιμέντου, πωρίνων λίθων, ἀσβέστου, ἐργαλείων κλπ.	»	3,881.55		
» » μεταφορὰν ἄμμου	»	46.75		
» » ἐπισκευὴν ἐργαλείων.	»	139.65		
» » ἀποζημίωσιν τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασίας	»	3,600.—	Δρ.	15,597.10

Δαπάναι πρὸς καθαρισμὸν τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῶν χώρων.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	1,459.55	Δρ.	1459.55

Δαπάναι πρὸς συντήρησιν τῆς δενδροφυτείας τοῦ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν χώρου.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ καρραγωγέων	Δρ.	2,852.25		
» » Α. Κομανὸν καὶ Ν. Γελανταλῆν δι' ἀξίαν σκαφικῶν ἐργαλείων	»	47.45		
» » προμήθειαν κόπρου	»	70.—		
» » ἀξίαν πεύκων καὶ λευκῶν	»	28 —		
» » ἀποζημίωσιν τοῦ κηπουροῦ Κ. Μιχαλαράκου	»	760.65	Δρ.	3,758.35

Ἐργασίαι πρὸς συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν τῶν ἐν ταῖς Μοναῖς Μετεώρων Ναῶν.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν	Δρ.	1473.25		
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ	1,473.25	Δρ.	120,391.63

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	1,473.25	Δρ.	120,391.63
Δαπανηθέντα εἰς Π. Σπυρόπουλον, Δ. Χρόνην, Δ. Ἀργυρόπουλον δι' ἀξίαν ξυλείας, τσιμέντου, ἀσβέστου, κεράμων κλπ.	»	426.50		
» » μεταφορὰν ἐκ Τρικκάλων καὶ Καλαμπάκας εἰς Μετέωρα τσιμέντου, ἀσβέστου, ξυλείας κλπ.	»	100.—		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασίας Ἀ. Ἀδαμαντίου.	»	541.85	Δρ.	2,541.60

Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἑρμιόνῃ

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	2,304.—		
» » ἀξίαν ἐργαλείων καὶ ὑλικοῦ	»	109.50		
» » φωτογραφικὴν ἐργασίαν	»	45.50		
» » μεταφορὰν ἀρχαίων καὶ ἐργαλείων ἐξ Ἑρμιόνης εἰς Κεντρικὸν Μουσεῖον	»	30.—		
» » ἀποζημίωσιν καὶ ὁδοιπορικὰ τοῦ Διευθύνοντος τὰς ἐργασίας Α. Φιλαδελφέως.	»	753.20	Δρ.	3,242.20

Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἰθώμῃ

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	1.214.95		
» » Α Τζηρίτην καὶ Ν. Γελανταλὴν δι' ἀξίαν 70 ζεμπυλίων, στυλιαρίων, σκαπανῶν κλπ.	»	177.15		
» » ἀξίαν γραφικῆς ὕλης	»	16.75		
» » ἐπισκευὴν ἐργαλείων	»	23,30		
» » ἀποζημίωσιν καὶ ὁδοιπορικὰ τοῦ Διευθύνοντος τὰς ἐργασίας Γ. Οἰκονόμου	»	331.20		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ μεταφορικὰ ἀποσκευῶν τοῦ ἀρχιεργάτου Χ. Καούστου. .	»	71.85	Δρ	1,835.20

Ἀνασκαφαὶ ἐν Σουνίῳ

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	1,206.—		
» » ἀξίαν διαφόρων ὑλικῶν	»	75.20		
» » ἀποζημίωσιν τοῦ ἐπιστάτου Θ. Καλλινίκου	»	240.—		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Ἐφόρου Β. Στάη . . .	»	253.30	Δρ.	1,774.50
Εἰς μεταφορὰν . . .			Δρ.	129,785 13

Ἐκ μεταφορᾶς . . .			Δρ.	129,785.13

Ἀνασκαφαὶ ἐν Νάξῳ

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	350.—		
» » μεταφορὰν ὑλικῶν καὶ ἐργαλείων .	»	43.50		
» » ἀξίαν κιβωτίων πρὸς τοποθέτησιν τῶν εὑρημάτων καὶ ἐνοίκιον πρὸς φύλαξιν τῶν εὑρημάτων καὶ κατασκευὴν κιγκλιδώματος πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ χώρου	»	76.50		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν Νόμον τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασίας Κλ. Στεφάνου	»	192.20	Δρ.	662.20

Ἀνασκαφαὶ Ἀμφιαρείου.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	582.50		
» » ἀξίαν σχοινίου, ἥλων, εἰδῶν γραφῆς	»	27.50		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν τοῦ ἐπιστάτου Ν. Ράπτου.	»	263.20		
» » ὁδοιπορικὰ Ἀ. Κολιοστάση καὶ Λ. Στάη.	»	73.—		
» » ἀποζημίωσιν καὶ ὁδοιπορικὰ κατὰ τὸν νόμον τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασία Β. Λεονάρδου	»	704.70	Δρ.	1650.90

Ἐργασίαι πρὸς ὑποστήριξιν θολωτοῦ τάφου ἐν Μυκήναις.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	71.50		
» » ἀξίαν ὑλικῶν.	»	8.10		
» » μεταφορὰν ἀρχαίων εἰς τὸ Μουσεῖον Ναυπλίου	»	5.—		
» » ἀποζημίωσιν καὶ ὁδοιπορικὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Δ. Εὐαγγελίδου . . .	»	44.40		
» » ἀποζημίωσιν καὶ ὁδοιπορικὰ Χ. Τσούντα	»	42.20	Δρ.	171.20

Ἐργασίαι ἐπισκευῆς τοῦ Μουσείου Ὀλυμπίας.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια τεχνιτῶν, ἐργατῶν καὶ καρραγωγέων	Δρ.	3,899.75		
» » Ἰ. Σωτηρόπουλον, Χ Βασιλόπουλον, Ἐ. Δηλαβέρην, Φ. Κανούταν, δι' ἀξίαν ἀσβέστου, γύψου, κεράμων, τσιμέντου, μολύβδου, ξυλείας καὶ πορσελάνης	»	5,705.75		
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	9,605.50	Δρ.	132,269.43

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	9,605 50	Δρ.	132,269.43
Δαπανηθέντα εἰς ἔξοδα μεταφορᾶς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ὀλυμπίαν μολύβδου, κεράμων, ξυλείας κλπ. σιδηροδρομικῶς	»	1,092.70		
» » ὁδοιπορικὰ Ἰ. Σπιτάδη πρὸς παραλαβὴν ὑλικῶν	»	65.40		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν Κ. Καμπάνη ἀρχιεργάτου	»	160.20		
» » ἀδελφοὺς Θεοχάρη διὰ κατασκευὴν ὑδραγωγῶν	»	396.75		
» » ὁδοιπορικὰ μεταθέσεως ἐξ Ἐρετρίας εἰς Ὀλυμπίαν τοῦ ἐπιμελητοῦ Θ. Καραχάλιου.	»	62.95		
» » ὁδοιπορικὰ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ὀλυμπίαν 14 τεχνιτῶν.	»	291.95	Δρ.	11,675.45

Ἀνασκαφαὶ ἐν Εὐβοίᾳ.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	755.—		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασίας Γ. Παπαβασιλείου	»	331.20	Δρ.	1086.20

Ἀνασκαφαὶ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πύλον.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	64,50		
» » ἀξίαν ζεμπυλίων	»	4.20		
» » φωτογραφικὴν ἐργασίαν	»	26.—		
» » ὁδοιπορικὰ ἐπιστάτου Γ. Νικολοπούλου	»	30.—		
» » ὁδοιπορικὰ ἐξ Ὀλυμπίας καὶ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Πύλον καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Ἐφόρου Α. Σκιᾶ .	»	257.60	Δρ.	382.30

Ἐργασίαι ἐν τῷ Μουσείῳ Δελφῶν.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια μαρμαρογλυπτῶν καὶ ἐργατῶν.	Δρ	1,816.15		
» » Σ. Μωραΐτην, Εὐστ. Δηλαβέρην, Ἀ. Κανελλόπουλον, Ἰ. Γαυριαλάκην, δι' ἀξίαν γύψου, τσιμέντου, πλακῶν, σιδηρικῶν, ἀσβέστου, λινελαίου, ξυλείας	»	2,647.95		
» » μεταφορὰν γύψου, ξυλείας καὶ ἄλ-				
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	4,464.10	Δ,.	145,413.38

Ἐκ μεταφορᾶς . . . Δρ.	4,464.10	Δρ.	145,413.38
λων ὑλικῶν ἐκ Πειραιῶς καὶ Ἰτέας εἰς Δελφοὺς . . . . »	407.65		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν Γ Εὐγενίου βοηθοῦ μηχανικοῦ . . . . »	140.95		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον Π. Καββαδία . . . . . »	97.70		
» » ὁδοιπορικὰ Γ. Γάσπαρη καὶ Α. Τομαῆ . . . . »	22.15	Δρ.	5,132.55

Δαπάναι ἐν Κεφαλληνίᾳ

Μετασκευῆς τῆς ἐν Ἀργοστολίῳ πρώην Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον καὶ καταρτισμοῦ αὐτοῦ κ.λ.π

Δαπανηθέντα εἰς πληρωμὴν τοῦ Α Γασπαρινάτου ἐργολάβου τῆς μετασκευῆς τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας εἰς Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον διὰ τὴν ἐκτελεσθεῖσαν ἐργασίαν κατὰ τὴν πιστοποίησιν τοῦ Μηχανικοῦ Δρ.	3,456.35		
» » κατάθεσιν παρὰ τῷ Ταμείῳ τῶν εἰσπράξεων Ἀττικῆς δι' ἀποζημίωσιν ἰδιοκτητῶν χάριν ἀνασκαφῶν . . . »	1.000.—		
» » ἡμερομίσθια ἐργατῶν ἐν τῷ Μουσείῳ »	167.45		
» » Ι. Λαμπίρην δι' ἀξίαν 5 ἀγγειοθηκῶν »	570.—		
» » Ι. Μαγγιῶρον, Σ Μωραΐτην κλπ δι' ἀξίαν ὑλικῶν συγκολλήσεως ἀρχαίων . . . . »	70.60		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν Γ. Εὐγενίου βοηθοῦ Μηχανικοῦ . . . . . »	415.70		
» » ὁδοιπορικὰ Α. Χαλικιᾶ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Κεφαλληνίαν μετ' ἐπιστροφῆς. . »	30.80		
» » ὁδοιπορικὰ Α. Κορυζῆ πρὸς ἐκτίμησιν ἀπαλλοτριουμένων γηπέδων τῇ διαταγῇ τοῦ Ὑπουργείου . . . . »	56.10		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν Θ. Σκούφου, καθηγητοῦ . . . . »	124.30		
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν Δ. Εὐαγγελίδου ἐπιμελητοῦ . . . . . . »	374.10		
» » ἀξίαν καὶ τοποθέτησιν ὑαλοπινάκων ἀρχαιοθηκῶν . . . . »	32.90	Δρ.	6,298.30

Ἀνασκαφαὶ ἐν Χαιρωνείᾳ

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ καρραγωγέων Δρ.	4,261.—		
» » ἀξίαν ζεμπυλίων, σχοινίου, ὑδροχλ.			
Εἰς μεταφορὰν . . . Δρ.	4,261.—	Δρ.	156,844.23

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ	4,261.—	Δρ. 156,844.23
ὀξέος, πεταύρων κλπ.	»	82.50	
Δαπανηθέντα εἰς ἀγώγια μεταφορᾶς ἐκ Λεβαδείας καὶ Δραχμανίου ἀρχαίων εἰς τὸ Μουσεῖον Χαιρωνείας	»	70.—	
» » ὁδοιπορικὰ ἀρχιεργάτου Κ. Μάνου	»	16.60	
» » ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ καρραγωγέων πρὸς συντήρησιν τῆς περὶ τὸν Λέοντα Χαιρωνείας δενδροφυτείας. .	»	52.—	
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασίας Ἐφόρου Γ. Σωτηριάδου.........	»	539.50	Δρ. 5,021.60

Ἐργασίαι ἐν Ὀρχομενῷ, πρὸς κατασκευὴν περιβόλου περὶ τὸν θησαυρὸν τοῦ Μινύου.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ καρραγωγέων	Δρ.	2,969.20	
» » Δ. Δημητρακόπουλον, Κ. Σελάχον, Στ. Ἐγγλέζον, δι' ἀξίαν ἀσβέστου, λίθων, ὑλικῶν, ἐργαλείων κλπ. . .	»	2,478.75	
» » μεταφορὰν ἀσβέστου ἐξ ἀσβεστοκαμίνου εἰς Σκριποῦν καὶ ἐκ Χαιρωνείας καὶ λίθων ἐκ Λατομείου	»	,922.15	
» » Κ. Σελάχον διὰ τὴν κατασκευὴν τοίχου περὶ τὸν θησαυρὸν Μινύου . .	»	1,059.95	
» » Σ. Ἐλευθεριάδην δι' ἀξίαν καὶ μεταφορὰν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Λεβάδειαν σιδηρᾶς θύρας διὰ τὸ κιγκλίδωμα. .	»	348.65	
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀμοιβὴν κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἐπιτηρητοῦ τῶν ἐργασιῶν Χ. Κτενᾶ.	»	749.25	
» » ἐνοίκιον πρὸς φύλαξιν τῶν ἐργαλείων			
» » καὶ ὑλικῶν	»	35.—	
» » ἐπισκευὴν ἐργαλείων.	»	5.20	
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον Χ. Τσούντα	»	112.50	Δρ. 8,680.65

Ἐργασίαι ἐπισκευῆς τοῦ Μουσείου Θηβῶν καὶ κατατάξεως τῶν ἐν αὐτῷ ἀρχαίων.

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν, κτιστῶν καὶ καρραγωγέων	Δρ.	1,942.—	
» » Π. Παπαγγελῆν, Κ. Μαυράκην, Γ.			
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	1,942.—	Δρ. 170,546.48

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	1,942.—	Δρ. 170,546.48
Τερζάκην, δι' ἀξίαν ἀσβέστου, γύψου, βαρούλκου, ξυλουργικῶν εἰδῶν, τσιμέντου κλπ.	»	2,500.85	
» » μεταφορὰν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Θῆβας γύψου, τσιμέντου κλπ.	»	83.90	
» » φωτογραφικὴν ἐργασίαν	»	89.50	
» » ἀξίαν 6 καθισμάτων.	»	21.60	
» » ἀξίαν γραφικῆς ὕλης.	»	15.60	
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν Γ. Εὐγενίου βοηθοῦ μηχανικοῦ	»	21.25	
» » ὁδοιπορικὰ Κ. Γκέκου καὶ Μ. Στάθη	»	50 90	
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Π. Καλούδη . . .	»	469.20	Δρ. 5,194.80

Ἐργασίαι μεγεθύνσεως τοῦ Μουσείου Δήλου

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν	Δρ.	12,884.60	
» » Στ. Πρατσινάκην, Μπ. Βεναρδάκην, Λ. Στέκαν, Ἡρ. Κοντόσταυλον, Ι. Γαυριαλάκην, δι' ἀξίαν γύψου, ξυλείας, ἀσβέστου, σιδηρικῶν, εἰδῶν χρωματισμοῦ, μολύβδου, κεράμων κλπ.	»	9,916.20	
» » ἔξοδα ἀποσταλῆς ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Σύρου εἰς Μύκονον γύψου, ξυλείας, κεράμων καὶ 2 ἀρχαιοθηκῶν . . .	»	926.15	
» » ἀποζημίωσιν καὶ ὁδοιπορικὰ τοῦ ἀρχιεργάτου Κ. Καμπάνη	»	516.—	
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἡμερομίσθια τοῦ γλύπτου Γ. Λαμπαδίτου	»	107.—	
» » ὁδοιπορικὰ Γ. Καραμαλέγκου καὶ Γ. Ξαγοράρη	»	54.15	
» » ὁδοιπορικὰ Δ. Πίπα ἐπιμελητοῦ πρὸς προμήθειαν ὑλικῶν	»	28.90	
» » ὁδοιπορικὰ Γ. Καββαλίνη καὶ Ὀδ. Ὡρολογᾶ εἰς Πειραιᾶ πρὸς ἀποστοστολὴν ὑλικῶν	»	10.—	
» » ναύλους ἐργατῶν ἐκ Μυκόνου εἰς Δῆλον καὶ τἀνάπαλιν καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῶν ἐργασιῶν	»	391.40	Δρ. 24,834.40

Δαπάναι πρὸς μεγέθυνσιν τοῦ ἐν Σπάρτῃ Μουσείου ἐπισκευὴν καὶ καταρτισμὸν αὐτοῦ.

Δαπανηθέντα εἰς τὸν ἐργολάβον Γρ. Γρηγορίου δι' ἐκτελεσθεῖσαν ἐργασίαν πρὸς ἐπαύξησιν

Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ. 200,575.68

	Ἐκ μεταφορᾶς . . .			Δρ. 200,575.68
	τοῦ Μουσείου, ὡς ὁ 4ος καὶ 5ος καὶ τελικὸς λ/σμὸς τοῦ Νομομηχανικοῦ Λακεδαίμονος	Δρ.	1,695.66	
»	» Σ. Μωραΐτην καὶ Ἠλ. Καραλόπουλον δι' ἀξίαν γύψου, σιδηρικῶν, κλειδῶν κλπ	»	131.85	
»	» ἔξοδα ἀποστολῆς ἐκ Πειραιῶς καὶ Γυθείου εἰς Σπάρτην γύψου, σιδηρῶν ῥάβδων καὶ ἐπίπλων.	»	82.65	
»	» γραφικὴν ὕλην	»	18.60	
»	» περισυλλογὴν καὶ μεταφορὰν ἀρχαίων εἰς τὸ Μουσεῖον.	»	137.—	
»	» ἁμαξαγώγια μεταβάσεως καὶ ἐπιστροφῆς ἐκ Τριπόλεως εἰς Σπάρτην τοῦ Γεν. Ἐφόρου καὶ τοῦ Ἐφόρου Κ. Ῥωμαίου	»	114.50	Δρ. 2,180.26

Ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ὄρους

Δαπανηθέντα εἰς	ἡμερομίσθια ἐργατῶν	Δρ.	2,512.50	
»	» ἀξίαν ζεμπυλίων, πτυαρίων καὶ ξυλείας πρὸς κατασκευὴν παραπήγματος	»	166.50	
»	» φωτογραφικὴν ἐργασίαν	»	68.20	
»	» ἀξίαν γραφικῆς ὕλης καὶ εἰδῶν σχεδιάσματος	»	40.15	
»	» μεταφορὰν ἐξ Ὀλυμπίας καὶ Μεγαλοπόλεως εἰς Λύκαιον ἁμαξιδίων καὶ ἄλλων ἐργαλείων	»	54.05	
»	» ἐπισκευὴν ἐργαλείων	»	40.50	
»	» φύλαξιν ἐργαλείων	»	25.—	
»	» ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν Νόμον τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασίας ἐφόρου Κ. Κουρουνιώτου .	»	758.05	Δρ. 3,664.95

Δαπάναι κατασκευῆς Μουσείου ἐν Τεγέᾳ

Δαπανηθέντα εἰς	ἐργολάβον Α. Χόντον διὰ τὴν κατα-			
»	» σκευὴν τοῦ ἐν Πυαλίῳ Μουσείου, ὡς ὁ Λ/σμὸς Νομομηχ. Ἀρκαδίας . .	Δρ.	2,851.—	
»	» ἡμερομίσθια ἐργατῶν, κτιστῶν, χαρραγωγέων	»	2,102.—	
»	» Στ. Πρατσινάκην, ἀδελφ. Γιάνναρη καὶ Κ. Μουρίκαν δι' ἀξίαν γύψου,			
	Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	4,953.—	Δρ. 206,420.89

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	4,953.—	Δρ. 206,420.89
ἐργαλείων, γρύλλου, ἀσβέστου, πλακῶν, τσιμέντου	»	2.448 89	
Δαπανηθέντα εἰς μεταφορικὰ ἐκ Πειραιῶς εἰς Τρίπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Μουσεῖον γύψου, ἀρχαιοθηκῶν κλπ.	»	333.10	
» » χρωματισμὸν τοίχων, ὀροφῆς, θυρῶν κλπ. ἐργολαβικῶς	»	417.50	
» » Γ. Ἀδαμόπουλον, Ἐλ. Σάρδην κλπ. δι' ἀξίαν 7 ἀρχαιοθηκῶν καὶ μιᾶς τραπέζης	»	651.40	
» » ὁδοιπορικὰ Κ. Γκέκου καὶ Α. Παναγιωτάκη	»	174.20	
» » ὁδοιπορικὰ Π. Καββαδία	»	59.70	
» » μισθὸν γλύπτου Α. Παναγιωτάκη .	»	687.40	
» » ὁδοιπορικὰ καὶ ἀποζημίωσιν τοῦ Διευθύνοντος τὰς ἐργασίας Κ. Ρωμαίου ἐφόρου	»	795 95	
» » ἀξίαν γραφικῆς ὕλης	»	10.10	Δρ. 10.531.24

Ἀνασκαφαὶ ἐν Τεγέᾳ

Δαπανηθέντα εἰς ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ καρραγωγέων	Δρ.	2.397.—	Δρ. 2.397.—

Διάφοροι ἐργασίαι.

Δαπανηθέντα εἰς Ἀ. Τζηρίτην, Ἰω. Μαγγιῶρον, Σ. Στάθην, Ἀ. Ζαχαρίαν κλπ. δι' ἀξίαν ζεμπυλίων, σχοινίου, ἐργαλείων, λινάτσας, κυλίνδρου πρὸς ἀνύψωσιν μαρμάρων, ἀσβέστου κλπ. διὰ τὰς ἐν Ἀθήναις ἐργασίας τῆς Ἑταιρείας .	Δρ.	482.85	
» » ἀξίαν ἀρχαιοθηκῶν διὰ τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Μουσεῖα.	»	370.—	
» » ἀξίαν ἐπίπλων, (καναπέδων καὶ καθισμάτων) διὰ τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Μουσεῖα	»	875.—	
» » Ἔξοδα συσκευῆς καὶ ἀποστολῆς ἀρχαιοθηκῶν εἰς τὰ Μουσεῖα Ἀργοστολίου, Σπάρτης καὶ Χαλκίδος . . .	»	84.80	
» » χήραν Κ. Δημητρίου καὶ Α. Τζάχ δι' ἀξίαν φωτογραφικῆς μηχανῆς, δύο θηκῶν καὶ τρίποδος διὰ τὰς ἐργασίας τῆς Ἑταιρείας	»	283.35	
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	2,096.—	Δρ. 219,349.13

	Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	2,096.—	Δρ. 219,349.13
»	» ἀποζημιώσεις τῶν ἐπιστατῶν τῶν ἐν Ἀθήναις ἐργασιῶν Γ. Καββαλίνη, Γ. Κρητικοῦ καὶ Γ. Κατσούλη . .	»	367.50	
»	» ἡμερομίσθια τοῦ ἀρχιεπιστάτου τῶν ἐν Ἀθήναις ἐργασιῶν Ὀδ. Ὡρολογᾶ καθ' ὅλον τὸ ἔτος	»	1,595.—	
»	» ἁμαξαγώγια τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν Ἀθήναις ἐργασιῶν ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἕως 31 Ὀκτωβρίου 1909. . .	»	105.—	
»	» ἀποζημίωσιν τοῦ ἐπιμελητοῦ Δ. Εὐαγγελίδου ἐποπτεύσαντος εἰς τὰς ἐν Τίρυνθι ἀνασκαφὰς τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον	»	200.—	
»	» ἀξίαν γραφικῆς ὕλης διὰ τὸ Γραφεῖον τοῦ μηχανικοῦ Γ. Εὐγενίου. . . .	»	43.75	
»	» ἡμερομίσθια κτιστῶν καὶ ἐργατῶν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀποθήκης ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Μουσείου Χαλκίδος	»	70.—	
»	» ἡμερομίσθια ἐργατῶν, κτιστῶν καὶ χαρραγωγέων πρὸς ἐπισκευὴν τοίχου τῆς Στοᾶς Ἀττάλου	»	271.—	
»	» ὁδοιπορικὰ μεταθέσεως τοῦ ἐπιμελητοῦ Δ. Λώλου ἐξ Ὀλυμπίας εἰς Ἐρέτριαν	»	45.30	
»	» ἐπισκευὴν ἐργαλείων τῶν ἐν Ἀθήναις ἐργασιῶν	»	22.85	
»	» ἁμαξαγώγια ἐπιτροπῆς Συμβούλων πρὸς ἐπίβλεψιν τῶν ἐν Ἀθήναις ἐργασιῶν	»	9.75	
»	» φύλαξιν ὑλικῶν.	»	15.—	
»	» ἀξίαν μιᾶς κλειδαριᾶς κλπ. διὰ τὴν Παλαιὰν Ἀγορὰν	»	11.—	
»	» ὁδοιπορικὰ Νομομηχανικοῦ Ν. Μπαλάνου εἰς Λατομεῖον Πεντέλης. . .	»	10.90	
»	» Ἀγγ. Μελισσᾶν καὶ Εὐ. Θέμελην δι' ἀξίαν ἀσβέστου, λίθων, ξυλείας κλπ. πρὸς κατασκευὴν ἀποθήκης ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Μουσείου Χαλκίδος .	»	161.10	
»	» ἡμερομίσθια ἐν Μουσείῳ Σπάρτης .	»	30.—	
»	» ἀποζημίωσιν Π. Καββαδία μεταβάντος εἰς Σπάρτην καὶ Τεγέαν διὰ τὰς			
	Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	5,054.15	Δρ. 219,349.13

Ἐκ μεταφορᾶς. . . . . Δρ. 5,054.15 Δρ. 219,349.13
ἐκεῖ ἐργασίας 12-18 Ἰουνίου. . . . » 56.—
» » Π. Παπαγιαννόπουλον δι' ἀξίαν 5 πινάκων φωτοτυπίας εἰς 400 ἀντίτυπα τοῦ ναοῦ Καρύστου. . . . . . » 150.—
» » ἔξοδα μεταφορᾶς ξυλείας καταρρευσάσης οἰκίας τῆς Ἑταιρείας ἐν Ἐλαιοτριβίοις εἰς ἀποθήκην Ἁγίας Τριάδος . . . . » 10.—
» » ὁδοιπορικὰ Ὀδ. Ὡρολογᾶ καὶ Ι. Βούδα εἰς Πειραιᾶ δι' ὑπηρεσίαν τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ 20 Αὐγούστου μέχρι 18 Σεπτεμβρίου . . . . » 15.45 Δρ. 5,285.60

224,634.73

Ἄρθρον 2.

ΓΕΝΙΚΑ ΕΞΟΔΑ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Δαπανηθέντα εἰς ἀποζημίωσιν ἑνὸς βοηθοῦ μηχανικοῦ καὶ δύο ἀρχιεργατῶν πρὸς δρ. 200 ἕκαστος . . . . Δρ. 7,200 —
» » εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν δι' εἰσφορὰν τῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1909 πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου ΒΩΛΘ' Φεβρουαρίου 1901 πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ κτιρίου καὶ τῶν μωσαϊκῶν τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ ἐν Λεβαδείᾳ. » 5,000.— Δρ. 12,200.—

Ἄρθρον 3.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Δαπανηθέντα διὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος 1908 . . . . Δρ. 2,474.25
» » τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος 1909 . . . . » 5,937.70
» » τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος 1910 . . . . » 250.—
» » τὴν ἔκδοσιν τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἑταιρείας 1907 . . . . » 890.—
» » τὴν ἔκδοσιν τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἑταιρείας 1908 . . . . » 1,147.35
Εἰς μεταφορὰν . . . Δρ. 10,699.30

	Ἐκ μεταφορᾶς	Δρ.	10,699.30	
»	» τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀπολογισμοῦ τῆς Ἑταιρείας 1908	»	60.—	
»	» τὴν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος Π. Καββαδία «Περὶ θόλου τῆς Ἐπιδαύρου»	»	188.50	
»	» τὴν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος Π. Καββαδία «περὶ τῶν ἀνασκαφῶν Κεφαλληνίας»	»	916.50	
»	» τὴν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος Γ. Παπαβασιλείου «Περὶ Χαλκίδος». . .	»	1,473.—	
»	εἰς Ἀδελφοὺς Γ. Ἀσπιώτου δι' ἀξίαν πλακὸς καὶ 900 ἀντιτύπων ἑνὸς πίνακος «Κόρης Ἀκροπόλεως» καὶ 2 πλακῶν μετὰ 300 ἀντιτύπων ἐξ ἑκάστης, δύο εἰκόνων τῶν Παγασῶν. .	»	4003.—	Δρ. 17,340.30

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Διάφοραι δαπάναι καὶ ἀπρόοπτα ἔξοδα

Δαπανηθέντα	διὰ σύνταξιν τοῦ πρώην κλητῆρος τῆς Ἑταιρείας Κ. Πάνου	Δρ.	972.—	
«	» καταβληθέντας εἰς τὸ δημόσιον φόρους ἐπιτηδεύματος τῶν ὑπαλλήλων τῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1909 . .	»	1,319,72	
»	» ἀντίτιμον μάρκων 1,200 ἀποσταλέντων τῷ ἐν Μονάχῳ Δτ. Ἐρνέστῳ Φίχτερ ἔναντι τοῦ ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ ψηφισθέντος ποσοῦ διὰ τὸ μνημεῖον Φουρτβαῖγκλερ	»	1.536.—	
»	« εἰσφορὰν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑται-			
»	» εἰς κατασκευὴν μαρμαρίνης στήλης ἐπὶ τοῦ τάφου Φουρτβαῖγκλερ καὶ τοποθέτησιν ἐπ' αὐτῆς καὶ χαλκίνης σφυγγός	»	800.—	
	ρείας πρὸς ἵδρυσιν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ διαρκοῦς Κοντείου βραβείου χάριν τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν	»	1,000.—	
»	» ἀξίαν στεφάνου κατατεθέντος ἐπὶ τοῦ νεκροῦ Κ. Κόντου	»	90.—	
»	εἰς τρεῖς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸν Γραμματέα τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας διὰ δικαιώματα αὐτῶν εἰς ἐνέργειαν διαγωνισμοῦ θέσεων ἐπιμελητῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	»	520.—	
	Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	6,237.72	

	Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	6,237.72		
Δαπανηθέντα εἰς	δικηγορικὰ δικαιώματα διὰ τὴν κατ' Ἀλεξάνδρου Λυκάκη δίκην. . . .	»	174.50		
»	» τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ παρ' αὐτῇ ἀνοικτοῦ λογαριασμοῦ τῆς Ἑταιρείας	»	427.15.—		
»	» ὁδοιπορικὰ ἔξοδα τριῶν μεταβάσεων ἐκ Χαιρωνείας εἰς Ἀθήνας καὶ τανάπαλιν τοῦ ἐφόρου Γ. Σωτηριάδου χάριν ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας κατ' Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον ἐ. ἔ. . .	»	106.30		
»	» ἀξίαν δύο χειμερινῶν στολῶν τῶν κλητήρων τοῦ Καταστήματος. . .	»	80.—		
»	» τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν διὰ τὴν ἀντικατάστασιν 10 ὁμολογιῶν ἑνοποιήσεως, κληρωθεισῶν εἰς τὸ ἄρτιον . .	»	80 10		
»	» παροχὴν ἀποζημιώσεως εἰς τὸν ἐργάτην Β. Νομικὸν παθόντα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑταιρείας	»	50.—	Δρ.	7,155.77

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἔξοδα κεκλεισμένων χρήσεων.

Δαπανηθέντα εἰς	τὴν Ἑταιρείαν τοῦ Ἀεριόφωτος διὰ κατανάλωσιν ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος πρὸς φωτισμὸν τοῦ καταστήματος τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ 1 Ἰουλίου—ἕως 30 Σεπτεμβρίου 1908	Δρ.	172.45
»	» Πάλλην καὶ Κοτζιᾶν διὰ προμήθειαν γραφικῆς ὕλης διὰ τὸ Γραφεῖον τῆς Ἑταιρείας κατὰ 7βριον, 8βριον, 9βριον καὶ 10βριον 1908	»	27.70
»	» Δ. Παπαδόπουλον διὰ φωτογράφησιν 4 Βυζαντινῶν ναῶν τοῦ Μιστρᾶ κατὰ Μάρτιον 1908 διὰ τὰς διαλέξεις τῆς Ἑταιρείας	»	45.—
»	» Ἐφημερίδα «Νέον Ἄστυ» διὰ δημοσίευσιν προκηρύξεως διαγωνισμοῦ περὶ πέντε θέσεων ἐπιμελητῶν Μουσείων τρὶς κατὰ Νβριον π. ἔτους. .	»	20.—
»	» Θ. Παπαϊωάννου δι'ἀποστολὴν διαφόρων ἐντύπων εἰς ἐξωτερικὸν ἀπὸ 21 8βρίου—22 9βρίου 1908. . . .	»	13.60
	Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	278.75

Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	278.75
Δαπανηθέντα εἰς Θ. Παπαϊωάννου διὰ διάφορα ἔξοδα τοῦ Γραφείου ἀπὸ 21 Ὀκτωβρίου—22 Νοεμβρίου 1908.	»	40.05
» » τὸν Ταμίαν τῆς Ἑταιρείας δι᾿ἔξοδα ἀποστολῆς χρημάτων εἰς διαφόρους δικαιούχους ἀπὸ 20 Ὀκτωβρίου — 31 Δεκεμβρίου 1908.	»	32.90
» » Ἐμμανουὴλ Μῶτον δι᾿ ἀποστολὴν τηλεγραφημάτων εἰς οἰκογένειαν L. Ross καὶ K. Robert ἐπὶ τοῖς ἀποκαλυπτηρίοις τῆς προτομῆς Ross .	»	41.35
» » Ἰωάννην Μαγγιῶρον διὰ προμήθειαν τριῶν κουβάδων καὶ τριῶν πτυαρίων διὰ τὸ Κατάστημα τῆς Ἑταιρείας κατὰ Νοέμβριον π. ἔ.	»	17.25
» » Π. Κοντὸν διὰ προμήθειαν ποσίμου ὕδατος ἀπὸ 1 8βρίου—30 9βρίου π.ἔ.	»	8.—
» » Θ. Παπαϊωάννου διὰ μικροέξοδα τοῦ Γραφείου ἀπὸ 22 9βρ.—18 10βρ.π.ἔ.	»	33.55
» » Καραβέλλον καὶ Ἱερεμίαν δι᾿ ἀντικατάστασιν καὶ προσθήκην ἠλεκτρικῶν ἐργαλείων εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Καταστήματος κατὰ Δβριον π. ἔ. .	»	25.05
» » Π. Κυριακίδην δι᾿ ἐκπόνησιν δύο ἀντιτύπων τῶν σχεδίων τῶν ἐρειπίων καὶ ἀνασκαφῶν Φθιωτίδων Θηβῶν πρὸς δημοσίευσιν	»	80.—
» » Εὐστ. Κ. Δηλαβέρην δι᾿ ἀξίαν δύο λεκανῶν καὶ μιᾶς καπνοδόχου διὰ τὸ φυλακεῖον Ἁγίας Τριάδος	»	27.20
Φ. Καστόρχην δι᾿ ἔξοδα καὶ δικαιώματα αὐτοῦ δι᾿ ὑποθέσεις τῆς Ἑταιρείας.	»	182.—
» » Π. Καββαδίαν δι᾿ ἀποζημίωσιν αὐτοῦ ἀπὸ 23 Δβρίου π. ἔ. μέχρις 7 Ἰανουαρίου ἐ. ἔ. διὰ μετάβασίν του εἰς Ἐπίδαυρον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐκεῖ ἐργασιῶν	»	128.—
» » Π. Καββαδίαν δι᾿ ὁδοιπορικὰ αὐτοῦ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐπίδαυρον διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν.	»	74.20
» » Εὐστάθιον Δηλαβέρην διὰ προμήθειαν 1000 πλακῶν καὶ 40 κιβωτίων		
Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	968.30

	Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	968.30
	πρὸς ἔκθεσιν αὐτῶν διὰ τὰ ἔργα Ἐπιδαύρου κατὰ 8βριον π. ἔ.	»	248.—
»	» Ἰωάννην Δάρλασην διὰ μεταφορὰν 1000 ὀκάδων γύψου ἀπὸ Ναυπλίου εἰς Ἱερὸν Ἀσκληπιοῦ κατὰ Δεκέμβριον π. ἔ.	»	20. .
»	» Γ. Πυλαρινὸν καθηγητὴν δι' ἐπιμίσθιον αὐτοῦ ὡς ἐπιμελητοῦ τῶν ἐν Κοκκολάταις Κεφαλληνίας ἀνασκαφῶν ἀπὸ 1 Αὐγούστου-8 7βρίου π.ἔ.	»	190.—
»	» Δ. Τερζόπουλον διὰ προμήθειαν γραφικῆς ὕλης διὰ τὸ Γραφεῖον κατὰ Δεκέμβριον π. ἔτ.	»	10.65
»	» Γ. Εὐγένιον δι' ὁδοιπορικὰ μεταβάσεώς του ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ναύπλιον διὰ τὰ ἔργα Ἐπιδαύρου κατὰ Δεκέμβριον π. ἔ.	»	19.50
»	» Ἰωάννην Μαγγιῶρον διὰ προμήθειαν ξεσκονίστρας διὰ τὸ Κατάστημα τῆς Ἑταιρείας κατὰ Δβριον π. ἔ. . . .	»	6.—
»	» τὴν Ἑταιρείαν τοῦ Ἀεριόφωτος διὰ κατανάλωσιν ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος πρὸς φωτισμὸν τοῦ Καταστήματος τὴν τετάρτην τριμηνίαν π. ἔ. . . .	»	278.—
»	» Δ. Εὐαγγελίδην δι' ὁδοιπορικὰ μεταβάσεώς του ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐπίδαυρον κατὰ Δβριον π. ἔ. μετὰ τοῦ μηχανικοῦ Εὐγενίου.	»	46.10
»	» Ἰωάννην Μαγγιῶρον διὰ κατασκευὴν δύο σειρῶν τύπων ἀριθμῶν διὰ τὸ Μουσεῖον Ἐπιδαύρου κατὰ Δβρ. π.ἔ.	»	3.75
»	» Γ. Εὐγένιον δι' ἀποζημίωσίν του ἀπὸ 16-31 Δβρίου 1908 διὰ τὰς ἐργασίας Ἐπιδαύρου	»	53.30
»	» Ζαμᾶνον καὶ Τσιρίκον δι' ἀξίαν κλειδαριᾶς καὶ πομόλου διὰ τὸ Μουσεῖον Ἐπιδαύρου κατὰ τὸν 9/βριον 1907	»	9.50
»	» Ζαμᾶνον καὶ Τσιρίκον διὰ προμήθειαν δύο κλειδαριῶν, βελονῶν κλπ. διὰ τὸ Φυλακεῖον Ἁγίας Τριάδος κατὰ 8/βριον καὶ 9/βριον 1907. . .	»	7.—
»	» Κωνστ. Κουκῆν διὰ προμήθειαν 24 κυβικῶν μέτρων λίθων διὰ τὰ φυλα-		
	Εἰς μεταφορὰν . . .	Δρ.	1,860.10

	Ἐκ μεταφορᾶς . . .	Δρ.	1,860.10	
	κεῖα παρὰ τὸ Θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ κατὰ Δεκέμβριον π. ἔ. . .	»	78.—	
Δαπανηθέντα εἰς	Δ. Παπαθανόπουλον, Σακκιώτην κλπ. δι' ἀξίαν δύο ἐνδυμασιῶν τῶν κλητήρων τῆς Ἑταιρείας κατὰ Δεκέμβριον π. ἔ.	»	90.—	
» »	Δημήτριον Μαυράκην δι' ἀξίαν δύο ταπήτων διὰ τὰ γραφεῖα τοῦ Καταστήματος τῆς Ἑταιρείας κατὰ Δεκέμβριον π. ἔ.	»	52.—	
» »	ἀπόδοσιν τῆς ἐκ τοῦ ἔτους 1908 ὀφειλομένης εἰσφορᾶς πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ Νόμου ͵ΒΩΛΘ' τῆς 23 Φεβρουαρίου 1901 πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ κτιρίου καὶ τῶν μωσαϊκῶν τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ ἐν Λεβαδείᾳ. . . .	»	5,000.—	
» »	Δ. Μπάτσην μηχανικὸν δι' ὁδοιπορικὰ ἔξοδα μεταβάσεών του κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον, Μάϊον καὶ Ἰούλιον 1908 πρὸς ἐπίβλεψιν τοῦ ἀνεγειρομένου Μουσείου εἰς Πιαλὶ Τεγέας.	»	60.—	Δρ. 7,140.10

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1909

Χρέωσις	Ποσόν		Πίστωσις	Ποσόν	
Ὑπόλοιπον 31 Δεκεμβρίου 1908....	4,738	85	Ἐπληρώθησαν εἰς ἔξοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ..	335,178	60
Εἰσπραχθέντα ἀπὸ ἔσοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ..	273,755	05	» » προκαταβολὰς..............	25,650	—
» » προκαταβολὰς..............	23,908	65	» » Τράπεζαν Γ. Σκουζὲ (ἔντοκος κατάθεσις)............	287,206	40
» » Τράπεζαν Γ. Σκουζὲ (ἔντοκος κατάθεσις)................	290,060	—	» » Τράπεζαν Ἀνατολῆς (ἔντοκος κατάθεσις)	35,979	35
» » Τράπεζαν Ἀνατολῆς.	75,952	85	» » Τράπεζαν Ἀθηνῶν...	60,000	—
» » Ταμεῖον Λαχείου Ἐθνικοῦ Στόλου καὶ Ἀρχαιοτήτων......	75,000	—	» » πιστωτὰς διαφόρους..........	472	50
» » τόκους καὶ μερίσματα Α' ἑξαμηνίας 1908..........	9,842	50	» » παρακαταθήκην δι' ἀνασκαφὰς ἐν Κεφαλληνίᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Γκοῦκοπ	8,093	40
» » ἀξίαν μιᾶς ὁμολογίας τοῦ πατριωτικοῦ δανείου, κληρωθείσης εἰς τὸ ἄρτιον	10	—	Ὑπόλοιπον Ταμείου τῆς 31 Δεκεμβρίου 1909......	687	65
	753,267	90		753,267	90

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909.

Ὁ Ταμίας
ΑΛ. Α. ΜΥΛΩΝΑΚΟΣ

Ὁ Λογιστὴς
Κ. Α. ΜΙΣΙΟΣ

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΜΕΡΙΔΟΣ

Ε Ξ Ο Δ Α	Ποσὸν	
Εἰς μισθοὺς τοῦ προσωπικοῦ τῶν Γραφείων καὶ τῆς Βιβλιοθήκης	12,665	—
» » » » ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων...........	39,500	85
» ἔξοδα Γραφείων καὶ διαχειρίσεως......................	8,771	05
» » Βιβλιοθήκης..............................	5,770	80
» ἀνασκαφὰς καὶ συντήρησιν ἀρχαίων μνημείων............	224,634	73
» γενικὰ ἔξοδα ἀνασκαφῶν καὶ συντηρήσεως τῶν μνημείων...	12,200	—
» δημοσιεύματα..................................	17,340	30
» διαφόρους δαπάνας καὶ ἀπρόοπτα ἔξοδα................	7,155	77
» ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων........................	7,140	10
Περίσσευμα ἐσόδων..................................	69,733	96
	404,912	56

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909.

Ὁ Ταμίας

ΑΛΕΞ. Λ. ΜΥΛΩΝΑΚΟΣ

« ΕΣΟΔΑ ΚΑΙ ΕΞΟΔΑ »

Ε Σ Ο Δ Α	Π ο σ ό ν	
Ἀπὸ εἰσφοράς	2,393	45
» τόκους καὶ μερίσματα	35,963	50
» ἔσοδα ἐκ δημοσιευμάτων	9,773	40
» » ἐκ κεκλεισμένων χρήσεων	168	—
» » διάφορα	456	70
» » ἐκ τοῦ Λαχείου	300,000	—
» » περίσσευμα τοῦ ἔτους 1908	56,157	51
	404,912	56

Ὁ Λογιστὴς

Κ. Α. ΜΙΣΙΟΣ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ		
Ταμεῖον	687	65
Μετοχαὶ Ἐθνικῆς Τραπέζης	131,320	—
Ὁμολογίαι Ἐθνικοῦ Δανείου ἑνοποιήσεως 1898	171,795	75
» Πατριωτικοῦ δανείου 30,000,000	35	—
» Ἐθνικοῦ δανείου κεφαλαιοποιήσεως	640	—
Προκαταβολαί	3,685	—
Τράπεζα Γ. Π. Σκουζὲ (ἔντοκος κατάθεσις)	60,749	40
Χρεῶσται ἐκ γραμματίων λαχείου	1,331	60
Τράπεζα τῆς Ἀνατολῆς (ἔντοκος κατάθεσις)	60,000	—
Ἀκίνητα κτήματα	65,170	24
Κατάστημα τῆς Ἑταιρείας	259,863	80
Ταμεῖον τοῦ Λαχείου τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου	75,000	—
Παρακαταθῆκαι δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα	3,200	68
Τράπεζα Ἀθηνῶν (ἔντοκος κατάθεσις)	60,000	—
	893,479	12

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909

Ὁ Ταμίας

ΑΛΕΞ. Λ. ΜΥΛΩΝΑΚΟΣ

ΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1909.

ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ		
Ἐγγυοδοσίαι....................................	1,500	—
Ὑπόλοιπον παρακαταθήκης		26
Κεφάλαιον .... Δρ. 822,244.90		
» τὸ καθαρὸν περίσσευμα ἐσόδων τῆς		
ληγούσης χρήσεως 1909........ » 69,733.96	891,978	86
	893,479	12

Ὁ Λογιστὴς

Κ. Α. ΜΙΣΙΟΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΛΗΨΟΔΟΣΙΑ

	Χρέωσις					
	Ὑπόλοιπον 31 Δεκεμβρίου 1908		Πράξεις ἐντὸς τοῦ ἔτους 1909		Τὸ ὅλον τῆς χρεώσεως	
Ταμεῖον	4,738	85	748,529	05	753,267	90
Μετοχαὶ Ἐθνικῆς Τραπέζης	131,320	—			131,320	—
Ὁμολογίαι Ἐθν. Δανείου ἑνοποιήσεως 1898	171,795	75			171,795	75
» Πατριωτικοῦ Δαν. 30,000,000	45	—			45	—
» Ἐθν. Δαν. Κεφαλαιοποιήσεως	640	—			640	—
Προκαταβολαί	1,943	65	25,650	—	27,593	65
Τράπεζα Γ. Π. Σκουζὲ	63,603	—	287,206	40	350,809	40
Χρεῶσται ἐκ γραμματίων λαχείου 1897-1900	1,331	60			1,331	60
Ἐγγυοδοσίαι						
Τράπεζα Ἀθηνῶν (ἔντοκος κατάθεσις)			60,000	—	60,000	—
Πισττωταὶ διάφοροι			472	50	472	50
Τράπεζα τῆς Ἀνατολῆς (ἔντοκος κατάθεσις)	99,973	50	35,979	35	135,952	85
Ἀκίνητα κτήματα	65,170	24			65,170	24
Κατάστημα τῆς Ἑταιρίας	259,863	80			259,863	80
Ταμεῖον τοῦ Λαχείου τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου	75,000	—	300,000	—	375,000	—
Παρακαταθῆκαι δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα	3,200	68			3,200	68
Τόκοι καὶ μερίσματα	9,842	50			9,842	50
Παρακαταθῆκαι δι' ἀνασκαφὰς ἐν Κεφαλληνίᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Goekoop			8,093	40	8,093	40
Κεφάλαιον						
Περίσσευμα ἐσόδων μετενεκτέον εἰς τὰ ἔσοδα τοῦ ἑπομένου ἔτους 1909, ἵνα χρησιμεύσῃ δι' ἀνασκαφικὰ καὶ μουσειακὰ ἔργα Ἀθηνῶν			56,157	51	56,157	51
	888,468	57	1,522,088	21	2,410,556	78

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909.

Ὁ Ταμίας
ΑΛ. Α. ΜΥΛΩΝΑΚΟΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1909

Πίστωσις						Ὑπόλοιπα τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909			
Ὑπόλοιπον 31 Δεκεμβρίου 1908		Πράξεις ἐντὸς τοῦ ἔτους 1909		Τὸ ὅλον τῆς πιστώσεως		Χρέωσις		Πίστωσις	
		752,580	25	752,580	25	687	65		
						134,320	—		
						171,795	75		
		10	—	10	—	35	—		
						640	—		
		23,908	65	23,908	65	3,685	—		
		290,060		290,060	—	60,749	40		
						1.331	60		
1,500	—			1,500	—			1,500	—
						60,000	—		
472	50			472	50				
		75.952	85	75,952	85	60,000	—		
						65,170	24		
						259,863	80		
		300,000	—	300,000	—	75,000	—		
						3,200	68		
		9,842	50	9.842	50				
8,093	66			8,093	66				26
822,244	90	69 733	96	891,978	86			891,978	86
56,157	51			56,157	51				
888,468	57	1,522,088	21	2,410,556	78	893,479	12	893,479	12

Ὁ Λογιστής
Κ. Α. ΜΙΣΙΟΣ

ΑΝΑΛΥΣΙΣ

τῶν Γενικῶν Λογαριασμῶν ἐφ' ὧν ἐπῆλθε μεταβολὴ ἢ οὗ κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ 1909.

Α'. Ἐπὶ τῶν Γενικῶν Λ/σμῶν τοῦ Ἐνεργητικοῦ.

Ταμεῖον.

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον	Δρ.	4,738.85
ἐχρεώθη ὁ Λ/σμὸς οὗτος μὲ τὰς καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1909 ἐνεργηθείσας εἰσπράξεις	»	748,529.05
Τὸ ὅλον	»	753,267 90
καὶ ἐπιστώθη μὲ τὰς κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐνεργηθείσας πληρωμὰς . . .	»	752,580.25
καὶ ὑπόλοιπον Ταμείου τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909	»	687.65

Χρηματόγραφα

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχον 56 Μετοχαὶ τῆς Ἐθν. Τραπέζης . .	Δρ.	131 320.—
ἐφ' ὧν οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτῶν κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909	»	131,320.—
Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχον 1697 ὁμολογίαι Ἐθν. Δανείου ἑνοποιήσεως 1898 ἀξίας	Δρ.	171,795.75
ἐφ' ὧν οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτῶν κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909	»	171,795.75
Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχον 36 ὁμολογίαι τοῦ Πατριωτ. δανείου τῶν 30,000,000 ἀξίας	Δρ.	45.—
ἐξ αὐτῶν ἐκληρώθη μία εἰς τὸ ἄρτιον καὶ ἐπληρώθη	»	10.—
σημειοῦται ἡ ἀξία τῶν ὑπολειπομένων	»	35.—
Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχον ὁμολογίαι τοῦ Ἐθνικοῦ Δανείου κεφαλαιοποιήσεως ἀξίας	Δρ.	640.—
ἐφ' ὧν οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτῶν κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909	»	640.—

Προκαταβολαὶ ἐπὶ ἀποδόσει Λ/σμοῦ εἰς Ἐφόρους, ἐπιστάτας καὶ λοιπούς.

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὠφείλοντο εἰς τὴν Ἑταιρείαν προκαταβολαὶ	Δρ.	1,943.65
ἐχρεώθη ὁ Λ/σμὸς οὗτος μὲ τὰς καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1909 γενομένας προκαταβολὰς	»	25,650.—
Τὸ ὅλον	»	27,593.65
καὶ ἐπιστώθη μὲ τὰς γενομένας ἀποδόσεις προκαταβολῶν	»	23,908.65
ὑπόλοιπον ἀποδοτέον τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909	»	3,685.—

Τράπεζα Γ. Π. Σκουζὲ

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 τὸ ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας ὑπόλοιπον ἐντόκων καταθέσεων παρὰ τῇ Τραπέζῃ Γ. Π. Σκουζὲ ἀνήρχετο εἰς . . .	Δρ.	63,603.—
ἐχρεώθη ὁ Λ/σμὸς οὗτος μὲ τὰς καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1909 γενομένας ἐντόκους καταθέσεις	»	287,206.40
	»	350,809.40
καὶ ἐπιστώθη μὲ τὰς γενομένας ἀναλήψεις	»	290,060·—
ὑπόλοιπον ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909	»	60,749.40

Χρεῶσται ἐκ γραμματίων λαχείου

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 τὸ ὑπόλοιπον τῶν χρεωστῶν ἐκ γραμματίων Λαχείου ἀνήρχετο ἐν ὅλῳ εἰς	Δρ.	1,331.60
ἐπὶ τοῦ λ/σμοῦ τούτου οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή. Ὑπόλοιπον 31 Δεκεμβρίου 1909	»	1,331.60

Τράπεζα τῆς Ἀνατολῆς

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 τὸ ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας ὑπόλοιπον ἐντόκων καταθέσεων παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῆς Ἀνατολῆς ἀνήρχετο εἰς . . .	Δρ.	99,973.50
ἐχρεώθη ὁ λ/σμὸς οὗτος μὲ τὰς καθ' ὅλον τὸ ἔτος γενομένας καταθέσεις	»	35,979.35
	»	135,952 85
καὶ ἐπιστώθη μὲ τὰς γενομένας ἀναλήψεις	»	75,952.85
Ὑπόλοιπον ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909	Δρ.	60,000.—

Ἀκίνητα κτήματα

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον.	Δρ.	65,170.24
ἐφ' οὗ οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, ἑπομένως σημειοῦται ἡ ἀξία αὐτῶν κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909.	»	65,170.24

Κατάστημα τῆς Ἑταιρείας.

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 τὸ ὑπόλοιπον ἀνήρχετο εἰς	Δρ.	259,863.80
ἐφ' οὗ οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτοῦ κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909.	»	259,863.80

Ταμεῖον τοῦ Λαχείου τοῦ Ἐθν. Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων.

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον	Δρ.	75,000.—
ἐχρεώθη ὁ Λ/σμὸς οὗτος μὲ τὸ ποσὸν τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν Ἑταιρείαν ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν εἰσπράξεων τῶν 4 κληρώσεων τοῦ ἔτους 1909 τοῦ Λαχείου τοῦ Ἐθν. Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων	»	300,000.—
	»	375,000.—
καὶ ἐπιστώθη μὲ τὰς παρὰ τῆς Ἑταιρείας γενομένας εἰσπράξεις κατὰ τὸ ἔτος 1909, ἤτοι μιᾶς κληρώσεως τοῦ ἔτους 1908 καὶ τριῶν κληρώσεων τοῦ ἔτους 1909	»	300,000.—
Ὑπόλοιπον	»	75,000.—

Παρακαταθῆκαι δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα ἐν τῷ Δημοσίῳ ταμείῳ

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον ὑπὲρ τῆς 'Εταιρείας . . Δρ. 3,200.68
ἐφ' οὗ οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή.
'Υπόλοιπον 31 Δεκεμβρίου 1909 » 3,200.68

Τράπεζα 'Αθηνῶν.

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 οὐδὲν ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον
ἐχρεώθη ὁ Λ/σμὸς οὗτος μὲ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1909 γενομένην ἔντοκον
παγίαν κατάθεσιν . . . . Δρ. 60,000.—
'Υπόλοιπον ὑπὲρ τῆς 'Εταιρείας τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909 » 60,000.—

Τόκοι καὶ μερίσματα.

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον . . . . Δρ 9,842.50
ἐπιστώθη ὁ Λ/σμὸς οὗτος μὲ τὰ εἰσπραχθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1909. . . » 9,842.50
'Υπόλοιπον τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909. . . » μηδὲν

Β'. 'Επὶ τῶν Λ/σμῶν τοῦ Παθητικοῦ.

'Εγγυοδοσίαι

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον . . . . Δρ. 1,500.—
ἐφ' οὗ οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή.
'Υπόλοιπον τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909 » 1,500.—

Πιστωταὶ διάφοροι.

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον. . . . . Δρ. 472.50
ἐχρεώθη ὁ Λ/σμὸς οὗτος μὲ τὰς γενομένας πληρωμάς. . . . . » 472.50
'Υπόλοιπον 31 Δεκεμβρίου 1909 » μηδὲν

Παρακαταθῆκαι δι' ἀνασκαφὰς ἐν Κεφαλληνίᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Goekoop.

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον . . . . Δρ. 8,093.66
ἐχρεώθη ὁ Λ/σμὸς οὗτος μὲ τὰ πληρωθέντα . . . . » 8,093.40
'Υπόλοιπον τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909 26

Πληρωτέα ἐντάλματα.

Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1909 ἐξεδόθησαν ἐντάλματα 1927 ἀξίας. . . . . Δρ. 753,241.50
ἅτινα καὶ ἐξωφλήθησαν, πλὴν τῶν ὑπ' ἀριθ. 238, 718 καὶ 1721 ἀξίας
δραχ. 661.25 ἀκυρωθέντων.

ΠΙΝΑΞ ἐμφαίνων τὴν περιουσίαν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909.

Ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δ/ρίου 1908 ἀνήρχετο εἰς .	Δρ.			Δρ. 822,244.90
ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς :				
ἐκ τοῦ ὑπολοίπου τοῦ ταμείου τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908	»		4,738.85	
ἐκ 56 μετοχῶν τῆς Ἐθν. Τραπέζης	»		131,320.—	
ἐκ 1697 ὁμολογιῶν ἐθνικοῦ δανείου ἑνοποιήσεως τοῦ 1898.	»		171,795.75	
ἐκ 36 ὁμολογιῶν Πατριωτικοῦ δανείου τῶν 30,000,000	»		45.—	
ἐκ μιᾶς ἀποδείξεως καὶ ἑνὸς ὁριστικοῦ τίτλου τοῦ ἐθνικοῦ δανείου Κεφαλοποιήσεως	»		640.—	
ἐκ προκαταβολῶν.	»		1,943.65	
ἐξ ἐντόκου καταθέσεως παρὰ τῇ Τραπέζῃ Σκουζὲ	»		63,603.—	
ἐκ χρεωστῶν ἐκ γραμματίων Λαχείου 1897—1900.	»		1,331.60	
ἐξ ἐντόκου καταθέσεως παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῆς Ἀνατολῆς.	»		99,973.50	
ἐξ ἀκινήτων κτημάτων ἀξίας. . . .	»		65,170.24	
ἐκ Καταστήματος τῆς Ἑταιρείας ἀξίας	»		259,863.80	
ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Λαχείου τοῦ Ἐθν. Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων διὰ τὴν εἰς τὴν Ἑταιρείαν ἀνήκουσαν μερίδα ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ Λαχείου τῆς δ' τριμηνίας 1908 . . .	»		75,000.—	
ἐκ παρακαταθηκῶν παρὰ τῷ Δημοσίῳ Ταμείῳ δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα	»		3,200.68	
ἐκ τόκων καὶ μερισμάτων	»		9,842.50	
			888,468.57	
ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων τῶν ὀφειλομένων				
1) εἰς ἐγγυοδοσίαν ἐργολάβου Ν Μοσχοῦ.	»	1,500.—		
2) εἰς πιστωτὰς διαφόρους . . .	»	472.50		
Εἰς μεταφοράν	Δρ	1,972.50	Δρ. 888,468.57	Δρ. 822,244.90

Ἐκ μεταφορᾶς	Δρ. 1,972.50	Δρ. 888,468.57	Δρ. 822,244.90
3) εἰς παρακαταθήκας δι' ἀνασκαφὰς ἐν Κεφαλληνίᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Goekoop.	» 8,093.66		
4) περίσσευμα ἐσόδων μετενεκτέον εἰς τὰ ἔσοδα τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἵνα χρησιμεύσῃ δι' ἀνασκαφικὰ καὶ μουσειακὰ ἔργα ἐν Ἀθήναις	» 56,157.51	» 66,223.67	» 822,244.90
Ἐντὸς τοῦ ἔτους 1909 ἐπῆλθον αἱ ἑξῆς αὐξομειώσεις:			
α') εἰς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ Ταμείου τῆς 31 Δεκεμβρίου 1908	Δρ. 4,738,85		
προσετέθησαν αἱ καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1909 ἐνεργηθεῖσαι εἰσπράξεις κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν κατάστασιν τῆς κινήσεως τοῦ Ταμείου	» 748,529.05		
Τὸ ὅλον	» 753,267.90		
Ἀφαιρουμένων δὲ τῶν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐνεργηθεισῶν πληρωμῶν . .	» 752,580.25		
ἔμεινεν ὑπόλοιπον κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909	» 687.65	» 687.65	
β') ἐπὶ τῶν μετοχῶν τῆς Ἐθν. Τραπέζης, 56 τὸν ἀριθμόν, οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτῶν		» 131,320.—	
γ') ἐπὶ τῶν ὁμολογιῶν ἐθν. δανείου ἑνοποιήσεως, 1697 τὸν ἀριθμόν, οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτῶν		» 171,795 75	
δ') ἐπὶ τῶν ὁμολογιῶν τοῦ πατριωτικοῦ δανείου τῶν 30,000,000 ἐπληρώθη ἡ κληρωθεῖσα ὑπ' ἀριθ. 128,957 ἔμειναν δὲ αἱ ὑπ' ἀρ. 81,885-81,890, 81,892, 81,893, 81,895 ἕως 81,905, 81,907-81,909, 81,911-81,914, 86,885-86,889, 187,052 ἕως 187,053 καὶ 187,055 ἕως 187,056 σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτῶν		» 35.—	
ε') ἐπὶ τῶν ὁμολογιῶν τοῦ Ἐθν. δανείου κεφαλαιοποιήσεως οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτῶν		» 640.—	
ϛ') ἐκ προκαταβολῆς εἰς ἐφόρους, ἐπι-			
Εἰς μεταφορὰν		Δρ. 304,478.40	

Ἐκ μεταφορᾶς			Δρ.	304,478.40
στάτας καὶ λοιποὺς ἐπὶ ἀποδόσει λ/σμοῦ ὠφείλοντο κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908	Δρ.	1,943.65		
ἐδόθησαν ἐντὸς τοῦ ἔτους 1909 νέαι προκαταβολαὶ	»	25,650.—		
Τὸ ὅλον . . .	»	27,593.65		
καὶ ἀπεδόθησαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος	»	23,908 65		
ἐπομένως ὀφείλονται κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909	»	3,685,—	»	3,685.—
εἰς τὸ κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπόλοιπον ἐντόκων καταθέσεων παρὰ τῇ Τραπέζῃ Γ. Π. Σχουζὲ	»	63,603.—		
προσετέθησαν διὰ νέων καταθέσεων ἐντὸς τοῦ ἔτους 1909	»	287,206.40		
	»	350,809.40		
καὶ ἀνελήφθησαν ἐντὸς τοῦ ἰδίου ἔτους 1909	»	290.060.—		
ἐπομένως ἔμεινεν ὑπόλοιπον τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909	»	60,749.40	»	60,749.40
η΄) εἰς τοὺς χρεώστας ἐκ γραμματίων Λαχείων οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ τὸ ὀφειλόμενον ποσόν.				1,331.60
θ΄) εἰς τὸ κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπόλοιπον ἐντόκων καταθέσεων παρὰ τῇ Τραπέζῃ Ἀνατολῆς	»	99,973.50		
προσετέθησαν διὰ νέων καταθέσεων ἐντὸς τοῦ ἔτους 1909	»	35,979.35		
Τὸ ὅλον . . .	»	135,952.85		
καὶ ἀνελήφθησαν ἐντὸς τοῦ ἰδίου ἔτους	»	75,952.85		
ἐπομένως ἔμεινεν ὑπόλοιπον κατὰ τὴν τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909	»	60,000.—	»	60,000.—
ι΄) εἰς τὰ ἀκίνητα κτήματα οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ ἡ ἀξία αὐτῶν			»	65,170.24
ια΄) ἐπὶ τῆς γενομένης δαπάνης μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1899 τοῦ ἀνεγερθέντος Καταστήματος τῆς Ἑταιρείας οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ αὕτη. . . .			»	259,863.80
ιβ΄) εἰς τὸν Λ/σμὸν τοῦ Ταμείου τοῦ Λαχείου τοῦ Ἐθν. Στόλου καὶ				
Εἰς μεταφορὰν			Δρ.	755,278.44

Ἐκ μεταφορᾶς			Δρ.	755,278.41		
Ἀρχαιοτήτων ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908. . . .	»	75,000.—				
ἐχρεώθη ὁ Δ/σμὸς οὗτος μὲ τὰς ἀνηκούσας τῇ Ἑταιρείᾳ ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν εἰσπράξεων τῶν 4 κληρώσεων τοῦ ἔτους 1909 τοῦ Λαχείου τοῦ Ἐθν. Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων	»	300,000.—				
	»	375,000.—				
ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων τῶν παρὰ τῆς Ἑταιρείας ἐντὸς τοῦ ἔτους 1909 διὰ τὰς 4 κληρώσεις εἰσπραχθεισῶν ἤτοι μιᾶς τοῦ 1908 καὶ τριῶν τοῦ 1909.	»	300,000.—				
ἔμεινεν ὑπόλοιπον τὴν 31 Δβρ. 1909	»	75,000.—	»	75,000.—		
ιγ') τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον παρακαταθηκῶν δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα	»	3,200.68				
οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, σημειοῦται δὲ τὸ ὑπόλοιπον	»	3,200.68	»	3,200.68		
ιδ') τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον ἐκ τόκων καὶ μερισμάτων μετοχῶν	»	9,842.50				
ἐπιστώθη ὁ Δ/σμὸς οὗτος μὲ τὰ εἰσαχθέντα	»	9,842.50				
Ὑπόλοιπον. . .		μηδὲν				
ιε') εἰς τὴν Τράπεζαν Ἀθηνῶν, ἐν ᾗ κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 οὐδὲν ὑπῆρχεν ὑπόλοιπον, κατετέθησαν ἐντὸς τοῦ ἔτους 1909 δρ. 60,000, ἐφ' ὧν οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολή, ἑπομένως τὸ ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας ὑπόλοιπον τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909 ἀνήρχετο εἰς			»	60,000.—		
			»	893,479.12		

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909 ἀποτελεῖται :

1) ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ ταμείῳ. .	»	687.65
2) » 56 μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης	»	131,320.—
3) » 1697 ὁμολογίας Ἐθν. δα-		
Εἰς μεταφορὰν	Δρ.	132,007.65

Ἐκ μεταφορᾶς		Δρ. 132,007.65
νείου ἑνοποιήσεως. . . .		» 171,795.75
4) » 35 ὁμολογίας πατριωτικοῦ δανείου 30,000,000 .		» 35.—
5) » μίαν ἀπόδειξιν καὶ ἕνα ὁριστικὸν τίτλον τοῦ Ἐθν. δανείου Κεφαλοποιήσεως.		» 640.—
6) » προκαταβολὰς		» 3,685.—
7) » ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ Γ. Π. Σκουζὲ		» 60,749.40
8) » χρεώστας ἐκ γραμματίων Λαχείου 1897-1900 . .		» 1,331.60
9) » ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῆς Ἀνατολῆς		» 60,000.—
10) » ἀκίνητα κτήματα ἀξίας. .		» 65,170.24
11) » Κατάστημα τῆς Ἑταιρείας ἀξίας.		» 259,863.80
12) » Ταμεῖον Λαχείου Ἐθνικοῦ Στόλου.		» 75,000.—
13) » παρακαταθήκας δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα		» 3,200.68
14) » ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ Ἀθηνῶν . . .		» 60,000.—
Τὸ ὅλον		» 893,479.12
Ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων τῶν ὀφειλομένων		
1) εἰς ἐγγυοδοσίαν ἐργολάβου Ν. Μοσχοῦ	Δρ. 1,500.—	
2) » ὑπόλοιπον παρακαταθήκης	» —.26	» 1,500.26
Ὑπολείπεται καθαρὰ περιουσία τῆς Ἑταιρείας τῇ 31 Δβρίου 1909		Δρ. 891,978.86

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909.

Ὁ Ταμίας
Α. Α. ΜΥΛΩΝΑΚΟΣ

Ὁ Λογιστὴς
Κ. Α. ΜΙΣΙΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1909

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΩΝ

ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1909

Συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Συμβουλίου Χρ. Τσούντα καὶ ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει τῶν ἑταίρων τῇ 31 Ἰανουαρίου 1910.

Κύριοι,

Ἐμφανιζόμενον τὸ Συμβούλιον ἐνώπιον ὑμῶν, ἵνα δώσῃ λόγον περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1909, ὀφείλει ν' ἀναφέρῃ πρῶτον τὰς μεταβολάς, αἵτινες ἐγένοντο ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους. Εἶναι γνωστὸν ὑμῖν, ὅτι ὁ κ. Τσιβανόπουλος, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1894 ἐξελέγετε τακτικῶς κατ' ἀρχὰς μὲν πρόεδρον, εἶτα δὲ ἀντιπρόεδρον τῆς Ἑταιρείας, παρῃτήθη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1909, ὑμεῖς δὲ συνελθόντες κατὰ τὸν ὀργανισμὸν ἐξελέξατε ἀντ' αὐτοῦ τὸν καθηγητὴν κ. Μιστριώτην. Συγχρόνως μετὰ τοῦ κ. Τσιβανοπούλου παρῃτήθη ὁ σύμβουλος κ. Μακκᾶς, ὀλίγον δὲ βραδύτερον ὁ σύμβουλος κ. Στάης, ὁ δεύτερος δὲ ἀντιπρόεδρος κ. Λύδερς εἶχε παραιτηθῆ ἤδη πρὸ τοῦ κ. Τσιβανοπούλου. Εἰς πάντας τούτους τὸ Συμβούλιον ἐξέφρασε θερμὰς εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ μακρᾷ συνεργασίᾳ, περὶ τοῦ κ. Τσιβανοπούλου δὲ προέτεινε καὶ ἡ συνέλευσις

ὑμῶν ἀπεδέχθη, ἵνα ὀνομασθῇ ἐπίτιμος ἀντιπρόεδρος· προσέτι τὸ Συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ κατασκευασθῇ ἐν καιρῷ μαρμαρίνη προτομὴ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἱδρυθῇ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ παρὰ τὰς εἰκόνας τῶν πρότερον διοικησάντων τὰ τῆς Ἑταιρείας. Πρὸς ἀντικατάστασιν δὲ τῶν ἀποχωρησάντων τὸ Συμβούλιον ἐξέλεξε τοὺς κ. κ. Ν. Πολίτην, Ἀθ. Γεωργιάδην, Παναγ. Καστριώτην καὶ Κωνσταντῖνον Κουρουνιώτην· δεύτερον δ' ἀντιπρόεδρον ὠνόμασε τὸν κύριον Δ. Θεοφανόπουλον.

Πλὴν τούτων, ἐπειδὴ ὁ κ. Καββαδίας ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ Συμβούλιον τὴν 10 Νοεμβρίου, ὅτι ἔχει ἀνάγκην ν' ἀποστῇ ἀπὸ τῆς γραμματείας ἐπί τινα χρόνον καὶ παρεκάλεσεν, ὅπως ἀναπληρώσῃ αὐτὸν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἷς ἐκ τῶν συμβούλων, τὸ Συμβούλιον ἀνέθηκε προσωρινῶς τὰ καθήκοντα τοῦ γραμματέως κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν κ. Παπαβασιλείου καὶ μετά τινας ἡμέρας, παραιτηθέντος τοῦ κ. Παπαβασιλείου, εἰς ἐμέ. Βραδύτερον δέ, ὅτε ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νεωστὶ ψηφισθέντος νόμου ΓΤϟΒ', ὅστις ὑποβάλλει τὴν Ἑταιρείαν εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, τὸ Συμβούλιον ἔκρινεν, ὅτι ἡ θέσις τοῦ γραμματέως τῆς Ἑταιρείας δὲν συμβιβάζεται μετὰ τῆς θέσεως τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ οὕτω ἀντικατέστησε τὸν κ. Καββαδίαν ὁριστικῶς.

Ἕνεκα τοῦ νόμου τούτου παρέστη ἀνάγκη νὰ μεταβληθῇ ἔν τισι καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἑταιρείας, αἱ τροποποιήσεις δέ, τὰς ὁποίας ἡ συνέλευσις ὑμῶν πρὸς τοῦτο συγκληθεῖσα ἐψήφισεν, ὑποβληθεῖσαι εἰς τὴν Σεβ. Κυβέρνησιν ἐνεκρίθησαν καὶ ἐκυρώθησαν διὰ Β. Διατάγματος [1])

Νέοι ἑταῖροι ἐνεγράφησαν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος δύο μόνον, ἀπεβίωσαν δ' ἐκ τῶν παλαιῶν τακτικῶν ἕξ, ἐν οἷς οἱ ἀείμνηστοι Κωνστ. Κόντος, Μάρκος Δραγούμης καὶ Ἀλέξ.

[1]) Ἴδε σελ. 80.

Κοντόσταυλος, ὁ τὸ 1880 διαδεχθεὶς τὸν Φίλιππον Ἰωάννου ἐν τῇ προεδρείᾳ τῆς Ἑταιρείας ὑμῶν. Ὁ Κοντόσταυλος ἀπεστάλη ὀλίγον μετὰ ταῦτα πρεσβευτὴς εἰς Λονδῖνον, ἀλλ' ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν μετὰ ἓν ἔτος ἐξελέγη πάλιν πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας, ἔκτοτε δὲ κατέχων τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ 1894 καὶ συνεργαζόμενος ἐν συμπνοίᾳ μετ' ἄλλου ἀοιδίμου ἀνδρός, τοῦ Στεφάνου Κουμανούδη, καὶ μετὰ τῶν ἑκάστοτε συμβούλων προήγαγε μεγάλως τὰ τῆς Ἑταιρείας. Τὸ διαφέρον του ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας ἐδήλωσεν ὁ Κοντόσταυλος καὶ ὅτε ἦτο πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ, διότι τῇ προτροπῇ καὶ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ οἱ ἐκεῖ ὁμογενεῖς συνέλεξαν τότε καὶ ἀπέστειλαν τῇ Ἑταιρείᾳ δῶρον ἐκ δραχ. 16,582.

Καὶ ἐπιτιμίων ἑταίρων ἀπεβίωσαν δύο, ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ καθηγητὴς Tocilescu, ὅστις πρό τινων ἐτῶν ἐπεσκέφθη ἡμᾶς μετὰ πολλῶν φοιτητῶν, καὶ ὁ Robert von Schneider, διακεκριμένος ἀρχαιολόγος, διευθυντὴς τοῦ Hofmuseum τῆς Βιέννης, πρὸ τριῶν δὲ μόλις ἐτῶν καὶ διευθυντὴς τοῦ αὐστριακοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου, ᾧ συλλυπούμεθα ἐπὶ τῇ νέᾳ μεγάλῃ ἀπωλείᾳ.

Ἐπίσης ὀφείλομεν νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα τοῦ θανάτου τοῦ γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος Γεωργ. Kaverau, ὅστις δὲν ὑπῆρξε μὲν ἑταῖρος ἡμῶν, εὐδοκιμώτατα ὅμως συνειργάσθη εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἀκροπόλεως μετὰ τοῦ κ. Καββαδία, μεθ' οὗ καὶ συνεξέδωκε τὸ περὶ αὐτῆς ἔργον τῆς Ἑταιρείας, παρέσχε δὲ καὶ ἄλλας οὐχὶ μικρὰς ὑπηρεσίας ἡμῖν.

Ἔργα ἐξετέλεσεν ἡ Ἑταιρεία κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος πολλά, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

Ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ἐπερατώθη ἡ ἀναστήλωσις τοῦ Ἐρεχθείου καὶ ἐξηκολούθησεν ἡ τὸ 1908 ἀρξαμένη ἀναστήλωσις τῆς Ἀνατολικῆς προστάσεως τῶν Προ-

πυλαίων. Τὸ σύστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον γίνονται αἱ ἀναστηλώσεις αὗται, ἐξετέθη ἤδη ἐν τῇ λογοδοσίᾳ τοῦ 1908, τὰς ἐργασίας δὲ διηύθυνε καὶ πάλιν ὁ νομομηχανικὸς κ. Μπαλᾶνος, ἡ εἰδικότης τοῦ ὁποίου ἐγγυᾶται περὶ τῆς καλῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν.

Ἐπίσης ἐξηκολούθησαν αἱ ἔξω τῆς Ἀκροπόλεως, κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ τὴν βορείαν κλιτὺν αὐτῆς, γινόμεναι ἀνασκαφαὶ πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ χώρου μέχρι τοῦ βράχου καὶ πρὸς ἰσοπέδωσιν τῆς περιφερικῆς λεωφόρου, ἐπερατώθη δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν δυτικὴν κλιτύν, ἀπὸ τοῦ Ὠδείου τοῦ Ἡρώδου μέχρι τῆς ΒΔ πλευρᾶς τοῦ Ἀρείου Πάγου τεῖχος, καὶ ἡνώθη μετ' ἄλλου παλαιοτέρου καταλήγοντος εἰς τὴν ΒΑ κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐπὶ τοῦ τείχους τούτου ἐπιτίθεται νῦν ἰσχυρὸν σιδηροῦν κιγκλίδωμα, ὅταν δὲ συντελεσθῇ καὶ τοῦτο, ὑπάρχει ἐλπίς, ὅτι ὁ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν χῶρος θὰ δύναται νὰ τηρῆται εὐπρεπὴς καὶ καθαρός. Ἐπίσης ἐπερατώθη ἡ κατασκευὴ τοῦ δευτέρου παρὰ τὴν Λεωφόρον Ἀκροπόλεως φυλακείου, τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη πρὸς ἐγκατάστασιν ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ, ἀναγκαιοτάτου ἕνεκα διαφόρων λόγων.

Ἐν τῷ Ὀλυμπιείῳ ὑπεστηρίχθησαν κίονές τινες, ὧν τὰ θεμέλια εἶχον ὑποστῇ σημαντικὰς βλάβας, καὶ ἐξηκολούθησεν ἡ συμπλήρωσις τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ, ἐτέθησαν δὲ ἤδη αἱ δύο πώριναι βαθμῖδες εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ καὶ εἰς ἓν τμῆμα τῆς μεσημβρινῆς.

Παρὰ τὸ Δίπυλον δὲ ἔγιναν διάφοροι ἐργασίαι πρὸς συμπλήρωσιν ἐλλείψεων τῆς ἐκεῖ οἰκοδομηθείσης συλλογῆς μετὰ φυλακείου καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ὅλου χώρου. Προσέτι ἀπεφασίσθη ἡ τελεία ἐξερεύνησις τοῦ παρακειμένου ἀρχαίου νεκροταφείου, τὸ ὁποῖον ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν εἶχεν ἀνακαλύψει πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ἀνετέθη δὲ ἡ διεύθυνσις τοῦ ἔργου τούτου εἰς τὸν γερμανὸν καθηγητὴν κύριον

Brückner, ὅστις ἐκ προηγουμένων σχετικῶν ἐργασιῶν ἐνεδεικνύετο δι' αὐτὸ καὶ ὅστις τὸ 1907 εἶχεν ἐξακριβώσει, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς κυρίας ὁδοῦ τοῦ νεκροταφείου ἔκειτο κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα πολὺ βαθύτερον ἢ ὅσον ὑπετίθετο πρότερον. Βοηθὸν καὶ συνεργάτην τοῦ κ. Brückner ἔταξεν ἡ Ἑταιρεία τὸν διδάκτορα κ. Οἰκονόμον, κατὰ τὴν δίμηνον δὲ σκαφὴν αὐτῶν ἀνεκαλύφθησαν ὁλόκληροι αἱ προσόψεις διαφόρων οἰκογενειακῶν μνημάτων καὶ προέκυψαν σπουδαιότατα ἄλλα πορίσματα, ἅτινα θὰ δημοσιευθῶσιν ἐν καιρῷ.

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τὸ Μοσχάτον ἔγινε μικρὰ σκαφὴ συμπληρωτικὴ τῆς τοῦ προηγουμένου ἔτους, τὰ πορίσματα δὲ αὐτῆς ἐδημοσίευσε κατ' αὐτὰς ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι ὁ ἐνεργήσας τὰς ἀνασκαφὰς ἔφορος κ. Βαλέριος Στάης.

Ὁ αὐτὸς ἔφορος ἐξηκολούθησε καὶ τὰς ἐν Σουνίῳ ἐρεύνας, τὰς ὁποίας ἀπὸ ἐτῶν διευθύνει, ἀνεκάλυψε δὲ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὁλόκληρον τὸν περίβολον τοῦ τεμένους τοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις περίβολος εἶναι συνέχεια τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου· προσέτι ἐξηρεύνησε τὸν χῶρον τὸν περὶ τοὺς δύο ναοὺς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ εὗρεν αὐτόθι μέγαν ἀριθμὸν μικρῶν ἀγγείων καὶ τεμάχιά τινα ἀρχαϊκῶν ἀγαλμάτων.

Ἄλλη ἀνασκαφὴ ἐν Ἀττικῇ, συνέχεια καὶ αὐτὴ ἀπὸ τῶν προηγουμένων ἐτῶν, εἶναι ἡ τοῦ Ἀμφιαρείου, ἣν διευθύνει ὁ ἔφορος καὶ σύμβουλος κ. Λεονάρδος. Ἐνταῦθα ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος μέρος μεγάλου οἰκοδομήματος ἔχοντος κιονοστοιχίαν, ἐξ ἧς ἐφάνησαν βάσεις τινὲς καὶ σπόνδυλοι, ἐντὸς δ' αὐτοῦ εὑρέθη ποὺς χαλκοῦ ἐφίππου ἀνδριάντος.

Καὶ ἐν Βοιωτίᾳ ἐξετελέσθησαν διάφοροι ἐργασίαι. Ἐν Θήβαις μὲν ὁ ἔφορος κ. Κεραμόπουλος ἠσχολήθη εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἐκεῖ μουσείου, ἐν Ὀρχομενῷ δὲ κατε-

σκευάσθη περὶ τὸν περιώνυμον θησαυρὸν τοῦ Μινύου καὶ περὶ τὰ λείψανα τῶν παναρχαίων συνοικισμῶν, ἅτινα ἡ Βαυαρικὴ ἀποστολὴ ἀνεκάλυψε, περίβολος ἔχων ἔκτασιν 254 μέτρων καὶ ὕψος 2 μέτρων· οὕτω ὅλος ὁ χῶρος οὗτος ἐξησφαλίσθη καὶ δὲν θὰ χρησιμεύῃ πλέον, ὅπως μέχρι τοῦδε, ὡς ἀποθήκη πάσης ἀκαθαρσίας. Τρίτη ἐργασία ἐν Βοιωτίᾳ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Σωτηριάδου ἐξακολούθησις τῆς σκαφῆς τοῦ παρὰ τὴν Χαιρώνειαν προϊστορικοῦ τύμβου· εὑρέθησαν δὲ αὐτόθι καὶ πάλιν πολλὰ πήλινα ἀγγεῖα εἰς τεμάχια, εἰδώλια καὶ ἐργαλεῖα καὶ ἀνεκαλύφθησαν λείψανά τινα κτισμάτων, ὧν ἓν εἶχε σχῆμα τετραγωνικόν. Ἐκ διαφόρων δὲ παρατηρήσεων ἐπείσθη νῦν ὁ κύριος Σωτηριάδης τελείως, ὅτι ὁ τύμβος οὗτος δὲν ἦτο συνοικισμός, ἀλλὰ *τόπος καύσεως νεκρῶν*.

Ὁ αὐτὸς ἔφορος ἐνήργησε πλείστας δοκιμαστικὰς σκαφὰς καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λοκρίδος, ἀνεκάλυψε δὲ πλησίον τοῦ Δραχμανίου νέον καὶ σημαντικόν, ὡς φαίνεται, προϊστορικὸν συνοικισμὸν ἢ τόπον καύσεως νεκρῶν.

Ἐν Δελφοῖς ἐπεσκευάσθη ἡ στέγη τοῦ Μουσείου, ἔγιναν δὲ καὶ ἄλλαι τινὲς ἐργασίαι πρὸς θεραπείαν διαφόρων ἐλλείψεων, ἀλλ' ὑπολείπονται ἔτι οὐχὶ ὀλίγαι.

Ἐν Θεσσαλίᾳ εἰργάσθησαν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος οἱ κύριοι Ἀρβανιτόπουλλος καὶ Ἀδαμαντίου. Ὁ πρῶτος εὗρεν ἐν Παγασαῖς νέας ἐπιτυμβίους στήλας, ἀνεκάλυψε δὲ καὶ ἄλλον πύργον πλήρη στηλῶν, ὃν ὅμως εἰσέτι δὲν ἀνέσκαψε· προσέτι εὗρε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Παγασῶν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐρείπια ναοῦ μετ' ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἀρίστης τέχνης· ἐνήργησε δὲ καὶ δοκιμαστικὰς σκαφὰς ἐν Ἀμφαναῖς, ἐν Παλαιοκάστρῳ τοῦ δήμου Καρδίτσης καὶ πλησίον τοῦ Βόλου, ἔνθα ἀνεκάλυψε τάφους τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου αἰῶνος. Ὁ κύριος Ἀρβανιτόπουλλος ἐπεστάτησε καὶ εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖον ὁ κύριος Ἀλέξιος Ἀθανασάκης ᾠκο-

δόμησεν ἐν Βόλῳ ἰδίᾳ δαπάνῃ καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸ ἔθνος. Ὁ δὲ κύριος Ἀδαμαντίου, ἔφορος τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, ἀπεστάλη εἰς τὰ Μετέωρα, ἵνα φροντίσῃ περὶ συντηρήσεως τῶν ἐκεῖ χριστιανικῶν μνημείων καὶ ἰδίως τῶν ἀρχαίων τοιχογραφιῶν, αἵτινες ἀπ' αἰώνων εἶχον ἐγκαταλειφθῆ εἰς τὴν τύχην των καὶ ἐφθείροντο· πρὸς πρόληψιν τῆς περαιτέρω βλάβης αὐτῶν ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐπισκευασθῶσιν αἱ στέγαι τῶν ναῶν, ἵνα μὴ τὰ ὕδατα τῶν βροχῶν εἰσδύοντα ποτίζωσι τοὺς τοίχους, καὶ νὰ στερεωθῶσι διὰ τσιμέντου αἱ ἀποτριβόμεναι τοιχογραφίαι· τοιαύτας δ' ἐργασίας ἐξετέλεσεν ὁ κ. Ἀδαμαντίου εἰς τοὺς ναοὺς τῶν μονῶν Βαρλαάμ, Μεταμορφώσεως, ἁγίου Στεφάνου καὶ Ῥουσάκη.

Ἐν Πελοποννήσῳ ἔγιναν αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι.

Ἐν Μυκήναις ὑπεστηρίχθη προσωρινῶς διὰ μικρᾶς δαπάνης μέρος τι ἑνὸς τῶν μεγάλων θολωτῶν τάφων καὶ ἐπεσκευάσθη τὸ κρηπίδωμα τοῦ περιβόλου τῶν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως βασιλικῶν τάφων.

Ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐξηκολούθησαν αἱ ἐργασίαι, τὰς ὁποίας διευθύνει ὁ κύριος Καββαδίας. Ἐστρώθη διὰ πλακῶν καὶ ἐχρωματίσθη τὸ Μουσεῖον, ἱδρύθησαν δ' ἐν αὐτῷ γλυπτά τινα καὶ ἀνηγέρθησαν μέρη ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, πρὸ τοῦ Μουσείου δ' ἐστήθησαν τέσσαρες ἀρχαῖοι κίονες. Ἐπίσης ἀνηγέρθη συμπληρωθὲν τὸ κατὰ τὴν δυτικὴν πάροδον τοῦ θεάτρου ἀνάλημμα. Πλὴν τούτων προσετέθη δεύτερον πάτωμα εἰς τὸν ἐκεῖ ξενῶνα, ἀνεκαινίσθη τὸ παρὰ τὸ θέατρον ξύλινον περίπτερον καὶ ἔγιναν ἄλλα τινὰ ἔργα συντελοῦντα εἰς τὸν ἐξωραϊσμὸν τοῦ χώρου.

Εἰς τὴν Ἑρμιονίδα ἐνηργήθησαν ἔρευναι ὑπὸ τοῦ διδάκτορος κυρίου Φιλαδελφέως, ὅστις ἐπὶ τρίμηνον ἔσκαψεν εἰς διάφορα μέρη, ἐν τῇ νεκροπόλει δὲ τῆς ἀρχαίας Ἑρμιόνης εὗρεν ἐντὸς τάφων μέγαν ἀριθμὸν πηλίνων ἀγγείων

καὶ εἰδωλίων, ἓν χαλκοῦν κράνος καὶ χαλκοῦν κάτοπτρον μετ' ἐκτύπου προτομῆς τῆς Ἀφροδίτης.

Ἐν Τεγέᾳ εἰργάσθη ὁ ἔφορος κ. Ῥωμαῖος, ὅστις περὶ συνέλεξεν ἐκ τῶν χωρίων τῆς Τεγεάτιδος διάφορα ἀρχαῖα καὶ κατέθηκεν αὐτὰ εἰς τὸ ἐκεῖ Μουσεῖον. Προσέτι συνεπλήρωσε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ἀφοῦ τὸ 1908 ἀπηλλοτριώθη καὶ κατηδαφίσθη ἡ ἐπ' αὐτοῦ ὑπολειπομένη οἰκία, καὶ εὗρε κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην τεμάχιον ἀνδρικοῦ κορμοῦ ἐκ τῶν ἀετωμάτων καὶ τμῆμα δωρικοῦ ἐπιστυλίου, ἐξ οὗ, ὡς καὶ ἐξ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν συνάγεται, ὅτι ὁ πρόδομος καὶ ὀπισθόδομος τοῦ ναοῦ ἦσαν δωρικοῦ ῥυθμοῦ. Ὁ κ. Ῥωμαῖος ἐνήργησε σκαφήν τινα καὶ παρὰ τὸν Ἅγ. Σώστην, ἔνθα ἄλλοτε εἶχον ἀνακαλυφθῆ πολλὰ πήλινα εἰδώλια, εὗρε δὲ πάλιν ὅμοια εἰδώλια καὶ χαλκοῦν ἔλασμα ὕψους 0,25 μ. παριστῶν ἔκτυπον τὴν Κόρην πιθανώτατα, τέχνης ἀρίστης τοῦ 460 περίπου πρὸ Χριστοῦ.

Ὁ ἔφορος κ. Κουρουνιώτης ἐπανέλαβε κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος τὰς ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ὄρους ἐρεύνας του καὶ ἔσκαψε πλησίον τοῦ ἱπποδρόμου, ἀνεκάλυψε δὲ δωρικά τινα κιονόκρανα καλῶν ἑλληνικῶν χρόνων καὶ μικρὸν ῥωμαϊκόν, ὡς φαίνεται, οἰκοδόμημα, τετραγωνικὸν ἔξωθεν, ἡμικυκλικὸν δ' ἔσωθεν, τὸ ὁποῖον ἦτο ἴσως ἐξέδρα τις.

Καὶ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Μεσσήνης ἐπανέλαβεν ἡ Ἑταιρεία τὸ 1909, ἀπέστειλε δ' ἐκεῖσε τὸν κ. Γ. Οἰκονόμον, ὅστις ἐργασθεὶς ἐπὶ δύο μῆνας ἀπεκάλυψε τὸ πέρας τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ σταδίου μετὰ 13 σειρῶν ἑδράνων, προσέτι δὲ ἀνέσκαψε τελείως δύο μεγάλα οἰκοδομήματα κείμενα ἐν τῇ Ἀγορᾷ πλησίον τρίτου θεατροειδοῦς ἀποκαλυφθέντος τὸ 1895. Τὰ τρία ταῦτα κτίσματα ὁμοῦ ἀπετέλουν, ὡς συνάγεται ἔκ τινος ἐπιγραφῆς ἐκεῖ εὑρεθείσης, τὸ Βουλευτήριον ἢ Συνέδριον.

Μικρὰ σκαφὴ ἔγινε καὶ παρὰ τὴν Μεσσηνιακὴν Πύλον, ἔνθα ὁ ἔφορος κ. Σκιᾶς ἐκτελῶν διαταγὴν τοῦ ὑπουργείου ἐκαθάρισε δαπάναις τῆς Ἑταιρείας τάφον σεσυλημένον δυστυχῶς ἤδη πρὸ ἐτῶν. Ἐβεβαιώθη μόνον, ὅτι ὁ τάφος ἦτο μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ ὅτι κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος ὡμοίαζε πρὸς τοὺς βασιλικοὺς τάφους τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν.

Ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ ἐξετέλεσε — καὶ ἐκτελεῖ εἰσέτι — ἡ Ἑταιρεία κατ' ἐντολὴν τοῦ ὑπουργείου καθολικὴν ἐπισκευὴν τοῦ ἐκεῖ Μουσείου, τοῦ ὁποίου ἡ στέγη μάλιστα εὑρίσκετο ἐν κακῇ καταστάσει. Ἡ τεχνικὴ διεύθυνσις τῶν ἐργασιῶν εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τὸν νομομηχανικὸν Ἠλείας.

Ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὰς νήσους. Ἐν Εὐβοίᾳ ὁ σύμβουλος κ. Παπαβασιλείου ἀνεκάλυψε παρὰ τὸ χωρίον Στενὴν τὰ λείψανα μεγάλου οἰκοδομήματος, ὅπερ ἦτο ἴσως ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἐνήργησεν ἄλλας τινὰς δοκιμαστικὰς σκαφὰς παρὰ τὰ χωρία Ἀλιβέριον, Δύστον καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν Νάξῳ δὲ ὁ σύμβουλος κ. Κλὼν Στέφανος ἐξηκολούθησε τὴν ἐξερεύνησιν τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως Καστράκι καὶ ἀνεκάλυψε λείψανα ὀχυρωμάτων καὶ οἰκοδόμημά τι, ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ στρώματι πολλὰ τεμάχια ἀγγείων φέροντα συνήθως μὲν χαρακτά, οὐχὶ σπανίως ὅμως καὶ γραπτὰ κοσμήματα.

Γενναῖον ποσὸν ἐδαπάνησεν ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν καὶ διὰ τὴν συντέλεσιν τοῦ ἐν Δήλῳ Μουσείου, ἄλλο δὲ Μουσεῖον ἀνέλαβε νὰ κατασκευάσῃ ἐν Ἀργοστολίῳ τῆς Κεφαλληνίας καὶ ἐπλήρωσε καὶ δι' αὐτὸ ἤδη ποσόν τι.

Ταῦτα περὶ τῶν ἔργων τῆς Ἑταιρείας τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ συντήρησιν ἀρχαίων. Ἐκ τῶν τακτικῶν δὲ δημοσιευμάτων αὐτῆς τῆς μὲν Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος ἡ ἔκδοσις ἐξηκολούθησε κανονικῶς, τὰ δὲ

Πρακτικὰ τοῦ 1908 ἐβράδυναν μέν, ἐξεδόθησαν ὅμως καὶ ταῦτα ἐντὸς τοῦ λήξαντος ἔτους.

Διαλέξεις δὲ ἀναφερόμεναι εἰς ἐργασίας τῆς Ἑταιρείας ἐγένοντο ἐν τῷ καταστήματι αὐτῆς δύο, ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κυρίου Σωτηριάδου, ὅστις ὡμίλησε περὶ τῶν ἐλλειψοειδῶν κτισμάτων τοῦ Θέρμου, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κυρίου Ἀδαμαντίου πραγματευθέντος περὶ τῶν ναῶν καὶ τῶν παλατίων τῶν Δεσποτῶν ἐν Μυστρᾷ.

Τὰ ἔξοδα τῆς Ἑταιρείας καθ' ὅλον τὸ 1909 ἀνῆλθον εἰς δραχ. 335,179, τὰ δὲ τακτικὰ ἔσοδα εἰς δραχ. 348,785, ὥστε προέκυψε περίσσευμα ἐκ δραχ. 13,606. Τὸν ἔλεγχον δὲ ἐπὶ τῆς χρηματικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας ἀσκοῦσιν, ὡς γνωρίζετε, αἱ ἑκάστοτε ὑφ' ὑμῶν ἐκλεγόμεναι ἐλεγκτικαὶ ἐπιτροπεῖαι. Ἐπειδὴ ὅμως ἐσχάτως ἐξεφράσθησαν ἐπανειλημμένως ὑπόνοιαι, τὸ Συμβούλιον δι' ἐγγράφου παρεκάλεσε τὴν Σεβ. Κυβέρνησιν, ὅπως διορίσῃ ἰδίαν ἐπιτροπείαν πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς διαχειρίσεως ὄχι μόνον τοῦ λήξαντος ἔτους, ἀλλὰ καὶ τῶν προηγουμένων. Ἡ δὲ Κυβέρνησις εἰσακούουσα τὴν παράκλησιν ταύτην κατήρτισεν ἤδη ἐπιτροπείαν ἐξ ἁρμοδίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀπό τινων ἑβδομάδων ἀσχολοῦνται εἰς τὸ ἀνατεθὲν αὐτοῖς ἔργον.

Ἐν τέλει ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι συμφώνως πρὸς τὸν νόμον ΓΤϟΒ' τὸ Συμβούλιον καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ πενταμελὴς ἐπιτροπεία συνέταξαν τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ ἀρξαμένου ἔτους καὶ ὑπέβαλον αὐτὸν πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. Ὁ προϋπολογισμὸς οὗτος παρουσιάζει ἔλλειμμα ἐκ δραχ. 41,621, τὸ ὁποῖον θ' αὐξηθῇ ἀκόμη ἱκανῶς, διότι τὸ ὑπουργεῖον ὑπέδειξεν ἤδη ἡμῖν ἀναγκαίας τινὰς προσθήκας εἰς τὰ ἔξοδα, περὶ ὧν τὸ Συμβούλιον προσεχῶς θ' ἀποφασίσῃ. Αἴτιος δὲ τοῦ μεγάλου ἐλλείμματος εἶναι ὁ μνημονευθεὶς νόμος ΓΤϟΒ', ὅστις,

ἐν ᾧ ἐμείωσε τὰς ἐκ τοῦ λαχείου προσόδους τῆς Ἑταιρείας κατὰ 100 χιλιάδας δραχ., συγχρόνως ἐπέβαλεν αὐτῇ πολλὰς δαπάνας, αἵτινες πρότερον ἐπεβάρυνον τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Κράτους. Τὸ Συμβούλιον καὶ ἡ πενταμελὴς ἐπιτροπεία ἠναγκάσθησαν ἕνεκα τούτου νὰ περιορίσωσι σημαντικῶς τὰ κονδύλια τῶν ἀνασκαφῶν, τῶν δημοσιευμάτων καὶ ἄλλα τινά. Δὲν ἦτο δυνατὸν ὅμως νὰ μὴ ἀναγράψωσιν ἐπαρκεῖς πιστώσεις διὰ τὴν στερέωσιν καὶ συντήρησιν τῶν μνημείων, διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν μουσείων, τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀρχαιοτήτων, τὰς ἀπαλλοτριώσεις καὶ ἄλλας ἐπιβεβλημένας δαπάνας, ὁ δὲ καταρτισμὸς ἰσοσκελοῦς προϋπολογισμοῦ ἀπεδείχθη ὅλως ἀδύνατος. Καὶ τὸ μὲν ἔλλειμμα τοῦ 1910 θὰ καλυφθῇ ἐκ περισσευμάτων τῶν παρελθουσῶν χρήσεων· ἐπειδὴ ὅμως ἀναμφιβόλως ὅμοια ἐλλείμματα θὰ ἔχωμεν καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη, ὅτε δὲν θὰ ὑπάρχωσι πλέον περισσεύματα, τὸ Συμβούλιον ἐν μακρῷ ὑπομνήματι ὑποβληθέντι μετὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ εἰς τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον παρέστησε τὴν δύσκολον καὶ οὐχὶ ἀκίνδυνον διὰ τὰς ἀρχαιότητας κατάστασιν, ἣν ἐδημιούργησεν ὁ νόμος ΓΤ₂Β′, ἐλπίζει δὲ ὅτι ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις θὰ λάβῃ ἐν καιρῷ τὰ προσήκοντα μέτρα πρὸς θεραπείαν αὐτῆς, καὶ ὅτι ἢ θ' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ἑταιρείαν τοὺς πόρους, τοὺς ὁποίους περιέκοψεν, ἢ θ' ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ μέρους τοὐλάχιστον τῶν προσθέτων δαπανῶν, ἃς ἐπέβαλε τῇ Ἑταιρείᾳ ὁ νέος νόμος.

Περὶ τῶν δαπανῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας.

Νόμος ,ΓΤϞΒ′ (ὑπ' ἀριθ. 3392)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α′.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ψηφισάμενοι ὁμοφώνως μετὰ τῆς Βουλῆς ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάσσομεν.

Ἄρθρ. 1. Τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ νόμου ,ΓΝΖ′ (ὑπ' ἀριθ. 3057) τῆς 7 Ἰουλίου 1905 περὶ συγχωνεύσεως τοῦ Λαχείου ὑπὲρ τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος ἀποδιδόμενον ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ Λαχείου τούτου ποσὸν δραχμῶν ἑβδομήκοντα πέντε χιλιάδων κατὰ τριμηνίαν ἑκάστου ἔτους περιορίζεται κατὰ τὸ τρίτον, ὅπερ εἰσάγεται εἰς τὸ δημόσιον Ταμεῖον, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς τὰς δαπάνας τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν μουσείων καὶ εἰς πᾶσαν συναφῆ ἀρχαιολογικὴν δαπάνην συμφώνως πρὸς τὰς ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τῶν ἐξόδων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἀναγραφομένας κατ' ἔτος πιστώσεις, ὁριζομένας κατ' ἀνώτατον ὅρον εἰς δραχ. 100,000. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται ὑπέρβασις τοῦ ποσοῦ τούτου δι' οἱανδήποτε ἀνάγκην τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας.

Εἰς τὸ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον προσωπικὸν περιλαμβάνεται μόνον τὸ κατὰ τοὺς νόμους ,ΑΒΛΒ′ τῆς 28 Μαΐου 1887, ,ΒΨΛΒ′ τῆς 10 Ἀπριλίου 1900 καὶ ,ΒΡΜΘ′ τῆς 8 Φεβρουαρίου 1893 προσωπικόν. Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ ἀναγεγραμμένου ἐν τοῖς ἐδαφίοις δ′, ε′, ϛ′, ζ′, θ′, τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ κεφαλαίου 9 τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων χρήσεως τοῦ ἔτους 1909 τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, καὶ τοῦ ἄρθρου 11 τοῦ αὐτοῦ προϋπολογισμοῦ, καθὼς καὶ τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ κεφαλαίου 9 τοῦ αὐτοῦ προϋπολογισμοῦ, ἔτι δὲ καὶ πᾶσα ἄλλη ἀρχαιολογικὴ δαπάνη,

βαρύνουσιν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1910 καὶ ἐφεξῆς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν.

Ἄρθρ. 2. Πᾶσαι αἱ βαρύνουσαι τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν δαπάναι ἀναγράφονται λεπτομερῶς ἐν τῷ προϋπολογισμῷ αὐτῆς, καὶ καταβάλλονται ἐκ τῶν ἀποδιδομένων τῇ Ἑταιρείᾳ, ὡς ἀνωτέρω ὥρισται, εἰσπράξεων τοῦ Λαχείου.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία προβαίνει εἰς πᾶσαν ἐργασίαν, πληροῦσα τὰς ἀνάγκας τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας καὶ συντελοῦσαν εἰς εὐόδωσιν τῶν ἀρχαιολογικῶν παρ' ἡμῖν πραγμάτων. Ἰδίως προβαίνει αὕτη:

1) Εἰς ὑποστήριξιν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν.

2) Εἰς οἰκοδομήν, καταρτισμὸν καὶ συντήρησιν ἀρχαιολογικῶν μουσείων.

3) Εἰς ἐπιμέλειαν, ἐποπτείαν καὶ φύλαξιν τῶν ἀρχαιολογικῶν μουσείων, τῶν μνημείων καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ τῶν ἐκτελουμένων ἀνασκαφῶν καὶ λοιπῶν ἐργασιῶν.

4) Εἰς τὴν δι' ἀρχαιολογικοὺς λόγους ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν ἰδιωτικῶν κτημάτων, ἐνεργουμένην κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου ͵ΒΤΞΖ' τῆς 2 Μαρτίου 1896.

5) Εἰς ἀποζημίωσιν καὶ ἀμοιβὰς ἰδιοκτητῶν καὶ εὑρετῶν ἀρχαίων, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμου ͵ΒΧΜϚ' τῆς 24 Ἰουλίου 1899, καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν καὶ δαπάνην πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου τούτου.

6) Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ ἱδρύσεως ἐργαστηρίου καὶ μουσείου ἐκμαγείων νόμου ͵ΒΡΜΘ' τῆς 8 Φεβρουαρίου 1893, ἤτοι εἰς τὰς ἀπαιτουμένας δαπάνας δι' ἀγορὰν τῶν ὑλικῶν καὶ πληρωμὴν τοῦ ἀναγκαιοῦντος προσωπικοῦ τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν, εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ πώλησιν ἐκμαγείων καὶ ἐκ τῶν πόρων τούτων καταρτισμὸν ἐν Ἀθήναις Μουσείου ἐκμαγείων.

7) Εἰς οἰκοδομὴν ἐν Ἀθήναις, καταρτισμὸν καὶ συντήρησιν Μουσείου Χριστιανικῶν καὶ Μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων.

Ἄρθρ. 3. Εἰς πάσας τὰς κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρθρον ἐργασίας καὶ δαπάνας προβαίνει ἡ Ἑταιρεία, συμφώνως ταῖς δια-

τάξεσι τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς καὶ μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ διοικητικοῦ αὐτῆς Συμβουλίου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐτησίου λεπτομεροῦς προϋπολογισμοῦ αὐτῆς, ὑποβαλλομένου εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ δημοσιευομένου ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Πρὸς ἐκτέλεσιν ὅμως ἀνασκαφῶν καὶ ἐργασιῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν μνημείων καὶ πρὸς διορισμὸν οἱουδήποτε προσωπικοῦ ἐν τοῖς μουσείοις καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων, ἀπαιτεῖται προηγουμένη ἔγκρισις τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.

Οἱ οὕτω διοριζόμενοι ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας καὶ ἐγκαθιστάμενοι ἐν τοῖς μουσείοις καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων ἔφοροι, ἐπιμεληταί, ἐπιστάται καὶ φύλακες θεωροῦνται καὶ ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ ὑπάγονται ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἐξομοιούμενοι προσέτι, ὡς πρὸς τὰ προσόντα, πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους ὑπαλλήλους τοῦ Δημοσίου καὶ ὑπαγόμενοι εἰς τοὺς περὶ συντάξεως δημοσίων ὑπαλλήλων νόμους.

Ἡ ὑπηρεσία τῶν κατὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ παρόντος νόμου ὑπηρετούντων ἐφόρων καὶ ἐπιμελητῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας λογίζεται ὡς συντάξιμος.

Ἄρθρ. 4. Ἐντὸς τοῦ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους ἡ Ἑταιρεία ὑποβάλλει εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως λεπτομερῆ καὶ ἀναλελυμένον ἀπολογισμὸν πασῶν τῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 1 δαπανῶν τοῦ λήξαντος ἔτους, ὅστις δημοσιεύεται διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Ἄρθρ. 5. Ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ διατάξεων κανονισθήσεται διὰ Β. Διατάγματος, ἐκδοθησομένου προτάσει τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν Οἰκονομικῶν, μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Πᾶσα διάταξις νόμου ἀντικειμένη εἰς τὸν παρόντα νόμον καταργεῖται.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος νόμου ἄρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης Ἰανουαρίου 1910.

Ὁ παρὼν νόμος, ψηφισθεὶς ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ παρ' Ἡμῶν σήμερον κυρωθείς, δημοσιευθήτω διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκτελεσθήτω ὡς νόμος τοῦ Κράτους.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1909

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Οἱ Ὑπουργοὶ

Ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως
ΠΑΝΑΓ. ΘΡ. ΖΑΙΜΗΣ

Ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν
ΑΘ. ΕΥΤΑΞΙΑΣ

Ἐθεωρήθη καὶ ἐτέθη ἡ μεγάλη τοῦ Κράτους σφραγίς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1909.

Ὁ Ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργὸς
Κ. Δ. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

1909

Α'. Ἔκτακτος Συνέλευσις πρὸς τροποποίησιν τοῦ Ὀργανισμοῦ.

Τῇ 8 Νοεμβρίου 1909, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὥρᾳ 10 π.μ. ἐγένετο πρώτη ἔκτακτος συνέλευσις τῶν ἑταίρων πρὸς τροποποίησιν τοῦ Ὀργανισμοῦ τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου ͵ΓΤΞΒ' τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1909. Προσῆλθον ἑταῖροι 36. Προήδρευσε δὲ ὁ Πρόεδρος κ. Σπ. Σακελλαρόπουλος.

Εἰς τοὺς παρόντας ἑταίρους διενεμήθη τὸ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ψηφισθὲν καὶ κατ' ἀπόφασιν αὐτοῦ τυπωθὲν σχέδιον τροποποιήσεως τοῦ Ὀργανισμοῦ (ἴδε σελ. 80). Γενομένης συζητήσεως ἐγένετο δεκτὸν ὁμοφώνως ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τὸ σχέδιον τοῦτο κατ' ἄρθρον καὶ ἐν συνόλῳ. Ἡ συνέλευσις διελύθη περὶ ὥραν 12.

Β'. Ἔκτακτος Συνέλευσις.

Τῇ 26 Νοεμβρίου 1909, ἡμέρᾳ Πέμπτῃ, ὥρᾳ 4 μ. μ. ἐγένετο δευτέρα ἔκτακτος συνέλευσις τῶν ἑταίρων, ἵνα κατὰ τὸ ἄρθρον 18 τοῦ Ὀργανισμοῦ ἀποφανθῇ περὶ τοῦ πρακτέου, παραιτηθέντος τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου κ. Δ. Τσιβανοπούλου.

Παρῆσαν ἑταῖροι 45. Προήδρευσεν ὁ κ. Σπ. Σακελλαρόπουλος.

Ἀνεγνώσθη ἐπιστολὴ τοῦ κ. Δ. Τσιβανοπούλου, ἐν ᾗ οὗτος δηλοῖ, ὅτι ἀναγκάζεται νὰ παύσῃ πλέον ἀποτελῶν μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας. Γενομένης συζητήσεως ἡ συνέλευσις δι' ἀναστάσεως ἀπεφάσισε νὰ μὴ γένηται δεκτὴ ἡ παραίτησις τοῦ Ἀντιπροέδρου κ. Δ. Τσιβανοπούλου.

Γ'. Ἔκτακτος Συνέλευσις πρὸς ἐκλογὴν Ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου.

Τῇ 10 Δεκεμβρίου 1909, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ, ὥρᾳ 3 μ. μ. συ-

νῆλθον οἱ ἑταῖροι εἰς Γ' ἔκτακτον συνέλευσιν πρὸς ἐκλογὴν τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου, μετὰ τὴν δήλωσιν τοῦ κ. Τσιβανοπούλου ὅτι ἐμμένει ἐν τῇ παραιτήσει αὐτοῦ. Παρῆσαν ἑταῖροι 65. Προήδρευσε δὲ ὁ κ. Σπ. Σακελλαρόπουλος.

Ἀνεκοινώθη ἐπιστολὴ τοῦ κ. Δ. Τσιβανοπούλου, δι' ἧς δηλοῖ ὅτι ἐπιμένει ἐν τῇ ἀποχωρήσει αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἀντιπροεδρείας τοῦ Συμβουλίου.

Ἡ συνέλευσις ἀποδεξαμένη τὴν παραίτησιν τοῦ κ. Τσιβανοπούλου ὠνόμασεν αὐτὸν ὁμοφώνως κατὰ πρότασιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου ἐπίτιμον Ἀντιπρόεδρον.

Εἶτα ἐγένετο ψηφοφορία διὰ ψηφοδελτίων πρὸς ἐκλογὴν Ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου. Ἐψήφισαν ἑταῖροι 65. Ἐξελέγη δὲ Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Γ. Μιστριώτης διὰ ψήφων 46.

1910

Α'. Τακτικὴ Συνέλευσις.

Τῇ 31 Ἰανουαρίου 1910, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὥρᾳ 10 $^1/_2$ π. μ. συνῆλθον οἱ ἑταῖροι εἰς πρώτην τακτικὴν συνέλευσιν ἵνα ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ ἐξελεγκτικὴν καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπείαν διὰ τὸ ἔτος 1910 καὶ ἀκούσωσι τὴν λογοδοσίαν τοῦ Συμβουλίου ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1909.

Παρῆσαν ἑταῖροι 36, οἷς διενεμήθη ἔντυπος γενικὸς Ἰσολογισμὸς τῆς χρήσεως 1909 μετὰ ἀναλυτικῶν πινάκων (ἴδε σελ. 13—55).

Γενομένης ψηφοφορίας ἐξελέγησαν ὁμοφώνως Πρόεδρος τῆς συνελεύσεως ὁ κ. Γ. Γρηγοράκης, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Γ. Δυοβουνιώτης, Α' Γραμματεὺς ὁ κ. Χρ. Ἡλιόπουλος καὶ Β' Γραμματεὺς ὁ κ. Π. Οἰκονόμος. Εἶτα γενομένης ψηφοφορίας διὰ ψηφοδελτίων ἐξελέγησαν μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπῆς οἱ κ. Ν. Καλογερόπουλος, Ἀθ. Ματάλας, Γρ. Γρηγοράκης, Β. Θεοδωρόπουλος καὶ Ἀθ. Κριεζῆς. Ἀκολούθως ὁ Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου κ. Χρ. Τσούντας ἀνέγνω τὴν ἐν σελ. 57 ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ ἔτος 1909.

Β΄. Τακτικὴ Συνέλευσις.

Τῇ 14 Φεβρουαρίου 1910, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὥρᾳ 10 $^1/_2$ π. μ. ἐγένετο δευτέρα τακτικὴ συνέλευσις τῶν ἑταίρων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κ. Γρ. Γρηγοράκη.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς συνελεύσεως κ. Χρ. Ἠλιόπουλος ἀνέγνωσε τὴν ἐν σελ. 74—78 ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως κατὰ τὸ ἔτος 1909.

Γενομένης συζητήσεως ἡ συνέλευσις ὁμοφώνως ἐνέκρινε τὴν διαχείρισιν τοῦ ἔτους 1909 καὶ ἐξέφρασε τὴν εὐαρέσκειαν αὐτῆς πρός τε τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, τὴν ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπείαν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Ἑταιρείας.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

Πρὸς τὴν Συνέλευσιν τῶν ἑταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Κύριε Πρόεδρε,

Συνεπείᾳ τῆς ἀπὸ 1 τρέχοντος μηνὸς ἀνακοινώσεως ὑμῶν, ὅτι κατὰ τὴν 31 παρελθόντος ἐξελέγημεν οἱ ὑποφαινόμενοι μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπῆς, ἐπελήφθημεν, κατὰ τὸ ἄρθρον 34 τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἑταιρείας, τοῦ ἐλέγχου τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διαχειρίσεως αὐτῆς, ἐχούσης κατὰ τὰ ἐν τοῖς γραφείοις αὐτῆς τηρούμενα λογιστικὰ βιβλία ὡς ἑξῆς:

Α΄. Χρηματικὸν

α΄) Χρέωσις.

Ὑπόλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τῆς Ἑταιρείας

τὴν 31 Δεκεμβρίου 1908 κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς	Δρ.	4.738.85
Εἰσπράξεις ἀπὸ ἔσοδα γενικοῦ προϋπολογισμοῦ	»	273,755.05
» » προκαταβολὰς	»	23,908.65
» » Τράπεζαν Γ.Π. Σκουζὲ....	»	290,060 —
» » Τράπεζαν Ἀνατολῆς	»	75,952,85
» » Ταμεῖον Ἐθνικοῦ Στόλου καὶ ἀρχαιοτήτων	»	75,000.—
» » τόκους καὶ μερίσματα α΄ ἑξαμηνίας 1908	»	9,842.50
» » ἀξίαν μιᾶς ὁμολογίας πατριωτικοῦ δανείου κληρωθείσης εἰς τὸ ἄρτιον........	»	10.—
Τὸ ὅλον....	Δρ.	753,267.90

β΄) Πίστωσις.

Πληρωμαὶ εἰς ἔξοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ	Δρ.	335,178.60
» » προκαταβολὰς	»	25,650.—
» » Τράπεζαν Γ. Σκουζὲ (ἔντοκος κατάθεσις)	»	287,206.40
» » Τράπεζαν Ἀνατολῆς (ἔντοκος κατάθεσις)	»	35,979.35
» » Τράπεζαν Ἀθηνῶν (ἔντοκος κατάθεσις)	»	60,000.—
» » πιστωτὰς διαφόρους	»	472.50
» » παρακαταθήκην δι᾽ἀνασκαφὰς ἐν Κεφαλληνίᾳ	»	8,093.40
Ὑπόλοιπον τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909 κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς.	»	687.65
Τὸ ὅλον....	Δρ.	753,267.90

Β'. Ἔσοδα καὶ Ἔξοδα.

α') Ἔσοδα.

Ἀπὸ εἰσφορὰς ἑταίρων	Δρ.	2,393.45
» τόκους καὶ μερίσματα	»	35,963.50
» ἔσοδα δημοσιευμάτων	»	9,773.40
» » κεκλεισμένων χρήσεων	»	168.—
» » διάφορα	»	456 70
» » λαχείου	»	300,000.—
» περίσσευμα ἔτους 1908	»	56,157.51
Τὸ ὅλον	Δρ.	404,912 56

β') Ἔξοδα.

Εἰς μισθοὺς προσωπικοῦ γραφείων καὶ Βιβλιοθήκης	Δρ.	12,665.—
» μισθοὺς προσωπικοῦ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων	»	39,500.85
» ἔξοδα γραφείων καὶ διαχειρίσεως . .	»	8,771.05
» » Βιβλιοθήκης	»	5,770.80
» ἀνασκαφὰς καὶ συντήρησιν ἀρχαίων μνημείων	»	224,634.73
» γενικὰ ἔξοδα ἀνασκαφῶν καὶ συντηρήσεως μνημείων	»	12,200.—
» ἔξοδα δημοσιευμάτων	»	17,340.30
» διαφόρους δαπάνας καὶ ἀπρόοπτα ἔξοδα	»	7,155.77
» ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων	»	7,140.10
Περίσσευμα ἐξ ἐσόδων	»	69,733.96
Ἐν ὅλῳ	Δρ.	404,912.56

Γ'. Γενικὸς Ἰσολογισμός.

α') Ἐνεργητικόν.

Τὸ ἐνεργητικὸν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909 ἀνήρχετο εἰς .... Δρ. 893,479.12

ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:

1)	Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ........	Δρ.	687.65
2)	» μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης..	»	131,320.—
3)	» ὁμολογ. ἑνοποιημένου δανείου 1898	»	171,795.75
4)	» » πατριωτ. δαν. 30,000,000	»	35.—
5)	» » ἐθνικοῦ δανείου κεφαλαιοποιήσεως	»	640.—
6)	» προκαταβολὰς	»	3,685.—
7)	» ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ Γ. Π. Σκουζὲ	»	60,749.40
8)	» χρεώστας ἐκ γραμματίων Λαχείου	»	1,331.60
9)	» ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ Ἀνατολῆς...............	»	60,000.—
10)	» ἀκίνητα κτήματα............	»	65,170.24
11)	» κατάστημα τῆς Ἑταιρείας	»	259,863.80
12)	» ταμεῖον Λαχείου Ἐθνικοῦ Στόλου	»	75,000.—
13)	» παρακαταθήκας δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα......................	»	3,200.68
14)	» ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ Ἀθηνῶν	»	60,000.—
	Τὸ ὅλον....	Δρ.	893,479.12

β') Παθητικόν

Τὸ δὲ παθητικὸν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909 ἀνήρχετο εἰς .... Δρ. 893,479.12

ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:

1)	Ἀπὸ ἐγγυοδοσίας		Δρ	1,500.—
2)	» ὑπόλοιπον παρακαταθήκης......		»	— .26
3)	» κεφάλαιον......	Δρ. 822,244.90		
4)	» τὸ καθαρὸν περίσσευμα ληγούσης χρήσεως 1909....	» 69,733.96	»	891,978.86
	Τὸ ὅλον....		Δρ.	893,479.12

Δ'. Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909 ἡ περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀνήρχετο εἰς .... Δρ. 891,978.86

ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς:

1)	Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ	Δρ.	687.65
2)	» 56 μετοχὰς τῆς Ἐθν. Τραπέζης.	»	131,320.—
3)	» 1697 ὁμολ. Ἐθν. Δαν. ἑνοποιήσεως	»	171,795,75
4)	» 35 ὁμολ. πατριωτ. δαν. 30,000,000	»	35.—
5)	» μίαν ἀπόδειξιν καὶ ἕνα ὁριστικὸν τίτλον Ἐθνικοῦ δανείου κεφαλαιοποιήσεως	»	640.—
6)	» προκαταβολὰς	»	3,685.—
7)	» ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ Γ. Π. Σκουζὲ	»	60,749.40
8)	» χρεώστας ἐκ γραμματίων Λαχείου 1897—1900	»	1,331.60
9)	» ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῆς Ἀνατολῆς	»	60,000.—
10)	» ἀκίνητα κτήματα ἀξίας	»	65,170.24
11)	» κατάστημα τῆς Ἑταιρείας ἀξίας	»	259,863.80
12)	» Ταμεῖον Λαχείου Ἐθνικοῦ Στόλου	»	75,000.—
13)	» παρακαταθήκας δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα....................	»	3,200.68
14)	» ἔντοκον κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπέζῃ Ἀθηνῶν	»	60,000.—
	Τὸ ὅλον....	Δρ.	893,479.12

ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων τῶν ὀφειλομένων

1) Εἰς ἐγγυοδοσίαν ἐργολάβου Ν. Μοσχοῦ .... Δρ. 1,500.—

2) Εἰς ὑπόλοιπον παρακαταθήκης .... » — .26   » 1,500.26

Ὑπολείπεται καθαρὰ περιουσία τῇ 31 Δεκεμβρίου 1909 .... Δρ. 891,978.86

Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω περιουσίας ἡ Ἑταιρεία κέκτηται καὶ διάφορα δημοσιεύματα· ἤτοι Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα, Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κλπ. καταγεγραμμένα ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ, ἐξ ὧν ἐπωλήθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1909 καὶ εἰσεπράχθησαν δραχμαὶ 9,773.40/$_{00}$, αἵτινες ἐνεγράφησαν εἰς τὰ ἔσοδα τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὸ Κεφάλαιον Α. ἄρθρον 4, ἤτοι ἐπὶ ἔλαττον τῶν προϋπολογισθέντων κατὰ δραχ. 226.60/$_{00}$.

Ἐκ τοῦ γενομένου ἐλέγχου τῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας ἐξάγομεν, ὅτι αὕτη εἶνε ἀκριβεστάτη, τηρουμένων ἀνελλιπῶς τῶν τε βιβλίων τοῦ λογιστηρίου καὶ τοῦ ταμείου. Ὅθεν προτείνομεν ὅπως ἡ διαχείρισις τοῦ ἔτους 1909 θεωρηθῇ ὀρθῶς ἔχουσα καὶ ἐπικυρωθῇ ὅ τε Ἰσολογισμὸς καὶ Ἀπολογισμὸς τοῦ λήξαντος ἔτους 1909, συνάμα δὲ ἐκφρασθῇ ἡ εὐαρέσκεια τῆς Συνελεύσεως εἴς τε τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον καὶ τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν ἐνδελεχῆ μέριμναν καὶ τὴν τέλεσιν τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 *Φεβρουαρίου* 1910.

Τὰ μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς

Γ. Γρηγοράκης
Ἀθ. Ματάλας
Β. Θεοδωρόπουλος
Α. Ε. Κριεζῆς

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περὶ ἐγκρίσεως τροποποιήσεως ἄρθρων τινῶν τοῦ ἐγκεκριμένου ὀργανισμοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργοῦ, ἐγκρίνομεν τὰς τροποποιήσεις εἰς τὸν διὰ τοῦ ἀπὸ 11 Φεβρουαρίου 1899 Ἡμ. Διατάγματος ἐγκεκριμένον ὀργανισμὸν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ψηφισθείσας ἐν συνελεύσει τῶν ἑταίρων τῇ 8ῃ Νοεμβρίου **1909.**

Ὁ αὐτὸς Ὑπουργὸς δημοσιεύσει καὶ ἐκτελέσει τὸ παρὸν διάταγμα μετὰ τῶν ἐγκριθεισῶν τροποποιήσεων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Νοεμβρίου 1909.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν
Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑΚΟΣ

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΙΣ

τοῦ Ὀργανισμοῦ τῆς Ἑταιρείας

Ἄρθρον 1. Εἰς τὸν διὰ τοῦ Β. Διατάγματος ἀπὸ 11 Φεβρουαρίου 1899 ἐγκεκριμμένον Ὀργανισμὸν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐπιφέρονται αἱ ἑξῆς τροποποιήσεις :

α΄) Τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄρθρου 31 «Οἱ ἑταῖροι συνέρχονται τῇ προσκλήσει τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου εἰς τακτικὰς μὲν συνελεύσεις τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ τοῦ Ἰανουαρίου καὶ τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τοῦ Φεβρουαρίου, ἀνὰ τριετίαν δὲ καὶ τῇ τρίτῃ Κυριακῇ τοῦ Φεβρουαρίου» ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς :

«Οἱ Ἑταῖροι συνέρχονται τῇ προσκλήσει τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου εἰς τακτικὰς μὲν συνελεύσεις τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ

τοῦ Ἰανουαρίου», ἀνὰ τριετίαν δὲ καὶ τῇ τρίτῃ Κυριακῇ τοῦ Ἰανουαρίου.

Τὰ ἐν τῷ τέλει τοῦ β′ ἐδαφίου τοῦ ἄρθρου 31 «συγχρόνως δημοσιεύει περὶ τούτου καὶ γνωστοποίησις διὰ τριῶν ἐφημερίδων», διαγράφονται.

ϐ′) Ἐν τῷ ἄρθρῳ 32 τὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ α′ ἐδαφίου: «Διὰ μυστικῆς δὲ ψηφοφορίας, διὰ ψηφοδελτίου, ἐκλέγεται τριμελὴς ἐλεγκτικὴ ἐπιτροπεία» ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς «Διὰ μυστικῆς δὲ ψηφοφορίας, διὰ ψηφοδελτίου, ἐκλέγεται πενταμελὴς ἐλεγκτικὴ ἐπιτροπεία, ἥτις εἶναι καὶ ἐπιτροπεία ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ ἀρχομένου ἔτους».

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ γ′ ἐδαφίου τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου 32, δηλ. μετὰ τὰς λέξεις «ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Συμβουλίου ἡ ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος», προστίθενται τὰ ἑξῆς:

«Εἶτα δὲ ἀναγινώσκεται ἡ ἔκθεσις τῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐλεγκτικῆς ἐπιτροπείας ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ ἀποφαίνεται ἡ συνέλευσις ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως.

Τὸ δ′ ἐδάφιον τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου 32, τὸ ἀρχόμενον διὰ τῶν λέξεων «Κατὰ τὴν δευτέραν τακτικὴν συνέλευσιν» καὶ λῆγον διὰ τῶν λέξεων «ἐπιτροπεία ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ» διαγράφεται.

Τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ ε′ ἐδαφίου τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου «Κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἀνὰ τριετίαν τακτικὴν συνέλευσιν» ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς: «Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἀνὰ τριετίαν τακτικὴν συνέλευσιν».

γ′) Τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄρθρου 35 «Ὁ προϋπολογισμὸς συντάσσεται ἐν σχεδίῳ κατ᾽ ἔτος καὶ ἐντὸς τοῦ Μαρτίου ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου, διαιρεῖται δὲ εἰς τμήματα ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ὧν ἕκαστον διαιρεῖται εἰς κεφάλαια καὶ ἄρθρα. Τὸν οὕτω συντεταγμένον προϋπολογισμὸν ἐξετάζει καὶ διαρρυθμίζει ὁριστικῶς τὸ συμβούλιον μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπείας» ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς:

«Ὁ προϋπολογισμὸς συντάσσεται ἐν σχεδίῳ κατ᾽ ἔτος, ἐντὸς τῆς πρώτης ἑβδομάδος τοῦ Ἰανουαρίου, ὑπὸ τοῦ κ. Ἀντιπροέδρου καὶ τοῦ Γραμματέως. Τὸν οὕτω συντεταγμένον προϋπολογισμὸν

ἐξετάζει, διαρρυθμίζει καὶ ψηφίζει τὸ Συμβούλιον πρὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰανουαρίου μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπείας».

Ἄρθρον 2. Εἰς τὸ τέλος τῆς διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1907 ἐγκεκριμένης προσθήκης εἰς τὸν Ὀργανισμὸν τῆς Ἑταιρείας προστίθενται τὰ ἑξῆς :

«Μέχρι τοῦ πλήρους καταρτισμοῦ τῶν ἀνωτέρω ὀνομαζομένων Μουσείων, οἱ ἐπιμεληταὶ τῶν Μουσείων δύνανται ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργείου νὰ διορίζωνται προσωρινῶς, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῆς ὑπηρεσίας, καὶ εἰς ἄλλα Μουσεῖα κατὰ τὰς ἐπαρχίας.

Ἐν Ἀθήναις δύναται νὰ διορισθῇ εἷς τῶν ἀνωτέρω ἐπιμελητῶν α′ τάξεως ὡς ἐπιμελητὴς τοῦ ὑπὸ τὴν διαχείρισιν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς Ἑταιρείας διατελοῦντος, κατ' ἀκολουθίαν τοῦ νόμου ͵ΓΤ Β′ τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1909, ἐργαστηρίου καὶ μουσείου τῶν ἐκμαγείων.

Βοηθὸς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων ὑπηρετήσας ἐπὶ δεκαπενταετίαν ἔν τινι τῶν ἀνωτέρω ὀνομαζομένων Μουσείων κατὰ τὰς Ἐπαρχίας, δύναται νὰ διορισθῇ β′ τάξεως ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου τούτου».

Ἄρθρον 3. Εἰς τὸ κατὰ τὸν Ὀργανισμὸν προσωπικὸν τῆς Ἑταιρείας προστίθεται τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 1 τοῦ ͵ΓΤϡΒ′ νόμου προσωπικόν, ἐπὶ τῇ κατὰ τὸν αὐτὸν νόμον ἀμοιβῇ, ἤτοι : α′ εἷς τεχνίτης ἐν τῷ Ἐθνικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ ἐπὶ μηνιαίᾳ ἀμοιβῇ δραχμῶν διακοσίων, δύο βοηθοὶ τοῦ τεχνίτου, ἐπὶ ἀμοιβῇ δραχμῶν ἑκατὸν ἕκαστος, εἷς ἐργάτης ἐν τῷ αὐτῷ Μουσείῳ, ἐπὶ ἀμοιβῇ δραχ. ἑβδομήκοντα πέντε, β′) εἷς τεχνίτης συγκολλητὴς δι' ἐργασίας ἐκτελουμένας ἀποκλειστικῶς ἐν τοῖς Μουσείοις τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπὶ ἡμερομισθίῳ δραχ. ἑπτά, γ′) εἷς τεχνίτης, ὅστις δύναται νὰ εἶναι καὶ ἀλλοδαπός, τοῦ ὑπὸ τὴν διαχείρισιν τῆς Ἑταιρίας διατελοῦντος ἐργαστηρίου καὶ μουσείου τῶν ἐκμαγείων, ἐπὶ μηνιαίᾳ ἀμοιβῇ δραχμῶν τριακοσίων εἴκοσι.

Τὸ προσωπικὸν τοῦτο διορίζεται καὶ ἀπολύεται ἀποφάσει τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας καὶ ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργείου. Ἐξαιροῦνται οἱ κατὰ τὸ ἐδάφιον α′ ὑπάλληλοι τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, οἵτινες διορίζονται καὶ ἀπολύονται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου κατ' ἀκολουθίαν προτάσεως τοῦ ἐφόρου τοῦ Μουσείου τούτου.

Ἡ Ἑταιρεία ἀναλαμβάνει πρὸς τούτοις τὰς κατὰ τὸν αὐτὸν νόμον ,ΓΤϟΒ' βαρυνούσας αὐτὴν δαπάνας, ἤτοι: α') τὴν ἐκ δρ. ἑκατὸν κατὰ μῆνα ἀποζημίωσιν χημικοῦ πρὸς ἐκκαθάρισιν καὶ συντήρησιν τῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ χαλκῶν, β') τὸν ἐκ δρ. πεντακοσίων μηνιαῖον μισθὸν τοῦ Ἐφόρου τῆς ἐν Ἀθήναις Πινακοθήκης καὶ τὸν ἐκ δραχ. ἑξήκοντα μισθὸν ἑνὸς κλητῆρος, γ') τὴν ἐκ δραχμῶν τριῶν χιλιάδων ἑξακοσίων ἐνιαυσίαν ἀποζημίωσιν καλλιτέχνου καὶ τεχνίτου πρὸς καθαρισμὸν καὶ διευθέτησιν τῶν ἐν τῇ Πινακοθήκῃ εἰκόνων, τὰ μέχρι χιλίων πεντακοσίων δραχμῶν κατ' ἔτος ἔξοδα τῆς Πινακοθήκης καὶ τὰ μέχρι πέντε χιλιάδων δραχμῶν πρὸς πλουτισμὸν αὐτῆς.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Ἄρθρον 4. Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1910 θέλει συνταχθῇ καὶ ψηφισθῇ ἐντὸς τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ λήγοντος ἔτους 1909. Θέλει ψηφίσει αὐτὸν τὸ Συμβούλιον μετὰ τῆς νῦν ἐκλελεγμένης πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ 1909.

Ἡ πρώτη κατὰ τὰς ἀνωτέρω τροπολογίας ἐκλογὴ τῆς πενταμελοῦς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας, ἥτις εἶναι καὶ ἐπιτροπεία ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ, θέλει γίνει κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα, ἤτοι κατὰ τὴν συνέλευσιν τῆς τελευταίας Κυριακῆς τοῦ Ἰανουαρίου 1910, ἡ δὲ περὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1909 ἔκθεσις αὐτῆς θέλει ἀναγνωσθῇ τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τοῦ Φεβρουαρίου. Ἡ περὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ 1910 ἔκθεσις τῆς αὐτῆς ἐπιτροπείας θέλει ἀναγνωσθῇ τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τοῦ Ἰανουαρίου 1911 συμφώνως ταῖς ἀνωτέρω διατάξεσι.

Μέχρι τῆς πληρώσεως τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 22 τοῦ Ὀργανισμοῦ θέσεως Ἐφόρου ἀρχιτέκτονος, ἐπιτρέπεται ὁ διορισμὸς Ἐφόρου ἀρχαιολόγου, διδάκτορος καὶ ὑπηρετοῦντος καὶ τούτου, ὡς καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἔφοροι, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ὡσαύτως ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἡ διατήρησις ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ νῦν προσειλημμένου βοηθοῦ μηχανικοῦ, ἐφ' ᾗ λαμβάνει οὗτος ἀμοιβῇ δραχμῶν διακοσίων κατὰ μῆνα.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1909

α΄) Ἐξεδόθησαν τὰ ἑξῆς.

1) **Πρακτικὰ τῆς Ἑταιρείας** τοῦ ἔτους 1907 εἰς 400 ἀντίτυπα.

2) **Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς** τοῦ ἔτους 1908, τεῦχος γ΄-δ΄ εἰς 500 ἀντίτυπα.

3) **Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς** τοῦ ἔτους 1909, τεῦχ. α΄-β΄-γ΄ εἰς 500 ἀντίτυπα.

4) **Πρακτικὰ τῆς Ἑταιρείας** τοῦ ἔτους 1908 εἰς 400 ἀντίτυπα.

β΄) Ἐπωλήθησαν καὶ διετέθησαν τὰ ἑξῆς.

1) **Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.** Β΄ Περίοδος (1862-1874). Ἐπωλήθησαν ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον τῶν τευχῶν Δ΄, Ϛ΄, ΙΔ΄ καὶ ΙΖ΄ ἀντὶ δρ. 8.

2) **Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.** Γ΄ Περίοδος (1883-1909). Ἐπωλήθησαν ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον τῶν ἐτῶν 1884, 1885 καὶ 1886, δύο τοῦ 1887, ἀνὰ ἓν τῶν 1889 καὶ 1890, ἀνὰ δύο τῶν 1891, 1892, 1893 καὶ 1894, ἓν τοῦ τεύχους β΄-γ΄-δ΄ τοῦ 1892 καὶ ἓν τοῦ γ΄-δ΄ 1894, ἓν τοῦ α΄ τεύχους 1895, ἓν τῶν ἐτῶν 1898-1899, δύο τοῦ 1905, τρία τοῦ 1906 ἔτους, 24 τοῦ 1907, ἐννέα τοῦ τεύχους α΄-β΄ 1908, 123 τοῦ τεύχους γ΄-δ΄ 1908 καὶ 106 τοῦ τεύχους α΄-β΄-γ΄ 1909 ἀντὶ δρ. 1326,25. Διενεμήθησαν δὲ

εἰς Καθιδρύματα, Βιβλιοθήκας καὶ Ἑταίρους 11 ἀντιτ. τοῦ α'-β' τεύχ. 1908, 203 τοῦ τεύχους γ'-δ' 1908 καὶ 204 τοῦ τεύχους α'-β'-γ' 1909 ἔτους.

3) Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1842-1908). Ἐπωλήθησαν ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον τῶν ἐτῶν 1871-72, 1872-73, 1873-74, 1874-75, 1878-79, 1880-81, 1881-82, 1888, δύο τοῦ 1900 καὶ 1901, τέσσαρα τοῦ 1902, ἑπτὰ τοῦ 1903 καὶ 1904, 16 τοῦ 1905 καὶ 1906, 20 τοῦ 1907 καὶ 2 τοῦ 1908 ἀντὶ δρ. ἐν ὅλῳ 325. Διενεμήθησαν εἰς Καθιδρύματα, Βιβλιοθήκας καὶ Ἑταίρους ἀντίτυπα 2 τοῦ 1892, 3 τοῦ 1893, 2 τοῦ 1894, 3 τοῦ 1895, 2 τοῦ 1896, 2 τοῦ 1897, 3 τοῦ 1898, ἀνὰ 2 τῶν 1899, 1900 καὶ 1901, 3 τοῦ 1902, ἀνὰ 2 τῶν 1903, 1904, 1905 καὶ 1906, 330 τοῦ 1907 καὶ 280 τοῦ 1908 ἔτους.

4) Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου. Ἐπωλήθη ἓν ἀντίτυπον ἀντὶ δρ. 12,50.

5) Τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ Π. Καββαδία. Ἐπωλήθησαν ἀντίτυπα τρία ἀντὶ δρ. 45.

6) Εὑρετήριον Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1883-1887. Ἐδωρήθη ἀντίτυπον ἕν.

7) Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. Τόμος Α' 1906. Ἐδωρήθη ἀντίτυπον ἕν.

8) Comptes Rendus du Congrès International d'Archéologie, 1re Séssion. Ἐδωρήθησαν ἀντίτυπα 27 καὶ ἐπωλήθησαν ἀντίτυπα 5 ἀντὶ δρ. 30.

9) Ἀνασκαφὴ Ἀκροπόλεως ὑπὸ Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου. Ἐπωλήθησαν τεύχη 83 ἀντὶ δρ. 3074,50 καὶ ἐδωρήθησαν 2.

10) Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου ὑπὸ Χρ. Τσούντα. Ἐπωλήθησαν ἀντίτυπα 36 ἀντὶ δρ. 1307,40. Ἐδωρήθη ἕν.

11) Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐδόθησαν τρία ἀντίτυπα.

Τὰ πρὸς πώλησιν ἔντυπα τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909 εἶχον ὡς ἡ ἑξῆς κατάστασις ἀναγράφει :

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

τῶν πρὸς πώλησιν ὑπαρχόντων ἐντύπων ἐν τῇ ἀποθήκῃ
τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1909

I

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς

Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(1837—1860)

Ἔτη	Τεύχη	Ἀριθμὸς ἀντιτύπων τευχῶν
1837	1	153
»	2	209
»	3	401
1839	11	1
»	12	1
»	15	6
»	17	11
1840	18	1
»	19	21
»	20	12
»	21	18
1841	22	25
»	23	11
»	24	28
1842	25	46
»	26	58
»	27	51
»	28	29
1843	29	35
1858	50	87
1859	51	321
1860	53	48
»	54	17
»	56	43

II

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς

Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(1862 καὶ 1869—1874)

Ἔτη	Τεύχη	Ἀριθμὸς ἀντιτύπων τευχῶν
1862	α΄	274
»	β΄	288
»	γ΄	279
»	δ΄	294
»	ε΄	283
»	ς΄	291
»	ζ΄	279
»	η΄	281
»	θ΄	303
»	ι΄	298
»	ια΄	295
»	ιβ΄	286
1869	ιγ΄	169
1870	ιδ΄	122
1872	ιε΄	303
1873	ις΄	306
1874	ιζ΄	296

III

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς

Γ΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(ἀπὸ τοῦ 1883 κ. ἑ.)

α΄) Πλήρεις σειραί.

Ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῆς Ἑταιρείας ὑπῆρχον ἄχρι τέλους 1909 ἔτους 73 πλήρεις σειραὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς γ΄ περιόδου τῶν ἐτῶν 1883—1909. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1910 αἱ πλήρεις σειραὶ περιωρίσθησαν εἰς 60, αἱ δὲ λοιπαὶ διετέθησαν, ὅπως πωλῶνται κατὰ τόμους μετὰ τῶν ἄλλων μεμονωμένων τόμων. Ἑκάστη τῶν 60 σειρῶν τιμᾶται δραχ. 650.

β') Μεμονωμένοι τόμοι καὶ τεύχη.

Ὑπάρχουσι προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς τόμοι πωλούμενοι μεμονωμένοι ἕκαστος δρ. 25, ἕκαστον δὲ τεῦχος δρ. 6.25.

Ἔτη	Ἀριθμὸς τόμων	Ἀριθμὸς τευχῶν α'	β'	γ'	δ'
1883	115	—	—	—	—
1884	126	2	2	17	—
1885	36	—	—	—	1
1886	23	1	1	—	4
1887	31	2	—	—	1
1888	40	—	—	2	2
1889	40	—	—	—	—
1890	39	—	—	2	2
1891	45	—	—	—	—
1892	46	1	—	—	—
1893	68	—	—	—	1
1894	71	—	—	—	—
1895	26	—	1	1	1
1896	18	—	—	1	1
1897	24	1	1	—	—
1898	19	1	1	—	—
1899	11	—	8	8	16
1900	25	1	1	—	—
1901	17	—	—	2	2
1902	12	—	—	2	2
1903	10	—	—	3	3
1904	13	—	—	8	8
1905	100	2	2	—	—
1906	98	—	—	7	7
1907	91	—	—	8	8
1908	102	—	—	11	11
1909	119	—	—	—	20

IV

Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

1842—1908

Ἔτος	Ἀριθμὸς ἀντιτύπων	Ἔτος	Ἀριθμὸς ἀντιτύπων
1842	84	1889	149
1848—1849	179	1890	98
1858—1859	234	1891	161
1871—1872	615	1892	181
1872—1873	98	1893	223
1873—1874	259	1894	66
1874—1875	623	1895	68
1876—1877	505	1896	61
1877—1878	526	1897	73
1878—1879	650	1898	68
1879—1880	596	1899	66
1880—1881	566	1900	50
1881—1882	384	1901	26
1882—1883	114	1902	28
1883	63	1903	29
1884	23	1904	30
1885	130	1905	27
1886	88	1906	33
1887	71	1907	50
1888	145	1908	118

Τὰ πρακτικὰ ἑκάστου ἔτους πωλοῦνται μέχρι τοῦ 1905 δρ. 3, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ 1906 καὶ ἑξῆς δρ. 5.

V

Γενικαὶ συνελεύσεις

τῶν ἑταίρων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν ἐτῶν 1860—1870.

Ἔτος	Φυλλάδια
1860	196
1961	346
1862	371
1863	246
1864	20
1866	315
1867	42
1868	73
1869	113
1870	171

Ἕκαστον φυλλάδιον πωλεῖται ἀντὶ δραχ. 1

VI

Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι

ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συλλόγου. Ἐν Ἀθήναις 1852—1855.

Ἔτος	Φυλλάδιον	Ἀντίτυπα
1852	2ον	86
1855	3ον	228

Ἕκαστον φυλλάδιον πωλεῖται ἀντὶ δραχ. 1.

VII

Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπῆς

ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου. Ἐν Ἀθήναις 1853. Ἀντίτυπα 43, ὧν ἕκαστον πωλεῖται ἀντὶ δραχ. 1.

VIII

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ

κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι, ἐκδιδόμεναι δαπάνῃ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις 1860. Ἀντίτυπα 139, ὧν ἕκαστον πωλεῖται ἀντὶ δραχ. 1.

IX

Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐπιγραφικοῦ Μουσείου

ἐκδιδόμενος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Τόμος πρῶτος. Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Τεῦχος πρῶτον. Ἀρχαϊκαὶ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί, ὑπὸ H. G. Lolling. Ἐν Ἀθήναις 1869, ἀντίτυπα 248, ὧν ἕκαστον πωλεῖται ἀντὶ δρ. 12,50.

X

Τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ

καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν, ὑπὸ Π. Καββαδία. Ἀθήνησι 1900, ἀντίτυπα 146, ὧν ἕκαστον πωλεῖται ἀντὶ δραχ. 15.

XI

Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἱδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900, ὑπὸ Π. Καββαδία. Ἐν Ἀθήναις 1902, ἀντίτυπα 683, ὧν ἕκαστον πωλεῖται ἀντὶ δραχ. 3.

XII

Εὑρετήριον Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος

τῆς τρίτης περιόδου, συνταχθὲν ὑπὸ Ἀλεξ. Λαμπροπούλου. Τόμος πρῶτος περιλαμβάνων τὰ ἔτη 1883—1887. Ἐν Ἀθήναις 1902, ἀντίτυπα 319, ὧν ἕκαστον πωλεῖται ἀντὶ δραχ. 30.

XIII

Τὰ εὑρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων

Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος τεῦχος γ' καὶ δ' 1902

Ἀντίτυπα 103, ὧν ἕκαστον πωλεῖται δραχ. 5.

XIV

Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος

(Τόμος Α' 1906).

Πίνακες 1-33. Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀντίτυπα 244, ὧν ἕκαστον πωλεῖται δρ. 25.

XV

Comptes Rendus du Congrès International d'Archéologie. 1re Session. Athènes 1905. Ἀντίτυπα 1382, ὧν ἕκαστον πωλεῖται δρ. 6.

XVI

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως

ἀπὸ 1885—1890 ὑπὸ Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου. Ἐν Ἀθήναις 1907. Ἐν ὅλῳ ἀντίτυπα 279, ὧν ἕκαστον τιμᾶται δραχ. χρ. 50.

XVII

Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις

Διμινίου καὶ Σέσκλου ὑπὸ Χ. Τσούντα. Ἀντίτυπα 275, ὧν ἕκαστον πωλεῖται δραχ. χρ. 50.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Α΄.

Κατάλογος βιβλίων ἀγορασθέντων κατὰ τὸ ἔτος 1909.

Academie des Inscriptions et Belles-Lettres. Comptes Rendus 1909.

L'Anthropologie 1908.

Ἀρβανιτοπούλλου Α., Περιγραφὴ τῶν γραπτῶν στηλῶν τῶν Παγασῶν. Τόμ. Ι.

Architecture, Journal de la Société Centrale des Architectes Francais 1909.

Benndorf, Forschungen in Ephesos.

Bezold C., Ninive und Babylon. Leipzig 1909.

Bissing, Einführung in die Geschichte der Aegyptischen Kunst.

Blinkenberg, Arch. Studien.

Byzantin. Zeitschrift. General register I—XI.

Capart, L' art Egyptien, Paris 1909.

Cauer P, Grundfragen der Homerkritik.

Χρονολογίαι τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νέας Ἱστορίας 1909.

Conze, Die Kleinfunde aus Pergamon 1903.
Χασιώτου Σ. Ὁ Λαχανόκηπος. Σ. Ω. Β. 1909.
Daremberg et Saglio. Dictionnaire des Antiquités 43.
Daufresne Ch., Epidaure. Les prêtres. Les guerisons.
Deonna, Les statues de terre cuite en Grèce 1906.
Erman, Ad, Die ägyptische Religion.
Festschrift, zur Feier Röm.-Germ.-Centalmuseums zu Mainz. 1902.
Forrer R, Urgeschichte des Europäers. Stuttgart
Foucart, Le culte de Dionysos en Attique.
Fougéres G, Grèce 1909.
Fick, *A*, Die Entstehuug der Odyssee und die Versabzählung in den griechischen Epen.
Furtwängler, Die Aegineten 1906.
Gaertringeniller, Briefwechsel über eine attische Inschrift zwischen A. Boeckh und Mueller 1908.
Graef, Die antiken Vasen von der Akropolis zu Athen.
Hermes 1909.
Heracliti, Quaestiones Homericae Lipsiae 1910.
Hirschberg J. Hellas Fahrten 1910.
Hoeber F. Griechische Vasen 1909.
Hock, G. Griechische Weihegebräuche.
Jahrbuch für Altertumskunde III Band. Wien.
Ἴννες, Ἱστορία τοῦ κόσμου.
Journal des savants. 1909.
Καρολίδου Π., Ἱστορία Καθολικὴ ἢ Παγκόσμιος. Τόμ. Α'. Ἱστορία τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν 1896.
Καρολίδου Π., Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν 1894.
Keller O., Die antike Tierwelt. Leipzig 1909.
Kieseritzky-Watzinger. Griechische Grabreliefs aus Südrussland 1909.
Klussman R. Bibliotheca scriptorum classicorum Graecorum et Latinorum.

Knoss B. Codex Graecus XV Uppsalensis. Uppsala 1908.

Κοντοπούλου. Λεξικὸν Ἑλληνοαγγλικὸν 1907.

Krumbacher Byzantinische Zeitschrift 1909.

Λάμπρου Σ., Νέος Ἑλληνομνήμων τόμος Βος.

Libanii Opera vol. V.

Lübkers J. Reallexicon des klassischen Altertums.

Marquand, Greek-Architecture 1909.

Maspero G. L' Archéologie Égyptienne.

Man. Monthly Record of Anthropological Science VIII 1909.

Memnon, Zeitschrift für die Kunst und Kultur-Geschichte des alten Orients 1909.

«Ἡ Μελέτη» Περιοδικὸν 1909. (Σ. Ω. Β.).

Meurer M. Vergleichende Formenlehre des Ornaments und der Pflanze.

Μύλλερ Ο. Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, (μετάφρασις Σ. Λάμπρου).

Morgan I. Les premiéres civilisations.

Monuments et Mémoires. Fondation Piot Τόμ. 16.

Mosso Ang., Escursioni nel Mediterraneo e gli Scavi di Kreta.

Münchener archäol. Studien 1909.

Muchau H., Pfahlhausbau und Griechentempel.

Neurath G. Antike Wirtschaftsgeschichte.

Nilsson M. Studien zur Geschichte des alten Epeiros 1909.

Nicole J. Mélanges Nicole.

Ooge M. d' The Acropolis of Athens 1908.

Παπαγεωργίου Ν. Π. Μνημεῖα τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ λατρείας τοῦ Ἁγ. Δημητρίου.

Παπαγεωργίου Δ. Τὰ φραστικὰ τοῦ Ἀττικοῦ λόγου εἴδη καὶ ἡ τούτων Ἑρμηνεία.

«Παναθήναια» 1909.

Peabody Charles, The exploration of Bushey Cavern near Cavetown Maryland.

«*Philologus*» Supplement band XI 1908.

«*Philologus*» 1909.

Pottier E. Diphilos et les modeleurs de Terre-cuites Grecques.

Πρόκλου Διαδόχου. Ὑποτύπωσις τῶν ἀστρονομικῶν ὑποθέσεων.

Pfister J., Der Reliquienkult in Altertum v. 37.

Reinach. S. Repertoire de reliefs Grecs et Romains

Reinach S. Orpheus. Histoire Générale des Réligions.

Ridder A. de, Catalogue Collection de Clerc. VI. Les terres cuites et les verres.

Ridder A. de, (Catalogue) Jome v. Les Antiquités Cypriotes 1908.

Ridder A. de, Catalogue IV Les marbres, les vases peints et les ivoires V.

Roscher, Lexicon der griechischen und römischen Mythologie.

Rheinisches Museum 1909.

Ῥουσοπούλου Λεξικὸν Ἑλληνογερμανικόν.

Robert C. Pausanias als Schriftsteller.

Σβορώνου Ι. Διεθνὴς Ἐφημερὶς τῆς Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας. Τόμ. X, XI.

Schrader H. Archaische Marmor-skulpturen im Acropolis-Museum zu Athen.

Schede M. Antikes Traufleisten Ornament 1909. V.

Sergi G. Europa. L'origine dei popoli Europei 1908.

Smith and Hutton, Catalogue of the Wyndham Francis Cook Collection (II).

Siecke. Götterattribute und sogénannte Symbole Jena 1909.

Sitzungsberichte der K. Preuss. Akademie der Wissenschaften 1909.

Sudhoff K. Aus dem Antiken Badewesen. Berlin. 1910.

Sybel L., Christliche Antike. Zweiter Band.

Wiegand Th. Sechster Vorläufiger Bericht über Ausgrabungen in Milet und Didyma 1908.

Wilski P. Klimatologische Beobachtungen aus Thera Band IV.

Wiener Eranos Wien 1909.

Woermann Geschichte der Kunst.

Ward. Greek Coins and their Parent Cities 1902 v.18.

Ziebart E. Kulturbilder aus griechischen Städten 1907.

B'.

Κατάλογος βιβλίων δωρηθέντων κατὰ τὸ 1909 ἔτος.

«Ἀθηνᾶ» περιοδικὸν Τόμος 21 (1909). Πίναξ τῶν περιεχομένων τόμ. Λ—Κ.

American Journal of Archaeology vol. VIII.

Analecta Bollandiana τόμ. 28 (1909).

Annual Report of the Archaeological Survey of India 1908—1909.

Annual of the British School of Athens N⁰ XIV 1907—1908.

Annuario Estadistica de la Republica del' Uruguay.

Ἀντωνιάδου Εὐγεν. Ἔκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας Β', Γ'.

Apostolides. Origines Egéennes de la civilisation de l'ancien Empire.

Ἀρβανιτοπούλλου Α. Θεσσαλικὰ 1909.

Aristophanis Comoediae undecim Graece et Latine ed. Ludolfus Kusterus 1710.

Aarsskrift 1908. Uppsala Universitets.

Atti della R. Accad dei Lincei. Notizie degli Scavi 1908.

Bén N. Ἀναγνώσεις καὶ κατατάξεις Βυζαντινῶν μολυβδοβούλλων. (Ἀνακοίνωσις πρώτη) (Ἀποσπ.)

Βελανιδιώτου Ίεζ. Σιών. Εὑρετήριον μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων 1909.

Βογιατζίδου Ι. Κ. Εἰς τοὺς ἐπιτρέποντας τοῦ Μενάνδρου 1909.

Botet G. Siso. Les monedes Catalanes.

Brueckner Alf. Der Friedhof am Eridanos bei der Hagia Triada zu Athen 1909.

Βυζαντινὰ Χρονικὰ ΙΕ'. Τεῦχος Α' 1908.

Bulletin de Correspondance Hellénique 33 année 1909.

Bulletin de la Société Archéologique d'Alexandrie N⁰ 11 fasc. 3me.

Bulletino de Paletnologia Italiana Ser. IV tom. VI, 1909.

Bulletin de l'Institut Archéologique Russe à Constantinople vol XIII, XIV. Sofia 1909.

Βυζαντινὰ Χρονικὰ τόμ. XIV.

Constantin Rados à l'exposition Maritime Internationale de 1907—1908, par un Bordelais.

Γάτσα Ε. Εἰδήσεις ἐκ τοῦ Τροφωνίου.

Gossellin J. F. P. Recherches sur la géographie systématique et positive des anciens Vol. 4, 1795.

Γούδα Π. Γαλλικὸν λεξικὸν ναυτικῶν ὅρων.

Groh Fr. Topographie Starých Athen.

Catalogues des figurines Grecqus de terre cuite des Musées Imperiaux Ottomans. 1908.

Dapper O. Beschryving van 1) Morea 2) der Eilandem in de Archipel 1868.

Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1908—Μαρτίου 1909, τεῦχ. Α', Β'.

Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον. Τὰ κατὰ τὴν Πρυτανείαν Νικολ. Γ. Πολίτου, πρυτανεύσαντος κατὰ τὸ 1906—1907.

«Ἑλληνισμός». Ἔτος ιβ'.

'Επιστημονικὴ 'Επετηρὶς 'Εθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐπὶ πρυτανείας Ν. Πολίτου 1909.

Eranos. Acta Philologica Suecana 1909.

Hoernes M.... Wissensch. Mitteilungen aus Bosnien u. Herzegowina II Band.

Jahreshefte des Oester. Arch. Institutsin Wien Bd XI.

Jahrbuch für Altertumskunde 1908.

Jahrbuch des K. D. Archaeologischen Instituts XXIII 1909.

Institut d'Estudis Catalans. Les peintures murals Catalanes.

Journal of the Anthropological Institute 1908.

Journal of Hellenic Studies XXIX (1909).

Καραγιαννίδου Α. Γ. Λόγοι καὶ πραγματεῖαι μαθηματικαὶ ἐν 'Αθήναις.

Καρδαμάτη Ι. Πραγματεία περὶ ἑλειογενῶν νόσων, 1909.

Kekule von Stradonitz R. Bronzestatuette eines Galliers.

Κοντοῦ Η. Π. 'Επίδρασις ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν δασικὴν βλάστησιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος 1909.

Knös Börje. Codex Graecus XV upsaliensis. Akademische Abhandlung. Uppsala 1908.

Κεραμοπούλου Α. Zum Delphischen Wagenlenker.

» » 'Αναθήματα 'Αμπελιωτῶν Κυρηναίων ἐν Δελφοῖς.

Mau Aug. Katalog der Bibliothek des römischen Instituts

Memoires de l'Institut National Genevois τόμ. XIX.

Milani A. L. Jtalici ed Etruschi 1909

Μηλιαράκη Μ. Περὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων,

Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Instituts Athenische Abteilung 1909.

Mitteilungen.... Roemische Abteilung 1909·

Monumenti Antichi XIX 1908.

Μοσχονησίου Ι. Ν. Ἡ νῆσος Ἄνδρος ὑπὸ γεωλογικήν, ὀρυκτολογικὴν καὶ μεταλλειολογικὴν ἔποψιν 1909.

Ξανθουδίδου Στ. Ἐπίτομος Ἱστορία τῆς Κρήτης.

Peabody Ch. The exploration of Bushey Cavern.

Pigorini L. Scavi del Palatino.

Παγανέλη Σ. Ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν Ἄλτιν Δελφοὶ 1909.

Proceedings of the Cambridge Antiquariam Society.

Πρακτικὰ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος τῶν 1896 καὶ 1907 ἐτῶν.

Πρακτικὰ τῆς 13 Ἀρ. Συνόδου ἐν Μετερνισλὰβ 1905, Μόσχα 1907. Τόμ. Ι. Ῥωσσιστί.

Πρακτικὰ τῆς Ἐπιτροπείας ἐπὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Τεσσαρακονταετηρίδος Κ. Σ. Κόντου.

Postgate P. I. The classical Quartely. October 1907. Vol. I. N⁰ 4.

Φιλαδελφέως Ἀλ. Δῆλος. Ἱστορικὴ καὶ Ἀρχαιολογικὴ περιγραφὴ μετ' εἰκόνων.

Ranke J. Anfänge der Kunst.

R*evue* Archéologique 1909.

R*evue* des Etudes Grèques 1909.

R*ubio y Lluch.* Documents per l'historia de la cultura Catalana, (Istitut d'estudis Catalans).

Σωτηριάδου Γ. Ὁ Μένανδρος καὶ ἡ ἀρχαία κωμῳδία 1909.
» Ἐρωτόκριτος 1909.
» Τὰ ἐλλειψοειδῆ κτίσματα τοῦ Θέρμου.
» An tombeau de Laius 1909.

Σκούφου Θ. Σύνοψις Φυσικῆς Ἱστορίας.

Τεσσαρακονταετηρὶς τῆς Καθηγεσίας Κ. Κόντου. Φιλολογικαὶ διατριβαί.

Χατζη-Καλοῦ Μαρ. Ἐντυπώσεις ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μακεδονίας καὶ Θράκης 1909.

Χρηστοφορίδου Η. Λεξικὸν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης.

Χατζιδάκι Γ. Ν. Βιβλιοκρισίαι Ἰω. Βασιλικοῦ καὶ Κ. Dieterich καὶ Νέα ἀντιλεγόμενα πρὸς τὸν Κ. Krumbacher 1908.

Wilhelm Ad. Beiträge zur Griech. Inschriftenkunde.

Wolters Paul. Adolf Furtwängler 1909.

Wochenschrift für Klass. Philologie 1909.

Zeitschrift für Ethnologie 1909.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ

ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΤΩ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩ

Ἐπειδὴ παρὰ τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῶν σκαφῶν, εἰς ἃς ὁ F. Noack παρεκίνησε τὸ Γερμανικὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτοῦτον τῷ 1906, εἶχε δειχθῆ ἡ βαθεῖα ἐπίχωσις τῆς Ἱερᾶς Πύλης τοῦ Θεμιστοκλέους, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐν τῷ πρὸ αὐτῆς νεκροταφείῳ διὰ τῶν ἐργασιῶν, καθ᾽ ἃς ὑπεστηρίχθην ὑπό τε τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν τὸ θέρος τοῦ 1907, εἶχε φανῆ ὅτι αἱ πρότερον γενόμεναι ἐργασίαι δὲν εἶχον φθάσει τὸ ἔδαφος τῶν κτισμάτων τοῦ 4ου αἰ. π. Χ., ἐπάναγκες ἦτο νὰ ἐξερευνηθῇ περαιτέρω καὶ ἐπανέλθῃ ἡ ἐν τῷ 4ῳ αἰῶνι κατάστασις ἔν τε τῷ νεκροταφείῳ καὶ ἐν τῷ πρὸ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως χώρῳ. Κατόπιν τιμητικῆς ἐντολῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐπιτραπεὶς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ τὴν φροντίδα περὶ τελειωτικῆς δημοσιεύσεως τοῦ χώρου, ἐξετέλεσα ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου τρέχ. ἔτους μέχρι 30ῆς Νοεμβρίου μετὰ τοῦ Δρος κ. Γ. Π Οἰκονόμου τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου.

Αἱ ἔρευναι ἡμῶν ἤρξαντο ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς εἰσόδου, περιέλαβον δὲ μέχρι τοῦδε τὴν κυρίαν ὁδὸν μέχρι τοῦ μνημείου τοῦ Δεξίλεω ὡς καὶ τὸν πρὸς Ν. αὐτῆς χῶρον καὶ περιεστράφησαν κυρίως εἰς τρία τινά.

1. Κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ ἐκχωμάτωσις τῆς κυρίας ὁδοῦ. Παρὰ τὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς εἴσοδον ὤφειλε πρῶτον νὰ ἀφεθῇ τὸ χῶμα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ σχηματισθῇ κατωφέρειά τις πρὸ τῶν περιβόλων VI καὶ V (πρβλ. τὸ σχέδιον

ἐν τῷ ἐμῷ Friedhof am Eridanos) μέχρι τοῦ 2 μ. βαθύτερον κειμένου ἐδάφους τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ περιβόλου IV μέχρι τοῦ I, τοῦ Δεξίλεω, ἐνδείξεις περὶ τοῦ βάθους τῆς ὁδοῦ παρέσχον τὰ κάτω πέρατα τῶν ἀποκαλυφθέντων τειχῶν. Ἡ τελεία ἐν τούτοις ἀποπεράτωσις τοῦ ἔργου τούτου προσέκοψεν εἰς τὸ νέον ὑδραγωγεῖον, ὅπερ τέμνει τὴν ὁδὸν ὑπὸ τὴν Ἁγίαν Τριάδα μεταξὺ τῆς γωνίας τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς τραπέζης τῆς Ἱππαρέτης. Ἡ ὑψηλὴ αὐτοῦ θέσις ἠνάγκασεν ἡμᾶς νὰ ὑψώσωμεν πάλιν τὸ ἔδαφος τῆς τάφρου. Οὕτω δὲ τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο μέχρι τῆς εἰς βαθύτερον ἔδαφος μετατοπίσεως αὐτοῦ ἐμποδίζει τὴν πρὸς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἄποψιν καὶ καταστρέφει τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τοῦ πύργου τοῦ Δεξίλεω. Διὰ λόγους πρακτικοὺς καλὸν εἶναι νὰ ἀφήσῃ τις τὸ ὑδραγωγεῖον ὡς ἔχει καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀνασκαφὴν πέραν αὐτοῦ, ἕως οὗ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ αὐτοῦ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς κυρίας ὁδοῦ, τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος τριγώνῳ ἀρχαῖα ἀποκαλυφθῶσι μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ἡ μετασκευὴ τοῦ ὑδραγωγείου νὰ γίνῃ ἄνευ βλάβης τῶν ἀρχαίων λειψάνων.

Παρὰ τὸ κώλυμα δ' ὅμως τοῦτο τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας κέρδος εἶναι καὶ νῦν ἔτι εὐχάριστον. Πρῶτον ἐγνώσθησαν πολλὰ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ εἴδους τῆς ὁδοῦ. Μοναδικὸν ἴχνος τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ χώρου ἤδη ἐν τοῖς χρόνοις τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων εἶναι τάφος κείμενος πρὸς Α. καὶ πλησίον τοῦ περιβόλου XVIII εἰς βάθος 3 $^1/_2$ μ. ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ ἀναγλύφου τῆς Ἡγησοῦς. Εἰς τοῦτον προσέκοψεν ἡ τάφρος, ἣν ἀνεῴξαμεν πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς βορ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ.

Ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις ἐπέτρεψε νὰ ἐξελέγξωμεν, ὅσα κατὰ τὸ 1907 διὰ λίαν μικρῶν χανδάκων ἐγνώσθησαν περὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς βαθμιαίας ἀνυψώσεως.

αὐτῆς 1 μ., 75 ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους τῆς ὁδοῦ πρὸ τοῦ πύργου τοῦ Δεξίλεω κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ ἐν ἔτει 394 π. Χ. Τὸ ἔδαφος τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἐπιμελῶς κατεσκευασμένου ἐπιστρώματος πηλοῦ καὶ δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὸ καὶ πρὸ τῶν παρακειμένων περιβόλων. Ἐντὸς τοῦ ἡμίσεος τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος ἀναφαίνεται ἡ ὁδὸς ὑψηλοτέρα κατὰ 60 ἑκατ. κατὰ μέσον ὅρον. Μέγα ὑδραγωγεῖον κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ, ὡς ἐκ τῆς πορείας τῶν στρωμάτων τῆς ὁδοῦ φαίνεται, ἐκτίσθη ἤδη κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὡς καὶ διὰ τὸ σχῆμα τῶν τεχνικῶν σημείων ἐπὶ τῶν κεράμων, δὲν δύναται καὶ ἄλλο ὑδραγωγεῖον παρὰ τὴν βορ. πλευρὰν κείμενον νὰ εἶναι πολὺ νεώτερον. Κατ' ἀμφοτέρας δὲ τὰς πλευρὰς τῆς ὁδοῦ ἐκτὸς τῶν ἐξ ὀπτοπλίνθων ὑδραγωγείων παρετηρήθησαν εἰς μεγαλύτερον βάθος καὶ σήραγγες ἐν τῷ βράχῳ δι' ὀχετούς. Τοὺς πολυαρίθμους τούτους ὀχετοὺς ἐπιβάλλεται νὰ παρακολουθήσῃ τις περαιτέρω ἄλλως τε καὶ διὰ τὸν πρακτικὸν σκοπόν, ὅπως οὗτοι χρησιμοποιηθῶσιν εἰς τὴν παροχέτευσιν τῶν ὑδάτων ἐκτὸς τοῦ πεδίου τῆς ἀνασκαφῆς.

Ὅτι δὲ ἡ ὁδὸς παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ Δεξίλεω ἀπὸ τοῦ ἄλλως συνήθους αὐτῇ πλάτους 8 μέτρων στενοῦται εἰς 6, ἦτο εἰκασία, ἣν ἐξήνεγκον πρότερον ἐπὶ τῇ βάσει στενοῦ χάνδακος. Νῦν ἐπιβεβαιοῦται αὕτη ἐκ τούτου ὅτι ἀπέναντι τοῦ Δεξίλεω εἰς μῆκος 7 μ. εὑρέθησαν τὰ λείψανα τείχους εἰς ἀπόστασιν 6 μ. Ἡ σειρὰ αὕτη εἶναι ἔνδειξις διὰ τὴν ἀρχικὴν περίφραξιν τοῦ ὑψώματος τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ὡς τοιαύτην πρέπει νὰ παρακολουθήσῃ τις αὐτὴν περαιτέρω.

Μετὰ τὴν ἐν τῷ 4ῳ αἰῶνι κατασκευὴν τῶν πλευρῶν τῆς ὁδοῦ, σπουδαιότατον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ χώρου γεγονὸς εἶναι ἡ ἁρπαγή, ἥτις πολλαχοῦ ἀπεμάκρυνε τοὺς λίθους τῶν προόψεων τῶν «δωμάτων» (Terrassen), τοὺς τοίχους

αὐτῶν ὡς καὶ τὰς βάσεις τῶν μνημείων (πρβλ. Friedhof am Eridanos σελ. 26). Καὶ εἶναι μὲν λυπηρὰ ἡ μετακόμισις αὕτη π. χ. τῆς προόψεως τοῦ περιβόλου τοῦ Διονυσίου (III), ἓν βλέμμα ἐν τούτοις πρὸς τὰ πέριξ οὐ μόνον διαφωτίζει ἡμᾶς πρὸς τίνα σκοπὸν ἀφῃρέθησαν οἱ ὀρθοστάται, ἀλλὰ καὶ παρέχει τὴν ἐλπίδα ὅτι προχωρούσης τῆς ἐργασίας θὰ ἀποκτήσωμεν νέον μαρτύριον πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ κατεστραμμένου. Ὁ χρόνος δηλ. τῆς καταστροφῆς ὁρίζεται περίπου ἐκ τούτου ὅτι ἡ ἀφαίρεσις τοῦ τείχους τῆς προόψεως τοῦ III εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεσις διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τείχους, ὅπερ ἐκτίσθη μεταξὺ τοῦ περιβόλου τῶν Ἡρακλεωτῶν καὶ τοῦ ναΐσκου τοῦ Διονυσίου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὕψος τοῦ ἐδάφους τοῦ τείχους τούτου κεῖται μόνον 1,60 ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁδοῦ τοῦ Β΄ ἡμίσεως τοῦ 4ου αἰῶνος, τὸ δὲ ἔδαφος τῶν ὑστέρων ῥωμαϊκῶν χρόνων εἶχεν αὐξηθῆ εἰς ὕψος περισσοτέρων μέτρων ὑπὲρ αὐτό, διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ κατεδάφισις τοῦ τείχους τοῦ 4ου αἰῶνος ἐγένετο οὐχὶ βραδύτερον τοῦ δευτέρου ἢ τὸ πολὺ τοῦ πρώτου π. χ. αἰῶνος. Εἰς τὴν αὐτὴν ὅμως ἐποχὴν πίπτει ἐν τῷ ἀμέσως γειτονεύοντι τῷ νεκροταφείῳ χώρῳ ἡ ἀνακαίνισις ἐκείνη τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, ἣν ὁ Noack ἐν τῷ διαγράμματι αὐτοῦ (Athen. Mitt. 1907 Taf. XII) δηλοῖ διὰ τοῦ III (πρβλ. Beilage zu S. 124/5 Abb. 2 καὶ S. 131. 135. 499). Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ περιβόλου σύγκειται ὅλον ἐξ ὀρθοστατῶν ἤδη πρότερον χρησιμοποιηθέντων, ποικιλωτάτων δὲ διαστάσεων, εἶναι ἐπίκαιρος ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ κρήμνισις μέρους τῶν τάφων ἐγένετο ὡς καὶ ἐπὶ Θεμιστοκλέους καὶ ἐν Παγασαῖς τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Κατὰ ταῦτα ἐν μελλούσῃ ἀναστηλώσει τῶν μνημείων τοῦ Νεκροταφείου τὸ τεῖχος τοῦτο θὰ παράσχῃ ἐπωφελῆ συμβουλήν.

Ὡς ἄμεσον καὶ κάλλιστον πόρισμα τῆς μέχρι τοῦδε

ἀνασκαφῆς πρέπει νὰ μνημονευθῇ ἤδη νῦν ἡ ὅλως ἀλλοία «*ἐντύπωσις τῆς ὁδοῦ*» καὶ τῶν πλευρῶν αὐτῆς. Πρότερον ἐθεᾶτό τις πρὸς Β. τὸ βαθμηδὸν καταπῖπτον πεδίον μετὰ τῶν ὀλίγων τῆδε κἀκεῖσε διεσπαρμένων λειψάνων καὶ πρὸς Ν. ὄπισθεν τῆς προσθίας πλευρᾶς τὰ πτωχὰ ἐρείπια τῶν μεταγενεστέρων περιόδων, νῦν τὸ βλέμμα τοῦ παρατηρητοῦ συνέχεται καὶ συγκεντροῦται ἐν τῷ χώρῳ τῆς κοίλης ὁδοῦ· ἵσταται οὗτος ὑπὸ τὰ ὑπερήφανα τείχη καὶ ἀναβλέπει εἰς αὐτά. Μετὰ τὴν ἐκ νέου βάθυνσιν τῆς ὁδοῦ ἀνεκτήθη τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, ἀλλὰ πρὸς τούτοις, ὅπερ καὶ δραστικώτερον, καὶ τὸ ἀρχαῖον σκηνικὸν βάθος (Hintergrund) τῶν μνημείων τούτων, ἤρεμον βάθος, ὁ ἀεὶ ἀναπεπταμένος ἀττικὸς οὐρανός. Ὅτι δὲ οἱ καλλιτέχναι τῶν χρόνων τοῦ Σκόπα ἐθεώρουν αὐτὸν μέρος τῆς συνθέσεως αὐτῶν, περὶ τούτου πείθει βλέμμα εἰς τὰ ἄνω πρὸς τὸν Ταῦρον Διόνυσον ὑπεράνω τοῦ ναΐσκου τοῦ Διονυσίου καὶ πρὸς τὸν πλησίον κύνα τοῦ Λυσιμαχίδου, τὸν ἀτενίζοντα τὴν Σελήνην.

Ἡ ζωηροτέρα νῦν τοῦ ὅλου ἐντύπωσις οὐ μόνον δικαιολογεῖ μείζω φροντίδα πρὸς διάσωσιν τοῦ κατὰ χώραν περιλειφθέντος, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλει τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἀρχαίων προόψεων. Τὸ μέτωπον τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν θὰ κερδίσῃ πολύ, ὅταν ἀνακαινισθῶσιν αἱ γνωσταὶ μακραὶ καὶ ἤρεμοι γραμμαὶ τῶν «δωμάτων» καὶ κοσμηθῶσιν αὗται διὰ τῶν ἀκρωτηρίων, ἅτινα ἐν ἔτει 1863 προτοῦ ἀκόμη ἀναγνωρισθῇ ἡ μορφὴ τῶν κτισμάτων τούτων, ἀπεκομίσθησαν μακρὰν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν θέσεως.

Αἰτία τῶν ὑπολοίπων συμπληρωτικῶν σκαφῶν ἡμῶν ἦτο ἡ ἐλπίς, ἵνα εἰς τόπους, οἵτινες ἐφαίνοντο ἐπιτρέποντες ἐπίχωσιν μετὰ τελειωτικὴν ἔρευναν ἀποθέσωμεν τὸ ἐκ

τῆς κυρίας ὁδοῦ χῶμα. Ἡ πρόθεσις ὅμως αὕτη δὲν ἐπραγματώθη διὰ τὰ γενόμενα εὑρήματα.

2) Μετὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ ἔτους 1890 (πρβλ. Πρακτικὰ τοῦ ἔτους ἐκείνου) εἶχεν ὑποληφθῆ ὅτι ἐν τῷ πρὸς Ν. εὐρεῖ χώρῳ, τῷ ὄπισθεν τῆς ὁδοῦ, εἶχε προβῆ ἡ σκαφὴ μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Ἐν τούτοις ἡ ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου, ὃν τὸ συνοδεῦον τὸν Friedhof am Eridanos σχέδιον καλεῖ *Τέμενος τῆς Ἑκάτης* τῶν ἐσχάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἡμετέρα σκαφὴ ἔφερεν εἰς φῶς ἐκτεταμένον κτίσμα τοῦ Δ΄ αἰῶνος π. Χ., ὅπερ πρόσκειται τῷ νοτίῳ τείχει τοῦ περιβόλου IV, ἐξαπλοῦται δὲ μέχρι τοῦ φρέατος Α, ἔχον μῆκος 15 μ. πλάτος 10 μ. καί, ἐν εἴδει μεγάλης δεξαμενῆς, βάθος 1,80 μ. Εἶναι πλῆρες χώματος κεκαυμένου εἰς πλείονα στρώματα, ἐξ ὧν ἐξήχθησαν πολλὰ σκεύη τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς μετ' Ἀλέξανδρον ἐποχῆς. Ὀστᾶ τῶν χρόνων τούτων τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ κτίσματος ὡς τόπου καύσεως δὲν παρετηρήθησαν μέχρι τοῦδε. Ἡ δὲ ἔρευνα τοῦ τόπου τούτου δὲν ἐπερατώθη ἀκόμη. Πρὸς τούτοις μεταγενεστέρα τις σήραγξ ἐν τῷ βράχῳ, ἥτις 5 μ. πρὸς βορρᾶν τοῦ φρέατος Α, ἐκεῖ ὅπου δηλ. ἀνεφάνη, ἦτο περιῳκοδομημένη διὰ ποικίλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἔχει ἀνάγκην ἐξετάσεως, ἀφ' οὗ μάλιστα εὑρέθησαν ἐν αὐτῇ τεμάχια ἐπιγραφῆς τοῦ 4ου αἰῶνος, τεμάχιον στήλης Ἑρμοῦ τῶν χρόνων τοῦ 100 περίπου π. Χ. εἰς ἔπαινον ἱερέως τινὸς τῶν Φωσφόρων κ. ἄ.

Ἡ κάθαρσις τοῦ δυτικοῦ πέρατος τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ μῆκος τοῦ τείχους τῆς ἀποθήκης τῶν ἠλεκτρικῶν τροχιοδρόμων, ἔφερεν εἰς φῶς σειρὰν μεταγενεστέρων «ἑλληνιστικῶν» τάφων καὶ ἐντὸς τοῦ νεωτέρου τεμένους τῆς Ἑκάτης, ἐγνώρισε δὲ τοῦ τελευταίου τούτου τὴν δυτικὴν εἴσοδον καὶ λεπτομερείας τινὰς τῆς διατάξεως αὐτοῦ.

Πρὸς νότον τοῦ τείχους PQ (πρβλ. σχέδιον ἐν Friedhof am Eridanos) ἐσύρομεν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τάφρον 10 μ. μήκους χωρὶς νὰ προσκρούσωμεν εἰς τάφους. Κυροῦται ἄρα ἐνταῦθα ἡ πρότερον γενομένη παρατήρησις ὅτι τὸ τεῖχος PQ ἐπιτρέπεται νὰ θεωρηθῇ ὡς *ὅριον τοῦ Νεκροταφείου*, παραβαθὲν μόνον πρὸς τὸ μέρος τῆς πόλεως. Τὸ πρᾶγμα ἔχει σπουδαιότητα διὰ τὸ ζήτημα τῆς μεταφορᾶς τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τούτου.

3) Ἐξηρευνήθη μέχρι φυσικοῦ ἐδάφους *ὁ περίβολος τῶν Ἡρακλεωτῶν* (II). Περὶ τούτου παρακαλῶ νά μοι ἐπιτραπῇ νὰ ὑποβάλω ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι ἰδίαν ἔκθεσιν. Ἐν περιλήψει τὰ πορίσματα ταῦτα δεικνύουσιν ὅτι ἡ πρόοψις διαρκούσης τῆς χρήσεως τοῦ μνημείου ὑπὸ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ὑπέστη μεταβολήν, ἥτις εἶναι σπουδαία διὰ τὰ ἐν τῇ κυρίᾳ ὁδῷ πράγματα. Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ περιβόλου διδάσκει νῦν πρῶτον τὰς σχέσεις τῶν θεμελίων τῶν μνημείων πρὸς ἄλληλα καὶ τὴν σχέσιν τῶν τάφων πρὸς ἐκεῖνα. Εὑρέθησαν τέσσαρες σαρκοφάγοι, δύο πήλιναι σαρκοφάγοι παιδίων καὶ δύο τάφοι καύσεως τῶν χρόνων τοῦ 4ου αἰῶνος. Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ τῆς χρήσεως τοῦ χώρου, ἥτις ἀνήκει περίπου εἰς τοὺς περὶ τὸ 200 π. Χ. χρόνους δὲν ἐθίχθησαν οἱ πρότεροι τάφοι.

Τὴν φροντίδα τῆς συλλογῆς καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐπὶ μέρους εὑρημάτων ἀνέλαβεν ὁ κ. Οἰκονόμος, πρὸς φυλακὴν δὲ αὐτῶν χρησιμεύει ἡ νεόδμητος παρὰ τὸ Δίπυλον οἰκία. Σκοπὸς εἶναι νὰ σχηματισθῇ ἀρχεῖον τῆς ἀνασκαφῆς καὶ συλλογή, ἥτις νὰ παρέχῃ τὰ σκεύη τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν.

Πρὸς συντήρησιν τῶν τειχῶν τοῦ Τεμένους τῆς Ἑκάτης καὶ ἄλλων κτισμάτων ῥωμ. χρόνων ἠργάζετο εἰς

κτίστης κατὰ τὰς τελευταίας ἑβδομάδας. Πρὸς τὸ παρὸν ἀπομένει ἡ μέριμνα περὶ τοῦ ἑτοιμορρόπου ναΐσκου τοῦ Ἀγάθωνος, περὶ συντηρήσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων τάφων τῶν Ἡρακλεωτῶν καὶ ἡ διευκόλυνσις τῆς ἐκροῆς τῶν ὑδάτων, ἥτις κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ κ. Μπαλάνου, δύναται ἄριστα νὰ ἐπιτευχθῇ καθαιρομένων τῶν ἀρχαίων ἐν τῷ βράχῳ ὀχετῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1/14 Δεκεμβρίου 1909.

ALFRED BRUECKNER

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ

ΕΚΤΕΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΠΡΟΣ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΝ

ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1909

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἤρξατο ἡ πραγματικὴ ἀναστήλωσις τῶν Προπυλαίων, καθόσον κατὰ τὸ 1908 κατεσκευάσθη μόνον τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἰκρίωμα.

Ἡ ἀναστήλωσις αὕτη ἐκτελεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καθορισθέντος προγράμματος πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων ἐργασιῶν. Βάσις δ' αὐτῶν εἶναι ἡ περισυλλογὴ καὶ ἡ εἰς τὰς οἰκείας θέσεις τοποθέτησις τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κειμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Τούτων τὰ τυχὸν τεθραυσμένα εἰς διάφορα τεμάχια συναρμολογοῦνται καταλλήλως ἢ καὶ συμπληροῦνται,ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνάγκη πρὸς στερέωσιν ὑπερκειμένων τεμαχίων. Μόνον δὲ ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ πρὸς τοποθέτησιν σωζομένων ὑπερκειμένων τεμαχίων γίνεται χρῆσις νέων λίθων ἐκ νέου ὑλικοῦ.

Οὕτω περισυνελέγησαν πάντα τὰ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εὑρισκόμενα μεγάλα τεμάχια λίθων, τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν θριγκὸν τῆς Ἀνατολικῆς προστάσεως τῶν Προπυλαίων. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν τεμαχίων τούτων καθωρίσθη, ὅτι διεσώθησαν ἐκτὸς τῶν ἐπιστυλίων τῶν τριῶν μεσαίων διακένων ἀρκεταὶ πλάκες μετὰ τριγλύφων τῆς τε προσόψεως καὶ τῆς πρὸς βορρᾶν πλευρᾶς, πλεῖστα τεμάχια τῶν γείσων, τρεῖς μεγάλαι πλάκες τοῦ ἀετώματος ὡς καί τινα γεῖσα τούτου, καὶ ἰδίως τὸ τοῦ κέντρου καὶ τὸ τῆς γωνίας, ἐφ' οὗ ἡ ἀκροκέραμος.

Ἐπειδὴ δ' εὐτυχῶς τὰ πλεῖστα τῶν ἀνευρεθέντων τε-

8

μαχίων ἀνήκουσιν εἰς τὸ πρὸς βορρᾶν μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος, ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι εὐχερὴς καθίσταται ἡ ἀναστήλωσις τούτου διὰ τῆς προσθήκης ὀλίγων σχετικῶς νέων τεμαχίων. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ὀλίγα τεμάχια ἐκ τῶν δοκίδων καὶ καλυμμάτων τῆς ἐσωτερικῆς ὀροφῆς τοῦ μέρους τούτου τῶν Προπυλαίων ἀνευρέθησαν, δυνάμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν ἀναστήλωσιν καὶ μέρους τῆς ὀροφῆς ταύτης.

Ἡ ἐργασία τῆς ἀναστηλώσεως ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐπαναφορᾶς εἰς τὰς οἰκείας αὐτῶν θέσεις τῶν σπονδύλων τῶν κιόνων, ὧν οἱ πλεῖστοι εἶχον, ὡς γνωστόν, ἐκτοπισθῆ ἐκ τῆς ἐπισυμβάσεως ποτε ἀνατινάξεως τοῦ μνημείου, (Φωτογρ. ὑπὸ στ. Α.).

Ἡ ἀνατοποθέτησις τῶν σπονδύλων ἀπέδειξεν ἡμῖν, ὅτι καὶ τοῦ μνημείου τούτου οἱ σπόνδυλοι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κίονος ἐσημειοῦντο διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀλφαβητικοῦ στοιχείου (δι' ἐρυθροῦ χρώματος) ἐνῷ διὰ μιᾶς ἢ πλειοτέρων γραμμῶν καθωρίζετο ἡ σειρὰ ἑκάστου σπονδύλου. Εἰς τὰ κέντρα δὲ τούτων εὑρέθησαν ἐν λαμπρᾷ καταστάσει πλεῖστοι ξύλινοι γόμφοι παραδοθέντες εἰς τὸ Μουσεῖον (ὅρα σχετικὴν φωτογραφίαν ὑπὸ στ. Β.). Ἡ δὲ συμπλήρωσις διὰ προσθέτων νέων τεμαχίων ἐλλειπόντων ὅλων τμημάτων τῶν κιονοκράνων, ἀπέδειξεν ὅτι πάντα τὰ κιονόκρανα ἀνεξαιρέτως ἦσαν κατειργασμένα μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας καὶ συμμετρίας καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς πλευράς, ὥστε ἠδυνήθημεν νὰ περιστρέψωμεν ἕκαστον κιονόκρανον κατὰ 180°, εὑρόντες εἰς τοῦτο συμφώνους καὶ τοὺς κ. κ. Dörpfeld καὶ Heberdey, καὶ νὰ τοποθετήσωμεν οὕτω πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοὺς ἐν καλῇ σχετικῶς καταστάσει διασωθέντας ἄβακας. Ἔγεινε δὲ τοῦτο, ὅπως τὰς διὰ νέου μαρμάρου συμπληρώσεις τοῦ ἄβακος ὡς καὶ μέρους ὁλοκλήρου κιονοκράνου, ἀναγκαίας πρὸς στερέωσιν τῶν ὑπερκειμένων

ἐπιστυλίων, τοποθετήσωμεν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς προστάσεως, οὕτω δὲ ἀποβαίνωσιν ὀλιγώτερον καταφανεῖς αἱ νέαι συμπληρώσεις.

Εἰς τὸν πέμπτον κίονα κατεσκευάσαμεν νέον κιονόκρανον προσαρμόσαντες τούτῳ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ ΒΑ. γωνίαν τοῦ ἄβακος καὶ μέρους τοῦ ἐχίνου, καθόσον ἐκ τοῦ ἐν Λονδίνῳ εὑρισκομένου κιονοκράνου τοῦ κίονος τούτου ἐλλείπει ἀκριβῶς τὸ ἐνταῦθα ἀνευρεθὲν τεμάχιον.

Ἐπίσης ἀνετοποθετήθησαν οἱ πλεῖστοι λίθοι τῆς πρὸς βορρᾶν παραστάδος τῆς προστάσεως ταύτης, ὅπως ἐπαναφέρωμεν, ἐφ᾽ ὅσον τοῦτο ἦτο ἐφικτόν, τὴν παραστάδα ταύτην εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς θέσιν, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ μετ᾽ ἀκριβείας τοποθέτησις τῶν ἐπὶ ταύτης στηριζομένων νέων ἐπιστυλίων, ἐφ᾽ ὧν θὰ τοποθετηθῶσι τὰ σωζόμενα τρίγλυφα καὶ γεῖσα.

Ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ὡς καὶ εἰς τοὺς κίονας, οὕτω καὶ εἰς τὴν προκειμένην παραστάδα δὲν ἠθελήσαμεν νὰ θίξωμεν παρὰ μόνον τοὺς λίθους ἐκείνους καὶ σπονδύλους, οἵτινες εἶχον ὑποστῇ μεγάλην σχετικῶς ἐκτόπισιν. Διὰ τοῦτο εἰς μὲν τοὺς κίονας μόνον ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἢ ἕκτου σπονδύλου ἤρξατο ἡ ἀνατοποθέτησις, εἰς δὲ τὴν παραστάδα ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ ἄνω σειρᾶς λίθων.

Εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν κιόνων ἐπηκολούθησεν ἡ τοποθέτησις τῶν ὑπαρχόντων ἐπιστυλίων. Τούτων, ὡς γνωστόν, εὑρίσκετο εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ τεμάχιον τοῦ γωνιαίου ΒΑ ἐπιστυλίου, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πλινθὶς τοῦ β′ ἀπὸ βορρᾶ διακένου, ἐνῶ χαμαὶ ὑπῆρχεν ἡ ἐξωτερικὴ πλινθὶς τοῦ ἰδίου διακένου, αἱ δύο πλινθίδες τοῦ μεσαίου διακένου, ἐξ ὧν ἑκάστη ἔχει μῆκος 5.44, ὕψος 1.15 καὶ πλάτος 0.72 ζυγίζουσα περὶ τοὺς 13 τόννους. Τούτων ἡ μία ἦτο τεθραυσμένη εἰς δύο τεμάχια, ἐπίσης εἰς δύο τεμάχια εὑρέθη καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πλινθὶς τοῦ τετάρτου διακένου Καὶ ταύ-

της μὲν ἡ συγκόλλησις καὶ τοποθέτησις καθίστατο εὐχερὴς ἕνεκα τοῦ μικροῦ αὐτῆς βάρους. Ἐξετελέσθη δὲ αὕτη διὰ τῆς εἰς αὐτὴν ἐνσφηνώσεως εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος σιδηρᾶς δοκοῦ περιβεβλημένης διὰ πετροκονιάματος.

Ἀλλὰ διὰ τὴν τοποθέτησιν τῆς ἐξωτερικῆς πλινθίδος τοῦ μεσαίου διακένου, ἥτις ὡς προείπομεν ἦτο τεθραυσμένη εἰς δύο τεμάχια, ἐπωφελήθημεν τὸ ὑπάρχον ἀρχῆθεν κοίλωμα, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστυλίων. Διαπλατύναντες δὲ τοῦτο κατά τι ἐπληρώσαμεν αὐτὸ διὰ μεγάλης δοκοῦ ὕψους 0,μ65 καὶ πλάτους 0,40 ἐκ σιδηροπαγοῦς πετροκονιάματος, κατασκευασθείσης ὑπὸ τῆς τεχνικῆς ἑταιρίας Ζαχαρίου καὶ Σας (ὅρα σχετικὴν φωτογραφίαν ὑπὸ στ. Γ).

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ σημείου τούτου προὐχώρησε κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἡ ἀναστήλωσις τῶν Προπυλαίων. Ἀλλ' εἶναι ὅμως ἕτοιμοι πρὸς τοποθέτησιν συγκολληθεῖσαι καὶ συμπληρωθεῖσαι διὰ νέων τεμαχίων τρεῖς πλάκες τριγλύφων ἀνήκουσαι εἰς τὴν πρόσοψιν τῆς ἀναστηλουμένης προστάσεως, δύο τρίγλυφα μετὰ τῶν σχετικῶν ἡμιπλακῶν, ἀνήκοντα εἰς τὴν βαρείαν πλευράν, ὡς καὶ πλεῖστα καλύμματα τῆς ἐσωτερικῆς ὀροφῆς.

Ἔγεινε δὲ καὶ ἡ προμήθεια πάντων σχεδὸν τῶν ἀναγκαίων μαρμάρων, ἅτινα κατεργαζόμενα καὶ τοποθετούμενα κατὰ τὸ τρέχον ἔτος θὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἀναστήλωσιν τῶν διαφόρων δοκίδων μετὰ τῶν σχετικῶν καλυμμάτων τῆς ἐσωτερικῆς ὀροφῆς, ὡς καὶ τῶν τριγλύφων.

Δι' ὅλας τὰς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος γενομένας ἐργασίας καὶ προμηθείας νέων ὑλικῶν ἐδαπανήθη ποσὸν δραχμῶν 28,155.40.

Ὁ ἐπὶ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν μνημείων
τῆς Ἀκροπόλεως Νομομηχανικὸς
Ν. Μ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΣΟΥΝΙΩ 1909

Συνεχίσαντες καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος τὰς ἐν Σουνίῳ ἀπὸ ἐτῶν ἐνεργουμένας ἀνασκαφάς, ἠρευνήσαμεν τὸ πρῶτον τὸ ὑπολειφθὲν μέρος τῆς ἀρχαίας ἐπιχώσεως, τῆς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀπεκαλύφθη δ' οὕτως ἅπαν τὸ ἀρχαῖον τεῖχος τὸ περιβάλλον τὸ τέμενος. Τὸ τεῖχος τοῦτο, ἀφανὲς τέως, εἶνε συνέχεια τοῦ φρουριακοῦ, ἀποκλεῖον τὴν εἰς τὸ ἱερὸν εἴσοδον ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου τοῦ λόφου. Ἐθεωρήσαμεν δὲ ἀναγκαίαν τὴν ἀφαίρεσιν τῆς προσχώσεως ταύτης, οὐ μόνον πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ περιβάλλοντος τὸν ναὸν ἀρχαίου τείχους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀναζήτησιν κρυπτομένων ἐν αὐτῷ τυχὸν λειψάνων τῶν ἀρχαϊκῶν ἀγαλμάτων, τῶν εὑρεθέντων πρὸ τριετίας ἔσωθεν τοῦ τείχους τούτου τοῦ περιβόλου — ἰδίᾳ δὲ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐν Σουνίῳ ἔτι κατακειμένου ὑπερφυσικοῦ μεγέθους κορμοῦ ἀρχαϊκοῦ Ἀπόλλωνος.

Δυστυχῶς, πλὴν ἀσημάντων τινῶν τεμαχίων τῶν ἀγαλμάτων τούτων, οὐδὲν ἄλλο εὑρέθη σχετικὸν πρὸς τὰ ἀρχαϊκὰ ταῦτα ἀγάλματα, οὐδὲ ἐλπὶς ὑπολείπεται πλέον περὶ τῆς εὑρέσεως τῶν ἐλλειπόντων μελῶν τῶν ἀγαλμάτων τούτων, τῆς ἀνασκαφῆς περατωθείσης ἐντελῶς καθ' ἅπαντα τὸν χῶρον, τὸν περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Εὕρομεν ἐν τούτοις ἐν τῇ ἐπιχώσει τῇ παρὰ τὸ ἀποκαλυφθὲν τεῖχος, τεμάχιον ἀναγλύφου (τὸ ἄνω τοῦ σώματος γυναικείας μορφῆς) ἀρχαϊκοῦ ῥυθμοῦ, προερχόμενον, πιθανώτατα ἐκ τῆς ζωοφόρου τοῦ ἀρχαιοτέρου πωρίνου ναοῦ,

τοῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστραφέντος. Τὸ λείψανον τοῦτο δὲν στερεῖται κατὰ φυσικὸν λόγον σημασίας, ἅτε συμπληροῦν τὰς γνώσεις ὑμῶν σχετικῶς πρὸς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀρχαιοτάτου ἐκείνου ναοῦ. Εὕρομεν ἐπίσης καὶ τμῆμα ἐπιγραφῆς, συμπληροῦν δημοσιευθεῖσαν ἤδη τοιαύτην, ἐφ' οὗ ἀναγράφεται καὶ πάλιν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, εἰς ὃν ὁ ναὸς ἀνῆκεν. Εἶνε τὸ τέλος ψηφίσματος τιμητικοῦ τοῦ 4ου π.χ. αἰῶνος, φέρον τὸ τυπικόν: «Στῆσαι δὲ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος» κυρουμένης οὕτω καὶ πάλιν τῆς μετονομασίας τοῦ τέως ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς εἰς ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Εὕρομεν ἐπίσης ἐν τῇ ἐπιχώσει ταύτῃ πλῆθος μικροτεχνημάτων, ἀγγείων ἰδίᾳ ἀρχαϊκῶν, τῶν πλείστων ἐντελῶς ἀσημάντων.

Ἀκολούθως ἠρευνήσαμεν τὸν χῶρον πέριξ τοῦ κάτω ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς) ἔνθα κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος εἴχομεν ἀποκαλύψει καὶ δεύτερον, ἀρχαιότερον τοῦτον, ναὸν τῆς αὐτῆς θεᾶς. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τοῦ περιβόλου τῶν δύο τούτων ναῶν ἡ ἐπίχωσις ποικίλλει ἀπὸ ἡμίσεος εἰς τρία μέτρα βάθους. Ἀνασκάπτοντες δὲ αὐτὴν εὕρομεν μέγαν ἀριθμὸν μικρῶν ἀγγείων τοῦ 5ου ἢ 6ου π. χ. αἰῶνος καὶ ἄλλα τινὰ μικροτεχνήματα ἐξ ἀναθημάτων εἰς τοὺς ναοὺς τούτους. Ἐν τῇ ἐπιχώσει ταύτῃ, ἧς τὴν μικρὰν ἔτι ἐκσκαφὴν δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀποπερατώσωμεν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, εὕρομεν καὶ τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἀγαλμάτων, ἐν οἷς καὶ σκέλος ὁμοίου ἀγάλματος φυσικοῦ μεγέθους.

Ταῦτα περίπου τὰ γενόμενα κατὰ τὴν βραχεῖαν διάρκειαν τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐν Σουνίῳ ἐρευνῶν.

Ὁ Ἔφορος

Β. ΣΤΑΗΣ

ΑΜΦΙΑΡΕΙΟΥ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ
(1909)

Ἀνασκαφικὴ ἐφ' ἔτος ἐργασία οὐ μεγάλη ἐγένετο ἐν Ἀμφιαρείῳ. Ἐπανελήφθη ἡ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ χειμάρρου ὄχθης ἔρευνα ἐν τῷ ἀγρῷ τῷ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀγορασθέντι παρὰ τῶν κληρονόμων Σπυρ. Κοληγεώργα (Πρακτ. 1907 σελ. 119). Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθησαν τὰ κατασκευῆς ἐδάφη οἰκοδομήματος μήκους μὲν 18μ, πλάτους δὲ 14. Ἐπὶ τοῦ ἀνασκαφέντος μέρους διήκει κατὰ μῆκος ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς κιοστοιχία πέντε κιόνων ἀρραβδώτων ἐγχωρίου λίθου, ὧν ἕκαστος ἔκειτο ἐπὶ βάσεως πωρίνης, ἐπιμήκους ὀγκολίθου· τῶν κιόνων τούτων ἑκάστου σῴζεται κατὰ χώραν ἡ βάσις, τῶν δὲ τεσσάρων καὶ ὁ κάτω σπόνδυλος, ηὑρέθη δὲ καὶ τεμάχιον δωρικοῦ κιοκράνου· θύρωμα οὐ μέγα ὑπῆρχεν ἐν τῷ νοτίῳ ἄκρῳ τοῦ δυσμικοῦ τοίχου. Ἐπὶ τῶν θεμελίων τούτου τοῦ οἰκοδομήματος ἐκτίσθησαν ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις ἄλλοι τοῖχοι ἐγκαρσίως αὐτὸ εἰς τρεῖς χώρους διαιροῦντες καὶ λευκὸν χρῖμα ἐνιαχοῦ ἔτι φέροντες· τότε ὡσαύτως ἐκτίσθη καὶ ἕτερος τοῖχος πρὸς Β, παράλληλος τῇ κιοστοιχίᾳ. Τὸ βόρειον ἥμισυ τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ἄλλο ἱκανὸν μέρος τοῦ αὐτοῦ τῆς Ἑταιρείας ἀγροῦ, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἑτέρα ὁδός, ἡ ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὴν πάλαι γέφυραν καὶ τὸν ναὸν ἄγουσα, μένει ἄσκαφον. Τὰ ἐνταῦθα ὑποκρυπτόμενα οἰκοδομήματα χωροῦσι καὶ πρὸς δυσμὰς εἰς τὸν παρακείμενον ἀγρόν, ὅστις καὶ ὀφείλει ἀγοραζόμενος νὰ ἀνασκαφῇ ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἐν τούτῳ, ὡς εἰκάζω, ἔκειτο τῆς γεφύρας τὸ ἕτερον ἄκρον.

Τῶν εὑρημάτων μνημονευθήτω ἕν, ἀξιολογώτατον. Κατάντικρὺ τῆς πρὸς δυσμὰς τελευταίας βάσεως πρὸς τῷ ἄνω εἰρημένῳ τοίχῳ ηὑρέθη πούς δεξιὸς χαλκοῦς ἀνδριάντος ἐφίππου, πάνυ καλῶς σῳζόμενος μέχρι τοῦ μεσοκνημίου, μ. 0·28, ὑψ. 0·25· φέρει πέδιλον μετὰ μύωπος καὶ ἱμάντος, οὗ τὰ δύο ἄκρα ἀπὸ τῆς τοῦ ποδὸς ράχεως ἀνιόντα καὶ τὰς ἑκατέρωθεν τοῦ πέλματος ἀγκύλας προσεφελκόμενα χιάζονται πολλάκις μέχρι ἄνω, ὅθεν καὶ εἰς διπλοῦν βρόχον συνημμένα καταπίπτουσιν. Ὅτι δὲ ὁ ἀνδριὰς ἦν ἐφ' ἵππου, ἐμφαίνεται ἔκ τε τοῦ πτερνιστῆρος καὶ ἐκ τοῦ πέλματος, τῆς κάτω ἐπιφανείας, ἥτις ἦν ὁρατή· ἔχει δὲ αὕτη τὸ φυσικὸν τοῦ ποδὸς σχῆμα· τὸ πέδιλον φαίνεται δὶς κεκαττυμένον, ἔχει δὲ καὶ ὑποπτέρνιον καὶ τρίτον ὑπὸ τὸ πρόσθιον ἥμισυ τῆς κάτω ἐπιφανείας κάττυμα, λοξῶς πρὸς τὰ εἴσω καὶ πρόσω τετμημένα καὶ πάνυ ὀλίγον ἐξέχοντα. Τὸ εὕρημα τοῦτο κομίσας εἰς Ἀθήνας κατατέθηκα εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Εἶνε δὲ τοῦτο λείψανον τῶν πολλῶν ἐφίππων ἀνδριάντων, οἵτινες, ὡς ἐκ τῶν ἐπιγεγραμμένων βάθρων εἶνε ἤδη γνωστόν, ἀνέκειντο ἐν Ἀμφιαρείῳ.

Πρὸς τοῖς προειρημένοις καὶ ἄλλοις τόποις ἐρευνητέον διὰ σκαφῆς καὶ τὸ πρὸς τῷ χειμάρρῳ μέρος τοῦ ναοῦ καὶ τὰ κατὰ τὴν πηγὴν καὶ τὸν ἀνδρεῖον λουτρῶνα καὶ τὸν τοῦ θεάτρου ὑπόνομον.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΘΗΒΩΝ

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1909 ἤρξατο ἡ κατάταξις καὶ ἵδρυσις τῶν βαρέων ἀρχαίων ἐν τῷ κάτω πατώματι τοῦ μουσείου τῶν Θηβῶν. Ἐθεμελιώθησαν καὶ ἐκτίσθησαν βάσεις, ἐπ' αὐτῶν δὲ ἐστήθησαν συγκολληθέντα ὅσα ἔδει ἀγάλματα ἢ ἀνάγλυφα. Τὰ ἐλαφρότερα ἀνάγλυφα καὶ ἀγαλμάτια ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ ῥαφίων ἐκ γύψου μεμονωμένων ἢ συνεχῶν, ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης ἢ τῶν ἱδρυτέων ἀντικειμένων. Τοιουτοτρόπως κατελήφθησαν αἱ τέσσαρες αἴθουσαι τοῦ ὀρόφου ἐκείνου τοῦ μουσείου. Ἡ ἐργασία ἐν αὐταῖς δὲν ἐπερατώθη εἰσέτι, ὑπολειπομένων πολλῶν ἀντικειμένων ἐκτεθησομένων ἐν τῇ κεντρικῇ αἰθούσῃ, προσέτι δὲ ἀπομένει ἡ πέμπτη αἴθουσα, ἐν ᾗ πρόκειται νὰ ἱδρυθῶσι τὰ βαρύτατα γλυπτὰ καὶ ἄλλα ἀνάγλυφα ῥωμαϊκῶν ὡς τὸ πολὺ χρόνων. Ἡ κατάταξις, ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ διαίρεσις τοῦ κτιρίου, ἐγένετο κατ' ἀρχαιότητα τῶν ἀντικειμένων, τῆς ἄκρας δεξιᾶς (ἀνατολικῆς) αἰθούσης περιλαβούσης τοὺς ἐκ Πτῴου κούρους καί τινα πλησιόχρονα ἀρχαῖα.

Προσέτι κατετάχθησαν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μουσείου πολλαὶ ἐπιγραφαὶ κενωθέντος τοῦ Πύργου καὶ ἐγένετο ἀρχὴ τῆς κατασκευῆς ῥαφίων χάριν τῶν μικρῶν καὶ εὐαποκομίστων ἀρχαίων ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἐφορείου καὶ τοῦ γυψίνου Λέοντος τῆς Χαιρωνείας ὑποστέγου, ὅπερ πρόκειται νὰ φραχθῇ διὰ κιγκλίδων.

Τὸ τεχνικὸν μέρος τῶν ἐργασιῶν τούτων ἐξετέλεσεν ὁ τεχνίτης κ. Π. Καλούδης, ἐλάχιστα δὲ ὁ κ. Γ. Γκέκος.

Προσέτι συνεκολλήθησαν πολλὰ ἀγγεῖα καὶ πλαγγόνες

ἐκ τῶν ἀγγλικῶν ἐν Ῥιτσώνᾳ (Μυκαλησσῷ) ἀνασκαφῶν καὶ κατετάχθησαν ἐν ἀρχαιοθήκαις, ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον τοι αῦται, ἐν τῷ ἄνω ὀρόφῳ τοῦ μουσείου.

Ὑπολείπεται ἤδη ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀρχαίων καὶ ἡ στρῶσις τοῦ κάτω πατώματος, ἡ κατασκευὴ ῥαφίων ἐν τῷ ἄνω πατώματι ὑπεράνω τῶν ἀρχαιοθηκῶν διὰ τοὺς κανθάρους τῶν τάφων τῆς Ῥιτσώνας, ἡ κατασκευὴ ῥαφίων διὰ τὰ μικρὰ μαρμάρινα ἐν τῷ ὑποστέγῳ καὶ ἡ φράξις τοῦ πρὸς τοῦτο χρησιμοποιηθησομένου μέρους.

Ὁ Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων

Α. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΑΙ ΕΝ ΧΑΙΡΩΝΕΙᾼ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΦΩΚΙΔΑ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ἀνασκαφικὰς ἐργασίας ἐξετέλεσα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ εἴς τινας κατὰ τὴν Φωκίδα τόπους ἀπὸ τῆς 20ῆς Ἰουλίου μέχρι μέσων Ὀκτωβρίου.

Ἐν *Χαιρωνείᾳ* ἐξηκολούθησα τὴν σκαφὴν τοῦ παρὰ τὸν Κηφισσὸν γνωστοῦ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν καὶ δημοσιευμάτων *προϊστορικοῦ τύμβου*. Τὰ εὑρήματα εἶνε ὅμοια πρὸς τὰ ἐκ τῶν προγενεστέρων ἀνασκαφῶν γνωστὰ τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος, ἀγγεῖα καὶ ἐργαλεῖα ἢ ἐξ ὀψιανοῦ λεπίδες καὶ εἰδώλια. Τὰ ἀγγεῖα σπανίως εὑρίσκονται ἀκέραια, ἀλλ' ἐκ τῶν τεμαχίων συνήθως ἀπαρτίζονται διὰ συγκολλήσεως ἀγγεῖα ὁλόκληρα ἢ τοὐλάχιστον τμήματα μεγαλύτερα. Ἐν γένει δὲ ἡ σκαφὴ τοῦ ἔτους τούτου μὲ ἐνισχύει εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ τύμβος δὲν εἶνε συνοικισμὸς προϊστορικός, ἀλλὰ *τόπος καύσεως νεκρῶν*. Τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἥτις δι' ἐμὲ ἀποβαίνει πλέον τελεία βεβαιότης, ἐξιστόρησα εἰς τὸ τελευταῖον ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1908) δημοσίευμα περὶ τῶν προϊστορικῶν ἀγγείων Χαιρωνείας καὶ Φωκίδος. Ἐπιφανής τις νεκρὸς φαίνεται ὅτι ἐτάφη εἰς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου τούτου, καθὼς ἐξέθηκα ἄλλοτε, περὶ αὐτὸν δὲ θυσίαι, ὡς φαίνεται, ἐτελέσθησαν κατὰ τὴν ταφὴν ἢ πρὸ αὐτῆς καὶ ἐξηκολούθησαν πιθανώτατα τελούμεναι, ὡς ἐπὶ τόπου ἐξαιρετικῶν ἀναμνήσεων τῆς φυλῆς. Πάντως βωμὸς ἠγέρθη ἐν τῷ χώρῳ καὶ θριγκὸς περιέβαλεν αὐτόν, διότι καὶ ἐκεῖνος κατέλιπε τὰ ἴχνη του ἐν βόθρῳ πλήρει τέφρας, ὅπου

καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἀγγείων εὑρέθησαν καὶ ὀστᾶ ζώων κεκαυμένα, καὶ τοῦ θριγκοῦ ὡσαύτως, ὅστις ἦτο κεκονιαμένος ἐκ καλάμων τοῖχος, διεσώθησαν τὰ λείψανα ἐν τῷ ἐκ πυρὸς ἐρυθρῷ στρώματι γῆς μετὰ πλήθους πλινθοποιημένων τεμαχίων τοῦ τοίχου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι νεκροὶ ἀνέκαθεν καὶ μέχρις ἐσχάτων χρόνων τοῦ παναρχαίου ἐκείνου αἰῶνος δὲν ἔπαυσάν ποτε καιόμενοι ἐπὶ τοῦ κατὰ μικρὸν σχηματισθέντος τύμβου. Τοῦτο δὲ διετρανώθη κατὰ τὴν ἐφετινὴν σκαφὴν διὰ τόσον ἀσφαλῶν παρατηρήσεων, ὥστε ἀδιστάκτως πλέον τὸ μὲν τεχνητὸν τοῦτο ὕψωμα τῆς γῆς νὰ ὀνομάζωμεν τύμβον, νὰ ἔχωμεν δὲ πλήρη τὴν βεβαιότητα ὅτι εἰς τὸν τύμβον τοῦτον δὲν ἐθάπτοντο, ἀλλ' ἐκαίοντο οἱ νεκροί. Ὄντως εὑρέθησαν ἐφέτος τέλειαι ἑστίαι παχυτάτου στρώματος γῆς ἀναμίκτου μετ' ἀνθράκων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατέκειντο ἀκέραιοι σχεδὸν σκελετοὶ ἀνθρώπων, ἐν τῇ συνήθει θέσει ἐπὶ τῆς πλευρᾶς κειμένων, κατακεκαυμένοι. Παρετηρήθησαν πλευραὶ ἰδίως κατακεκαυμέναι, ἅπαν δὲ τὸ ἀμέσως ὑπὸ τοὺς σκελετοὺς στρῶμα τῆς γῆς, πάχους δύο περίπου δακτύλων, εὑρέθη κατακεκαυμένον. Σκελετὸς μάλιστα βρέφους ἢ παιδίου ἴσως τρυφερᾶς ἡλικίας εὑρέθη ἀποτελῶν σχεδὸν μᾶζαν ἀπηνθρακωμένων ὀστῶν ἐντὸς στρώματος καταμέλανος ἐκ τῶν τεμαχίων ἀνθράκων. Μεταξὺ τῶν κεκαυμένων ὀστῶν ζώων περὶ τὰς ἑστίας ταύτας παρετηρήθησαν ἰδίως κρανία καὶ ὀδόντες κυνῶν καὶ ὀδόντες ἵππων. Ἑστίαι τοιαῦται μεγάλαι παρατηροῦνται νῦν καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ μεστοῦ ἀνθράκων καὶ τέφρας στρώματος, ὅπερ πολλαχοῦ ἀνεσκάφη εἰς βάθος τριῶν μέχρι τεσσάρων μέτρων. Ὅτι εἰς πάσας τὰς ἑστίας ταύτας δὲν εὑρίσκονται καὶ σκελετοὶ ἀνθρώπων, δέν μοι φαίνεται παράδοξον· διότι εἰς πᾶν σημεῖον τοῦ τύμβου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαφύγωσιν οὗτοι διὰ τοσούτων χιλιετηρίδων τὴν φθοράν. Ἐκ δύο σκελετῶν διεσώθησαν ἱκανῶς ἀκέραια τὰ κρα-

νία, ἅτινα καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ παρὰ τὸν Λέοντα Μουσεῖον.

Τὸ δι' ἀκριβῶν παρατηρήσεων βεβαιωθὲν τοῦτο συμπέρασμα περὶ τῆς φύσεως τοῦ τύμβου ἐνισχύθη καὶ διὰ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἐπὶ τῶν δύο τύμβων τοῦ χωρίου Μάνεση (ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἐλατείας) γενομένων. Εἰς τοὺς τύμβους τούτους μόνον δοκιμαστικῶς ἄλλοτε ἔσκαψα· μολονότι ὅμως προχείρως τότε κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν ὠνόμασα αὐτοὺς συνοικισμούς, νῦν ὅμως ἀδιστάκτως φρονῶ, ὅτι καὶ οὗτοι ἦσαν τύμβοι, ἔνθα νεκροὶ ἐκάησαν. Τοῦ λοιποῦ ἀνάγκη ἑπομένως νὰ ἐρευνῶμεν εἰς τοὺς ὁμοίους τύμβους ὁρμώμενοι ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι διόλου δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ συνοικισμῶν προϊστορικῶν, ἀλλὰ περὶ τόπων καύσεως νεκρῶν κατὰ τὸν νεολιθικὸν αἰῶνα. Ἡ καῦσις αὕτη ἴσως δὲν ἦτο πάντοτε τελεία καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκονται πολλάκις ὀστᾶ, ἐν τέφρᾳ κατακείμενα, ἀνέπαφα κατὰ τὸ φαινόμενον ὑπὸ τοῦ πυρός. Ἀλλ' ἐνιαχοῦ, καθὼς ἀνωτέρω ἐξέθηκα, ἡ καῦσις καταναλώσασα ὅλον τὸ σῶμα ἐχώρησε μέχρι τῶν ὀστῶν, καταλιποῦσα συμφανέστατα εἰς αὐτὰ σημεῖα τῆς τοῦ πυρὸς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως.

Εἰς τὸν τύμβον τῆς Χαιρωνείας παρετήρησα καὶ *τοίχους ἀποτελοῦντας στενὸν ὀρθογώνιον σχῆμα*, ἄλλους δὲ τοξοειδεῖς. Εἰς ἓν σημεῖον ὅμως τὸ σχῆμα τοῦτο εἶνε σαφέστατα *τετραγωνικόν*, μὲ πλευρὰν περίπου ἑπτὰ μέτρων. Οἱ τοῖχοι τοῦ τετραγώνου τούτου ἐσώζοντο πολὺ καλὰ εἰς ὕψος ἑνὸς περίπου μέτρου καὶ εἰς πάχος ἡμίσεος. Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος δὲν ἔκτιζαν περιφερεῖς μόνον καλύβας, ἀλλ' ἐγνώριζον πολὺ καλῶς καὶ ἄλλα σχήματα οἰκοδομῶν.

Ἐπὶ ἡμέρας τινὰς ἀνέσκαψα τάφους ἑλληνικῶν χρόνων εἰς τὴν ἐκτεταμένην νεκρόπολιν τῶν *Ἀβῶν*, παρὰ τὸ νῦν χωρίον Ἐξάρχου, ὁπόθεν πρὸ διετίας συνελέχθη μέγα πλῆ-

θος ἀγγείων, προσωπείων καὶ κορῶν τοῦ πέμπτου καὶ τετάρτου αἰῶνος, ἀποκειμένων ἐν τῷ Μουσείῳ Χαιρωνείας. Δυστυχῶς κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν ἀπὸ προπέρυσι χρονικὸν διάστημα οἱ καταγινόμενοι εἰς τὴν τυμβωρυχίαν χωρικοὶ ἀπεγύμνωσαν τὸ τμῆμα τοὐλάχιστον ἐκεῖνο τῆς ἀρχαίας νεκροπόλεως παντελῶς τῶν τάφων· διὸ καὶ ταχέως ἀπέστην τῆς περαιτέρω ἐργασίας.

Τάφους ἑλληνικοὺς ἀνεζήτησα καὶ εἰς τὴν νεκρόπολιν τῆς *Ἐλατείας*, ἐξ ὧν οἱ τυμβωρύχοι ἐκαρπώθησαν, ὡς ἐβεβαιώθην πολλάκις, πλῆθος ἀγγείων, κάτοπτρα ἰδίως πολύτιμα. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἐνέπεσα εἰς συληθέντας τελείως τόπους, ὥστε ματαίως ἐπὶ ἑβδομάδας τινὰς εἰργάσθην.

Ἀνέσκαψα αὐτόθι καὶ ἱκανῶς μέγαν τύμβον ὀλίγον ἔξω τοῦ χωρίου *Δραχμανίου* παρὰ τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου τούτου. Εἰς βάθος τεσσάρων περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς κορυφῆς παρετήρησα ἐκτεταμένον λιθόστρωτον, μὲ λίθους καλῶς μὲν ἡρμοσμένους, ἀλλ' ἀνωμάλους. Δὲν δύναμαι λοιπὸν νὰ ὑποθέσω ὅτι τοῦτο ἦτο ἀρχαῖον ἁλώνιον. Ἀλλὰ καὶ ποῖον σκοπὸν εἶχεν ἡ κατασκευή του καὶ τί ὅλως ἦτο ὁ κωνοειδὴς τύμβος δὲν ἠδυνήθην νὰ συμπεράνω. Τὰ τεμάχια τῶν ἐν τοῖς χώμασιν εὑρεθέντων ἀγγείων εἶνε τοῦ τετάρτου ἢ καὶ τρίτου ἴσως πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Ὁ τύμβος ἀπετελεῖτο ἐκ χώματος καθαροῦ εἰλημμένου προδήλως ἐκ τῶν πέριξ ἀγρῶν.

Τάφους ἑλληνικοὺς ἀνεῦρον καὶ τρίωρον βορείως τοῦ Δραχμανίου παρὰ τὴν κοίτην τοῦ ποταμίου Πλατανιᾶ εἰς θέσιν ***Παλιοανίβτσα***, ἀλλ' εἰς πολὺ μέγα βάθος ἕνεκα τῆς ἐκ τῶν ρευμάτων ἐπιχώσεως. Τὰ εὑρήματα ἦσαν ἀσήμαντα. Σημαντικώτερα εἶνε τὰ αὐτόθι ἐρείπια μεγάλου χριστιανικοῦ ναοῦ Βυζαντηνῶν χρόνων, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἦτο, ὡς παρετήρησα, ψηφιδωτόν. Ἀλλ' εἰς τὸν ἀκατοίκητον τοῦτον τόπον ἐστάθη ἀδύνατον ἕνεκα πολλῶν

δυσκολιῶν νὰ ἐρευνήσω περισσότερον τὰ Βυζαντηνὰ τοὐλάχιστον ἐρείπια.

Πολὺ ἐπιτυχέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ἔρευναι εἰς τόπον ὀλίγον ἔξω καὶ δυτικῶς τοῦ Δραχμανίου κατὰ τὸ ἄκρον τῶν ἀμπελώνων αὐτοῦ. Εὐρὺς χῶρος ἐνταῦθα τυμβοειδῶς ἀνυψούμενος, καλλιεργούμενος σήμερον (ἀγρὸς Γιαννακοπούλου καὶ ἀδελφῶν Πιπέρη), παρέσχεν ἐκ μὲν τῆς ἐπιφανείας πλῆθος τεμαχίων ***μυκηναϊκῶν ἀγγείων***, ἀλλ' εὐθὺς ὑπὸ τὴν καλλιεργουμένην ἐπιφάνειαν τὸ ἔδαφος ἀνασκαφὲν ἐπέδειξε στρῶμα παχύτατον, μέχρι βάθους πέντε μέτρων ἐξικνούμενον, ἀποτελούμενον ἐκ τέφρας ἀναμεμιγμένης μετ' ἀνθράκων, πλῆρες ἀναριθμήτων θραυσμάτων ἀγγείων, ἐργαλείων, εἰδωλίων καὶ λεπίδων τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος. Ἀναμφιβόλως πρόκειται καὶ ἐνταῦθα περὶ τόπου καύσεως νεκρῶν· λείψανα σκελετῶν ἐντελῶς διαλελυμένων παρετήρησα ἐνιαχοῦ, τὰ δὲ κεκαυμένα ζώων ὀστᾶ προέρχονται, ὡς πρέπει νὰ εἰκάσῃ τις, ἐκ τῶν κατὰ τὴν ταφὴν τελουμένων θυσιῶν καὶ νεκροδείπνων ἴσως. Τὰ ἀγγεῖα εἶνε ποικίλα τὸ σχῆμα καὶ τὸν διάκοσμον, ἄλλα μὲν προσόμοια τοῖς ἐκ τοῦ τύμβου Χαιρωνείας καὶ τοῦ ἀνατολικῶς τοῦ Δραχμανίου κειμένου ἐν ἀγροῖς Χέβα συνοικισμοῦ μὲν ἄλλοτε ὑπ' ἐμοῦ κληθέντος, ἀλλὰ πάντως τύμβου καὶ τούτου. Ἄλλα ὅμως εἴδη παρουσιάσθησαν νῦν παντελῶς νέα κατὰ τὸν γεωμετρικὸν διάκοσμον. Ἀξιοσημείωτον φαίνεται ἓν ἀκέραιον διασωθέν, φέρον εἰς τὸν λαιμὸν παράστασιν προσώπου γραπτοὺς μὲν ἔχοντας τοὺς ὀφθαλμούς, τὴν δὲ ῥῖνα πλαστικῶς δεδηλωμένην. Λεπτομερέστερον δὲν δύναται νὰ περιγραφῇ οὐδὲν ἀγγεῖον, πρὶν ἢ τὰ ἀπειροπληθῆ τεμάχια συγκολληθῶσι πρὸς ἀπαρτισμὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκεραίων ἀγγείων. Νῦν φυλάττονται πάντα ἐν κιβωτίοις, κατατεθειμένοις εἰς τὸ Μουσεῖον Χαιρωνείας. Ὁ τύμβος ἀρχικῶς πρέπει νὰ ἦτο πολὺ ὑψηλός, κωνοει-

δῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὰς μακρὰς χιλιετηρίδας τὰ ἐκ τοῦ ἐγγὺς βουνοῦ (σειρᾶς τοῦ Καλλιδρόμου) ρεύματα ἀνύψωσαν κατὰ πολλὰ μέτρα τὴν παρὰ τὸ Δραχμάνιον πεδιάδα καὶ ἀπέκρυψαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ ἐπιχώσει τὸν τύμβον. Συνοικισμὸς μυκηναϊκὸς πρέπει νὰ ἐσχηματίσθη ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ νεολιθικοῦ ἐδάφους ἐνταῦθα, ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἐσκορπισμένων πανταχοῦ ἐν εὐρυτάτῳ χώρῳ θραυσμάτων μυκηναϊκῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα καὶ μόνον κατέλιπον εἰς ἡμᾶς ἐνταῦθα οἱ αἰῶνες ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τὸν μυκηναϊκὸν αἰῶνα φαίνονται ἀνήκοντα ἐνταῦθα καὶ λείψανα μακροῦ τινος τείχους καὶ πύργου πιθανῶς, συγκειμένου ἐκ μεγάλων, μεγίστων μάλιστα ὀγκολίθων, ἀπεσπασμένων ἄνευ ἄλλης κατεργασίας ἐκ τῶν λατομείων τοῦ βουνοῦ.

Ὀλίγον κατωτέρω τῆς ἀρχαίας *Τιθορέας* (τῆς σήμερον Βελίτσας) ἐγγὺς τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ διὰ βαθείας χαράδρας διερχομένου χειμάρρου ἀνέσκαψα χαμηλὸν τύμβον, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Η κατὰ τοὺς τόπους τούτους ἔρευνα δὲν μὲ ἐφώτισε περισσότερον καὶ περὶ τῆς θέσεως τῶν ἱερῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ἀρχαγέτα καὶ τῆς Ἴσιδος, τὰ ὁποῖα ὁ Παυσανίας ἐκ Τιθορέας ὁρμώμενος περιγράφει (Παυσαν. X, 32,8 καὶ 9), καὶ τῶν ὁποίων ἴχνη τοὐλάχιστον ὑπέθετα ὅτι κάπου θὰ ἠδύναντο νὰ εὑρεθῶσι. Ποίαν διεύθυνσιν ἐννοεῖ ὁ Περιηγητής, γράφων: «σταδίοις δὲ ἀπωτέρω Τιθορέας ἑβδομήκοντα ναός ἐστιν Ἀσκληπιοῦ», ἀδύνατον δυστυχῶς νὰ ὁρισθῇ. Πᾶσαι δὲ αἱ ἀποστάσεις πρὸς τὰ λοιπὰ παρ' αὐτῷ κατωτέρω μνημονευόμενα χωρία διὰ τὰ ἑβδομήκοντα ἐνταῦθα καὶ κατόπιν ἄλλα τεσσαράκοντα μέχρι τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἴσιδος ἀριθμούμενα στάδια εἶνε πολὺ μικρότεραι ἢ ὥστε κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν χωρίων τούτων νὰ δεχθῇ τίς που κείμενα τὰ ἐν λόγῳ ἱερά. Ὁ Παυσανίας ἀγνοεῖ κατὰ τοὺς τόπους τούτους ὅλως τὴν

ὕπαρξιν τῆς πόλεως Παραποταμίων (X, 33,4), εἰ καὶ ὁ ἐκτεταμένος περίβολος αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν περιοχήν του μετὰ μιᾶς πύλης σήμερον εἶνε συμφανέστατος εἰς θέσιν ἐπιφανῆ ἀμέσως ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Κηφισοῦ ὄχθην κατὰ τὴν στενὴν ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Φωκίδος εἰς τὴν τῆς Χαιρωνείας εἴσοδον ἐπὶ τοῦ Ἡδυλίου ὄρους (Πλούτ. ἐν Βίῳ Σύλλα 16). Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ἀκριβέστατα τοπογραφεῖ τὰ φωκικὰ χωρία ἐκ Δελφῶν, ἐκ Τιθορέας καὶ εἶτα ἐξ Ἀμφικλείας ὁρμώμενος καὶ κατόπιν εἰς τὴν Ἐλάτειαν μεταβαίνων.

Παρὰ τὸ σημερινὸν *Δαδὶ* ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἀρχαίας Ἀμφικλείας, ὅπου τὸ νῦν νεκροταφεῖον, εὗρηκα ἀνέκδοτον, καθόσον γνωρίζω, ἐπιγραφὴν ἔχουσαν οὕτω:

» Ψ(ηφίσματι) Β(ουλῆς)
Μ. Ἰούλ. Δαμάσιππον
τὸν ἀρχιερέα τοῦ με-
γάλου θεοῦ Διονύσου
τὸν Βοιωτάρχην, πα-
τρὸς Βοιωτάρχου, ἀ-
γωνοθέτην, Φωκάρ-
χην, Ἀμφικτύονα, Θε-
ηκόλον Πανέλληνα,
ἄρχοντα καὶ τὰς ἄλλας
πάσας ἐν τῇ πατρίδι
τελέσαντα λιτουργί-
ας Κιντυλία Πλουτάρ-
χη ἡ γυνὴ τὸν ἴδιον
ἄνδρα εὐνοίας καὶ ἀρε-
τῆς ἕνεκεν Διονύσου
ἐν τεμένει.

Ἐπειδὴ ὁ λίθος εἶνε μέγας καὶ δὲν μετεφέρθη πιθανῶς μακρόθεν, τὸ μνημονευόμενον τοῦ Διονύσου τέμενος ἦτο

πιθανώτατα ἐντὸς τοῦ σημερινοῦ νεκροταφείου. Ὁμοία ἐπιγραφή, τὰ αὐτὰ πρόσωπα μνημονεύουσα, εὑρέθη πρὸ διετίας καὶ ἐγγὺς τοῦ ἀρχαίου Τιθρωνίου, ὄχι μακρὰν τῆς Ἀμφικλείας, εἰς τὰ ἐρείπια ἀρχαίου ἱεροῦ χρησιμοποιηθέντα κατόπιν εἰς οἰκοδομὴν ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνεγνώσθη καὶ ὑπ᾽ ἄλλων, ὡς ἤκουσα, εἶνε ὅμως καθόσον γνωρίζω ἀνέκδοτος, ἔχει δὲ οὕτω:

Μ. Ἰουλ. Δαμάσιππον
τὸν Βοιωτάρχην, πατρὸς
Βοιωτάρχου, τὸν ἀγωνο-
θέτην, Φωκάρχην, ἀρχιερέ-
α τῆς Βοιωτίας, Ἀμφικτύ-
ονα, Θεηκόλον Πανέλλη-
να καὶ ἄρχοντα καὶ τὰς ἄλ-
λας δὲ πάσας ἐν τῇ πα-
τρίδι τελέσαντα λιτουρ-
γίας Κυντυλία Πλου-
τάρχη ἡ γυνὴ τὸν ἴδι-
ον ἄνδρα εὐνοίας καὶ
ἀρετῆς ἕνεκεν.

Μέγαν προϊστορικὸν τύμβον παρετήρησα καὶ ὀλίγον κατωτέρω τοῦ ἱκανῶς σωζομένου φρουρίου τῆς ἀρχαίας *Δρυμαίας*, ἡμίσειαν ὥραν βορείως τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Σιουβάλας, ἐν τῇ πεδιάδι εἰς θέσιν Ἀμαριανόν. Ὀλιγοήμερος δοκιμαστικὴ σκαφὴ ἔφερεν εἰς φῶς μόνον μονόχρωμα ἀγγεῖα. Περισσότερον δὲν ἠρεύνησα ἐνταῦθα.

Δοκιμαστικῶς ἠρεύνησα ὀλίγον καὶ τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως *Κυτινίου*, ἔξωθεν τοῦ χωρίου Γραβιᾶς, ὅπου μικρά τινα τμήματα ἀρχαίου πολὺ ὡραίου πολυγωνικοῦ περιβόλου σώζονται. Ἀλλὰ πλὴν τεμαχίων τινῶν ἀγγείων τοῦ τετάρτου ἢ καὶ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος οὐδὲν ἀντικείμενον παλαιοτέρων χρόνων ἀνεκάλυψα.

Ἀθήνησι, τὴν 24 Νοεμβρίου 1909.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ[1]

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1909 ἐξηκολουθήσαμεν τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνασκαφὰς καὶ ἐρεύνας[1]), ὅπως καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1906, 1907 καὶ 1908. Ἀπησχολήθημεν δ' ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1909, ἐξαιρέσει διαλειμμάτων ὀλίγων ἡμερῶν τοῦ φθινοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος, εἰς τὰς ἑξῆς ἐργασίας :

Α') ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΑΚΕΙΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΟΛΟΥ

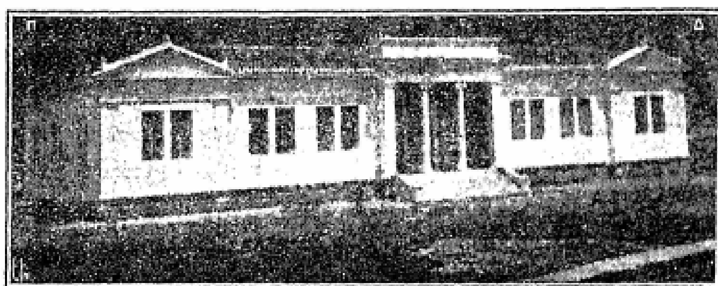
1) Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Μουσείου.

Σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἔτους διεθέσαμεν εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ Ἀθανασακείου Μουσείου Βόλου, ὅπερ ὁ φιλεπιστήμων δωρητὴς κ. Ἀλέξιος Ἀθανασάκις, ὁ ἴδιος ἐπιβλέπων τὰς ἐργασίας, κατώρθωσε νὰ ἀνεγείρῃ μέγα καὶ ὡραῖον (εἰκ. 1) ἐντὸς ἑνὸς ἔτους· διότι ὁ μὲν θεμέλιος λίθος αὐτοῦ ἐτέθη[2]) τῇ 18ῃ Ἀπριλίου 1908, ἦτο δὲ τὸ οἰκοδόμημα καθ' ὅλα ἕτοιμον τὸν Μάϊον τοῦ 1909, ὁπότε τῇ 24ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια, παρουσίᾳ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Σπ. Στάη, πολλῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν, τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως Βό-

1) Περὶ αὐτῶν ἐν γένει βλ. «Πρακτικὰ» 1906 σελ. 123—130, 1907 σελ. 147—182 καὶ πίν. Β'—Γ' καὶ 1908 σελ. 145—223, «Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα» 1908 σελ. 1—60 καὶ πίν. 1—4, 1909 σελ. 27—44 καὶ τὸ ἰδιαίτερον σύγγραμμα ἡμῶν «Θεσσαλικὰ μνημεῖα» Τόμος I σελ. 1—464 ἐν Ἀθήναις 1909.

2) Βλ. «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» I σελ. 7—9.

λου. Κατ' αὐτὰ ὁ κ. Ἀθανασάκις ἀπαντῶν εἰς προσφώνησιν τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ κ.

Εἰκὼν 1. **Τὸ Ἀθανασάκειον Μουσεῖον Βόλου.**
(Π = τὸ Πήλιον ὄρος — Δ = βουνὸς τῆς ἀρχαίας Δημητριάδος).

Ὑπουργοῦ, ἐδώρησε τὸ Μουσεῖον εἰς τὸ Ἔθνος μετ' ὀλίγων λόγων πλήρων φιλοπατρίας, φιλοπόλιδος διαφέροντος ὑπὲρ τοῦ Βόλου καὶ μετριοφροσύνης.

2) *Βλάβαι τῶν στηλῶν Παγασῶν.*

Τὰς ἀρχαιότητας εἴχομεν ἤδη πρὸ τῶν ἐγκαινίων μετακομίσει εἰς τὸ Μουσεῖον ἐκ τῶν ὑπογείων τοῦ Γυμνασίου Βόλου πάσας πλὴν τῶν ἄριστα σῳζομένων στηλῶν τῶν Παγασῶν· ταύτας διετάχθημεν ὑπὸ τοῦ τότε Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας καὶ Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ Μουσείων τοῦ Κράτους κ. Π. Καββαδίου νὰ μετακομίσωμεν ἐσπευσμένως ὄρθρου βαθέος ἐντὸς τριῶν ὡρῶν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν ἐγκαινίων τοῦ Μουσείου· ἐξετελέσαμεν δὲ τὴν διαταγὴν μισθώσαντες ἁμάξας, ἵνα πάθωσιν αἱ στῆλαι ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέρας βλάβας ἐκ τοῦ ταραγμοῦ· καὶ ὅμως μῆνας πολλοὺς πρότερον εἴχομεν ζητήσει ἁρμοδίως νὰ μετακομίσωμεν αὐτὰς ἐπὶ ἰδιαιτέρων φορείων ἐν ἀνέσει, ἀλλὰ δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ αἴτησις ἡμῶν [1]).

1) Περὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ μεταφορᾶς αὐτῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς Βόλον βλ. «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» Ι σελ. 85—86.

Δεινότερον δὲ *πάθημα* ἔπαθον πολλαὶ καὶ ἄρισται τῶν γραπτῶν τούτων εἰκόνων ἕνεκα τῆς σπουδῆς καὶ τῆς πρὸς τοὺς τεχνίτας βιαίου συμπεριφορᾶς τοῦ αὐτοῦ κ. Π. Καββαδίου: σπεύδων δῆλα δὴ οὗτος νὰ χρωματίσῃ τοὺς τοίχους τῶν δύο πρώτων αἰθουσῶν, καὶ μάλιστα διὰ τρομώδους βαθείας ἐρυθρᾶς βαφῆς, ἣν κατόπιν ἐπειράθη νὰ ἐξαλείψῃ καὶ μεταλλάξῃ εἰς κυανῆν, καίτοι προείπομεν αὐτῷ ὅτι ἦτο ἀκατάλληλον τὸ ἐρυθρὸν βάθος, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας μου τοῦ νὰ ἐκτελεσθῇ οἱαδήποτε ἐπίχρισις αὐτῶν μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν θηκῶν, ἐγένετο παραίτιος τοῦ νὰ πέσωσιν ἐπὶ εἰκόνων βαφαὶ ἐρυθραί, κυαναῖ καὶ λευκαί, αἵτινες εἶναι μὲν εὐδιάκριτοι ὡς ξέναι, ἀλλὰ δυσεξάλειπτοι καὶ ταρακτικαὶ τοῦ συνόλου· παρετήρησε δὲ ταύτας καὶ ὁ τότε μελετῶν τὰς στήλας καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Μουσείου τῆς Δρέσδης κ. Paul Herrmann, ὅστις ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἡμῶν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς βλάβης. Σημειωτέον ὅτι πολλάκις ἐτίθετο καὶ ἀπετοιχίζετο καὶ πάλιν ἡρμόζετο ἡ αὐτὴ στήλη ὑπὸ τοῦ κ. Καββαδίου ἢ ὑφ' ἡμῶν διαταγῇ αὐτοῦ, ἵνα δῆθεν εὑρεθῇ ἡ κατάλληλος θέσις ἑκάστης, καὶ τοῦτο πρὸς βλάβην τῶν εὐπαθῶν τούτων μνημείων.

Τρίτον ἀτόπημα συνέβη κατὰ τὴν *διευθέτησιν* τῶν στηλῶν: ἡμεῖς προετείναμεν τὴν κατασκευὴν ὀκτὼ βάθρων, ἐφ' ὧν νὰ ἱδρυθῶσιν ἀνὰ δύο τῶν ἀρίστων στηλῶν ἐφ' ἑκάστου οὕτως, ὥστε νὰ καθίσταται εὐχερὴς ἡ περιστροφὴ αὐτῶν, ἵνα εὑρίσκηται τὸ καταλλήλως ἑκάστοτε προσπίπτον φῶς· ἀλλ' ὁ κ. Π. Καββαδίας ἐπέμεινεν εἰς τὴν καθήλωσιν ἁπασῶν ἐπὶ τῶν τοίχων.

3) *Μέθοδοι συντηρήσεως τῶν ζωγραφιῶν.*

Τελευταῖον παρατηροῦμεν ὅτι δὲν ἐλήφθησαν πάντα τὰ μέτρα πρὸς *συντήρησιν* τῶν ἀρίστων τούτων μνημείων:

ἡμεῖς ζητήσαντες ἁρμοδίως παρὰ τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας ἅμα τῇ εὑρέσει τῶν γραπτῶν στηλῶν ὁδηγίας πρὸς διατήρησιν αὐτῶν, ἐλάβομεν τὰς ἑξῆς, ἃς εἴχομεν ἤδη πρὸ τῆς λήψεως ἐκτελέσει: 1) νὰ θέσωμεν τὰς εἰκόνας ἐντὸς χώρου σκιεροῦ καὶ θηκῶν ὑαλοφράκτων· 2) νὰ σκεπάζωμεν αὐτὰς διὰ μελάνων ὑφασμάτων.

Ἀλλὰ καὶ οὕτω παρετηροῦμεν ὅτι ὁσημέραι ἐξησθένουν αἱ βαφαί, μάλιστα αἱ κυαναῖ· τότε συνελέξαμεν μόνοι διαφόρους πληροφορίας πρὸς συγκράτησιν τῆς ζωηρότητος τῶν χρωμάτων. Ἐξ αὐτῶν ἀρίστην μέθοδον εὕρομεν τὸν δι' ἐμφυσήσεως ῥαντισμὸν τῶν εἰκόνων διά τινος ὑγροῦ καλουμένου fixatif [1])· μετά τινας πειραματισμοὺς ἐπὶ μικρῶν ἀσημάντων τεμαχίων, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο πολὺ καλή· διὰ τοῦτο ἐρραντίσαμεν τὰς πλείστας τῶν εἰκόνων διὰ τοῦ ὑγροῦ ἐκείνου ἅπαξ μὲν μετὰ τὴν εὕρεσιν αὐτῶν τῷ 1907, ἅπαξ δ' ἔτι μετὰ πάροδον ἓξ περίπου μηνῶν τῷ 1908.

Τὴν μέθοδον ταύτην ἐνέκρινεν ὅ τε κ. Π. Καββαδίας καὶ ὁ κ. Paul Herrmann, εἰπόντες ὅτι εἶναι καλὴ μέχρις ἐξευρέσεως καλυτέρας [2]). Ἀλλ' ὅτε καὶ πάλιν ἐζητήσαμεν ἁρμοδίως τὴν κατὰ τριμηνίαν κανονικὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς, ἡ προϊσταμένη ὑπηρεσία ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν αὐτῆς, διότι Ἐπιτροπεία ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ χημικοῦ κ. Ὀθ. Ῥουσσοπούλλου καὶ τοῦ ζωγράφου κ. Δ. Χατζοπούλλου ἀπεφήνατο ὅτι ὁ διὰ fixatif ῥαντισμὸς εἶναι κάκιστος καὶ πρέπει μάλιστα νὰ ἀφαιρεθῇ τοῦτο ἀπὸ τῶν στηλῶν εἰς ὅσας εἶχεν ἤδη τεθῇ. Τὰς γνώμας τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης δικαίως δὲν ἀπεδέχθη ὁ κ. Π. Καββαδίας.

Καὶ ἡ μὲν ἀφαίρεσις δὲν ἐξετελέσθη ὡς σχεδὸν ἀδύνα-

1) Βλ. «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» Ι σελ. 85 καὶ 223.

2) Ἀμφότεροι ἐν γραπταῖς συνεντεύξεσι μετὰ τῆς συντάξεως τῆς ἐφημερίδος «Θεσσαλίας» Βόλου.

τος, ἑτέρα δὲ μέθοδος δὲν ἐξευρέθη ὑπὸ τῆς μνημονευθείσης Ἐπιτροπείας, ἥτις δὶς μετέβη εἰς Βόλον καὶ ἐξήτασεν ἐπισταμένως τὸ ζήτημα. Μόνον τὴν ἐντὸς ὕδατος ἐμβάπτισιν τῶν στηλῶν καὶ τὴν μετ' ἄκρας ἐπιμελείας ἀφαίρεσιν τῶν χωμάτων ἀπ' αὐτῶν εὗρεν ἥ τε Ἐπιτροπεία καὶ ἡμεῖς θεωροῦμεν καλήν, ἀλλὰ δυσεκτέλεστον καὶ κινδυνώδη.

Παρὰ πάντα ταῦτα ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἡ βαφὴ τῶν ὑάλων τῶν παραθύρων ὑπολεύκων καὶ ἡ κάλυψις τῶν στηλῶν δι' ὑαλοφράκτων θηκῶν, ἅτινα ἐγένοντο ἤδη ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν ἐν τῷ Μουσείῳ, εἶναι μὲν κάλλιστα μέσα συντηρήσεως, ἂν μάλιστα καλυφθῶσιν αἱ θῆκαι καὶ διὰ μικρῶν παραπετασμάτων μελάνων ἢ ἐρυθρῶν, οὐχὶ δὲ τὰ μόνα καὶ δραστικώτατα· διότι ἐκτὸς αὐτῶν ***πρέπει ἀπαραιτήτως αἱ εἰκόνες νὰ ῥαντίζωνται διὰ*** *fixatif* κατὰ τριμηνίαν, ἀφ' οὗ πρότερον ἀφαιρῶνται ἐπιμελῶς τὰ χώματα, ὡς εἴπομεν ἢ ἄλλως. Τοῦτο στηρίζομεν ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως τοῦ ὅτι τμήματα τῆς αὐτῆς στήλης ὁμοῦ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει τῶν βαφῶν εὑρεθέντα, διατηροῦσι σήμερον τὰς βαφὰς ζωηροτάτας μὲν ὅσα ἐρραντίσθησαν διὰ fixatif, ἀσθενεστάτας δὲ ὅσα δὲν ἐρραντίσθησαν· περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἴπομεν καὶ ἀλλαχοῦ τὰ δέοντα[1])

4) Διαίρεσις καὶ περιεχόμενα τοῦ Μουσείου· ἀρχαῖα ἴχνη παρ' αὐτό.

Σύγκειται δὲ τὸ Ἀθανασάκειον Μουσεῖον ἐν τῷ παρόντι ἐξ ἐννέα αἰθουσῶν, ἐκ δύο ὑπογείων καὶ ἑνὸς ὑποστέγου μετ' αὐλῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς · ἀπὸ τῆς μεγάλης κυρίας θύρας τοῦ ἐν παραστάσι διστύλου ἰωνικοῦ προδόμου εἰσέρχεταί τις εἰς τὸν προθάλαμον, ἔνθα θέλομεν ἐν τῷ μέλλοντι ἱδρύσει μεγάλα ἐπιτάφια μνημεῖα τῶν Παγασῶν

1) Βλ. «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» Ι σελ. 223.

ἐν εἴδει κογχῶν ἢ μικρῶν ναῶν πεποιημένα, ὧν ἐντὸς ἐτίθετο ἡ στήλη [1]), καὶ ἄλλα κατάλληλα ἀρχαῖα ἀντικείμενα.

Δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ ὑπάρχει τὸ ***πρῶτον διαμέρισμα*** τοῦ Μουσείου, ὅπερ περιλαμβάνει τρεῖς αἰθούσας, τὴν *πρώτην, δευτέραν* καὶ *τρίτην αἴθουσαν Παγασῶν*· ἡ πρώτη περιέχει τὰς ἀρίστας καὶ ἀρτιώτερον σῳζομένας γραπτὰς στήλας ὑπ' ἀριθμ. 1—42, ἡ δευτέρα τινὰς τῶν ἀρίστων ἀλλ' ἐλλιπῶν ὑπ' ἀριθμ. 42—97, καὶ ἡ τρίτη ὀλίγας μέν, ὧν σῴζονται καλῶς αἱ βαφαί, πλείστας δέ, ὧν διατηροῦνται ἐλάχιστα ἢ οὐδὲν ἴχνος ὑπ' ἀριθμ. 98—216. Ἐντὸς αὐτῆς ὑπάρχουσι προσωρινῶς καὶ θῆκαι, περιέχουσαι προϊστορικὰ καὶ ἀρχαϊκὰ εὑρήματα, χώματα μετ' ἀποτυπωμάτων τῶν βαφῶν τῶν στηλῶν Παγασῶν καὶ ἄλλας μικρὰς ἀρχαιότητας. Ἐκτενῆ περιγραφικὸν κατάλογον τῶν ὑπ' ἀριθμ. 1—216 στηλῶν μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη [2]).

Ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ ἐκ τῆς κυρίας θύρας ὑπάρχει τὸ ***δεύτερον διαμέρισμα*** τοῦ Μουσείου, ὅπερ δὲν κατηρτίσθη ἔτι· περιλαμβάνει δὲ καὶ τοῦτο τρεῖς αἰθούσας τῆς αὐτῆς διατάξεως τοῦ πρώτου.

Εἰς τὸ βάθος τοῦ προθαλάμου ὑπάρχουσι δύο αἴθουσαι, ἀριστερὰ μὲν ἡ ὡς *γραφεῖον* τοῦ Ἐφόρου χρησιμεύουσα, δεξιὰ δὲ ἡ ὡς *ἐργαστήριον*.

Ἀπέναντι τῆς κυρίας θύρας ἄγει ἑτέρα εἰς τὸ ***ὑπόστεγον,*** ἔνθα ἔχουσιν ἱδρυθῆ αἱ ἄρισται τῶν Θεσσαλικῶν ἐπι-

1) Ὅτι ὑπῆρχον ἐν Παγασαῖς τοιαῦτα μνημεῖα, ὧν τμήματα εὑρέθησαν, βλ. ὅσα εἴπομεν ἐν τῇ «**Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι**» 1908 σελ. 21 κ. ἑ.

2) Τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω σύγγραμμα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «**Θεσσαλικὰ Μνημεῖα**» Τόμος Ι: **Περιγραφὴ τῶν Γραπτῶν Στηλῶν Παγασῶν**». Ἐν Ἀθήναις 1909. Ὁ τόμος οὗτος περιλαμβάνει τέσσαρα τεύχη: Ι σελ. 1—96 (Εἰσαγωγή) «**Αἱ** ζωγραφίαι τῶν Παγασῶν. Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς. Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Παγασαῖς». II σελ. 97—224. «**Πρώτη Αἴθουσα Παγασῶν**». III σελ. 225—312 «**Δευτέρα Αἴθουσα Παγασῶν**». IV σελ. 313—464 «**Τρίτη Αἴθουσα Παγασῶν**».

γραφῶν [1]), καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐλήν, ἐν ᾗ κεῖνται προσωρινῶς διάφορα μνημεῖα δευτερευούσης σημασίας· εἰς τὴν Δυτικὴν πλευρὰν τῆς αὐλῆς ταύτης ὑπάρχει τὸ *φυλακεῖον*, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολικὴν τὸ *μαγειρεῖον* καὶ τὸ *ἀποχωρητήριον*· ἐκ τῆς Νοτίου πλευρᾶς αὐτῆς ἄγουσι δύο θύραι εἰς τὰ δύο *ὑπόγεια*, κείμενα τὸ μὲν ὑπὸ τὸ γραφεῖον, τὸ δὲ ὑπὸ τὸ ἐργαστήριον.

Ἐκ τοῦ μέσου τῆς Βορείου πλευρᾶς τῆς αὐλῆς ἄγει θύρα εἰς τὴν ***ἐξωτερικὴν αὐλήν***, ἔνθα ἔχουσιν ἱδρυθῆ μεταγενέστερα ἢ ὀγκώδη ἐπιγραφικὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα. Ἐν ταῖς αὐλαῖς ταύταις ὑπάρχουσι δύο φρέατα ποσίμου καλοῦ ὕδατος, ὧν τὸ τῆς ἐσωτερικῆς φαίνεται λίαν ἀρχαῖον· παρ' αὐτὸ εὑρέθησαν καὶ τοῖχοι ἀρκούντως ἰσχυροὶ ἐπαύλεώς τινος ἢ ἀγροικίας κατοίκων τῆς *Δημητριάδος* πιθανῶς· διότι καὶ τάφοι πτωχοὶ κατὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ Μουσείου εὑρέθησαν, πολλοὶ δ' ἐγγὺς αὐτοῦ εἰς τὸν διερχόμενον χείμαρρον, κοινῶς *Ἄναυρον* λεγόμενον.

Σημειωτέον ὅτι τὸ Μουσεῖον ᾠκοδομήθη κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν ἐπέκτασιν τῶν πτερύγων διὰ προσθήκης νέων αἰθουσῶν ἑκατέρωθεν ἀναλόγως τῶν παρουσιασθησομένων ἀναγκῶν.

Β') ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΠΑΓΑΣΑΙΣ

Τὰς ἐν Παγασαῖς ἀνασκαφὰς ἐξηκολουθήσαμεν [2]) κατὰ Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον καὶ κατόπιν κατὰ Μάϊον, Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ἐν μέρει τοῦ δήμου Παγασῶν· ἠρευνήσαμεν δὲ καὶ τὰ πέριξ τῆς ἀρχαίας πόλεως εἰς μείζονα ἔκτασιν· ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν τούτων ὑπῆρξαν ἐν ὀλίγοις τὰ ἑξῆς:

1) Τούτων παρεσκευάσαμεν κατάλογον πρὸς ἔκδοσιν.
2) Βλ. «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» I σελ. 70—93.

1) Ἐξωτερικὸς περίβολος τῶν τειχῶν τῶν Παγασῶν.

Ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῶν μεγάλων τειχῶν τῆς πόλεως, οὗτινος διάγραμμα ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη μετὰ περιγραφῆς τῶν τειχῶν [1]), εὕρομεν ἔξω αὐτῶν κατὰ τὸ Νότιον τῆς πόλεως, δεξιὰ τῆς εἰς Ἁλμυρὸν ὁδοῦ παρὰ τὴν θέσιν «Ἀλογοπάτι» ἕτερον τεῖχος, ἀνερχόμενον ἐκ τοῦ ἐκεῖθεν χειμάρρου ἐπὶ τὸν λόφον «Νταμάρι» καὶ βαῖνον ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ Βορειοδυτικῶς πρὸς τὴν θέσιν «'ς τοῦ Μπελεγρίνου»· τὰ ἴχνη αὐτοῦ ἐξαφανίζονται παρὰ τὸν χείμαρρον «Λιγαρόρεμα» καὶ ἀναφαίνονται κατόπιν ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους, τοῦ κειμένου ὄπισθεν τῶν ταπεινοτέρων ὀρέων, ἐφ' ὧν διέρχονται τὰ ἱστορικὰ τείχη τῆς πόλεως, καὶ δὴ ἀπέναντι τῆς κυρίας πύλης τῆς πόλεως πρὸς τὰς Φεράς.

Ὁ νέος οὗτος περίβολος χορηγεῖ ἔκτασιν εἰς τὴν πόλιν τῶν Παγασῶν διπλασίαν σχεδὸν τῆς ἤδη γνωστῆς· ἐκτίσθησαν δὲ τὰ τείχη ταῦτα διὰ μικρῶν σχετικῶς λίθων κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον καὶ κεῖνται νῦν εἰς ἀφανῆ ἐρείπια. Ἀντὶ πύργων φέρουσι προβλῆτας πυργοειδεῖς μικρούς, ἐπαναλαμβανομένους εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων.

Τὰ τείχη ταῦτα φαίνεται ὅτι ἦσαν προφυλακτήρια τοῦ κυρίου τείχους, ποιηθέντα πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, ἢ ὑπάρχοντα ἤδη κατὰ τὴν Ε΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, εἰς ἣν ἀνήκουσι καί τινες τῶν ἐσωτερικῶν πύργων τῶν κυρίων τειχῶν [2]). Εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς τὸ διάγραμμα τῆς πόλεως ὑπελογίσθη διὰ τῶν τειχῶν τούτων, κατόπιν ὅμως ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως, ἣν οὕτως ἐλάμβανεν ἡ

1) Ἐν τοῖς «Πρακτικοῖς» 1908 σελ. 22 εἰκ. 8 καὶ ἐν τοῖς «Θεσσαλικοῖς Μνημείοις» I σελ. 64 εἰκ. 30.

2) Βλ. «Ἐφημερ. Ἀρχαιολογικὴν» 1908 σελ. 1, «Θεσσαλ. Μνημεῖα» I σελ. 66—67 καὶ «Πρακτικὰ» 1908 σελ. 216 κ. ἑ.

πόλις, περιωρίσθη τοῦτο καὶ ἡ πόλις αὐτὴ εἰς τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ καταληφθέντος δι' ἐκείνων χώρου.

Κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν θέσιν «'ς τοῦ Μπελεγρίνου» ὑπάρχει μέγα φρέαρ ἐπὶ δρομίσκου ἄγοντος εἰς τὸ χωρίον «Παλιούρι»· παρὰ τὸ φρέαρ τοῦτο ἐπί τινος λόφου παρετηρήσαμεν ἴχνη προϊστορικῶν τοιχαρίων, ἀλλ' οὐδὲν θραῦσμα προϊστορικοῦ ἀγγείου εὕρομεν· τοὐναντίον τμήματα μελανοβαφῶν τῆς Δ'—Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος συνηντήσαμεν, ἔτι δὲ τάφον καμαροειδῆ μικρὸν ἀνοιχθέντα ποτὲ ὑπὸ χωρικῶν καὶ ὁμοιάζοντα πρὸς ἑτέρους εὑρεθέντας παρὰ τὰς Μηλέας τοῦ Πηλίου [1]).

Ἡ δὲ κατὰ τὴν θέσιν «Ἀλογοπάτι» ἐπὶ βράχου κεχαραγμένη ἐπιγραφὴ ΕΠΙΔΟ ΣΙΣ καὶ τὰ ἄλλα σημεῖα, ἅτινα δημοσιεύονται ἐν ταῖς Inscr. Graec. IX 2,395 φαίνεται πιθανὸν ὅτι εἶναι ἡ μὲν εὐχὴ ἐπ' αἰσίοις δι' ἀρχομένην ἐργασίαν ἐν λατομείῳ, τὰ δὲ σύμβολα λατόμων· ἡ ἐκδοχὴ αὐτῶν ὡς προϊστορικῶν γραμμάτων εἶναι ἀστήρικτος [2]). Εὕρομεν δὲ τοιαύτην εὐχὴν καὶ σύμβολα ἐπὶ στήλης τῶν Παγασῶν [3]), ἐπί τινος δὲ βράχου κατὰ τὴν εἰς Διμήνι ὁδὸν καὶ παρὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Leake ὀφθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Β. Στάη ἀνασκαφέντα τύμβον [4]), ὑπάρχει βαθέως καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένη ἐπιγραφὴ **ΔΑΜΑΤΡΙΟΣ**, ἥτις θὰ εἶναι ὄνομα ἀρχαίου κτήτορος λατομείου· εἰς τοὺς πέριξ βράχους διακρίνονται στρογγύλαι ὀπαὶ διαμέτρου 0.10—0.30 καὶ βάθους 0.20—0.60 ἐπίτηδες γενόμεναι, ἴσως λατομικαὶ

1) Πρβλ. «Πρακτικὰ» 1906 σελ. 125 κ. ἑ.

2) Ὡς προϊστορικὰ ἐκλαμβάνει αὐτὰ ὁ κ. Ν. Γιαννόπουλλος ἔν τινι περιέργῳ βιβλίῳ αὐτοῦ «Προϊστορικὴ γραφὴ ἐν Θεσσαλίᾳ», οὗτινος ἄλλως μόνον ἀγγελίαν καὶ πίνακα τῶν περιεχομένων εἴδομεν.

3) Βλ. «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» Ι σελ. 116 κ. ἑ. καὶ «Πρακτικὰ» 1907 σελ. 162.

4) Leake, Travels in the Northern Greece IV 370· Β. Στάης, «Πρακτικὰ» 1901 σελ. 40.

προεργασίαι· καὶ σήμερον ἐνταῦθα κέκτηνται πολλοὶ κάτοικοι τμήματα γῆς μικρά, ἐξ ὧν λατομοῦσιν ἕκαστος ἐκ τοῦ ἰδίου ἢ πωλοῦσιν ἢ ἐνοικιάζουσιν αὐτά.

2) *Γραπταὶ στῆλαι ἐπὶ τῶν Καλυβίων Ἁλυκῶν.*

Νέον πλῆθος στηλῶν ἐπιτυμβίων εὕρομεν ἐπὶ τῶν οἰκίσκων, οἵτινες κεῖνται μεταξὺ τοῦ μεγάλου πρώτου ἀνασκαφέντος πύργου καὶ τῶν Ἁλυκῶν Παγασῶν (εἰκ. 2).

Ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν ἐν ἐρειπίοις παλαιὰ τουρκικὰ οἰκοδομήματα [1]) πρὸ 100—200 ἐτῶν ποιηθέντα καὶ χρησιμεύοντα ὡς ἀποθῆκαι ἅλατος καὶ ὡς οἰκήματα τῶν ἁλατοπηγῶν καὶ τῆς φρουρᾶς. Τὸ μέγιστον τούτων καλεῖται κοινῶς «*πύργος (ἢ κονάκι) τοῦ Σουλεϊμάν*». Ἐμετρήσαμεν δ' ἑπτὰ τούτων κείμενα ἐν ἐρειπίοις, μὴ περιλαμβανομένων οἰκίσκων τινῶν ὑπὸ χωρικῶν ποιηθέντων κατόπιν καὶ ἐρειπωθέντων καὶ τούτων.

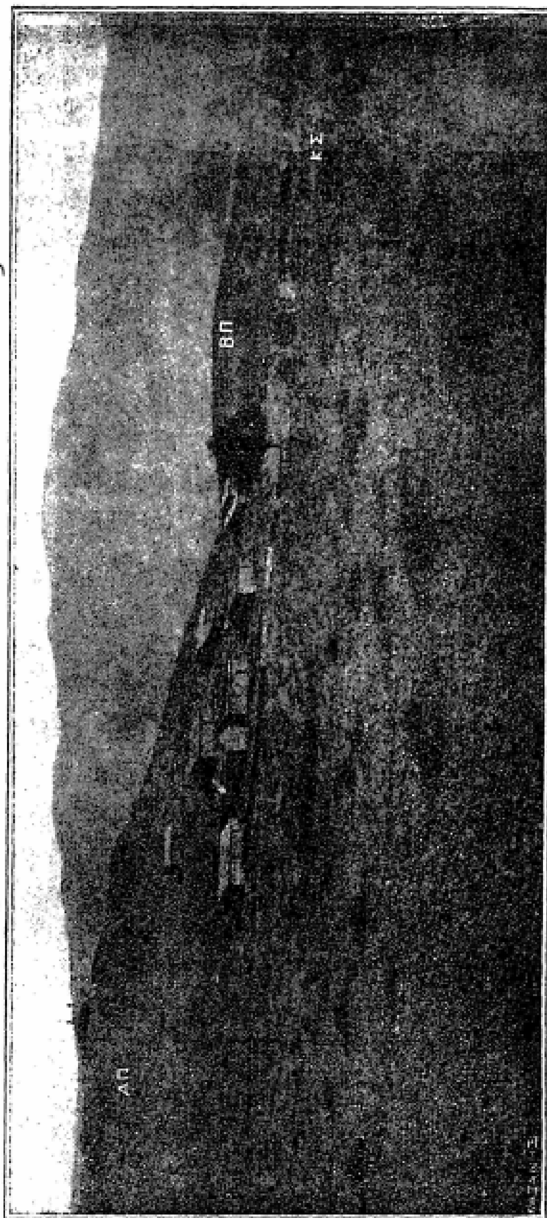
Παρατηρήσαντες ὅτι ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτῶν ὑπῆρχον ἐκτισμένοι ἀρχαῖοι λίθοι, κατερρίψαμέν τινας καὶ εὕρομεν πλεῖστα τμήματα στηλῶν καὶ ὅλας στήλας μέχρι τῶν θεμελίων, ἅτινα κεῖνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τοῦ ὕδατος, διότι τὸ ἔδαφος εἶναι τελματῶδες.

Ἓν τῶν τμημάτων τούτων ἦτο τὸ ἐλλεῖπον κάτω ἥμισυ τῆς περιφήμου στήλης τῆς *ἀρτιτόκου γυναικός* [2]), ὅπερ καίτοι εὑρέθη ἐντὸς τῶν θεμελίων, διετήρησεν ἱκανὰ ἴχνη τῶν βαφῶν, ὡς καὶ ἄλλαι ἔτι βαθύτερον κείμεναι στῆλαι· ἐκ τούτου εἰκάζομεν ὅτι ἡ ἀντοχὴ τῶν χρωμάτων τινῶν τῶν Παγασιτικῶν στηλῶν ἦτο ἐξαιρετική τις.

Τὸ ὑλικὸν τοῦτο συνέλεξαν οἱ Τοῦρκοι τότε ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου μεγάλου πύργου, καὶ δὴ τῆς ΝΑ γωνίας αὐτοῦ [3]),

1) Περὶ αὐτῶν βλ. καὶ «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» Ι σελ. 215.
2) «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» Ι σελ. 215 κ.ἑ.
3) Βλ. «Πρακτικὰ» 1908 σελ. 208—209.

ὅστις ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτοὺς ὡς λατομεῖον, ἐκ τοῦ δευ-

Εἰκὼν 2. Ἄποψις τῶν ἀνασκαφέντων πύργων καὶ τῶν Καλυβίων Ἀλυκῶν.
(ΑΠ = ὁ πρῶτος ἀνασκαφεὶς πλήρης στηλῶν μέγας ἀρχαῖος πύργος. — ΒΠ = ὁ δεύτερος ἐν μέρει ἀνασκαφεὶς ὅμοιος πύργος. — ΚΣ = τὸ λεγόμενον Κονάκι τοῦ Σουλεϊμάν, πλῆρες ἀρχαίου ὑλικοῦ, στηλῶν κλ. — Π = τὸ ὄρος Πήλιον.

τέρου πύργου (βλ. κατωτέρω ἀριθμ. 4) καὶ ἐξ ἄλλων ἐγγὺς κειμένων ἀρχαίων μνημείων.

Ἐκ τῶν καταπεσόντων τούτων οἰκημάτων κατεσκεύασαν εἰς νεωτέρους χρόνους οἱ χωρικοὶ οἰκίσκους, ὧν ἤδη ἱκανοὶ σῴζονται, λαβόντες καὶ πολλὰ τμήματα στηλῶν καὶ ἐκ νέου ἐντοιχίσαντες αὐτά· ἐντεῦθεν ἐπίσης ἐλήφθησαν αἱ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Βόλῳ ἐκτισμέναι στῆλαι καὶ αἱ ἐπὶ κρηνῶν, ἐκκλησιῶν, κωδωνοστασίων, οἰκιῶν κλ. τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Βόλου χωρίων ἐπὶ τοῦ Πηλίου [1]). Ἐμάθομεν δ' ὅτι καὶ ἡ νῦν ἀποθήκη καὶ τὸ φυλακεῖον Ἀλυκῶν, κτισθέντα πρὸ πενταετίας, ἐνέχουσι πολὺ ἀρχαῖον ὑλικὸν ἐκ τῶν ἐρειπίων τούτων ληφθέν.

Οὕτως αἱ στῆλαι τῶν Παγασῶν ὑπέστησαν τριπλοῦν ἐντοιχισμόν: 1) ἐκ τῶν νεκροταφείων εἰς τοὺς ἀρχαίους πύργους· 2) ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ τουρκικὰ οἰκήματα τῶν Ἀλυκῶν· 3) ἐντεῦθεν εἰς τὰ καλύβια τῶν χωρικῶν καὶ τὰς μνημονευθείσας ἐκκλησίας κλ.

Ἐκ δὲ τῶν ἑπτὰ τουρκικῶν οἰκοδομημάτων τούτων μόλις ἓν καὶ μέρος ἑτέρου ἀνεσκάψαμεν καὶ ἠρευνήσαμεν, οὐχὶ πανταχοῦ μέχρι τῶν θεμελίων· ἐννοεῖται ὅτι εἶναι ἐπιβεβλημένη ἀνάγκη νὰ ἐρευνηθῶσιν οὐ μόνον πάντα ταῦτα ἐπιμελῶς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη ὑπάρχοντα καλύβια· διότι καὶ τὰ ἐλλείποντα πολλῶν στηλῶν τμήματα καὶ νέα μνημεῖα θὰ εὑρεθῶσι καὶ πλήρη ἰδέαν τοῦ πλούτου, τῆς πληθύος καὶ ἐθνολογικῆς ποικιλίας τῶν τάφων ὡς καὶ τῆς πολυτελείας τῶν Παγασαίων περὶ τὰς ταφὰς θὰ λάβωμεν.

3) Ἔρευναι ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀνασκαφέντος μεγάλου πύργου.

Καὶ ἐφέτος ἠρευνήσαμεν [2]) τὸν ἀνεξάντλητον τοῦτον

1) Πρβλ. «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» Ι σελ. 91.
2) Πρβλ. «Πρακτικὰ» 1908 σελ. 210.

πύργον, εὑρόντες ἱκανὰς ἔτι στήλας καὶ τμήματα, χωρὶς νὰ περατώσωμεν τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν αὐτοῦ.

Ἀπεκαλύψαμεν δ' ἐντελῶς ὅλην τὴν Νότιον πλευράν, ἔνθα εὕρομεν ἀσθενὲς τοιχάριον ὕψους 0.80 καὶ πάχους 0.50 περίπου ἐκ μικρῶν λίθων ἄνευ χρήσεως θραυσμάτων στηλῶν, ὅπερ περιβάλλει τὸν ἐξωτερικὸν πύργον εἰς ἀπόστασιν 1—1.50μ ἀπ' αὐτοῦ.

Εὑρέθη δὲ κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ τοιχαρίου τούτου προχείρως κατεσκευασμένη κλῖμαξ, ἄγουσα διὰ μικρᾶς εἰσόδου εἰς τὸν πύργον. Ὑποθέτομεν ὅτι καὶ πέριξ τῶν ἄλλων πλευρῶν ὑπάρχει ὅμοιον τοιχάριον.

Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ πύργου εἰς τὰ σχηματιζόμενα ἐκ τῶν βράχων καὶ τῆς κλίσεως τοῦ λόφου κενὰ εἶχον τεθῇ στῆλαι τὰ πολλὰ μικραί, ἃς ἐξηγάγομεν· ἦσαν δ' ἐν οὐχὶ καλῇ καταστάσει αἱ βαφαὶ αὐτῶν· μόνον τμημάτιόν τι εὑρέθη διατηροῦν ἄριστα ὡραίαν κεφαλὴν γυναικὸς πεπλοφόρου κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον.

4) Ἀνασκαφὴ τοῦ δευτέρου μεγάλου πλήρους στηλῶν πύργου.

Ἐξηκολουθήσαμεν πρὸς τούτοις τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ πέρυσιν εὑρεθέντος πύργου 1) πλήρους στηλῶν καὶ τούτου, ἀλλ' ἡ ἔρευνα ἔβη ἐπ' ἐλάχιστον ἐλλείψει χρημάτων, ἐν ᾧ διὰ πλείστους λόγους εἶναι ἐπιβεβλημένη ἡ πλήρης καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου ἀνασκαφή· ὁ κυριώτατος τῶν λόγων εἶναι ὅτι ἕνεκα τῶν ἀνοιχθεισῶν τάφρων εἰσέρχονται κατὰ τὸν χειμῶνα χιόνες καὶ ὕδατα, ἅτινα πιθανῶς θέλουσι βλάψει τὰς ἐντετοιχισμένας στήλας 2). Ἐξ ἄλλου πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι στῆλαι θὰ εὑρεθῶσι βεβαίως καὶ ἐκεῖ.

Κατὰ τὴν Νότιον πλευρὰν τοῦ πύργου τούτου εἰς ἀπό-

1) Βλ. περὶ αὐτοῦ «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» I σελ. 86 κ. ἑ.

2) Διὰ τοιαύτας βλάβας στηλῶν βλ. «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» I σελ. 317.

στασιν 1 περίπου μέτρου ἔσω τοῦ περιβάλλοντος τὸν πύργον τοιχαρίου εὑρέθη ἡ ἐκ μεγάλων λαξευτῶν ὀγκολίθων, ληφθέντων ἐκ προγενεστέρων οἰκοδομημάτων, πλευρὰ τοῦ ἐπισκευασθέντος πύργου.

Ἐκ τούτου καθίσταται βέβαιον ὅτι καὶ ὁ νέος οὗτος πύργος εἶναι *καθ' ὅλα ὅμοιος* πρὸς τὸν παλαιόν, σὺν τῇ διαφορᾷ ὅτι ὁ ἐσωτερικώτατος τοῦ μὲν πρώτου ἐποιήθη κατὰ τὴν Ε΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐνωρίς [1]), τοῦ δὲ δευτέρου συγχρόνως μετὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Οὕτως ἡ κατασκευὴ καὶ ἐπισκευὴ τῶν πύργων τούτων ἐγένετο ὡς ἑξῆς: Ὅτε κατερρίφθησαν τὰ τείχη τῶν Παγασῶν κατὰ τὴν Β΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ἢ ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα, ἐγένετο ἐπισκευὴ δι' ἀνιδρύσεως μὲν τῶν πύργων ἐκείνων, διὰ κατασκευῆς δὲ περὶ αὐτοὺς συγκεντρικῶς νέων τοίχων ἰσχυρῶν ἐκ ξένου ὑλικοῦ καὶ τοιχαρίου περὶ αὐτοὺς ἐκ μικρῶν κοινῶν πετρῶν. Οἱ πύργοι ἄρα οὗτοι δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι *τριπλοῖ*.

Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας εὑρέθησαν μεγάλα βάθρα στηλῶν καὶ ἱκανὰ τμήματα αὐτῶν, τὰ πλεῖστα μὴ διατηροῦντα καλῶς τὰς βαφάς, ἐν ᾧ πέρυσιν εὑρεθεῖσαι στῆλαι διετήρουν αὐτάς [2])· διαφαίνονται ὅμως εἰς τὰς τομὰς τῶν τάφρων ἀκμαὶ στηλῶν ἐπιμελέστατα πεποιημένων, αἵτινες εἶναι πιθανὸν ὅτι διατηροῦσι καλῶς τὰς γραπτὰς παραστάσεις· οὕτως ἐπιβάλλεται ἡ πλήρης ἀνασκαφὴ τοῦ πύργου τούτου κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

5) Ἀρχαῖον παράκτιον νεκροταφεῖον τῶν Παγασῶν.

Μεταξὺ τοῦ Φανοῦ καὶ τῶν Πυριτιδαποθηκῶν κατὰ τὸ Βόρειον τέρμα τῆς ἀρχαίας πόλεως παρὰ τὴν ἀκτὴν ἀνε-

1) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 138.
2) Βλ. «Πρακτικὰ» 1908, 209.

σκάψαμεν ἐπ᾽ ὀλίγον τῇ ὑποδείξει τοῦ φιλαρχαίου κ. Μαργαρίτου Ἀποστολίδου πρὸς εὕρεσιν ἀρχαίων τάφων, ὧν οὗτος ἐβεβαίου τὴν ὕπαρξιν, ἰδὼν πολλοὺς αὐτῶν ἀνοιγομένους ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὧν τὰ εὑρήματα, ἤτοι ἀγγεῖα τοῦ ἐρυθρομόρφου ὕφους καὶ χαλκᾶ κάτοπτρα μετ᾽ ἀναγλύφων παραστάσεων, ἔλεγε πλουσιώτατα.

Κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην συνηντήσαμεν τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, ὅπερ ἔβαινε καὶ παρ᾽ αὐτὴν τὴν ἀκτήν, ἐξηφανίσθη δὲ τὰ πολλὰ σήμερον, τὸ μὲν διότι ἐξήχθησαν οἱ λίθοι πρὸς οἰκοδομίαν τῶν ἐγγὺς ἀποθηκῶν καὶ τῶν βραχιόνων τοῦ λιμένος ἐν Βόλῳ, τὸ δὲ διότι διεβρώθη ὑπὸ τῆς θαλάσσης.

Ἔξω τοῦ τείχους, ἔνθα ὀλίγον ἔτι γῆς ὑπολείπεται ἐκ τῆς διαβρώσεως, εὕρομεν ὄντως ἴχνη ἀρχαίων τάφων, οἵτινες θὰ εἶναι μεταγενέστεροι τῶν ἀρχῶν τῆς Δ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, καθ᾽ ἃς ἐποιήθησαν τὰ ἱστορικὰ τείχη τῶν Παγασῶν· λέγεται ὅμως ὅτι οἱ πλούσιοι τάφοι εὑρίσκονται ἐνδοτέρω τῶν τειχῶν τούτων· θὰ εἶναι ἄρα προγενέστεροι τοῦ τέλους τῆς Ε΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ εἰς τοῦτο συμφωνοῦσι τὰ ἐξ αὐτῶν λεγόμενα εὑρήματα.

Ἀλλ᾽ εὕρομεν τάφους τινὰς ἠνεῳγμένους τὸ πλεῖστον καὶ κατεστραμμένους ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν τειχῶν· τοῦτο δεικνύει ὅτι καὶ τὰ ἐπισκευασθέντα τείχη τῶν Παγασῶν κατὰ τὴν Β΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα κατέπεσον ἐνωρίς· διότι ἡ κατασκευὴ τῶν εὑρεθέντων τάφων εἶναι μεταγενεστέρα τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ. Ἀκριβῶς τοιοῦτο συμπέρασμα εἴχομεν ἐξαγάγει πέρυσιν ἐξ ἐρευνῶν ἐπὶ ἑτέρου νεκροταφείου, κατὰ τὸ Νότιον τῆς πόλεως κειμένου [1]).

1) Βλ. «Πρακτικὰ» 1908 σελ. 205—206 καὶ «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» I σελ. 88—89.

6) Μεταγενέστερος τάφος κεκονιαμένος ἐν τῇ πόλει.

Περὶ τὰ 100 μέτρα ἐντεῦθεν τοῦ θεάτρου τῶν Παγασῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐκ Βόλου εἰς Ἁλμυρὸν ὁδοῦ κατέπεσεν ἐκ τοῦ βάρους διερχομένου ἁμαξίου πλάξ τις εἰς κενόν, ὅπερ ἀνασκάψαντες εἴδομεν ὅτι ἦτο τάφος ἀρκούντως μέγας.

Ἐποιήθη δὲ οὗτος κτιστὸς διὰ μικρῶν λίθων καὶ ὀπτοπλίνθων καὶ ἐχρίσθη καθ' ὅλην τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν διὰ κονιάματος ἐκ τετριμμένων κεράμων (κοινῶς «κορασάνι»). Ἄνω ἐσκεπάσθη διὰ τριῶν μεγάλων πλακῶν λίθου ἡφαιστειογενοῦς τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν [1]).

Τὸ μῆκος αὐτοῦ ἔνδον εἶναι 2.24, τὸ πλάτος 1.27, τὸ ὕψος ἢ βάθος 1.02. Ἐπὶ τοῦ μέσου περίπου τῶν μακρῶν πλευρῶν φέρει ἀνὰ μίαν τετράγωνον ὀπὴν ἐν εἴδει κρύπτης, ἔχουσαν ὕψος 0.44, πλάτος 0.39 καὶ βάθος 0.37. Αἱ δύο αὗται κρύπται θὰ ἐχρησίμευον πρὸς ἔνθεσιν κτερισμάτων ἢ ἄλλων προσφορῶν πρὸς τὸν νεκρόν.

Ἦτο δὲ ἐντὸς ὁ τάφος μέχρι τῶν $^3/_4$ περίπου τοῦ ὕψους πλήρης χωμάτων λεπτῶν ἀναμεμιγμένων μετὰ λίθων καὶ κονιαμάτων καὶ περιεῖχε τὰ ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ ἐν πλήρει ἀταξίᾳ διεσκορπισμένα. Ἐκ τούτων καθίσταται βέβαιον ὅτι ἤδη εἰς ἀρχαίους χρόνους εἶχε συληθῆ ὁ τάφος οὗτος καὶ ἐσκεπάσθη ἐκ νέου.

Εὕρομεν ὅμως ἐντὸς αὐτοῦ τμήματα λεπτῶν ὑαλίνων ἀγγείων σκοτεινοῦ ἰριδοειδοῦς χρώματος, ἐν μέρει εὐχερῶς ἀπολεπιζομένων· εἶναι ἄρα τῆς ὕλης, ἥτις κοινῶς καλεῖται «φαρφουρί» [2]). Πρὸς τούτοις εὕρομεν τμήματα ἀγ-

1) Ὁ ἰδιάζων οὗτος λίθος ὀρύσσεται καὶ παρὰ τὸ Περσουφλῆ καὶ Τσαγγλί, ἤτοι παρὰ τὰς Φθιώτιδας Θήβας· εἶναι δὲ πωρώδης καὶ σκληρότατος χρώματος τὰ πολλὰ μελάγγρου.

2) Πρβλ. «Πρακτικὰ» 1908 σελ. 174.

γείων τῶν πλείστων ἀβαφῶν καί τινα μελανοβαφῶν ἀμελοῦς γανώσεως τοῦ λίαν μεταγενεστέρου τύπου.

Ὁ νεκρὸς φαίνεται ὅτι εἶχε τεθῆ ἐντὸς φερέτρου· διότι εὑρέθησαν τμήματα καὶ ὅλοι ἧλοι σιδηροῖ, ἔτι δὲ μολύβδινον πεπλατυσμένον τμῆμα ἐλλειψοειδές.

Κατὰ ταῦτα ὁ τάφος ἐποιήθη οὐχὶ ἐνωρίτερον τῆς Λ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ὁμοίους τάφους εἴχομεν εὕρει ἐγγὺς τῆς θέσεως ταύτης τῷ 1906 [1]), ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὸ παρὰ τὰ Καλύβια Ἀλυκῶν πτωχὸν νεκροταφεῖον τῷ 1907—1908 [2]).

Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ πόλις τῶν Παγασῶν εἶχε περιορισθῆ κατὰ τοὺς ὀλίγον π. Χ. χρόνους καὶ ἐφεξῆς εἰς μικρὸν τμῆμα παρὰ τὴν βόρειον ἀκτήν, ἤτοι τὸν ἐσωτερικὸν ἢ ἐμπορικὸν λιμένα, ἔνθα τὰ ῥωμαϊκὰ καὶ βυζαντιακὰ ἐρείπια ἀφθονοῦσιν [3]).

7) Ἡ ἀκρόπολις τῶν Παγασῶν· ναὸς καὶ προϊστορικὸς συνοικισμὸς ἐπ' αὐτῆς.

Ὑπὲρ τὸ θέατρον τῶν Παγασῶν, ὅπερ προπέρυσι δοκιμαστικῶς ἀνεσκάψαμεν [4]), ὑψοῦται Δυτικῶς αὐτοῦ βουνὸς ἱκανῶς ὑψηλὸς καὶ ἀπότομος, περιεχόμενος ἐντὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως ὁλόκληρος· διότι τὸ ἐγγύτατον σημεῖον τοῦ ἱστορικοῦ τείχους διέρχεται εἰς ἀπόστασιν 200 περίπου

1) Βλ. «Πρακτικὰ» 1906 σελ. 123.

2) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 145 σημ. 1.

3) Πρβλ. «Θεσσαλ. Μνημεῖα» Ι σελ. 68—69 καὶ «Πρακτικὰ» 1908, 220—221.

4) Βλ. Πρακτικὰ 1907 σελ. 180· ὁ κ. Β. Στάης εἶδε τῷ 1901 (Πρακτικὰ 1901 σελ. 10) πολλὰς λιθίνας ἕδρας τοῦ θεάτρου τούτου ἐν καλῇ καταστάσει· ἀλλ' ἡμεῖς οὐδεμίαν πλὴν ἀσημάντων ἰχνῶν εὕρομεν· καὶ ὁ Leake N. G. IV 369 δὲν εὗρεν: «an ancient theatre is sufficiently preserved, but without any remains of masonry». Ὁ κ. Fougères, Guide Joanne 1909 ἀμφιβάλλει περὶ τῆς θέσεως τοῦ θεάτρου Παγασῶν· νῦν ὅμως εἶναι ἀσφαλὴς ἡ θέσις αὐτοῦ· βλ. «Πρακτικὰ» 1907, 180—181.

μέτρων μακρὰν αὐτοῦ Νοτίως παρ' ἕτερον ὑψηλὸν βουνόν, μεθ' οὗ συνδέεται ὁ πρῶτος διὰ κλίσεως οὐχὶ λίαν ἀποτόμου.

Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου, ὄντος πλήρους πρίνων καὶ θάμνων, ἐμάθομεν παρὰ τοῦ κ. Βασιλείου Κανάβα ὑπαλλήλου τῶν Θεσσαλικῶν σιδηροδρόμων ὅτι ὑπῆρχον λίθοι λαξευτοὶ μεγάλοι καί τι σπήλαιον ἐπίσης λελαξευμένον.

Ὑποπτεύσαντες τὴν ὕπαρξιν ἀρχαιοτήτων ἐπ' αὐτοῦ

Εἰκὼν 3. Τὸ τεῖχος τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως Παγασῶν.

καὶ ἀνασκάψαντες εἴδομεν ὅτι τὸ ἐπίμηκες ἐπίπεδον τοῦ βουνοῦ περιβάλλεται ὑπὸ τείχους ἰσοδομικοῦ, πάχους 2.60—3.00μ, τῆς αὐτῆς τέχνης καὶ τῶν αὐτῶν χρόνων πρὸς

τὰ ἱστορικὰ τείχη τῶν Παγασῶν. Ἄριστα σώζεται (εἰκ. 3) τὸ τεῖχος τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς (μήκους 150μ.), καλῶς δὲ τὸ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Βορείου (μήκους 37μ.), ὁπόθεν ἦτο ἡ εἴσοδος, κοσμουμένη ἴσως διὰ προπυλαίων· τῆς Νοτίου πλευρᾶς, ἧς τὸ μῆκος εἶναι 34μ., μόλις ἴχνη διετηρήθησαν συγχεόμενα πρὸς ἕτερον τεῖχος προγενέστερον, ἴσως προϊστορικόν, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἔν τινι ὕψει οὐδ᾿ ἐν καλῇ καταστάσει σωθέν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων καθίσταται βέβαιον ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἡ *Ἀκρόπολις τῶν Παγασῶν* [1]· εἶναι δὲ ἡ θέσις ἀρίστη καὶ ὀχυρὰ φύσει παρέχουσα τὴν θέαν ὁλοκλήρου τῆς πόλεως, ἀμφοτέρων τῶν λιμένων αὐτῆς, ὅλου τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου καὶ τοῦ στομίου αὐτοῦ καὶ μακρὰν τοῦ Πηλίου Βορείως καὶ τῶν πρὸς τὸν Ἁλμυρὸν ὀρέων καὶ διόδων Νοτίως· μόνον Δυτικῶς αὐτῆς ὑπάρχουσιν ὄρη ὑψηλότερα ἀποκλείοντα τὴν θέαν, ἀλλ᾿ ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς αὐτῶν διέρχονται τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Κατὰ τὸ μέσον που τῆς ἀκροπόλεως ταύτης, ἧς τὸ σχῆμα εἶναι ἐλλειψοειδὲς μήκους καθέτων μεγίστων διαμέτρων ἐκ Βορρᾶ μὲν πρὸς Νότον 150μ. περίπου, ἐξ Ἀνατολῶν δὲ πρὸς Δυσμὰς 37μ., εὕρομεν εἰς βάθος 0.50μ. ἢ καὶ ἐπ᾿ αὐτοῦ τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους πολυάριθμα ἀρχιτεκτονικὰ τμήματα γλυπτά, ἀρίστης ἐργασίας ἁμιλλωμένης κατὰ τὴν ποικιλίαν καὶ τέχνην πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων τοῦ Ἐρεχθείου τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ καὶ τῶν ναῶν τῆς Ἐπιδαύρου (εἰκ. 5, 6, 7).

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Παγασῶν ὑπῆρχε *ναὸς* ποιηθεὶς περὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Δ´ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· δυστυχῶς αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν ἐξετάθησαν ἐπὶ πολύ, οὐδ᾿ εὑρέθη κόσμημά τι, πλὴν τμήματος

1) Ταύτην πιθανῶς ἐννοεῖ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Παγασῶν ὁ Leake N. G. IV 369, καίτοι οὐδὲν λέγει περὶ τειχῶν κττ.

κυνὸς καὶ χηλῆς ταύρου μαρμαρίνων, οὐδ' ἐπιγραφῆς, πλὴν τεμαχίου πλακός, ἐφ' ἧς δι' ἐντομῶν ἔχει γραφῆ ἡ λέξις **ΔΩΡΟΝ** δηλοῦσα ὅτι πρόκειται περὶ ἀναθήματος.

Τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ φαίνεται ὅτι ἔχει καταστραφῆ ἐντελῶς· διότι ἐφ' ὅσον ἐξετάθημεν πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ,

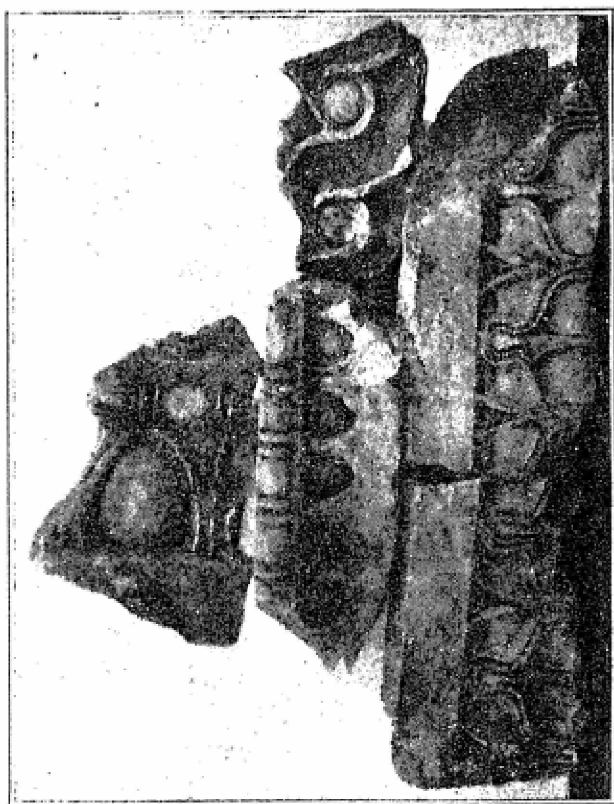
Εἰκὼν 4. Ὁ στερεοβάτης τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Παγασῶν ἀρχαίου ναοῦ.

εὕρομεν μόνον τὸν φυσικὸν βράχον ἐπιμελῶς λελαξευμένον καὶ φέροντα πολλαχοῦ τόρμους μετὰ σιδηρῶν γόμφων καὶ συνεκτικοῦ μολύβδου καὶ βαθύνσεις διεδρικὰς πρὸς ἁρμογὴν τῶν πλακῶν τοῦ στερεοβάτου, ὧν μόλις δύο ἢ τρεῖς σῴζονται (εἰκ. 4).

Ἐγγύτατα τοῦ ναοῦ ὑπάρχει βαθὺ τετράγωνον σπή-

λιον ἐπιμελῶς λελαξευμένον, ἔχον βάθος 3μ. περίπου, Βορείως κάλλιον σωθέν, ἔνθα φέρει ἀναβαθμοὺς λαξευτοὺς πρὸς κάθοδον ἢ πρὸς ἁρμογὴν λίθων· ἐντὸς αὐτοῦ ἀνασκαφέντος ἐπ' ἐλάχιστον, ἀλλὰ μέχρι τοῦ πυθμένος, εὕρομεν ἱκανὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μικρὰ καὶ μεγάλα ἐκ τοῦ καταπεσόντος ναοῦ.

Ἡ θέσις καὶ διάταξις τοῦ ὀρύγματος τούτου καθιστᾷ

Εἰκὼν 5. Ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ τμήματα ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν **Παγασῶν** ἐλάχιστα ἀνασκαφέντος ἀρχαίου ναοῦ.

πιθανωτάτην τὴν εἰκασίαν ὅτι ἀπετέλει μέρος ἢ παράρτημα αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, ὡς βόθρος σφαγίων ἢ ἄλλως πρὸς ἐκτέλεσιν ἰδιαζούσης λατρείας.

Ὁ δὲ ναὸς ἕνεκα τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐποιήθη, εἶναι

δυνατὸν νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν *Διόνυσον Πέλεκυν*, θεὸν ἐξαιρετικῶς τιμώμενον ἐν Παγασαῖς ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Θεόπομπος [1]).

Σκάψαντες ἐνιαχοῦ εἰς βάθος πρὸς εὕρεσιν τοῦ φυσικοῦ

Εἰκὼν 6. Ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ τμήματα, ὡς τὰ ἐν εἰκ. 5.

ἐδάφους τῶν κρασπέδων τῆς ἀκροπόλεως ἔσω τῶν τειχῶν αὐτῆς Ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ καὶ οὐχὶ μακρὰν αὐτοῦ, συνηντήσαμεν τοίχους προγενεστέρων οἰκοδομημάτων, ποιηθέντας ἐκ μικρῶν λίθων καὶ λίαν ὁμοίους πρὸς τοὺς ἐν Διμηνίῳ· τινὲς τούτων διατηροῦνται εἰς ὕψος 1μ σχεδὸν

1) Βλ. ὅσα περὶ τούτου λέγομεν ἐν τοῖς «Πρακτικοῖς» τοῦ 1908 σελ. 217.

καὶ διήκουσι βαθύτερον, ὅπου δὲν ἐφθάσαμεν ἔτι. Τινὰ τῶν τοιχαρίων τούτων ἔχουσι κυκλοτερῆ διεύθυνσιν καὶ πολλὰς διαιρέσεις.

Κατὰ τὸ βάθος τοῦτο εὕρομεν πολυάριθμα *νεολιθικὰ ἀγγεῖα*, λίθινα ἐργαλεῖα, ὧν τινα διάτρητα, ὀστεΐνας βε-

Εἰκὼν 7. Ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ τμήματα, ὡς τὰ ἐν εἰκ. 5 καὶ 6.

λόνας καὶ ἄλλα ὅμοια ἀντικείμενα, δεικνύοντα ὅτι ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ὑπῆρχε *προϊστορικὸς συνοικισμός*.

Ἐκ τῶν ἀγγείων τὰ φέροντα γραπτὰ κοσμήματα εἶναι πολυάριθμα· ἡ δὲ κυριαρχοῦσα κοσμητικὴ αὐτῶν εἶναι τοῦ

κατὰ τὸν κ. Τσούνταν ῥυθμοῦ Β3α [1])· εὑρέθησαν καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀνασκαφῆς ἄφθονα ἐγχάρακτα ἀγγεῖα τῆς κατὰ τὸν κ. Τσούνταν δευτέρας περιόδου τοῦ λιθικοῦ αἰῶνος [2]), ὧν τινα διατηροῦσι τὸ κονίαμα, δι' οὗ ἐνεδύοντο αἱ χαραγαί· ὑστεροῦσιν ὅμως ὡς πρὸς τὴν τέχνην καὶ στίλβωσιν τῶν εὑρεθέντων ἐν Φθιώτισι Θήβαις, ἅτινα παραμένουσιν ὡς τὰ ἄριστα τῶν ὁμοίων ἐν Θεσσαλίᾳ εὑρεθέντων [3]).

Λίθινα δ' ἐργαλεῖα εὑρέθησαν σχετικῶς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀνασκαφῆς πολυάριθμα, τὰ πλεῖστα μικροῦ μεγέθους ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ μεγάλα καὶ ὀγκωδέστερα τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν· δύο τῶν εὑρεθέντων εἶναι σφαιρικαὶ κεφαλαὶ ῥοπάλων διάτρητοι κατὰ τὸν ἄξονα, τοῦ σχήματος τοῦ παρὰ τῷ κ. Τσούντᾳ [4]) ἀπεικονιζομένου.

Καὶ ὀστέϊνα ἐργαλεῖα ἢ στηρίγματα πελέκεων εὑρέθησαν, ἐν οἷς μέγα κέρας ἐλάφου διάτρητον καθ' ὅλον τὸ μῆκος, καὶ δύο μαρμάρινα εἰδώλια τοῦ γνωστοῦ τύπου παρὰ τῷ κ. Τσούντᾳ [5]), ὡς καί τινα ἁπλᾶ πήλινα σφονδύλια.

Ἐκ πάντων τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Παγασῶν προϊστορικὸς οὗτος συνοικισμὸς εἶναι τῶν σπουδαίων καὶ πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ ἐπιμελῶς, ἀφ' οὗ ἡ ἔκτασις αὐτοῦ ὀλίγον ὑπερβαίνει τὴν τῆς ὅλης

1) Πρβλ. αὐτοῦ «Αἱ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου» πίν. 8 ἀριθμ. 1. 2, πίν. 9, πίν. 20 ἀριθμ. 1α 16 καὶ πίν. 21, ἤτοι φέρουσιν ἐπὶ ἐρυθροῦ ἢ φαιοῦ ἐπιπέδου μέλανα ἢ μελάχροα κοσμήματα.

2) Ἔ. ἀ. πίναξ 16 ἀριθμ. 1. 2, πίν. 17 ἀριθμ. 3. 9, καὶ πίν. 18 ἀριθμ. 1. 10. 12.

3) Ἐσχάτως εὑρέθησαν ὀλίγα ὅμοια καλὰ τμήματα ἐν Τζὰν Μαγούλᾳ παρὰ τὸ Κιέριον τῆς νῦν Καρδίτσης ὑπὸ τῶν κ. κ. Wace καὶ Thomson καὶ ἐν Μαγούλᾳ Τσαγγλὶ προσόμοια δωρηθέντα μετ' ἄλλων προϊστορικῶν ἀντικειμένων εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου ὑπὸ τοῦ κ. Μαργαρίτου Ἀποστολίδου.

4) Ἔ. ἀ. σελ. 322 εἰκ. 246. Ὅμοια ἀλλὰ διπλασίου μεγέθους καὶ λίθου διαφόρου τῶν ἐν Παγασαῖς εὑρέθησαν ἐν Φθιώτισι Θήβαις.

5) Ἔ. ἀ. πίν. 37 ἀριθμ. 7. Τὰ τούτοις ὅμοια ἐκ Φθιωτίδων Θηβῶν εἶναι ἐπίσης ὀγκωδέστερα.

ἀκροπόλεως, ἣν ἐξ ἄλλου ὀφείλομεν νὰ ἀνασκάψωμεν ἕνεκα τοῦ ναοῦ καὶ τῶν κατ᾽ αὐτόν.

Φαίνεται δ᾽ ὅτι κατὰ τὴν κτίσιν τοῦ ναοῦ ἀφηρέθησαν πάντα τὰ ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ ὑπ᾽ αὐτοῦ καταλαμβανομένου μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου τέως ὑπάρχοντα προϊστορικὰ ἐρείπια, ῥιφθέντων τῶν χωμάτων καὶ λίθων κατὰ τὸ ΒΔ κράσπεδον τῆς ἀκροπόλεως ἔξω τῶν τειχῶν αὐτῆς, ἔνθα μέγας ὄγκος χωμάτων ἐσχηματίσθη ἐνέχων πλουσιώτατα καὶ ἐν καλῇ καταστάσει εὑρήματα.

Γ´) ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΙΩΛΚΟΝ

1) Ἡ θέσις καὶ ἱστορία τῆς Ἰωλκοῦ.

Ὅτι ἡ ἀρχαία *Ἰωλκὸς* οὔτε ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Ἐπισκοπῆς ἔκειτο, ὡς ἐθεώρει πιθανὸν ὁ Leake καὶ πάντες οἱ μετ᾽ αὐτὸν παρεδέχθησαν [1]), οὐδ᾽ ἐγγὺς τοῦ βουνοῦ Γορίτσας, ὡς ἐνόμιζεν ὁ κ. Β. Στάης [2]), ἀφ᾽ οὗ εἶναι βέβαιον ὅτι ἐκεῖ ἔκειτο ἡ Δημητριάς, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Κάστρου τοῦ Βόλου, νῦν Παλαιὰ λεγομένου, ἀπεδείχθη καὶ ἐξ ὅσων ὁ κ. Τσούντας καὶ Κουρουνιώτης ἔγραψαν [3]) ἐρευνήσαντες δι᾽ ἀνασκαφῶν καὶ ἐξ ὅσων ἡμεῖς [4]).

Καὶ ἐκ χωρίων ἀρχαίων συγγραφέων δύναται νὰ πιστοποιηθῇ ὅτι ἡ Ἰωλκὸς ἦτο πόλις ἐγγύτατα τῆς θαλάσσης

1) N. Gr. IV 380. Πρβλ. Α. Wace ἐν JHS XXVI 1906, 154 σημ. 44· ὁ κ. Wace δὲν ἀποκρούει τὴν ἐπὶ τοῦ Κάστρου τοῦ Βόλου (Παλαιὰ) ὕπαρξιν τῆς πόλεως Ἰωλκοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς Ἐπισκοπῆς τὴν τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς.

2) Πρακτικὰ 1892 σελ. 46—47. Καὶ ὁ Dodwell, ὡς ὁ κ. Στάης, δὲν εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν ἐπὶ τῆς Γορίτσας θέσιν τῆς Δημητριάδος, θέτων ἐκεῖ ὁ πρῶτος τὰς Παγασάς.

3) Τσούντας ἔ. ἀ. σελ. 16 καὶ 400 σημ. 2. Κουρουνιώτης Ἐφ. Ἀρχ. 1906, 211 κ. ἑ.

4) Θεσσαλικὰ μνημεῖα I σελ. 6. Πρακτικὰ 1908, 221.

κειμένη [1]) καὶ ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἱδρυμένη [2]) καὶ δὴ ἐπὶ τύμβου ἤτοι λοφώδους ὑψώματος [3]), παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Πηλίου [4]), οὐχὶ δ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὄρους, ὡς κεῖται ἡ Ἐπισκοπή. Ἤδη τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου [5]) ἀποδιδόμενα αὐτῇ ἐπίθετα *ἐυκτιμένη* καὶ *εὐρύχορος* ἁρμόζουσι μόνον εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Παλαιῶν Βόλου Ἰωλκόν· διότι ὁ χῶρος τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ ὁ περὶ αὐτὸν εἶναι λίαν στενὸς καὶ ἀνεπαρκὴς καὶ δι' ἀκρόπολιν ἔτι λόγου τινὸς ἀξίαν· τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Πινδάρου [6]) ἐπίθετον *εὐδείελος*, ὅπερ ἀποδίδεται εἰς τὴν γῆν τῆς Ἰωλκοῦ, δηλοῖ ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχε κατὰ νοῦν τόπον ἀσκίαστον ὑπὸ τῶν ὀρέων, ἀφθόνως φωτιζόμενον, οἷος εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς πεδιάδος λόφος τῶν Παλαιῶν, οὐχὶ δ' ὁ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τῆς Ἐπισκοπῆς, ὅστις καὶ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὑστερώτερον φωτίζεται ἐκείνου καὶ κατὰ τὴν δύσιν πρότερον.

Ἐσῴζετο δὲ καὶ κατῳκεῖτο ἡ Ἰωλκὸς καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους· τοῦτο ἀποδεικνύουσι τὰ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 3 λεγόμενα, διὰ τὴν ϛ'—Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἰσχύοντα, καὶ ἡ ὑπὸ συγχρόνων τῇ ἄνω περιόδῳ συγγραφέων ἀναφορὰ τῆς Ἰωλκοῦ [7]), εἰς ὧν τὰς λέξεις οὐδεμία ἔννοια ὑπάρχει ἀναγκάζουσα ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν ὅτι πρό-

1) Ὁ **Διόδ.** IV 50,3 ἐξ αὐτοψίας ἴσως ἰδὼν τὴν Ἰωλκὸν ἢ ἐξ αὐτοπτῶν προγενεστέρων αὐτοῦ συγγραφέων μαθών, λέγει ὅτι ὁ Ἰάσων κατέπλευσεν εἰς «ὅρμον οὐ μακρὰν μὲν τῆς Ἰωλκοῦ κείμενον ἀθεώρητον δὲ τοῖς ἐκ τῆς πόλεως». Παράλιον πόλιν φαίνονται θεωροῦντες τὴν Ἰωλκὸν οἱ **Πίνδ.** Πυθ. IV 188, **Εὐριπ.** Μηδ. 7 κέ. **Σκύλαξ** Περίπλ. 66 (πρβλ. **Πλίν.** N. H. IV 9,16) Liv. 44,13 classem Jolci stare. Ὁ **Στράβ.** ὅμως Θ' 436,15 λέγει ὅτι «καλεῖται καὶ συνεχὴς αἰγιαλὸς Ἰωλκός».

2) **Πίνδ.** Ἰσθμ. VIII 40 κέ.

3) Ὁ **Καλλίμαχ.** Ὕμν. εἰς Ἄρτεμ. 207—208 τοιοῦτον τύμβον ὑποθέτει τὴν Ἰωλκόν.

4) **Πίνδ.** Νεμ. IV 54 κέ.

5) B 712. Λ 256.

6) Πυθ. IV 76 κέ.

7) Ἡσιόδου, Πινδάρου, Σιμωνίδου, Ἡροδότου, Εὐριπίδου, Θεοκρίτου κλ., περὶ ὧν βλ. κατωτέρω σελ. 157 καὶ 161.

κειται μὲν περὶ μυθικῆς ἁπλῶς πόλεως, αὐτοὶ δ' αὐθαιρέτως ἀποδίδουσιν ἐκείνῃ χαρακτηριστικὰ ἐπίθετα· τοὐναντίον οἱ ἀνωτέρω φαίνονται ὁμιλοῦντες περὶ πόλεως οἰκουμένης καὶ κατὰ τοὺς ἑαυτῶν χρόνους [1]). Ὡρισμένως ὑπάρχει ἡ Ἰωλκὸς κατὰ τὸ τέλος τῆς Ϛ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἀναφέρει ὁ *Ἡρόδοτος* V 94 λέγων διαρρήδην ὅτι παρεχώρησαν αὐτὴν αἱ Ἀλευάδαι πρὸς οἴκησιν τοῦ τυράννου τῶν Ἀθηνῶν Ἱππίου. Κατὰ τὴν Γ' καὶ Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα κατῳκεῖτο ἐπίσης ἡ Ἰωλκός, ἴσως ἐν παρακμῇ οὖσα, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἐν ἐπιγραφοῖς ὕπαρξις τοῦ ἐθνικοῦ *Ἰώλκιος* [2]) καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ αὐτὸς ὁ Στράβων [3]).

Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος καὶ Πομπωνίου Μέλα, οἵτινες θεωροῦσιν αὐτὴν ἔρημον [4]), δὲν εἶναι βέβαιον τοῦτο· ἴσως ὑπ' ὀλίγων ἀνθρώπων κατῳκεῖτο τότε ἡ Ἰωλκός, καὶ δὴ ὑπὸ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Ἰωλκίας Ἀρτέμιδος, ἧς ὁ ναὸς ἔκειτο ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ λόφου

1) Ἤτοι ἀπὸ τοῦ 600—300 π. Χ. Ἐμφανὲς παράδειγμα ἔστω ἐκτὸς τοῦ **Ἡροδότου** καὶ ὁ **Πτολεμαῖος**, Γεωγρ. III 12, ὅστις ἀναφέρει ὡς πόλιν τῶν Πελασγιωτῶν τὴν Ἰωλκὸν καὶ ὁ **Σκύλαξ** 66 τῶν Μαγνήτων· τοῦτο δὲν θὰ ἔπραττον, ἂν δὲν ὑπῆρχεν εἰς τοὺς χρόνους αὐτῶν πόλις τις.

2) JG IX 2,1109.

3) Θ' 436,15 ὅτι καὶ ἡ Ἰωλκὸς ἦτο ἓν τῶν πολισμάτων, ἐξ ὧν συνῳκίσθη ἡ Δημητριὰς (293 π. Χ.)· κατῳκεῖτο ἄρα· πρβλ **Πλούτ.** ἐ. Δημητρ. LIII.

4) **Στράβ.** Θ' 438,18 **Mela** II 3,40· τὸ ἐνταῦθα **aliquando** δηλοῖ καθ' ἡμετέραν γνώμην ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους μὲν τοῦ συγγραφέως τούτου περίφημος πόλις τῆς Θεσσαλίας ἦτο ἡ Λάρισα, ἄλλοτε δέ ποτε ἡ Ἰωλκός, ἥτις ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἦτο ἢ ἔρημος ἢ ἄσημος. Σημειωτέον ὅτι παρὰ Στράβωνι ἐπικρατεῖ μεγάλη σύγχυσις καὶ ἀντιφάσεις προκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῆς Ἰωλκοῦ: λέγων ὅτι ὁ Δημήτριος συνῴκισε τὴν Δημητριάδα ἐκ τῶν παρακειμένων πολιχνῶν, ἐν αἷς ἡ Ἰωλκός, θεωρεῖ ὅτι ὑφίστατο ὡς πολίχνη ἡ Ἰωλκὸς τῷ 293 π. Χ., προσθέτων δὲ ὅτι αἱ καταριθμηθεῖσαι πολίχναι «νῦν εἰσι κῶμαι τῆς Δημητριάδος» ἐκλαμβάνει ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ὑπάρχουσαν κώμην τὴν Ἰωλκόν· ἀλλαχοῦ ἐν τούτοις ὀνομάζει τὴν Ἰωλκὸν τόπον κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Δημητριάδος εἰς Βοίβην, ἤτοι ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Παλαιῶν Βόλου, διότι οὐδεὶς σωφρονῶν θέλει ἀνέλθει σήμερον εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν ἀναχωρῶν ἐκ Γορίτσας, ἵνα μεταβῇ πρὸς τὴν Κάρλαν.

τῶν Παλαιῶν [1]). Ἐτελοῦντο δὲ καὶ ἀγῶνες ἐν Ἰωλκῷ, οἱ πρῶτοι μετὰ τοὺς μεγάλους τέσσαρας θεωρούμενοι [2]). Καὶ ἄλλοι δὲ σύγχρονοι περίπου τοῖς ἀνωτέρω συγγραφεῖς ὁμιλοῦσι περὶ τῆς Ἰωλκοῦ ὡς περὶ πόλεως ἢ πολίχνης ὑπαρχούσης τότε [3]).

Ἀνασκαφὰς δ' ἐξετελέσαμεν παρὰ τὴν Ἰωλκὸν κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον εἰς τὰ ἑξῆς σημεῖα :

2) Προϊστορικὸς συνοικισμὸς ἐν Κουφοβούνῳ.

Δεξιᾷ τῷ ἀναχωροῦντι διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ἐκ Βόλου εἰς Φερὰς καὶ Βορείως τῆς Ἰωλκοῦ εἰς ἀπόστασιν οὐχὶ μείζονα τοῦ χιλιομέτρου ἀπ' αὐτῆς, ὑψοῦται μικρὸς πεπλατυσμένος λόφος, καλούμενος νῦν *Κουφόβουνο*, διεσχισμένος τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν λατόμων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐλάχιστον αὐτοῦ ἀπέμεινεν ἀλώβητον.

Ἀνασκάψαντες εἴς τινα σημεῖα τῆς κορυφῆς, ἔνθα διετηροῦντο χώματα βάθους 1—1.50$^{μ.}$, εὕρομεν ἐρυθρωπὸν σκληρότατον χῶμα ἐκ πλίνθων πιθανῶς προερχόμενον, καὶ ὑπ' αὐτὸ πολλὰ συντρίμματα ἀγγείων χειροποιήτων ἀκαθάρτου πηλοῦ πλήρους γαλαζιῶν καὶ ὀγκωδεστέρας κατασκευῆς· εὑρέθησαν καί τινα ἐρυθρὰ καὶ μέλανα καλῶς ἐστιλβωμένα, οὐδὲν δὲ μετὰ γραπτοῦ κοσμήματος.

Εὗρε δὲ καὶ ὁ λατόμος Μ. Βουλγαράκις πολλὰ λίθινα ἐργαλεῖα ἐκεῖ, ἅτινα ἀπέρριπτεν ἀγνοῶν τὴν σημασίαν αὐτῶν, ἕως οὗ ὁ φύλαξ τῶν ἀρχαιοτήτων Διμηνίου Ἀ. Καλαντζῆς τυχαίως ἀντιληφθεὶς τοῦτο διέσωσεν ἓν ἢ δύο ἐξ αὐτῶν· εἶναι δὲ ταῦτα μεγάλα ἐπιμήκη καὶ πρὸς τὸ στρογ-

1) Βλ. **Θεσσαλικὰ Μνημεῖα** I σελ. 6 καὶ **Πρακτικὰ** 1908, 221.

2) Πρβλ. Frg. Hist. Graec. II σελ. 189· εἶναι ἀβέβαιοι οἱ χρόνοι τῆς τελέσεως αὐτῶν.

3) **Liv.** 44,13 (περὶ στρατοπεδεύσεως τῶν Ῥωμαίων τῷ 169 π. Χ. ἐν Ἰωλκῷ).

γύλον κλίνοντα, οἷα τὰ τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν μάλιστα [1]).

Ταῦτα δεικνύουσιν ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκείνου ὑπῆρχε προϊστορικός τις μικρὸς καὶ πτωχὸς συνοικισμός, ὅστις θὰ ἦτο προάστιόν τι τῆς προϊστορικῆς Ἰωλκοῦ, ὡς τὸ Διμήνι, τὸ Σέσκλον, ἡ Ἀκρόπολις τῶν Παγασῶν, ὁ ἐπὶ τοῦ λόφου Ταρσανᾶς τῶν Παγασῶν ἐπίσης συνοικισμὸς καὶ ἴσως ἄλλαι μικραὶ ἀκροπόλεις, περιβάλλουσαι ὡς προάστια ἢ χωρία τὴν τότε βασιλεύουσαν καὶ μεγάλην Ἰωλκόν [2]), ἐφ' ἧς δέον νὰ γίνωσιν ἀνασκαφαί, προτοῦ ὁ χῶρος καταληφθῇ ἅπας ὑπὸ τῶν ὁσημέραι πολυπληθῶν ἀνεγειρομένων οἰκιῶν.

3) *Ἱστορικοὶ τάφοι παρὰ τὴν Πασπαλιὰν Ἰωλκοῦ.*

Μεταξὺ Κουφοβούνου καὶ Ἰωλκοῦ, ἐγγύτερον πρὸς τὴν δευτέραν, ὑπὲρ τοὺς τελευταίους οἰκίσκους τοῦ Βόλου, δεξιᾷ τῷ βαδίζοντι τὴν εἰς Διμήνι ὁδόν, ὑπάρχει θέσις καλουμένη «Πασπαλιά,» ἐπίπεδος, ἐξ ἧς εἶχον ἐξαγάγει ἄφθονα χώματα κατὰ τὸ 1900 διὰ τὸ κρηπίδωμα τοῦ λιμένος Βόλου.

Κατὰ τὴν ἐκχωμάτωσιν ταύτην λέγει ὁ μηχανικὸς κ. Ἰω. Σκούταρις, καὶ ἄλλοι πιστοποιοῦσιν, ὅτι εὑρέθησαν τάφοι ὑπὲρ τοὺς 50, ἐν οἷς ὑπῆρχον πλούσια κτερίσματα, δακτύλιοι, κάτοπτρα, χρυσᾶ ἀντικείμενα, ἀργυρᾶ ἀγγεῖα κ.τ.τ. Ἐμάθομεν δ' ὅτι καί τις Ἑβραῖος, ἔχων ἐγγὺς ἐργοστάσιον, ἀνώρυξε καὶ ἐσύλησε πολυαρίθμους τάφους τῆς αὐτῆς σειρᾶς.

Ἀνασκάψαντες ἐνταῦθα εὕρομεν εἰς βάθος 0.60^{μ} ἀπὸ

1) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 154 καὶ **Πρακτικὰ** 1908 σελ. 186.

2) Ὁ **Σχολ.** εἰς Ἀπολλών. III 1090 λέγει ὅτι ἡ Θεσσαλία διῄρητο εἰς τέσσαρα τμήματα, ὧν ἓν ἦτο ἡ «**Ἰωλκῖτις**», καὶ εἶναι μὲν ἐμφανὲς ὅτι ἡ λέξις **Ἰωλκῖτις** προέρχεται ἐκ κακῆς ἀντιγραφῆς ἀντὶ **Ἑστιαιῶτις**, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἴς τινα ἀρχαιοτάτην περίοδον δυνατὸν νὰ ἐκαλεῖτο ἡ Μαγνησία μετὰ τῆς ἐγγὺς Πελασγιώτιδος, ἢ τὰ περὶ τὴν Ἰωλκὸν χωρία, διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου **Ἰωλκῖτις**.

τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους τάφον μήκους 1.77, πλάτους 0.72 καὶ βάθους 0.56 (μὴ ὑπολογιζομένου τοῦ πάχους τῶν πλακῶν), ποιηθέντα ἐκ τεσσάρων ἀκατεργάστων πλακῶν ἐκ σχιστολίθου εὐτελοῦς· πλὰξ ἐκ τοῦ πώματος ἔκειτο ἐντὸς τοῦ τάφου, ὅστις εἶχε συληθῆ. Ἔξω αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ βάθος εὕρομεν σκύφον μέλανος γανώματος, μίαν χαλκῆν πόρπην, κρίκους χαλκοῦς, ἓν μικρότατον ἀρχαϊκὸν ἀγγεῖον πήλινον καὶ πολλὰ τμήματα ἀγγείων τῆς Ε'—Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Παρὰ τὸν τάφον τοῦτον εὕρομεν ἕτερον ἀσύλητον περιέργου κατασκευῆς· διότι δὲν εἶχεν ἐκ τῶν πλαγίων πλάκας, ἀλλὰ μίαν μικρὰν ὀρθὴν παρὰ τὴν κεφαλὴν (κοινῶς κεφαλάρι) καὶ ἑτέραν παρὰ τοὺς πόδας ὁμοίαν, ἐπάνω δὲ ὡς πῶμα τέσσαρας μικράς· αἱ ἐκ τῶν πλαγίων πλάκες δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀφῃρέθησαν, διότι ὁ μὲν τάφος ἔκειτο 0.90μ ὑπὸ τὸ νῦν ἔδαφος, εὑρέθη δὲ καθ' ὅλα ἄθικτος ὁ νεκρὸς βλέπων ΒΔ. Ἐν αὐτῷ εὕρομεν σκύφον ἄνευ λαβῶν ἁπλοῦν, λήκυθον μετ' ἐγχαράκτων κοσμημάτων τοῦ μελανομόρφου ὕφους καί τινα μικρότατα ἀγγεῖα μετὰ γραπτῶν πολυχρώμων ζωνῶν. Ἀνήκει ἄρα ὁ τάφος εἰς τὴν ϛ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Εἰς τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ εὕρομεν συντεθαμμένον μετ' αὐτοῦ ζῷον, πιθανώτατα *κύνα*, οὗ τὰ ὀστᾶ, ὡς καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου, διετηρήσαμεν· ὡς φαίνεται ἢ τοῦ πτωχοῦ τούτου ἀνθρώπου ὁ πιστὸς κύων ἀπέθανεν ἐκ τοῦ πόθου τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ συνετάφη ἐκεῖ, ἢ πιθανώτερον εἰσελθὼν ὁ κύων πρὸς διάβρωσιν τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν.

Μεταξὺ τῶν δύο μνημονευθέντων τάφων εὕρομεν τρίτον, ὡς ἁπλοῦν λάκκον πεποιημένον, ἔνθα ἐτάφη παιδίον τεθὲν ἐντὸς τμημάτων κεραμίδων· ἐστηρίχθη δὲ ὁ τάφος ἑκατέρωθεν καὶ ἐσκεπάσθη διὰ μικρῶν λίθων. Διετηρήσαμεν εὖ-

θρυπτά τινα ὀστᾶ τοῦ παιδίου· ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθη ἀγγεῖον μελανοβαφὲς μιμούμενον ταῦρον καὶ πλουσίως ἀλλὰ βαναυσότερον βεβαμμένον ἐν ταῖς λεπτομερείαις διὰ παχυτάτων λευκῶν καὶ ἐρυθρῶν βαφῶν.

Ὡς φαίνεται καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι τάφοι ἀνήκουσιν εἰς μίαν οἰκογένειαν· διότι ἐκ τῆς πόρπης δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανὸν ὅτι ὁ πρῶτος τάφος ἀνῆκεν εἰς γυναῖκα.

Εἰς τὸ αὐτὸ βάθος εὕρομεν ἔξω τῶν τάφων καί τινα τμήματα λεπτοτάτων μυκηναίων ἢ ἀρχαϊκῶν ἀγγείων, τῶν ἰδιαζόντων ἐν Θεσσαλίᾳ: φέρουσιν ἔξω γραπτὰς ζώνας καὶ ὑπ' αὐτὰς ἀραιὰ κυματοειδῆ κοσμήματα δι' ὑπερύθρου καὶ ὑπομελαίνης βαφῆς.

Οἱ τάφοι οὗτοι ἀνήκουσι βεβαίως εἰς Ἰωλκίους καὶ ἀποδεικνύουσιν ἀκμήν τινα τῆς πόλεως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον μέχρι που τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Σημειωτέον πρὸς τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις [1]) ὅτι ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης [2]) ὀνομάζει τὴν Ἰωλκὸν πολύβοτρυν· καὶ σήμερον δ' εὐδοκιμεῖ ἐν τοῖς πέριξ καὶ καλλιεργεῖται ἡ ἄμπελος ἀφθόνως· καὶ τὰ ἄλλα ὑπὸ ποιητῶν ἀποδιδόμενα τῇ Ἰωλκῷ ἐπίθετα ὅτι ἦτο *ἀφνειός, κλειτή, λατρεία* κττ. [3]) δεικνύουσι τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως κατὰ

1) Βλ. σελ. 156 κ. ἑ.

2) Σιμωνίδης παρ' Ἀθην. Δ' 172e P. L. G. (Bergk) III σελ. 453 «δινάεντα βαλὼν | Ἄναυρον (Μελέαγρος) ὕπερ πολυβότρυος ἐξ Ἰωλκοῦ»· ὁ Σιμωνίδης εἶχε μεταβῆ εἰς Θεσσαλίαν, ὡς γνωστόν, πρὸς τοὺς Σκοπάδας τῆς Κραννῶνος.

3) **Ἡσίοδ.** Ἀσπ. 380, 474· Θεογ. 997. **Πίνδ.** Πυθ. IV 76, Νεμ. IV 54 κέ. Θεόκρ. Εἰδ. 13,19. Ἁπλῶς ἄνευ ἐπιθέτου τινὸς ἢ χαρακτηρισμοῦ ἀναφέρεται ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων ἡ Ἰωλκός. (**Ἡσίοδ.** Ἀσπ. 474, Θεογ. 997· **Ἀπολλών.** III 2. 1090, I 906· **Columel.** X 368)· τινὲς τούτων οὐδὲ θὰ εἶδον ποτε τὴν Ἰωλκόν, ἰδίως οἱ δύο τελευταῖοι ποιηταί. Παρ' Ἀθηναίῳ ΙΑ' 468d λέγεται ὅτι «πλησίον τῆς Μολοσσίας ἡ Ἰωλκός, ἐν ᾗ ὁ ἐπὶ Πελίᾳ ἀγὼν ἐτέθη»· ἂν ἡ Ἰωλκὸς αὕτη ἦτο ἑτέρα τις ὁμώνυμος, ἢ τὸ «Μολοσσία» κεῖται ἀντὶ τοῦ Μαγνησία, δὲν δυνάμεθα ἐν τῷ παρόντι νὰ βεβαιώσωμεν· φαίνεται ὅμως πιθανώτερον τὸ δεύτερον πάντως.

τοὺς μυθικοὺς καὶ ἀρχαϊκοὺς χρόνους μέχρι που τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Δ') ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΑΜΦΑΝΑΙΣ

Κατὰ μῆνα Δεκέμβριον ἐξετελέσαμεν δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐρεύνας ἐν θέσει *Σωρός*, κειμένῃ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς τὸ πολὺ ὥρας [1]) Νοτίως τῶν Παγασῶν ἀριστερὰ τῆς εἰς 'Αλμυρὸν ὁδοῦ καὶ ἀπεχούσῃ περὶ τὴν $^1/_2$ ὥραν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Πύρρας, κοινῶς «'Αγκίστρι».

1) 'Η θέσις καὶ τὸ ὄνομα τῶν 'Αμφανῶν

Τὸ μέρος, ἔνθα εὑρίσκονται τὰ ἐρείπια, εἶναι βραχῶδες καὶ ἀπότομον, ἰδίως ἡ θέσις Σωρὸς ὁμοιάζει πρὸς μέγαν κῶνον ἀρκούντως δυσανάβατον ἐκ τῆς Βορείου μάλιστα πλευρᾶς (εἰκ. 8). Εἶναι δὲ σήμερον τελείως ἔρημον καὶ ἐγκαταλελειμμένον τὸ μέρος τοῦτο, μόνον ὑπὸ ποιμένων ἐπί τινας μῆνας κατ' ἔτος συχναζόμενον· ἐπίσης οὐδαμοῦ αὐτοῦ διακρίνονται ἐρείπια ῥωμαϊκῶν ἢ βυζαντιακῶν χρόνων καὶ φαίνεται βέβαιον ὅτι καὶ κατ' αὐτοὺς δὲν κατῳκήθη ἡ θέσις· κατῳκήθη δὲ κυρίως κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον μόνον, καὶ μέχρι που τοῦ 400 π. Χ. ὑπ' ὀλίγων κατοίκων, οἵτινες ἔκτοτε θὰ συνῆλθον εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἀκμαίαν πόλιν τῶν Παγασῶν, παρακειμένην ἐκεῖ.

Ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἐρείπια εἶναι αἱ *'Αμφαναί*, συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ Περίπλου τοῦ Σκύλακος [2]): «καί εἰσι Θετταλίας πόλεις αἵδε ἐπὶ θαλάττῃ: *'Αμφαναῖον*, Παγασαί»· καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει [3]) ὅτι «ἔστι καὶ χω-

1) Οὐχὶ 2 ὡρῶν ὡς λέγει ὁ κ. Hirschfeld ἐν Pauly-Wissowa Real-Encyklop. I 1884.

2) Anonymi, vulgo Scylacis etc. B. Fabricius σελ. 21. Πρβλ. Leake ἔ. ἀ. IV 371, Γεωργιάδην «Θεσσαλία» σελ. 149, Lolling Hell. Landesk. 149.

3) Ἐν λ. 'Αμφαναί.

ρίον Θετταλίας (ἐνν. *'Αμφαναί)*». Ὑπῆρχε δὲ καὶ ὁμώνυμος ἢ προσομοίως καλουμένη [1]) πόλις δωρική, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἐρατοσθένης ἐν ταῖς Γενεαλογίαις αὐτοῦ παρὰ τῷ αὐτῷ Στεφάνῳ. Τὴν δὲ περὶ τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως πληροφορίαν ἔλαβεν ὁ Στέφανος ἐκ τῶν Φιλιππικῶν τοῦ Θεο-

Εἰκὼν 8. Ἄποψις τοῦ ΒΑ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως τῶν **Ἀμφανῶν**.

πόμπου, εἰς ὃν πολυτίμους ὀφείλομεν εἰδήσεις περὶ τῆς Θεσσαλίας, ὡς εἴδομεν ἀλλαχοῦ [2]).

Τὸ ὅτι αἱ Ἀμφαναὶ τῆς Θεσσαλίας ἱδρύθησαν ὑπὸ Δωριέων, ὡς νομίζει ὁ κ. Hirschfeld, θεωρῶν τὸν χωρισμὸν δύο πόλεων ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς πλάνην τοῦ ἐθνογράφου [3]), ἀποδεικνύει ἐσφαλμένον ἐπι-

1) Διότι ὑπάρχουσι καὶ ἐκδοχαὶ παρὰ τὸ ἐθνικὸν γενόμεναι Ἀμφαναῖα, **Ἀμφαναῖον** (οὐχὶ **Ἀμφέναιον** ὡς παρὰ Γεωργιάδῃ «Θεσσαλίᾳ» σελ. 149). Ἄνευ ἀποδείξεως διατείνεται ὁ κ. Hirschfeld ἔ. ἀ. ὅτι ἡ ἑτέρα πόλις Ἀμφαναία δὲν ἔκειτο ἐν Δωρίδι.

2) «**Πρακτικὰ**» 1908 σελ. 217 κέ.

3) Ἔ. ἀ. Ἐσχάτως ὁ κ. Gerhard Kip, Thessalische Studien 36 ἀποδεικνύει ὀρθὴν τὴν γνώμην τοῦ Lolling περὶ ὑπάρξεως ἐν **Οἰταίᾳ** πόλεως Ἀμφανῶν.

γραφή, ἣν εὕρομεν ὑπὸ τὸν Σωρόν, ἡ μόνη ἀσφαλὴς καὶ βεβαία ἐξ Ἀμφανῶν [1]· εἶναι ἐπιμήκης πλὰξ ἀκατέργαστος ἐκ μελανοκυάνου ἀμμώδους σχιστολίθου, ἄνω ὀλίγον ἀποκεκομμένη· ὕψος 0.90, πλάτος 0.27, πάχος 0.09· φέρει κατὰ τὸ ὕψος ἐπιγραφὴν βαθέως καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένην διὰ μεγάλων γραμμάτων ὕψους 0.065—0.12

ΟΚΡΑΤΕΙΣ

ἤτοι ὄνομα ἀποθανόντος «Τιμ—Νικ—κττ.] *οκράτεις*»· ἡ κατάληξις εἶναι ἐμφανῶς χαρακτηριστικὴ τῆς Θεσσαλικῆς οὐχὶ τῆς Δωρικῆς διαλέκτου, ἡ δὲ ἐπιγραφὴ τῶν ἀρχῶν που τῆς Δ′ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος τοὐλάχιστον.

Παρ' Εὐριπίδῃ [2] λέγεται ὅτι ὁ ***Κύκνος*** κατῴκει ἐν Ἀμφαναῖς, ὧν οἰκιστὴς τῆς πόλεως πιθανῶς· τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν βαθεῖαν ἀρχαιότητα αὐτῆς.

Συνδέεται δὲ ὁ Σωρὸς διὰ λαιμοῦ Νοτίως μεθ' ὑψηλοτέρου ὄρους· ἐκ τοῦ λαιμοῦ τούτου καὶ ὑψηλότερον ἔτι ἐκ τοῦ Σωροῦ φαίνονται ἁπλούμενοι ἑκατέρωθεν ἀριστερᾷ μὲν

1) Διότι αἱ ἐν JG IX 2,356—357 δύο μόναι ἐξ Ἀμφανῶν γνωσταὶ ἐπιγραφαί, εἶναι ἀβέβαιον ἂν ὄντως προέρχονται ἐκεῖθεν, τοῦ κ. Ν. Γιαννοπούλλου, ὅστις μόνος ἀναφέρει τὰ περὶ αὐτῶν, πολλάκις ἀποδειχθέντος ὅτι πλανᾶται ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν τόπων, ὅπου εὑρέθησαν αἱ ἐν Ἁλμυρῷ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ ἄλλα ἐκεῖ ἀρχαῖα μνημεῖα. Εἰς τὰς πληροφορίας αὐτοῦ δοὺς πίστιν ὁ κ. Kern ἐπλανήθη εἰς τὴν ταξινόμησιν τῶν ἐπιγραφῶν Ἅλου καὶ Ἰτώνου, ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν «**Πρακτικοῖς**» 1908, 162 (πρβλ. 221). Καὶ αἱ δύο ἐκδοθεῖσαι ἐπιγραφαὶ δὲν περιγράφονται ἀκριβῶς· τῆς πρώτης, ὁ λίθος εἶναι χονδρόκοκκον λευκὸν μάρμαρον, τὸ δὲ μνημεῖον βάθρον ἐκ τῶν πλευρῶν ἀποκεκομμένον, φέρον ἐπὶ τῆς προσθίου ἕδρας ἄνω καὶ κάτω ὁριζόντιον προέχον γεῖσον, ἐπὶ δὲ τῆς ἄνω βαθὺν τόρμον ὀρθογώνιον· ἡμεῖς ἀνέγνωμεν τῷ 1907

. . . ΑΜϘΞΗ

ἤτοι «**Ἑ**ρμά[ου; (χθονίου)· ὕψος 0.46, πλάτος 0.16, πάχος 0.22, ὕψος γραμμάτων 0.022. Τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν δὲν εὕρομεν ἐν Ἁλμυρῷ· φαίνεται ὅμως προερχομένη ἐκ Παγασῶν, ὡς καὶ ἄλλαι, ἃς ὁ κ. Ν. Γιαννόπουλλος ἐκόμισεν ἐκεῖθεν εἰς Ἁλμυρόν, εὑρὼν εἰς τὰς μάνδρας τῆς ἐκ Βόλου εἰς Ἁλμυρὸν ὁδοῦ.

2) Ἡρακλ. Μαινομ. 391 κέ. «Κύκνον ξενοδαΐκταν | τόξοις ὤλεσεν (Ἡρακλῆς ἐνν), Ἀμφαναί|ας οἰκήτορ' ἄμικτον».

τῷ ὁρῶντι ΒΑ ὁ κόλπος τῶν Παγασῶν, δεξιᾷ δὲ ὁ ὡραῖος ὅρμος τῶν Ἀμφανῶν, νῦν «Βαθὺ» καλούμενος.

Πρὸς ἀμφότερα τὰ σημεῖα ταῦτα ἐκτείνεται ἥ τε ἀρχαία πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις, ὁρώμεναι ἀμφοτέρωθεν, ἔκ τε δῆλα δὴ τῶν Παγασῶν καὶ ἐκ τῶν παραπλεόντων ἀπὸ τῆς Πύρρας· ἐκ τούτου βεβαίως ὠνομάσθη ἡ πόλις *Ἀμφιφαναί*, ἤτοι ἀμφοτέρωθεν φαινόμεναι, ἐξ οὗ τὸ *Ἀμφαναί*, ὡς ἀμφιφορεὺς—ἀμφορεὺς κττ.

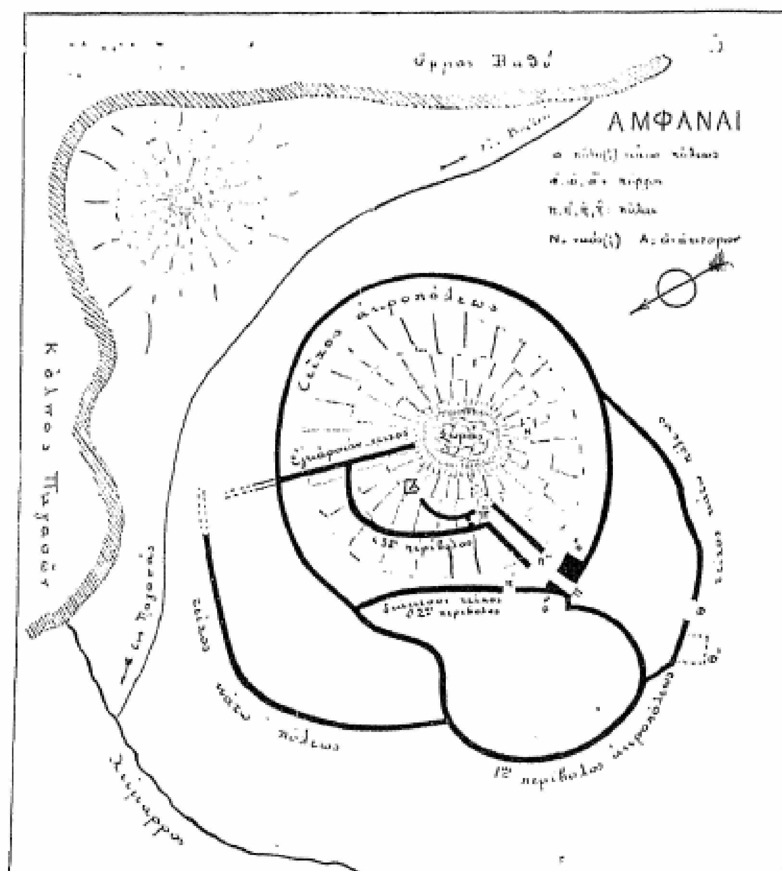
2) *Τριπλοῦς περίβολος τῆς ἀκροπόλεως Ἀμφανῶν.*

Τὸ κατωτέρω πρόχειρον διάγραμμα (εἰκ. 9), ὅπερ ἐλάβομεν δι᾽ ὁδεύσεως περὶ τὰ ἐρείπια, δεικνύει ὅτι ἡ πόλις περιεῖχε μεγάλην *ἀκρόπολιν*, διχαζομένην διὰ τείχους ἐγκαρσίου προφυλακτηρίου, καὶ μικρὰν *κάτω πόλιν*, ἧς τὰ ἴχνη μόλις διακρίνονται Ἀνατολικῶς καὶ Δυτικῶς τῆς ἀκροπόλεως. Τῆς κάτω ταύτης πόλεως ἀμφίβολον πύλην διεκρίναμεν κατὰ τὸ σημεῖον π μετὰ παρακειμένου πύργου π′. Τὰ τείχη αὐτῆς ἐποιήθησαν οὐχὶ τοσοῦτον ἐπιμελῶς ὡς τὰ τῆς ἀκροπόλεως, παρουσιάζουσι δὲ πολλαχοῦ διορθώσεις, μεταρρυθμίσεις καὶ ἐπισκευάς.

Ἡ δὲ ἀκρόπολις διαιρεῖται καὶ διὰ τείχους διαμέσου εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ Νότιον εἶναι ταπεινότερον καὶ μικρᾶς ἐκτάσεως. Ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὴν ἐγίνετο διὰ μεγάλης πύλης Π, ὑποστηριζομένης ἑκατέρωθεν διὰ δύο πύργων π″, π‴· μετ᾽ αὐτὴν ἑτέρα πύλη Π′ ἄγει εἰς τὸ Νότιον διαμέρισμα, τρίτη δὲ μεγάλη Π″, ἔχουσα ἑκατέρωθεν εἶδός τι μακροῦ τείχους, φέρει εἰς τὸν τρίτον ἐσώτατον περίβολον διὰ τετάρτης πύλης Π‴, ἣν ἐν μέρει ἀνεσκάψαμεν, εὑρόντες καὶ τὰς βάσεις τῆς θύρας ὡς δεικνύει τὸ σχῆμα, (εἰκ. 10) ἤτοι τοῖχον, ἐφ᾽ οὗ ἐστηρίζοντο τὰ ξύλα αὐτῆς.

Τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως σῴζονται πανταχοῦ πολὺ καλῶς, ποιηθέντα διὰ μεγάλων πλακοειδῶν λίθων κοινοτά-

των ἐν τοῖς πέριξ, ἡρμοσμένων ἰσοδομικῶς· ὁμοιάζουσι δὲ πολὺ πρὸς τὰ τῶν Γλαφυρῶν καὶ τοῦ Κοροπαίου Ἀπόλλωνος καὶ φαίνεται πιθανὸν ὅτι δὲν εἶναι νεώτερα τῶν ἀρ-

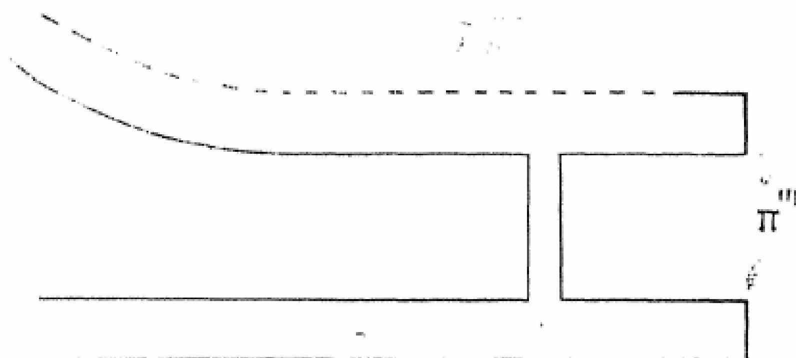

Εἰκὼν 9. Πρόχειρον διάγραμμα τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς κάτω πόλεως τῶν **Ἀμφανῶν**.

χῶν τῆς Ε′ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος [1]). Ἡ εἰκὼν 8 δεικνύει τὸ ΒΑ τμῆμα τῆς ἀκροπόλεως, ἡ δὲ 11 τὸ Ἀνατολικόν, ἔνθα κάλλιον διακρίνεται ἡ ἐργασία. Ἡ εἰκ. 12 πα-

1) Πρβλ. Wace ἐν JHS. ἔ. ἀ. εἰκ. 10.

ρέχει δεῖγμα τῶν λίαν ἰσχυρῶν τειχῶν τοῦ πύργου π″ καὶ

Εἰκὼν 10. Διάγραμμα τῆς ἀνασκαφείσης ἐν μέρει πύλης τοῦ ἐσωτάτου (τρίτου) περιβόλου τῆς Ἀκροπόλεως τῶν **Ἀμφανῶν**.

τέλος ἡ εἰκ. 13 δεικνύει τὸ τεῖχος τοῦ τρίτου περιβόλου,

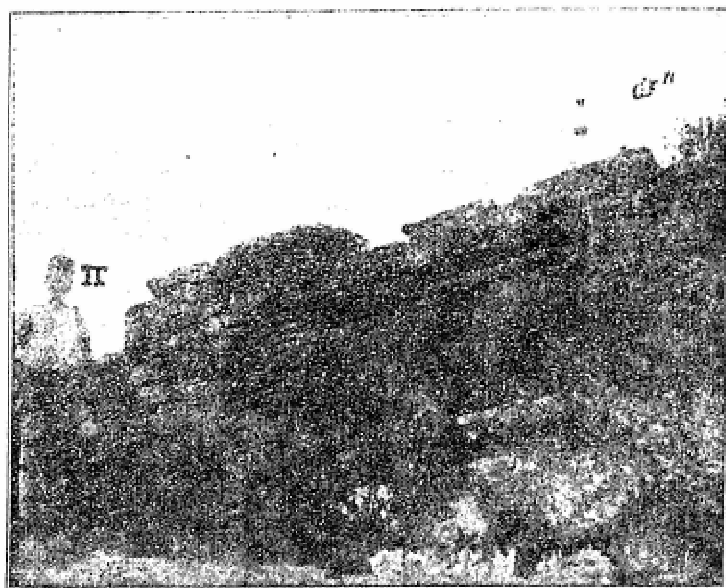
Εἰκὼν 11. Ἄποψις τοῦ Ἀνατολικοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως τῶν **Ἀμφανῶν** (1ος περίβολος).

ἰσχυρότατον πάντων καὶ εἰς ὕψος 2.50$^{\mu}$ σωζόμενον, ἐν ᾧ

τὸ πάχος καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τειχῶν εἶναι 1.50-2^{μ}, πολλαχοῦ ὅμως φθάνει μέχρι 4^{μ}.

3) *Ἀνάκτορον, ναός, οἰκίαι καὶ τάφοι Ἀμφανῶν.*

Πανταχοῦ ἀνὰ τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἐν μέρει ἀνὰ τὴν κάτω πόλιν διακρίνονται ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἀρχαίων, προσδίδοντα αὐτῇ τὴν ὄψιν ἀρχαϊκῆς τινος Πομπηίας. Πρὸς

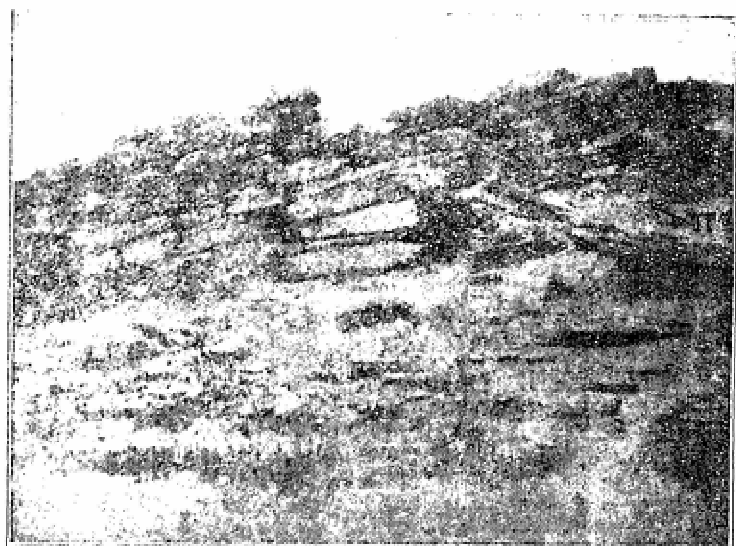
Εἰκὼν 12. Δεῖγμα τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀμφανῶν (2ος περίβολος ΝΔ).

ἀνασκαφὴν ἄριστον μέρος ἐθεωρήσαμεν τὴν πύλην Π‴ καί τινα ἴχνη μεγάλου οἰκοδομήματος ἔσω αὐτῆς εἰς τὸ ὀχυρότατον σημεῖον.

Εὕρομεν δὲ ὄντως μακρὸν οἰκοδόμημα κατὰ τὸ σημεῖον Α, οὗτινος μίαν πλευρὰν ἀπεκαλύψαμεν ἔχουσαν μῆκος ὑπὲρ τὰ 14 μέτρα. Τὸ κτίσμα τοῦτο ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ *Ἀνάκτορον* τοῦ ἡγεμόνος τῶν

Ἀμφανῶν. Δυστυχῶς δὲν εἴχομεν τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, ἵνα ἀποκαλύψωμεν αὐτὸ ὁλόκληρον.

Ἐποιήθη δὲ ὁ τοῖχος διὰ μικρῶν λίθων πλακοειδῶν κατὰ τὴν μέθοδον τῶν τειχῶν ἐπὶ εὐθυντηρίας ἐκ πλακῶν μειζόνων καὶ ἔχει ὕψος 0.80μ. περίπου, πάχος δὲ 0.50μ. Ὡς φαίνεται τὸ ὑπόλοιπον ἐποιήθη ἐκ πλίνθων ὠμῶν. Εὑρέθησαν καὶ τμήματα τῶν κεραμίδων τῆς στέγης φέροντα γά-

Εἰκὼν 13. Τὸ τεῖχος καὶ ἡ ἀνασκαφεῖσα πύλη τοῦ ἐσωτάτου 3ου περιβόλου τῆς Ἀκροπόλεως τῶν **Ἀμφανῶν**.

νωσιν μέλαιναν, οἵαν τὰ ἀγγεῖα· τοιαύτας κεραμίδας συνηντήσαμεν καὶ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ ἱεροῦ τοῦ Κοροπαίου Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Φεραῖς, πρὸς ἃ καὶ κατὰ τὴν εὐθυντηρίαν ὁμοιάζει τὸ Ἀνάκτορον τοῦτο.

Πρὸς τούτοις εὑρέθησαν καὶ τμήματα ἀγγείων μετὰ καλῆς μελαίνης γανώσεως, ἰδίως λεπτῶν κυλίκων καὶ πυθμένων μετὰ μελαινῶν κυκλοτερῶν ζωνῶν τοῦ ἀρχαϊκοῦ

τρόπου, ὡς καὶ εὐτελέστερα ἀβαφῆ ἀγγεῖα κοινῆς χρήσεως.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς πύλης, μηδὲ ταύτην ἀχθεῖσαν εἰς πέρας ἐκ τοῦ ἐπελθόντος ἤδη χειμῶνος καὶ τῆς λήξεως τοῦ λογιστικοῦ ἔτους, εὕρομεν ὅμοια τοῖς ἀνωτέρω ἀγγεῖα καὶ τρία χαλκᾶ νομίσματα τελείως ἐφθαρμένα, ἔτι δὲ στάθμας πηλίνας πυραμιδοειδεῖς, τμήματα τροχηλάτου πίθου μετὰ φυλλοειδῶν ἐγχαράκτων κοσμημάτων, λύχνους ἀβαφεῖς, κογχύλας κττ.

Οὐ μακρὰν τοῦ Ἀνακτόρου κατὰ τὸ Νότιον τμῆμα τῆς ἀκροπόλεως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἐμφανῆ ἴχνη οἰκημάτων, πυκνότατα πρὸς ἄλληλα κειμένων· ἓν τούτων ἀνεσκάψαμεν ἐν μέρει κατὰ τὸ σημεῖον Ν, εὑροντες ἄφθονα τμήματα καλῶν ἀγγείων, ὧν ἓν φέρει παράστασιν γυναικός, τοῦ σώματος αὐτῆς δηλωθέντος διὰ λευκῆς βαφῆς, τῶν δὲ κατερχομένων πλοκάμων διὰ ξανθῆς, καὶ ἀνδρὸς ἐνώπιον αὐτῆς, ὧν τὰ ἄνω μόνον ἡμίση τοῦ σώματος διετηρήθησαν. Εὕρομεν δὲ καὶ πολυαρίθμους κεραμίδας, οἵας ἐν τῷ Ἀνακτόρῳ καὶ ἀγγεῖα μετὰ ζωνῶν μελαινῶν ἀρχαϊκά.

Ἔκ τινων διαιρέσεων τοῦ οἰκοδομήματος τούτου εἰκάζομεν ὅτι πρόκειται περὶ *ναοῦ*, ποιηθέντος καθ' ὃν τρόπον ἀκριβῶς ἐποιήθη τὸ Ἀνάκτορον. Ἑτέρου οἰκήματος μίαν πλευρὰν ἀνεσκάψαμεν κατὰ τὸ Νότιον τμῆμα τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸ σημεῖον Ο.

Ὀλίγον ἔξω τῶν τειχῶν τοῦ τμήματος τούτου τῆς ἀκροπόλεως εὕρομεν βάθρον μετ' ὀρθογωνίου τόρμου πρὸς ἔμπηξιν στήλης καὶ παρ' αὐτὸ *τάφον* ἠνεῳγμένον καὶ τὰ πολλὰ κατεστραμμένον· ἐποιήθη διὰ τεσσάρων κοινῶν ἀκατεργάστων πλακῶν.

Ἕτερα λόγου ἄξια ἐρείπια δεόμενα ἐρεύνης κεῖνται παρὰ τὴν Βόρειον ἀκτὴν ἔξω τῆς κάτω πόλεως μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἑνὸς φρέατος τοῦ μόνου καθ' ὅλην τὴν περιοχήν, ἐξ οὗ ὑδρεύονται οἱ ποιμένες.

Ε΄) ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΙΩΤΙΔΟΣ

Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον εὑρέθη ὑπὸ χωρικῶν ἐν τῷ χωρίῳ Παλαιοκάστρῳ παρὰ τὴν Καρδίτσαν τάφος ἁπλοῦς ἐκ πέντε πλακῶν, οὗτινος ἐντὸς ὑπῆρχον πολυάριθμα καὶ πολυτιμότατα εὑρήματα, χρυσᾶ, ἀργυρᾶ, χαλκᾶ, ὑάλινα, πήλινα, ἅτινα διήρπασαν οἱ εὑρόντες· πολλὰ τούτων κατέσχον αἱ ἀρχαὶ τῇ ὑποδείξει τοῦ δημοδιδασκάλου Νικ. Ῥεντίνα καὶ τοῦ ἀγροφύλακος Γ. Μήτσου.

Τούτου ἕνεκα μετέβημεν ἐκεῖσε κατὰ μῆνα Φεβρουάριον καὶ διεμείναμεν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα [1]) συντελέσαντες εἰς τὴν κατάσχεσιν καὶ ἄλλων ἀρχαίων εὑρημάτων τοῦ αὐτοῦ τάφου· πάντα ταῦτα κομίσαντες εἰς Ἀθήνας παρεδώκαμεν τῷ Διευθυντῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, καίτοι ὀρθὸν καὶ νόμιμον ἦτο νὰ μείνωσι ταῦτα ἐν τῷ Μουσείῳ Βόλου· ἀλλ᾽ οἱ προϊστάμενοι τότε κ. κ. Π. Καββαδίας Γενικὸς Ἔφορος καὶ Π. Ζαίμης ὑπουργὸς ἐθεώρησαν καλὸν νὰ κρατήσωσιν αὐτὰ ἐν Ἀθήναις.

Ἐξετελέσαμεν δὲ καὶ ἀνασκαφὰς δοκιμαστικὰς ἐν Μητροπόλει καὶ ἐρεύνας, ὧν τὰ ἀποτελέσματα θέλομεν ἀνακοινώσει λεπτομερέστερον ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ ἣν ἔχομεν ἤδη ἑτοίμην πρὸς δημοσίευσιν ἐν ταῖς Mitteilungen τῆς ἐνταῦθα Γερμανικῆς Σχολῆς.

1) Ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν καὶ ἐνταῦθα τοῖς ἀδελφοῖς Παπαδημητρίου, οἵτινες ἐφιλοξένησαν ἡμᾶς ἐν Παλαιοκάστρῳ, ἔτι δὲ τῷ ἐν Καρδίτσῃ διαμένοντι φιλαρχαίῳ καὶ ἐνθουσιώδει νέῳ κ. Ἀντ. Ἀλεξίου, ὅστις πολυτρόπως ἐβοήθησεν ἡμῖν ἐν ταῖς περιοδείαις καὶ ἐρεύναις.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1909

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΑΙ ΕΝ ΕΡΜΙΟΝΙΔΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Λαβὼν τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας ὅπως ἐνεργήσω δαπάναις αὐτῆς ἀνασκαφὰς ἐν Ἑρμιονίδι, ἀνεχώρησα ἐκεῖσε περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου παρελθόντος ἔτους, μετὰ βραχεῖαν δὲ κατὰ χώραν ἔρευναν καὶ μελέτην ἠρξάμην τέλος τῆς σκαφῆς κατὰ τὴν 25 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐν θέσει *Μπίστι*, ἥτις ἀκατοίκητος κατὰ τὸ πλεῖστον οὖσα περιέχει πλεῖστα ἀρχαῖά τε καὶ μεσαιωνικὰ ἐρείπια. Ἡ θέσις αὕτη εἶνε ἡ παρὰ Παυσανίᾳ μνημονευομένη ἐπιμήκης εἰς τὴν θάλασσαν προέχουσα «ἀκτή», ἥτις καὶ «Ποσείδιον», ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, ἐκαλεῖτο [1]). Ἐπὶ ταύτης ἦτο ἐκτισμένη τὸ πάλαι κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἡ «ἀρχαιοτέρα» Ἑρμιόνη, διότι ὑπῆρχε καὶ «νεωτέρα», τέσσαρα στάδια ἐκείνης ἀπέχουσα καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου *Πρωνὸς* κειμένη πόλις, ἀκριβῶς ὅπου σήμερον εἶνε ἐκτισμένη ἡ νεωτέρα κωμόπολις Ἑρμιόνη, ἡ κοινῶς «*Καστρὶ*» καλουμένη.

Τὸ ἐπὶ ἑπτὰ στάδια εἰς τὸ πέλαγος διῆκον ἀκρωτήριον *Μπίστι* σχηματίζει περὶ τὸ πρῶτον τρίτον τοῦ ὅλου μήκους αὐτοῦ στενὸν λαιμὸν διαιροῦντα αὐτὸ εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον, τὸ πρὸς τὴν νεωτέραν Ἑρμιόνην, ἀπὸ δύο περίπου ἐτῶν ἤρξατο οἰκοδομούμενον, τὸ

1) Τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου Βιβλ. Β΄. Κεφ. 6,9 ἔχει ὧδε: Μετὰ ταύτην αἰγιαλός τε παρήκει τῆς ἠπείρου μηνοειδὴς καὶ ἀκτὴ μετὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐπὶ Ποσείδιον, ἐκ θαλάσσης μὲν ἀρχομένη τῆς πρὸς ἀνατολάς, προήκουσα δὲ ὡς ἐπὶ τὴν ἑσπέραν· ἔχει δὲ καὶ λιμένας ἐν αὐτῇ. Μῆκος μὲν δὴ τῆς ἀκτῆς ἐστιν ἑπτά που στάδια, πλάτος δέ, ᾗ πλατυτάτη, σταδίων τριῶν οὐ πλέον. Ἐνταῦθα ἡ προτέρα πόλις τοῖς Ἑρμιονεῦσιν ἦν.

ἐπίλοιπον δ' ὅμως ἀφέθη εὐτυχῶς ἐλεύθερον καὶ οὕτω εὐχερεστάτη καθίσταται ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ τμήματι τοῦ ἀκρωτηρίου ὑπάρχει καὶ ὁ μεγαλήτερος ἀριθμὸς ἀρχαίων ἐρειπίων, ἰδίως δὲ εἰς τὸν περὶ τὸν ἅγ. Νικόλαον χῶρον, ὃν καὶ τὸ πρῶτον ἀνεσκάψαμεν. Ὁ ναὸς οὗτος ἢ μᾶλλον τὸ παρεκκλήσιον εὕρηται ἐπὶ βραχώδους ὑψώματος εὐθὺς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ δευτέρου τμήματος τοῦ ἀκρωτηρίου, εἶνε δὲ ἱδρυμένος ἐπὶ τείχους μεσαιωνικοῦ, διήκοντος ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ ἀσφαλίζοντος οὕτω τελείως τὸ τμῆμα τοῦτο ἀπὸ πάσης ἐξ Ἀνατολῶν, πρὸς τὸ μέρος τοῦ λαιμοῦ προσβολῆς. Τὸ τεῖχος τοῦτο σχηματίζει περὶ τὸ μέσον θλᾶσιν ὀρθογωνίως καὶ πρὸς Δυσμάς, εἶτα δὲ κάμπτεται πάλιν κατὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν πρὸς Νότον, εἶνε δ' ᾠκοδομημένον σχεδὸν ὁλόκληρον ἐξ ἀρχαίων ἑλληνικῶν λίθων, οἷον μεγάλων τμημάτων ὀρθογωνίων λιθίνων πλίνθων ἰσοδομικοῦ τείχους, ἐκ βάσεων ἀγαλμάτων, ἐκ μαρμαρίνων ἀναθηματικῶν στηλῶν καὶ ἐν γένει ἐκ παντοίων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἀρχαίων κτιρίων, διὸ καὶ εὐλόγως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖ συνεκεντρώθη ἅπασα ἡμῶν ἡ ἔρευνα καὶ τῆς σκαπάνης ἡ συνδρομή.

Καὶ ὄντως αἱ ἐλπίδες ἡμῶν δὲν διεψεύσθησαν, διότι εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν βαθέως ἀνασκάπτοντες τὸ κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ χωμάτων καὶ πετρῶν κατακεχωσμένον τοῦτο τεῖχος ἀνεκαλύψαμεν ἐν αὐτῷ πληθὺν ἀρχαίων λίθων, ἐν οἷς καὶ πολλὰς τετραγώνους ἀγαλμάτων βάσεις, ἐπὶ ἐνίων τῶν ὁποίων φέρονται καὶ ἐπιγραφαὶ ἰδίως τοῦ Γ' καὶ Β' π. Χ. αἰῶνος. Τὸ τεῖχος τοῦτο σχηματίζει καί τινας πύργους, ὧν δύο ἀπεκαλύψαμεν, ᾠκοδομημένους καὶ αὐτοὺς ἐκ παντοίων ἀρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Ἰδίως ἄξιος λόγου εἶνε ὁ ἐν τῇ πρὸς Ν. κατευθύνσει τοῦ τείχους ἐπὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, λίαν πανταχόθεν περιβλέ-

πτου, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεύρομεν σειρὰν θαυμαστῶν λίθων, μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας λελαξευμένων καὶ οἵτινες τίς οἶδε πόθεν μετακομισθέντες ἐνετειχίσθησαν ἐκεῖ μετὰ τοσαύτης τέχνης καὶ συμμετρίας, ὥστε ἅμα τῇ ἀποκαλύψει τοῦ ὡραίου τούτου λιθίνου δαπέδου ἐνομίσαμεν κατ' ἀρχὰς ὅτι ἀνεύρομεν στερεοβάτην ἀρχαίου ναοῦ. Δυστυχῶς ἡ εἰκασία ἡμῶν αὕτη ταχέως διεψεύσθη διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν θεμελίων, ὧν ἡ κακὴ ἐκ μικρῶν μετὰ μεγάλων λίθων εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε ἀκαλαίσθητος οἰκοδομία ἀπετέλει ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐπικειμένην λιθίνην ἐπίστρωσιν, ἰδίως δὲ πρὸς δύο σπουδαιοτάτας ἐπιγραφὰς ἐγκεχαραγμένας ἑκατέρωθεν ἐπὶ τῶν δύο γωνιαίων λιθίνων δόμων τῆς ἐπιστρώσεως ταύτης.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἔχουσιν ὧδε:

1) Ἀριστομένης ἀ(ν)εθ(ε)κε Ἀλεξίᾳ
τᾷ Δάματρι τᾷ χθονίᾳ
Ἑρμιονεὺς
(Δ)ωρόθεος ἐ(Ϝ)εργάσατο Ἀργεῖος

2) Ἀλεξίας Λύωνος ἀνέθεκε
τᾷ Δάματρι τᾷ (χ)θονίᾳ
Ἑρμινεὺς
Κρεσίλας ἐποίεσε Κυδωνιάτ(ας).

Ἀλλὰ τὸ περιεργότατον κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶνε ὅτι αἱ οὕτω βαθέως κατακεχωσμέναι εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ αὗται εἶχον ἤδη πρὸ πεντηκονταετίας περίπου ἀναγνωσθῇ ὑπὸ τοῦ Pouqueville! (πρβ. Loewy, Inschriften).

Ἐπὶ τοῦ τείχους τούτου, ὅπερ σχεδὸν ὁλόκληρον ἀπεκαλύψαμεν, εἰργάσθημεν ἐπὶ μῆνα καὶ πλέον. Ἡ κατεδάφισις τῶν ἐπ' αὐτοῦ νεωτέρων τειχῶν ὑπῆρξε κοπιωδεστάτη, διότι εἶχε γείνει μεγίστη χρῆσις θηραϊκῆς γῆς, ἡ δὲ συγκόλλησις τῶν λίθων ἦτο τοιαύτη ὥστε οἱ ἐργάται

μετὰ ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν καὶ μόχθων ἀπέσπων τούτους καὶ μάλιστα μόνον διὰ «λοστῶν» καὶ τῶν παρομοίων ἐν χρήσει διὰ λατομίας ἐργαλείων.

Ἵνα ἀποκαλυφθῇ δὲ τὸ παρὰ τὸν ἅγιον Νικόλαον τεῖχος ἐδέησε νὰ κατεδαφισθῇ καὶ τὸ πρὸ τοῦ ναίσκου προαύλιον, ἐν ᾧ εὑρέθησαν ἐντετειχισμένοι πολλοὶ κίονες μονόλιθοι μικρῶν διαστάσεων ἐκ πωρίνου, κογχυλιάτου μᾶλλον, λίαν εὐθρύπτου λίθου, κιτρινοφαίου τὴν χροιάν. Ἐπίσης ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν θεμελίων τοῦ βορείου τοίχου τοῦ ναίσκου εὑρέθη ἐντετειχισμένη μεγάλη ἐνεπίγραφος πλάξ, λίαν δυστυχῶς ἐφθαρμένη καὶ ἧς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην δὲν ἔχομεν εἰσέτι συντελέσει.

Μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τείχους τούτου προέβημεν εἰς τὴν ἔρευναν ἀρχαιοτάτου κτιρίου κειμένου ἐν τῷ ἀκρωτάτῳ σημείῳ τοῦ ἀκρωτηρίου καὶ ἐν θέσει λίαν ἀποκρήμνῳ, διότι ἐπικρέμαται σχεδὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Τὸ κτίριον τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς δρόμον μυκηναϊκοῦ τάφου, εἶνε δ' ᾠκοδομημένον διὰ τεραστίων ὀγκολίθων, οἵτινες ἐνθυμίζουσι κυκλώπειον τειχοδομίαν Εἶχον τὴν ἐλπίδα ὅτι ὄπισθεν τοῦ τοίχου τοῦ βάθους, ὅπερ ὡμοίαζε πρὸς τὰς πεφραγμένας διὰ λίθων ἀργῶν εἰσόδους τῶν θολωτῶν τάφων, ὅτι θὰ εὕρισκον τοιοῦτόν τινα τάφον, πλὴν δυστυχῶς μεθ' ὅλας τὰς ἐπὶ ἡμέρας γενομένας ἐπιμόχθους ἐρεύνας οὐδὲν ἀνεύρομεν πιστοποιοῦν τοιοῦτόν τι, διότι ἀπεκαλύφθη μὲν τοῖχος εἰς μέγιστον βάθος διήκων, ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον. Καὶ ὁ μὲν τοῖχος οὗτος ἔβαινε καθ' ἣν κατεύθυνσιν καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ τοῦ δρόμου τοῖχοι, ἀλλ' ἔναντι τούτου οὐδὲν σημεῖον ἑτέρου τοίχου ἀπεκαλύφθη. Τὰ χώματα ἐν τούτοις ἀπὸ ἑνὸς μέτρου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας μέχρι μεγάλου βάθους, περίπου ἓξ μέτρων, ἦσαν κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον «ῥιχτά». Ἐφαίνετο δηλ. ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχέ ποτε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνασκαφῇ. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἀπίθανον νὰ ἦτο

ἐκεῖ τάφος ἀρχαιότατος, ἴσως προϊστορικός, καὶ νὰ ἐσυλήθη.

Ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ πέριξ μέρη ἐπιμελῶς ἠρευνήθησαν, διότι πανταχοῦ πρὸς Β., πρὸς Ν. καὶ πρὸς Δ. ἀνεσκάψαμεν, πανταχοῦ δ' ἀνεύρομεν ἀρχαῖα τείχη καὶ κτίρια. Καὶ πρὸς Ν. μὲν τοῦ κυκλωπείου ἐκείνου μνημείου ἀνεύρομεν οὐχὶ βαθέως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν θεμέλια κτιρίου, ὅπερ φαίνεται ἀρχαιότατον, ἴσως προϊστορικῆς ἐποχῆς, πρὸς ΒΔ. δὲ κυκλοτερὲς τεῖχος, ὅπερ πιθανὸν ἦτο ἀνάλημμα, ὡς καὶ πάντα τὰ πρὸς Β. ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ βράχου διάφορα καὶ ἀλλεπάλληλα τειχία, παρὰ τὰ ὁποῖα ἀνεύρομεν πληθὺν θραυσμάτων ἀρχαίων ἀγγείων, πάντων σχεδὸν τῶν καλῶν χρόνων, ἐκτός τινων γεωμετρικῶν. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι οὐδαμοῦ καθ' ἅπασαν τὴν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἀνασκαφὴν ἡμῶν δὲν ἀνεύρομεν *οὐδὲ ἓν κέρμα μυκηναϊκοῦ ἀγγείου*, ἐνῷ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου ὑπῆρχεν ἡ *ἀρχαιοτέρα* πόλις τῶν Ἑρμιονέων, ἐκ δὲ τῆς Ἱστορίας γνωρίζομεν ὅτι ἡ Ἑρμιόνη ἤκμασε σπουδαίως κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους.

Μετὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἐπελαβόμεθα τῆς ἐρεύνης καὶ ἐκκαθαρίσεως τοῦ μεγάλου ναοῦ, ὅστις κείμενος εἰς τὸ ὕψιστον καὶ περιφανέστατον μέρος τοῦ ἀκρωτηρίου κοινῇ ὑπὸ τῶν πλείστων περιηγητῶν καὶ γεωγράφων τῆς Ἑρμιόνης φέρεται ὡς *ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος*. Οὗτος ἔχει μῆκος μὲν 33 μ., πλάτος δὲ 29 μ., σώζονται δὲ μόνον τὰ θεμέλια αὐτοῦ μετὰ τοῦ στερεοβάτου, ἅτινα πάντα ἀποτελοῦνται ἀπὸ κολοσσιαίους ἐπιμελῶς λελαξευμένους ὀρθογωνικοὺς ἐπιμήκεις ὀγκολίθους ἐκ τοῦ ἐγχωρίου μελανοφαίου ἀσβεστολίθου, ἐξ οὗ ἀποτελεῖται ὁλόκληρος ὁ βράχος τοῦ ἀκρωτηρίου. Ἅπασα ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ναοῦ ἐκτὸς τοῦ κέντρου εἶνε ἐπεστρωμμένη διὰ τῶν αὐτῶν ὀγκολίθων, ὧν τινες ἔχουσιν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐξαχθῆ ἐκ τῆς ἀρχικῆς θέσεώς των καὶ ριφθῆ ἢ μετοφερθῆ τῇδε κἀκεῖσε,

ἦτο δ' ἐκ τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ τοσοῦτον κατακεχωσμένη, ὥστε ἐδέησε μακρὰ καὶ ἐπίπονος ἐργασία πολλῶν ἡμερῶν ἵνα ἀρθῇ πᾶσα ἡ ἐξ ἡμίσεως μέτρου ἐπίχωσις καὶ οὕτω ἀποκαλυφθῇ τὸ ὄντος θαυμάσιον δάπεδον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν ταύτην ἀπεκαλύφθησαν καὶ τὰ θεμέλια χριστιανικῆς ἀψῖδος, ἐξ ἧς ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ναὸς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἶχε μετασχηματισθῇ εἰς ναὸν χριστιανικόν. Τοῦτο ἄλλως τε ἐπιστοποίησαν πληθὺς ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν βυζαντιακοῦ ῥυθμοῦ, ἅτινα ἀνευρέθησαν προϊούσης τῆς ἐκκαθαρίσεως καὶ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως. Πάντα τὰ τεμάχια ταῦτα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τινα ἀξιόλογα, μετέφερα ἐντὸς τοῦ ναϊδίου τοῦ ἁγίου Νικολάου, νῦν δὲ κατάκεινται παρὰ τῷ κατοίκῳ Ἑρμιόνης καὶ ξυλουργῷ Φραγκίσκῳ Δέδε, ὅστις διετέλεσεν ἐπὶ μῆνας ἀρχιεργάτης κατὰ τὰς ἐκεῖ ἀρχαιολογικὰς ἡμῶν ἐρεύνας.

Κίων τοῦ μεγάλου ναοῦ οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῦ ἢ πλησίον που ὑπάρχει, ἀλλὰ μακρὰν παρὰ τὴν ἀκτὴν κάτω, ὅπου τεῖχος ἀρχαῖον διέθεε τὸ πάλαι καὶ ἐξησφάλιζεν ἐκ τῆς θαλάσσης ὁλόκληρον τὴν ἐπὶ τῆς ἄκρας πόλιν καὶ τοῦ ὁποίου πλεῖστα λείψανα σώζονται πολλαχοῦ περὶ τὸ ἀκρωτήριον, ἐκεῖ πρὸς τὸ ΒΑ. τοῦ ναοῦ ἐντετειχισμένους ἀνεῦρον δύο σπονδύλους μεγάλης διαμέτρου, βεβαίως ἀνήκοντας εἰς τὸν μέγαν ναόν, χρησιμοποιηθέντας δ' ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων ἢ Ἑνετῶν εἰς τὴν ἐπισκευὴν καὶ ἀνακαίνισιν τοῦ ἀρχαίου τείχους. Βραδύτερον ἀνεῦρον καὶ ἐν τῇ κωμοπόλει ἕτερα τεμάχια σπονδύλων τῶν αὐτῶν διαστάσεων, διότι πανταχόθεν διεσκεδάσθησαν τὰ μέλη τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ἐκείνου γίγαντος.

Ἀλλ' ἦτο ἀφιερωμένος ὁ ναὸς οὗτος εἰς τὸν θεὸν τοῦ Πόντου, ὡς κοινῶς φέρεται καὶ ὀνομάζεται; Ἰδοὺ ζήτημα χρῇζον μακρᾶς καὶ βαθείας ἐρεύνης. Ὁ Παυσανίας περι-

γράφων τὴν ἀκτὴν ἐφ' ἧς τὸ Ποσείδιον καὶ συνεχίζων τὸ χωρίον, ὅπερ ἀνωτέρω αὐτολεξεὶ ἀνεφέρομεν, ἐξακολουθεῖ ὡς ἑξῆς: (Παυσ. Β' 6,10). *Ἐνταῦθα* (ἐπὶ τῆς ἀκτῆς) *ἡ προτέρα πόλις τοῖς Ἑρμιονεῦσιν ἦν. Ἔστι δέ σφισι καὶ νῦν ἔτι ἱερὰ αὐτόθι, Ποσειδῶνος μὲν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῇ ἀρχῇ, προελθοῦσι δὲ ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὰ μετέωρα ναὸς Ἀθηνᾶς, παρὰ δὲ αὐτῷ σταδίου θεμέλια· ἐν δὲ αὐτῷ τοὺς Τυνδάρεω παῖδας ἀγωνίσασθαι λέγουσιν.*

Κατὰ τὸ χωρίον λοιπὸν τοῦ Παυσανίου ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἔκειτο οὐχὶ εἰς τὰ μετέωρα καὶ ἐν τῇ κορυφῇ, ἀλλ' *ἐπὶ τῇ ἀρχῇ τῆς ἀκτῆς*, δηλ. ἐν τῷ ἀκροτάτῳ σημείῳ τοῦ ἀκρωτηρίου, πρὸς τὸ τέλος αὐτοῦ, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς σήμερον, οἱ ἀρχὴν τῶν ἀκρωτηρίων ἀντιστρόφως λαμβάνοντες τὸ πρὸς τὴν ἤπειρον τμῆμα αὐτῶν. Ὅτι δ' ὁ Παυσανίας ἐκεῖνο τὸ τμῆμα, τὸ πρὸς ἀνατολὰς καλεῖ ἀρχήν, φανερὸν ἐκ τοῦ χωρίου Β' 6, 9, ἐν ᾧ σαφεστατα λέγει ὅτι ἡ ἀκτὴ «*ἐκ θαλάσσης ἀρχομένη τῆς πρὸς ἀνατολάς, προήκουσα δὲ ὡς ἐπὶ τὴν ἑσπέραν . . . .*» ἔβαινεν ἐκ τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν ξηράν. Τοῦτο τὸ χωρίον μάλιστα ἔχει καὶ τὴν ἑξῆς μεγάλην σπουδαιότητα, ὅτι καταδεικνύει ἀναμφιλέκτως ὅτι ὁ Παυσανίας ἀπὸ τοῦ πελάγους περιγράφει ὁλόκληρον τὴν ἀκτὴν τῆς Ἑρμιονίδος, τοῦτο δ' ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὸ λίαν συγκεχυμένον καὶ σκοτεινὸν τοῦτο κεφάλαιον τῆς περιηγήσεώς του.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ ἡ φράσις «ἀκτὴ ἐπὶ Ποσείδιον» φανερὸν ποιεῖται ὅτι τὸ Ποσείδιον ἔκειτο ἔν τινι ἄκρᾳ καὶ οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ καὶ ὑψηλά. Ὅλως τοὐναντίον προκειμένου περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς γράφει: «*Προελθοῦσι δὲ ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὰ μετέωρα ναὸς Ἀθηνᾶς*». Ποῦ δὲ νὰ θέσῃ τις τὸν ναὸν τοῦτον ἐν χώρῳ μᾶλλον μετεώρῳ ἢ ἀκριβῶς, ὅπου σήμερον εὕρηται ὁ περίφημος καὶ μέγιστος οὗτος ναὸς ὁ ἀληθῶς ὡς ὁ τῆς Ἀθηνᾶς ἀρχαῖος ἐπὶ τῆς

Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν *ἑκατόμπεδος*, διότι καὶ ὁ ἐν Ἑρμιόνῃ ἑκατὸν ποδῶν μῆκος ἔχει;

Θὰ ἐρωτήσῃ τις δ' ὅμως νῦν ποῦ ἔκειτο ὁ τοῦ Ποσειδῶνος ναός, τὸ τοῦ Παυσανίου *Ποσείδιον*, καὶ πῶς δὲν ἐσώθη οὐδὲ ἓν αὐτοῦ ἴχνος;

Εὐτυχῶς καὶ περὶ τούτου δυνάμεθα νὰ δώσωμεν θετικὴν ἀπάντησιν, διότι πράγματι πρὸς τὸ ΒΔ. ἄκρον τῆς ἀκτῆς ταύτης (τῆς κοινῶς Μπίστι) ὑπάρχουσι κατὰ χώραν τεράστιοι ὀγκόλιθοι, 2 μ. καὶ πλέον μήκους καὶ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ὕψους, οἵτινες σχηματίζουσι τετράγωνόν τι κτίσμα, δυστυχῶς τελείως καταστραφέν, πλείστων ὀγκολίθων κατακυλινδηνθέντων εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπὶ τῶν παρακτίων βράχων, διότι τὰ ἐρείπια ταῦτα κεῖνται ὀλίγα μόνον μέτρα ὑπὲρ τὴν στάθμην τῆς θαλάσσης. Ἡ θέσις αὕτη ὄντως ἐνεδείκνυτο ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πρὸς λατρείαν τοῦ συνταράσσοντος διὰ τῆς τριαίνης αὐτοῦ τὸν Πόντον ἐνοσίχθονος θεοῦ. Καὶ ἐνήργησα μὲν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ δοκιμαστικὴν σκαφήν, ἀνορύξας ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν τάφρους, πλὴν ἄνευ ἀποτελέσματος, μηδενὸς τεκμηρίου προελθόντος εἰς φῶς.

Διακόψας ἐν τούτοις κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου τὰς ἐν Μπίστι ἐργασίας μετετόπισα ταύτας εἰς χῶρον ὅλως διάφορον καὶ ἐξ ἀντιθέτου πρὸς τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Ἑρμιόνην κείμενον, εἶνε δ' οὗτος ἡ τῶν Ἑρμιονέων τὸ πάλαι νεκρόπολις, τὸ ἀρχαῖον δηλ. τῆς Ἑρμιόνης νεκροταφεῖον. Τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς βορείας τοῦ Πρωνὸς ῥάχεως ἐκτεινόμενον καὶ κάτωθι αὐτοῦ πρὸς τὴν κοιλάδα, ἔνθα σήμερον οἱ ἀνθηροὶ λαχανόκηποι καὶ οἱ ἀμπελῶνες τῶν συγχρόνων Ἑρμιονέων, «κάμπον» τὴν κοιλάδα ταύτην καλούντων.

Ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς εἰς Ἑρμιόνην ἀφίξεώς μου εἶχον πληροφορηθῇ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ νεκροταφείου τούτου παρὰ πολλῶν χωρικῶν καὶ ἀγροφυλά-

κων, διότι ἀπὸ μακροτάτου χρόνου ἀγρία καὶ ἀνηλεὴς ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας διενεργεῖται ἐν αὐτῷ τυμβωρυχία καὶ σύλησις, πλὴν ἐκ δοκιμαστικῶν τινων ἐρευνῶν εἶχον σχεδὸν ἀπελπισθῆ ὅτι θὰ εὑρίσκετό τι σῷον ἔτι ἐν αὐτῷ, βραδύτερον ἐν τούτοις, ὡς ὑπὸ προαισθήσεώς τινος ἐλαυνόμενος, ἀπεφάσισα καὶ πάλιν νὰ προβῶ εἰς σκαφικὰς ἐρεύνας, τὴν φορὰν ταύτην ἐφοδιασθεὶς καὶ διὰ τρυπάνου, ὀργάνου ἀπαραιτήτου πρὸς ἐξερεύνησιν ἀρχαίων τάφων. Καὶ ὄντως, τύχῃ ἀγαθῇ, κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀπόπειραν αἱ προσπάθειαι ἡμῶν ἐστέφθησαν ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας.

Τὸ νεκροταφεῖον τῆς Ἑρμιόνης ἐκτείνεται εἰς ἑνὸς σχεδὸν χιλιομέτρου κατὰ μῆκος ἔκτασιν, περιλαμβάνει δὲ ἐκτὸς τῆς ὅλης βορείας κλιτύος τοῦ Πρωνὸς καὶ τὸ πλεῖστον τῆς κάτωθεν κοιλάδος. Ἀλλ' οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ λόφου τάφοι, ἅτε ὄντος βραχώδους, εἰσὶν ὅλως ἐπιπόλαιοι, ὥστε καὶ εὐχερεστάτη εἰς τοὺς πλησίον χωρικοὺς καὶ κηπουροὺς ἀπέβαινεν ἡ ἀνακάλυψις καὶ σύλησις τούτων, διὰ τοῦτο καὶ οὐδένα σχεδὸν ἐξ αὐτῶν εὗρον ἄθικτον, ἀλλὰ πάντη διαφόρως εἶχε τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ τῶν κάτωθι καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἥτις παρακάμπτουσα ὁλόκληρον τὸν Πρῶνα καὶ διασχίζουσα τὴν κοιλάδα βαίνει ὀφειοειδῶς πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑρμιονίδος, τὸ *Κρανίδιον*. Καθ' ὅλην τὴν ὑπὸ τὸν λόφον ἔκτασιν τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ ὑπ' αὐτὴν ἀνασκάψας ἀνεῦρον μέγαν ἀριθμὸν τάφων ὅλως ἀθίκτων καὶ περιεχόντων σπουδαιότα κτερίσματα, ἰδίως θαυμαστὰς πλαγγόνας, πλεῖστα κάτοπτρα ἁπλᾶ καὶ ἓν μετὰ σπανίας διακοσμήσεως, ἑκατοντάδας δ' ὅλας στλεγγίδων καὶ ἀγγείων, τῶν πλείστων ἄνευ γραφικῶν παραστάσεων, κομψῶν δ' ὅμως τινῶν καὶ περιτέχνων.

Οἱ τάφοι οὗτοι ἐπὶ μὲν τῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου, ὅστις εἶνε καθ' ὁλοκληρίαν βραχώδης, εἶνε λαξευτοί, καλύπτον-

ται δὲ ὑπὸ τριῶν ἢ καὶ πλέον πλακῶν, κάτωθι δ' ἐν τῇ κοιλάδι εἶνε κτιστοί, ἄνευ ἀσβέστου, ἀλλὰ μετὰ πηλοῦ. Πολλοὶ τούτων περιέχουσι καὶ ἰδιαιτέραν λιθίνην λάρνακα ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, ὅστις εἶνε χρώματος ῥοδίνου, ἄλλοι δὲ ἀποτελοῦνται ἀπὸ μεγάλας πλάκας μετὰ μεγίστης ἀκριβείας καὶ κανονικότητος προσηρμοσμένας.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν χρονολογίαν εἶνε δυσχερὲς νὰ ὁρίσῃ τις ταύτην γενικῶς, διότι τὸ νεκροταφεῖον τοῦτο διετέλεσεν ἐν χρήσει ἐπὶ αἰῶνος, ἴσως καὶ χιλιετηρίδος, ἀφοῦ καὶ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων τάφοι ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι καὶ τὸ σημερινὸν τῆς κωμοπόλεως ἐκεῖ πλησίον ἱδρύθη. Ἐκ τῆς μακροτάτης ταύτης χρήσεως ἐξηγεῖται καὶ ἡ μεγίστη ἔκτασις καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν μνημάτων.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι οἱ τῶν καλῶν Ἑλλην. χρόνων τάφοι ἀπετέλουν *συστάδας*, συμπλέγματα δηλ. οἰκογενειακά, ὡς τὰ ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Κεραμεικῷ, οὕτω δὲ πολλάκις ἀνευρίσκομεν ἕξ, ὀκτώ, δώδεκα καὶ δεκαὲξ πολλάκις τάφους συνεχομένους, μὲ διαφόρους μὲν κατευθύνσεις, ἀλλὰ κοινῇ εἰς συστάδας συνηνωμένους. Γενικῶς ἐν τούτοις δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι τάφους ἀρχαιοτέρους τοῦ Ε' αἰῶνος δὲν εὗρον, τοὐναντίον οἱ πλεῖστοι, ὡς ἐκ τῶν κερισμάτων συνάγω, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ ῥωμαϊκοὺς χρόνους, δηλ. εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους π. Χ. αἰῶνας.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου ἐλαχίστους εὗρον ἀσυλήτους τάφους, ἐνῷ τοὐναντίον κάτωθι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, παρ' αὐτὴν καὶ ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων καὶ ἀγρῶν, ἀνεσκάψαμεν πλείστους ὅσους μετὰ θαυμαστῶν εὑρημάτων. Δυστυχῶς δ' ὅμως ἔνιοι τούτων, ἰδίως οἱ ὑπὸ τὴν δημοσίαν ὁδὸν καὶ παρ' αὐτὴν ἕνεκα τοῦ μεγάλου βάθους αὐτῶν, τριῶν καὶ τεσσάρων πολλάκις μέτρων, ἦσαν τοσοῦτον ὑγροί, ὥστε τὸ χῶμα, ὅπερ διὰ τοῦ χρόνου διεισδύει διὰ τῶν ῥωγμῶν τῶν πλακῶν ἄνωθεν, εἶχε μεταβληθῆ εἰς πηλόν, πολλαὶ

δὲ πλαγγόνες καὶ ἄλλα τιμαλφῆ κτερίσματα οἷον κάτοπτρα χαλκᾶ, στλεγγίδες, ἀγγεῖα κλπ. εἶχον ἐκ τῆς ὑγρασίας τοσοῦτον ἐπηρεασθῆ, ὥστε μόλις ἐθίγοντο καὶ ἀπεσυνετίθεντο καὶ μετεβάλλοντο εἰς ἀμόρφους ὄγκους· τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶνε ὄντως ὀδυνηρὸν διὰ τὸν ἀνασκαφέα, διότι παρίσταται μάρτυς καταστροφῆς ἀνεπανορθώτου διά τε τὴν ἐπιστήμην καὶ διὰ τὴν τέχνην.

Ἤδη ἀναφύεται τὸ ζήτημα ἐὰν τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἦσαν ἐγχώριος παραγωγὴ ἢ εἰσήγοντο ἐξ ἄλλων ἑλλην. χωρῶν εἰς Ἑρμιόνην. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν τύπων τῶν πλαγγόνων, ἐκ τῆς διακοσμήσεως, τοῦ σχήματος καὶ τοῦ πηλοῦ τῶν ἀγγείων καὶ ἐκ τῆς ἄλλης ὕλης ἄλλων τινῶν ἀντικειμένων, οἷον τῶν ἀλαβαστρίνων καὶ χαλκῶν, δυνάμεθα μετά τινος πιθανότητος νὰ συναγάγωμεν ὅτι πάντα ταῦτα ἢ μᾶλλον τὰ ἐκλεκτότερα καὶ σπανιώτερα τούτων εἰσήγοντο ἐμπορικῶς εἰς Ἑρμιόνην, διότι οἱ τύποι, τὰ σχήματα καὶ ὁ πηλὸς τῶν πλείστων τούτων ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δ' ἐν Ἀθήναις, τῷ μεγίστῳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καλλιτεχνικῷ καὶ βιομηχανικῷ κέντρῳ αὐτῆς.

Ἐν τῇ νεκροπόλει Ἑρμιόνης εἰργάσθημεν ἐπὶ μῆνα σχεδὸν ὁλόκληρον, τότε δὲ μόνον ἀπεσπάσθημεν ταύτης, ὅτε πλέον εἴδομεν ὅτι ἐπὶ ματαίῳ ἀπέβαινε πᾶσα περαιτέρω σκαφὴ καὶ ὅτι ἐξηντλήθη πᾶσα ἡ ἐκεῖ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα.

Οὐχὶ δὲ μόνον ἐν Ἑρμιόνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ, τῇ Ἑρμιονίδι, ἐνήργησα ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας, ἰδίως δ' εἰς τὴν θέσιν *Καρακάσι* καὶ παρὰ τὸ ἔναντι τῶν Σπετσῶν *Πόρτο-Χέλι*, τὸν ἀρχαιότερον λιμένα τοῦ Κρανιδίου.

Καὶ τὸ μὲν *Καρακάσι* ἐπέχει πιθανὸν τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένων *Εἰλεῶν*, διότι ὁλόκληρος ἡ τοποθεσία ἐκείνη σήμερον καλεῖται «Σταεί-

λια», ἦτο δὲ τὸ πάλαι Ἀκρόπολις, ὡς μαρτυροῦσι τὰ μεγάλα ἐξ ὀγκολίθων καὶ ἐξ ὀρθογωνίων δόμων τείχη. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων κατῳκεῖτο ἡ ἀκρόπολις αὕτη, διότι κάτωθεν ταύτης εὕρομεν πληθὺν τάφων μὲ παμμεγίστας πλάκας κεκαλυμμένων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἀγγεῖα τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου.

Ἡ δὲ παρὰ τὸ Πόρτο-Χέλιον χερσόνησος φαίνεται ὅτι εἶνε ἡ πάλαι πατρὶς τῶν ἐκ *Τίρυνθος Ἁλιέων*, ὡς ἐξάγεται ἐκ πολλῶν ἀρχαίων κειμένων καὶ ὡς πιστοποιεῖται ὑπὸ τῆς πληθύος τῶν ἀπειραρίθμων ἐρειπίων, τῶν τε ἐπὶ τῆς χερσονήσου, ἥτις σήμερον φέρει τὸ ὄνομα *Μπουζέϊκα*, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ θαλάσσῃ, διότι ὁλόκληρος ἡ ΒΑ πλευρὰ τοῦ λιμένος εἶνε πλήρης ὑποβρυχίων θεμελίων, ἅτινα μαρτυροῦσι περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐκεῖ μεγάλης ποτὲ πόλεως.

Τὸ αὐτὸ ἐπιβεβαιοῦσι καὶ οἱ πολυάριθμοι μεγαλοπρεπεῖς καὶ πλούσιοι, πλὴν φεῦ! δεινῶς σεσυλημένοι τάφοι, οἵτινες κατέχουσι παμμεγίστην ἔκτασιν καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἑρμιονίδος, ἰδίως δ' εἰς τὰς θέσεις «Κόστα» καὶ «Φλάμπουρα».

Πλέον τοῦ μηνὸς ἀνέσκαψα πανταχοῦ τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης νεκροπόλεως, ἀλλ' ἀπέναντι τῶν ἀτρήτων μόχθων καὶ τῆς ὑπερανθρώπου πολλάκις ἐργασίας ἡμῶν, ὁ ἀμητὸς τῶν εὑρημάτων ὑπῆρξεν ἰσχνότατος ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ τῆς Ἑρμιόνης. Οὐχ ἧττον λίαν χαρακτηριστικὸν τούτων εἶνε ὁ ἀκραιφνῶς κλασικὸς χαρακτὴρ τῆς κατασκευῆς καὶ τεχνοτροπίας αὐτῶν, διότι πάντα σχεδὸν φέρουσι τὸν τύπον τῆς τέχνης τοῦ Ε´ καὶ Δ´ αἰῶνος.

Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν σπουδαιοτέρων εὑρημάτων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν θέλομεν δημοσιεύσει μετὰ πινάκων καὶ ἀπεικονίσεων φωτογραφικῶν ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι κατὰ τὸ παρὸν ἔτος.

Ἐν γένει δ' οὐδενὸς ἐφείσθην κόπου ὅπως ἐξερευνήσω πᾶν ἀρχαῖον ἐν τῇ Ἑρμιονίδι λείψανον τῆς πάλαι ποτὲ εὐκλεοῦς ταύτης χώρας, εὔχομαι δ' ἵνα καὶ πάλιν ἐν τῷ μέλλοντι τὸ Σεβ. Διοικητ. Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας παράσχῃ μοι τὰ μέσα ὅπως συνεχίσω καὶ ἀγάγω εἰς πέρας ἔργον οὕτω μέγα καὶ ἐπωφελὲς διὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιστήμην.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Φεβρουαρίου 1910.

ΑΛΕΞ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ
Ὑφηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΛΥΚΑΙΟΥ

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς κυριωτέρας κορυφῆς τοῦ Λυκαίου, ἥτις φέρει τὸν βωμὸν τοῦ Λυκαίου Διὸς (πρβ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1903 σελ. 158 κ. ἑ.), εὕρηται μικρὰ κοιλὰς κατάσπαρτος νῦν τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου, ἔχουσα μῆκος μόλις 350 μέτρων περίπου καὶ πλάτος 120 μέτρων, καὶ καλουμένη ὑπὸ τῶν σημερινῶν περιοίκων Κάτω Κάμπος [1]). Η κοιλὰς αὕτη κειμένη 1200 μ. περίπου ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εἶνε ὁ ἀρχαῖος ἱππόδρομος τοῦ Λυκαίου (Παυσαν. VIII 38,5), καὶ ἐν ταύτῃ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες τῶν Λυκαίων.

Σήμερον δυσκόλως δύναταί τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἰς τοσοῦτον ὕψος, εἰς θέσιν, εἰς ἣν ἡ ἄνοδος ἀπὸ τῆς πλησιεστέρας πεδιάδος τῆς Μεγαλοπόλεως εἶνε ἐπιπονωτάτη καὶ εἰς τοὺς ἡμιόνους ἀκόμη, ἐπὶ τῆς ἐλαχίστης σχετικῶς ταύτης ἐπιφανείας ἐτελοῦντο ὄχι μόνον ἀθλητικοὶ ἀγῶνες πεζῶν, ἀλλὰ καὶ ἀγῶνες ἱππικοὶ καὶ ἁρματοδρομίαι, εἰς ἃς προσήρχοντο ἀγωνισταὶ ἐκ πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Καὶ ὅμως τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ. Καὶ τοῦ Παυσανίου ἡ μαρτυρία εἶνε σαφὴς καὶ τὰ σῳζόμενα ἐρείπια καὶ αἱ εὑρεθεῖσαι ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦσιν ἀρκούντως περὶ τούτου (πρβ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1905 σελ. 161 ὡς καὶ Fougéres ἐν ἄρθρῳ Lykaia ἐν Daremberg Saglio Diction. 1433 κ. ἑ.).

Οἱ μακροὶ αἰῶνες παρήλλαξαν τελείως τὴν φύσιν τοῦ

1). Ἡ ὀνομασία Ἑλληνικό, ἥτις ἀναφέρεται συνήθως ὑπὸ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ μέρος πρὸς Ν. τῆς κοιλάδος, ἔνθα ἦσαν ὁρατὰ λείψανα ἀρχαίων κτιρίων, Σκαφίδια δὲ ὀνομάζεται ἡ θέσις κατὰ τὸ ΒΔ. ἄκρον τῆς κοιλάδος, ἔνθα κεῖται τὸ δωμάτιον μετὰ τῶν λεκανῶν ὁρατῶν καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς (ἴδ. κατωτέρω).

χώρου· ἀντὶ τῆς ὀλισθηρᾶς καὶ δυσβάτου ἀτραποῦ, ἐφ᾽ ἧς σήμερον δυσκολεύεταί τις νὰ βαδίζῃ ἔφιππος, ἔφερεν ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ ἱπποδρόμου τοῦ Λυκαίου ἀπὸ τῆς πεδιάδος τῆς Μεγαλοπόλεως εὐρεῖα καὶ ὁμαλὴ ὁδός, ἐφ᾽ ἧς εὐκόλως ὠχοῦντο τὰ ἅρματα. Ἴχνη ταύτης μετὰ τῶν αὐλακωδῶν κοιλωμάτων τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν τροχῶν τῶν ἁρμάτων βλέπει τις ἀκόμη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου (Τσορόχος νῦν), ὅστις ὑψοῦται πρὸς ΒΑ τοῦ χωρίου Καρυές.

Τὸν ἱππόδρομον τοῦ Λυκαίου μετὰ τῶν πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν ὁρατῶν λειψάνων τῶν παρ᾽ αὐτῷ κτισμάτων περιέγραψαν πάντες οἱ σπουδαιότεροι τῶν νεωτέρων περιηγητῶν, ὁ δὲ Blouet (Exped. II πίν. 33) καὶ κατ᾽ αὐτὸν ὁ Curtius (Peloponn. I πίν. 7) ἐδημοσίευσαν καὶ πρόχειρον τοπογραφικὸν αὐτοῦ σχέδιον (πρβ. Frazer Paus. IV, 382).

Ἡ κοιλὰς τοῦ ἱπποδρόμου (εἰκ. 1) ἐκτεινομένη ἀπὸ Ν πρὸς Β περιβάλλεται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ χαμηλῶν σχετικῶς ὑψωμάτων· κατὰ τὸ βόρειον ἥμισυ περίπου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς συνορεύει πρὸς βαθυτέραν κοιλαδίσκην, χρησιμεύει δ᾽ ἐκεῖ ἰσχυρόν, ἀλλ᾽ ἀτέχνως ἐκτισμένον ἀνάλημμα, κατεστραμμένον νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἱπποδρόμου· δι᾽ ὁμοίου ἀναλήμματος φαίνεται, ὅτι ὑπεστηρίζετο καὶ μέρος κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς αὐτῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἔνθα παρὰ τὸν ἱππόδρομον ὑπάρχει ἑτέρα βαθυτέρα κοιλαδίσκη. Καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τὸ ἀνάλημμα κατεστράφη τελείως, μετ᾽ αὐτοῦ δὲ παρεσύρθη εἰς τὴν βαθυτέραν κοιλάδα καὶ μέρος τῶν κατὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον τοῦ ἱπποδρόμου κτισμάτων.

Διὰ τῶν γενομένων μέχρι τοῦδε ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπεκαλύφθησαν ἐν μέρει τὰ κτίσματα, ἅτινα ἀπετέλουν τὸν ἱππόδρομον ἢ ἔκειντο πλησίον αὐτοῦ. Πρόχειρον περιγραφὴν τούτων μετ᾽ ὀλίγων εἰκόνων ἐνομίσαμεν, ὅτι ἦτο καλὸν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν

τοῖς παροῦσι Πρακτικοῖς, ἵνα καὶ πρὸ τῆς τελικῆς αὐτῶν δημοσιεύσεως γίνωσιν ἁρμοδίως γνωστὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Λυκαίου (πβλ. Πρακτικὰ 1904 σελ. 32 ἑ. καὶ Comptes rendus du Congrès archéol. I σελ. 256).

Ἡ *στοά* (εἰκ. 2). Κατὰ μῆκος τῆς βάσεως τοῦ μικροῦ λοφίσκου, ὅστις ὁρίζει τὴν κοιλάδα τοῦ ἱπποδρόμου πρὸς Ν, ἐκτείνεται μακρὰ στοὰ (Λ ἐπὶ τῆς εἰκόνος 1) τερματίζουσα. Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο τὰ ἀπαρτίζοντα τὸν ἱππόδρομον κτίσματα. Αὕτη δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι ἐξ ὁλοκλήρου, ὥστε μόνον εἰς τὰ γενικὰ σημεῖα θὰ περιορισθῇ ἡ περιγραφὴ αὐτῆς.

Ἡ στοὰ ἔχει μῆκος σῳζόμενον 70 περ. μέτρων, ἀλλ' ἦτο ἀρχικῶς μακροτέρα, διότι μέρος αὐτῆς πρὸς Α κατεστράφη καταπεσὸν μετὰ τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἔκειτο, ἐντὸς τῆς συνορευούσης βαθυτέρας κοιλαδίσκης. Τὸ βάθος αὐτῆς εἶνε 11 μ., τόση εἶνε δηλαδὴ ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῆς πρώτης βαθμῖδος αὐτῆς μέχρι τοῦ ὀπισθίου τοίχου. Ὁ ὀπίσθιος τοῖχος ἔχων σήμερον ὕψος περὶ τὰ 3 μ. ἐρείδεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τοῦ λόφου καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς σειρᾶς μεγάλων (σπανιώτατα οὐχὶ μονολίθων) ὀρθοστατῶν, ἐφ' ὧν εἶνε ὁριζοντίως τεθειμένοι κατὰ σειρὰν μεγάλοι πλινθοειδεῖς λίθοι, ὧν ἡ προσθία ἐπιφάνεια ἐξέχει ὀλίγον πρὸ τῶν ὀρθοστατῶν (εἰκ. 3)· ἀρχόμενος ὀλίγον ἐσωτέρω τοῦ ἄκρου τῶν πλινθοειδῶν τούτων λίθων ἐξακολουθεῖ ὁ τοῖχος πρὸς τὰ ἄνω διὰ λίθων εὐμεγέθων ὀλίγον μόνον κατειργασμένων εἰς δόμους οὐχὶ κανονικῶς ἰσοδομικούς. Ὁ τοῖχος οὗτος κορυφοῦται σήμερον διὰ δευτέρας σειρᾶς ὁριζοντίων πλινθοειδῶν λίθων, πῶς δ' ἦτο οὗτος ὑψηλότερον τοῦ σημείου τούτου δὲν δύναταί τις νὰ καθορίσῃ εἰσέτι.

Τῶν πλαγίων τοίχων τῆς στοᾶς σῴζεται μόνον ὁ δυ-

σμικός· οὗτος ἔχει μῆκ. 8 μ., κατέληγε δὲ πιθανώτατα εἰς παραστάδα, ἥτις δὲν σῴζεται. Καὶ ὁ τοῖχος οὗτος εἶνε ᾠκοδομημένος, ὅπως περίπου καὶ ὁ ὀπίσθιος τοῖχος, διότι καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν αἱ ὀρθοστάται μετὰ τῆς ἐπ᾽ αὐτῶν ὁριζοντίου σειρᾶς πλινθοειδῶν λίθων, μόνον δὲ τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ τοίχου ἔχει σαφέστερον πολυγωνικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀποτελεῖται ἐκ λίαν μεγάλων λίθων (εἰκ. 4). Ὀλίγον ἐντεῦθεν τοῦ ἄκρου τοῦ τοίχου τούτου ἄρχονται αἱ δύο βαθμῖδες τῆς στοᾶς, εἶνε δ᾽ ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ τοίχου μέχρι τῆς προσθίας γωνίας τῶν βαθμίδων 3.50 μέτρα· τοῦτο δὲ τὸ διάστημα ἦτο, ὡς φαίνεται, ἀνοικτόν. Τῶν κατὰ τὴν πρόσοψιν τῆς στοᾶς βαθμίδων ἀνεσκάφησαν μόνον ὀλίγα μέτρα κατὰ τὸ ἄκρον· ἀποτελοῦνται αὗται ἐκ παχειῶν πλακῶν ἐκ τιτανολίθου κατὰ σειρὰν ἄνευ συνδέσμων τεθειμένων· ἴχνη τῶν κιόνων δὲν σῴζονται ἐπ᾽ αὐτῶν.

Ἐπὶ τῆς στοᾶς εἶχε σωρευθῆ ἀρκετὰ μεγάλη ἐπίχωσις ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου λόφου, φαίνεται δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐτέθησαν ἐπὶ ταύτης διάφορα κτίσματα, ὧν εὑρέθησαν λείψανα τῶν τοίχων.

Τῆς στοᾶς ἡ ἐπιφάνεια δὲν ἀνεσκάφη ἐξ ὁλοκλήρου, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ἀπὸ τοῦδε πῶς ἦτο αὕτη ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ εἰς τί ἐχρησίμευεν. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον ἦτο διῃρημένη εἰς δωμάτια, ὧν σῴζονται τὰ περιγράμματα.

Ἐντὸς τῆς στοᾶς, εὑρέθησαν καὶ διάφορα βυζαντινὰ νομίσματα (Ἰουστινιανὸς Α´ καὶ Ἰουστῖνος ὁ Β´ 527—578) καὶ ὀλίγοι χριστιανικοὶ τάφοι· Οὗτοι ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λεπτῶν ἀκατεργάστων πλακῶν καὶ δι᾽ ὁμοίων κεκαλυμμένοι, οὐδὲν δ᾽ εἶχον κτέρισμα [1]).

1) Ὅμοιοι τάφοι εὑρέθησαν πολλοὶ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑπερκειμένου λόφου.

Πρὸ τῆς στοᾶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἵσταντο ἀνδριάντες, ὡς φαίνεται ἐξ ἑνὸς βάθρου ἐφίππου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνδριάντος ἀποκαλυφθέντος πρὸ τοῦ δυσμικοῦ ἄκρου ταύτης (ἴδ. εἰκ. 4 ἀριστερά).

Ἑδώλια τοῦ ἱπποδρόμου. Εἰς ἀπόστασιν 45 περ. μέτρων πρὸς Β τῆς στοᾶς (Β ἐπὶ τῆς εἰκ. 1) ἀπεκαλύφθησαν ἐν μέρει αἱ βαθμίδες (εἰκ. 5), αἵτινες ἐχρησίμευον ὡς καθίσματα εἰς τοὺς θεατὰς τοῦ ἱπποδρόμου. Αἱ βαθμίδες, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀποκαλυφθέντος μέρους, ἦσαν τεθειμέναι κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, κατέχουσι δ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ἱπποδρόμου ἐξ Α πρὸς Δ καὶ ἔχουσι λοξὴν διεύθυνσιν τῆς γραμμῆς αὐτῶν κλινούσης ὀλίγον πρὸς ΝΔ.

Σῴζονται τέσσαρες βαθμίδες, εἶνε δ' ἐκτισμέναι διὰ λίθων μετρίου μεγέθους οὐχὶ τελείως κατειργασμένων καὶ ἄνευ συνδέσμου τινὸς παρ' ἀλλήλους τεθειμένων.

Ὁ χῶρος μεταξὺ τῆς στοᾶς καὶ τῶν βαθμίδων δὲν ἐξητάσθη εἰσέτι, φαίνεται ὅμως, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἵσταντο ἀγάλματα νικητῶν, διότι πολλὰ βάθρα εὑρίσκονται ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν βαθμίδων· τούτων τινὰ ἔφερον ἀνδριάντας ἀρχαϊκούς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς θέσεως τῶν ποδῶν διακρινομένης ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ βάθρου ἰχνῶν.

Ἑδώλια ἐγγὺς τῆς ἀφέσεως. Εἰς ἀπόστασιν 15 περ. μέτρων ἀπὸ τῶν ὡς ἄνω περιγραφέντων ἑδωλίων γενομένης μικρᾶς σκαφῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δρόμου τοῦ ἱπποδρόμου μέτρα τινα χαμηλότερον τῶν ἑδωλίων τούτων καὶ ἐγγὺς τῆς θέσεως, ἔνθα ὑποτίθεται, ὅτι ὑπῆρχεν ἡ ἄφεσις, ἀνευρέθη μία σειρὰ πολυτελεστέρων ἑδρῶν ἀποτελουμένη ἐκ μεγάλων τετραγώνων, ἐπιμελῶς κατειργασμένων καὶ κατὰ σειρὰν παραλλήλως πρὸς τὰ ἄνω ἑδώλια τεθειμένων λίθων (εἰκ. 6)· οἱ ὡς ἐρείσματα τῶν καθημένων χρησιμεύοντες λίθοι εἶνε ἰδιαιτέρως εἰργασμένοι. Τῶν ἑδωλίων τούτων ἀνεκαλύφθη μόνον μικρὸν μέρος κατὰ τὸ

ἀνατολικὸν ἄκρον, ἐβεβαιώθη ὅμως διὰ δοκισματικῆς σκαφῆς, ὅτι καὶ εἰς ἀρκετῶν μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀποκαλυφθέντος μέρους προχωρεῖ ἡ σειρὰ τῶν ἑδωλίων τούτων, εἶνε δὲ πολὺ πιθανόν, ὅτι διῆκεν αὕτη καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ἱπποδρόμου.

Ἡ ἐπιφάνεια, ἐφ' ἧς τὰ ἑδώλια ταῦτα, εἶνε ὡς εἴπομεν, ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἱπποδρόμου ἐφ' οὗ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες, εὕρηται δ' αὕτη ἀρκετὰ μέτρα χαμηλότερον τῆς ἐπιφανείας, ἐφ' ἧς κεῖται ἡ στοά· ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς στοᾶς εἰς τὸν ἱππόδρομον φαίνεται, ὅτι ἐγίνετο διὰ τῶν βαθμιδωτῶν ἑδωλίων. Πόθεν ἐγίνετο ἡ εἴσοδος τῶν ἁρμάτων εἰς τὸν ἱππόδρομον δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι.

Πρὸς ἐξέτασιν τῆς *ἀφέσεως* οὐδεμία εἰσέτι ἐγένετο σκαφὴ μὴ ἀπαλλοτριωθέντος τοῦ χώρου, ἐφ' οὗ ὑποτίθεται, ὅτι θὰ εὑρίσκεται αὕτη.

Νύσσαι (;;) Εἰς ἀπόστασιν 265 περ. μέτρων ἀπὸ τῶν ὡς ἄνω ἑδωλίων (δι' ὅλως προχείρου καταμετρήσεως ἐξακριβωθεῖσαν), σῴζονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἱπποδρόμου, οὐδεμιᾶς ἐπιχώσεως ὑπαρχούσης κατὰ τὸ βόρειον μέρος τούτου, δύο μικραὶ κιονισκοειδεῖς βάσεις ἐκ τιτανολίθων (διαμ. 0.70 καὶ ὕψ. 0.35. Εἰκ. 7) ἀπέχουσαι ἀπ' ἀλλήλων 60 περ. μέτρα, καὶ ἡ μὲν ἀνατολικὴ ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἀναλήμματος τοῦ ἱπποδρόμου 28 μ., ἡ δὲ δυσμικὴ ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ ὁρίζοντος πρὸς δυσμὰς τὸν ἱππόδρομον βράχου 30 μ. περίπου. Εἶνε προφανές, ὅτι αἱ δύο αὗται βάσεις σχετίζονται πρὸς τὴν τέλεσιν τῶν ἀγώνων ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ χρησιμεύουσαι ὡς σήματα. Ἁπλοῦς κιονίσκος ἦτο συνήθως ἡ νύσσα ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἱπποδρόμοις, ὑποθέτω δ' ὅτι νύσσαι εὑρίσκοντο καὶ ἐπὶ τῶν δύο τούτων βάσεων, μένει δ' ὅμως νὰ ἐξηγηθῇ, πῶς ὑπάρχουσι δύο νύσσαι, ἐνῷ ἐν τοῖς ἱπποδρόμοις ἡ νύσσα ἦτο μία.

Στάδιον. Κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ μεταξὺ τῶν ἐγγὺς

τῆς ἀφέσεως ἑδωλίων καὶ τῶν ὡς ἄνω κιονισκοειδῶν βάσεων χώρου εὕρηνται κατὰ τὸ δυσμικὸν ἄκρον τοῦ ἱπποδρόμου ὀλίγαι ἐπιμήκεις πλάκες ἔχουσαι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας δύο αὐλακοειδεῖς γραμμάς, (εἰκ. 8) ὅμοιαι πρὸς τὰς ἐπὶ τῆς ἀφέσεως καὶ τοῦ τέρματος τῶν ἀρχαίων σταδίων ὑπαρχούσας καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ, Ἐπιδαύρῳ καὶ ἀλλαχοῦ εὑρεθείσας. Οἱ λίθοι οὗτοι καθορίζουσι τὴν θέσιν, ἐν ᾗ ἔκειτο τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τοῦ Λυκαίου μνημονευόμενον *στάδιον*.

Ἡ μορφὴ τοῦ πρὸς βορρᾶν τέλους τοῦ ἱπποδρόμου δὲν διακρίνεται, διότι ὁ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος χῶρος τῆς μικρᾶς κοιλάδος φαίνεται, ὅτι παρεσύρθη ὑπὸ τῶν σχηματιζομένων ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων λόφων ὁρμητικῶν χειμαρροειδῶν ῥυάκων ἐντὸς τῆς χαράδρας, εἰς ἣν καταλήγει πρὸς Β ἡ κοιλὰς τοῦ ἱπποδρόμου.

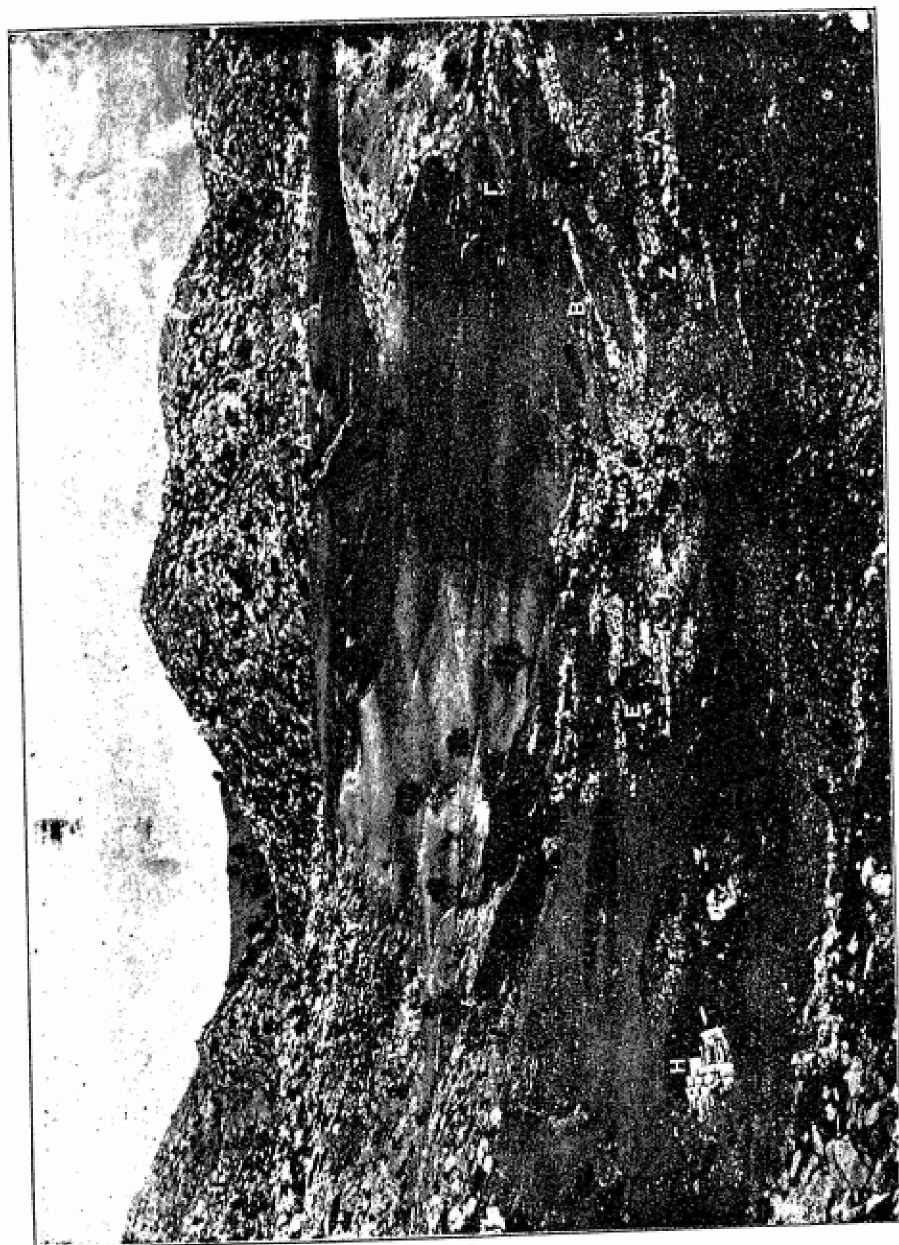
Πλησίον τοῦ βορείου ἄκρου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἱπποδρόμου ἐντὸς τῆς χαμηλοτέρας κοιλάδος, πρὸς ἣν συνορεύει ἐκεῖ ὁ ἱππόδρομος, ἐκαθαρίσθη ἓν τετράγωνον (4.75×4.36) δωμάτιον ἔχον τὴν εἴσοδον πρὸς Ν, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχουσι εἰσέτι παρ' ἀλλήλας τεθειμέναι πρὸς τὸν ἀπέναντι τῆς εἰσόδου τοῖχον δύο λίθιναι ὀρθογώνιοι σκαφοειδεῖς λεκάναι, (μήκ. 2.28, πλ. 0.65, ὕψ. 0.45) συγκοινωνοῦσαι πρὸς ἀλλήλας δι' ἀντιστοίχων αὐλάκων εὑρισκομένων ἐπὶ τοῦ χείλους τῶν συνηνωμένων στενῶν πλευρῶν τῶν λεκανῶν. Δύο πλινθοειδεῖς λίθοι ἐστημένοι ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν χρησιμεύουσιν ὡς πόδες ἑκάστης λεκάνης (εἰκ 9). Ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐφ' οὗ ἐρείδεται τὸ δωμάτιον φαίνονται τὰ ἴχνη σωλῆνος ὑδραγωγοῦ, δι' οὗ διωχετεύετο ὕδωρ εἰς τὰς λεκάνας. Τὸ ἔδαφος τοῦ δωματίου εἶνε ἐστρωμένον διὰ ψήφων μεμιγμένων μετὰ πηλοῦ καὶ ἀσβέστου. Τῆς θύρας τοῦ δωματίου πλ. 1.75 σῴζεται καὶ τὸ κατώφλιον, μονόλιθον, ἐκ λευκοῦ τιτανολίθου. Παρα-

πλεύρως τοῦ δωματίου τούτου εὕρηται ἡ μεγάλη δεξαμενὴ ἡ δημοσιευθεῖσα ἤδη ἐν Blouet ἔ. ἀ. πίν. 34.

Ξενών. Πρὸς ὑποδοχὴν ἐπισήμων ἐπισκεπτῶν τῶν ἀγώνων νομίζω, ὅτι προωρίζετο μέγα κτίριον (εἰκ 10, Ε ἐπὶ τῆς εἰκ. 1) κείμενον παρὰ τὴν δυσμικὴν πλευρὰν τοῦ ἱπποδρόμου πλησίον τῶν βαθμιδοειδῶν ἑδωλίων. Τὸ κτίριον τοῦτο ἦτο ὅλον κεχωσμένον ἐκ τῶν λίθων τῶν τοίχων αὐτοῦ καὶ ἐκ χωμάτων παρασυρθέντων ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων λόφων· ἀπεκαλύφθησαν δ' οἱ τρεῖς ἐξωτερικοὶ τοῖχοι αὐτοῦ καὶ μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου παρὰ τὴν νοτίαν καὶ τὴν βορείαν πλευράν.

Τὸ οἰκοδόμημα ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον μήκ. 38 μ. καὶ πλ. 20 μ. Οἱ ἐξωτερικοὶ αὐτοῦ τοῖχοι σῴζονται μέχρις ὕψ. 1.50—2 μ. Εἶνε δὲ ἀρκετὰ παχεῖς καὶ ἐκτισμένοι κατὰ μὲν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ὄψιν διὰ μεγάλων λίθων πολυγωνικῶς πως συνηρμοσμένων, ἐσωτερικῶς δὲ διὰ μικροτέρων λίθων κατ' ἀνωμάλους γραμμὰς συνηρμοσμένων, οἵτινες κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκαλύπτοντο δι' ἐπιχρίσματος. Ἡ εἴσοδος (εἰκ. 11) εὕρηται κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν, καὶ εἶνε ἀρκούντως εὐρεῖα (πλάτ. 2.65)· φλιὰ καὶ παραστάδες θύρας δὲν σῴζονται, δυνατὸν δ' ὅμως εἶνε, ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς βάσις ξυλίνης παραστάδος τῆς θύρας ὁ εὑρισκόμενος εἰσέτι πρὸς τὸ κατώτερον σημεῖον ἑκατέρας πλευρᾶς τῆς εἰσόδου τετραγωνικὸς λίθος, ἴσως ὅμως ὑπῆρχε καὶ φλιὰ καὶ παραστάδες λίθιναι, ἀλλὰ δὲν ἀνευρέθησαν.

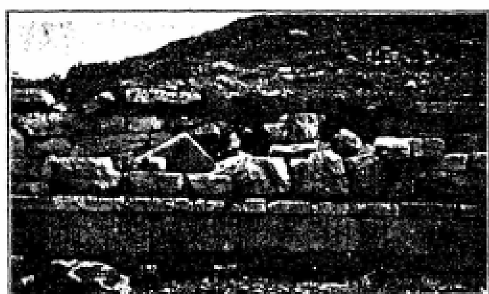
Ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος προχωροῦμεν διὰ δρόμου μήκ. 6.30, οὗτινος οἱ ἑκατέρωθεν τοῖχοι ἀκολουθοῦσι τὴν γραμμὴν τῶν πλευρῶν τῆς εἰσόδου, φθάνομεν δὲ δι' αὐτοῦ εἰς πλατύτερον τετραγωνικὸν χῶρον (αὐλήν;). Ἑκατέρωθεν τοῦ δρόμου τούτου ὑπάρχει ἀνὰ ἓν μέγα δωμάτιον, ἔχον ἑκάτερον τὴν θύραν (πλάτ. τοῦ μὲν δυσμ. 2.40 τοῦ

Εἰκ. 1. Ἱππόδρομος Λυκαίου.

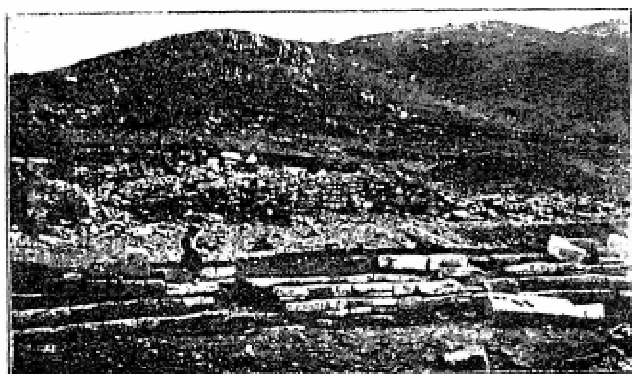
Εἰκ. 2. Στοά.

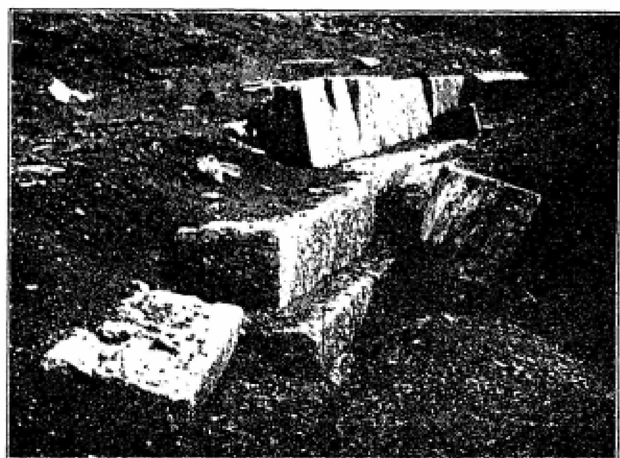
Εἰκ. 3. Ὀπίσθιος τοῖχος τῆς στοᾶς.

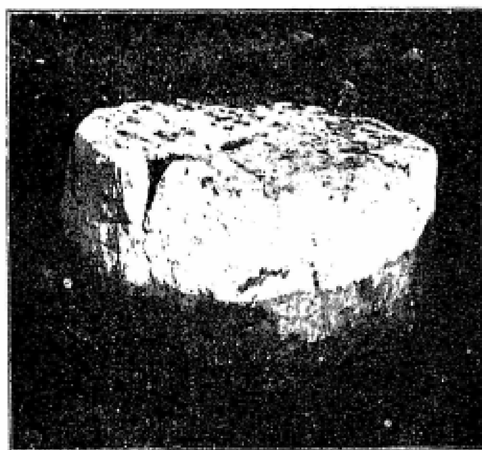
Εἰκ. 4. Δυσμικὸν ἄκρον τῆς στοᾶς.

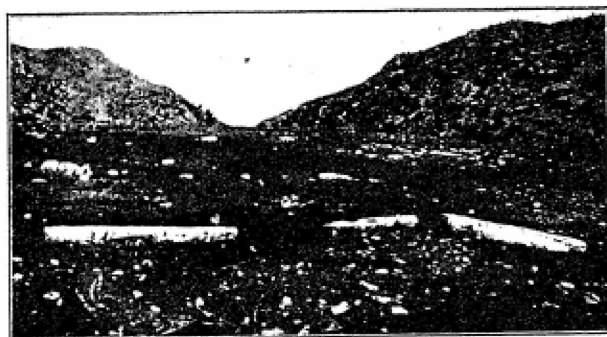
Εἰκ. 5. Βαθμιδωτὰ ἑδώλια Ἱπποδρόμου.

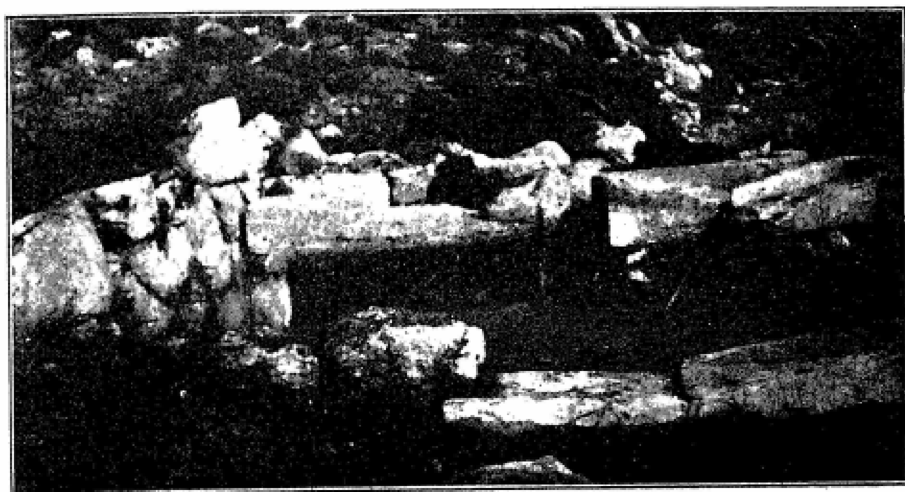
Εἰκ. 6. Ἑδώλιον πλησίον ἀφέσεως.

Εἰκ. 7. Νύσσα;

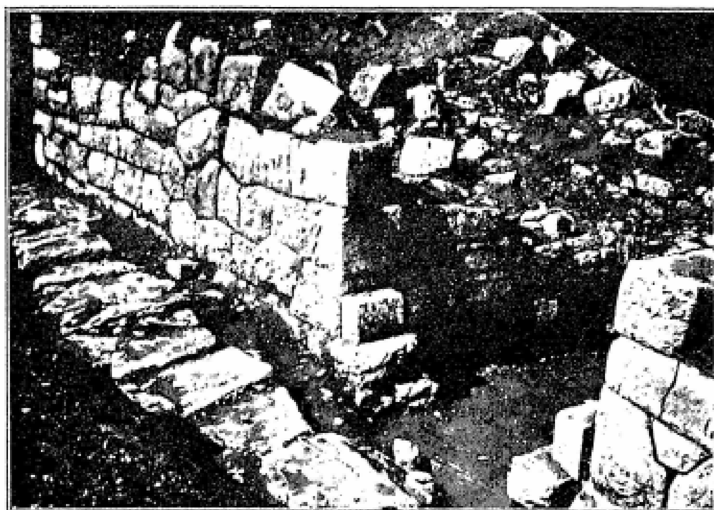
Εἰκ. 8. Πλάκες ἀφέσεως σταδίου.

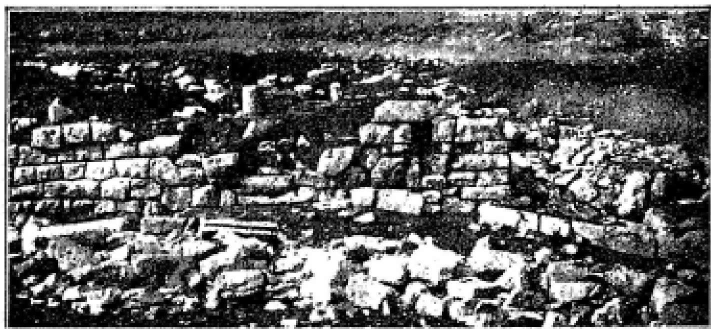
Εἰκ. 9. Λίθιναι λεκάναι.

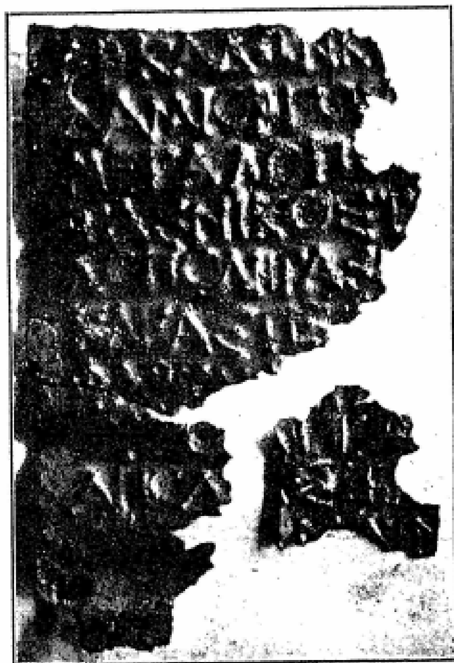
Εἰκ. 10. Ξενών ;

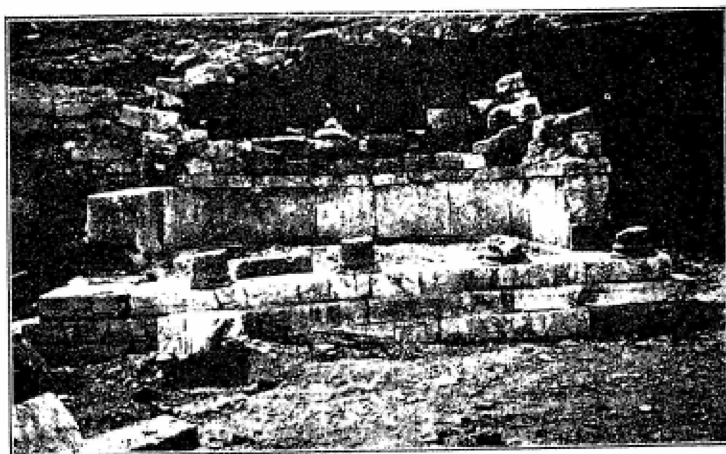
Εἰκ. 11. Τοῖχος προσθήκης καὶ εἴσοδος ξενῶνος.

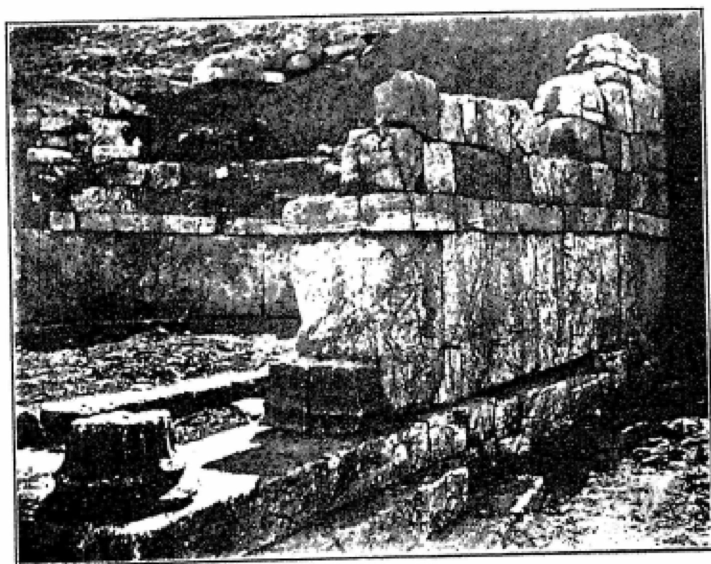
Εἰκ. 12. ΒΑ γωνία ξενῶνος.

Εἰκ. 13. Ἐπιγραφὴ χαλκῆ.

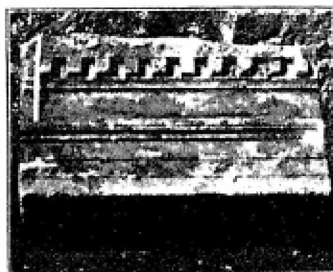
Εἰκ. 14. Ἡμικυκλικὸν οἰκοδόμημα.

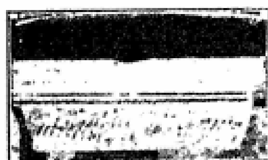
Εἰκ. 15. Δυσμικὴ πλευρὰ ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος.

Εἰκ. 16. Λιθίνη λεκάνη.

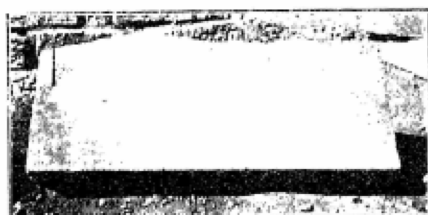
Εἰκ. 17. Ἐπιστύλιον ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος.

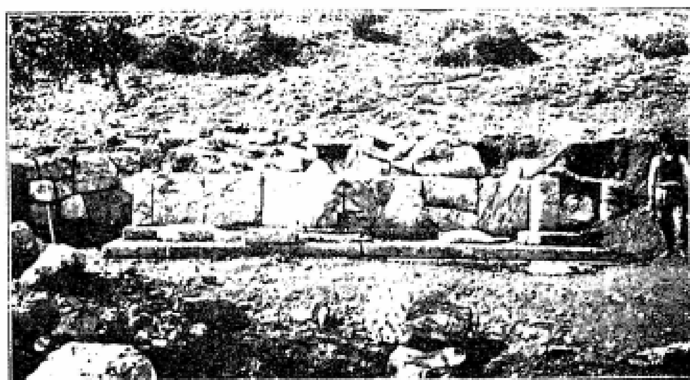
Εἰκ. 18. Ἐπιστύλιον ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος.

Εἰκ. 19. Γεῖσον ἀετώματος ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος.

Εἰκ. 20. Τόμπανον ἀετώματος ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος.

Εἰκ. 21. Κρήνη.

Εἰκ. 22. Λίθινα κιονόκρανα.

δ' ἀνατ. 1.15) πλησίον τοῦ τέλους τοῦ δρόμου. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πρὸς δυσμὰς δωματίου, ὅπερ ἔχει πλάτ. 5.50 καὶ μήκ. 7.50 ὑπάρχει ἡ βάσις μεθ' ἑνὸς ἀρραβδώτου σφονδύλου τοῦ κίονος ὅστις ὑπεβάσταζε τὴν στέγην. Τὸ ἔδαφος τοῦ πρὸς Ἀν. δωματίου (πλάτ. 6.50 περ. καὶ μήκ. 8.50) κεῖται 1.00 περ. βαθύτερον τοῦ δρόμου, ἀλλ' ἡ κλῖμαξ, δι' ἧς πάντως κατείρχετό τις εἰς τοῦτο δὲν σῴζεται· δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸ δωμάτιον ὑπάρχει κυκλικός τις χῶρος, οὗτινος τὸ δάπεδον κεῖται ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους τοῦ λοιποῦ δωματίου. Περὶ τὸ κέντρον περίπου ὑπάρχουσι κατὰ σειρὰν ἐπὶ βάσεων δύο λεκάναι, ὧν ἡ μία συνέχεται μετὰ τῆς νοτίας πλευρᾶς, εἶναι αὗται κτισταὶ καὶ ἦσαν ἔσωθεν κεκαλυμμέναι διὰ στερεοῦ ἐπιχρίσματος· πλησίον τοῦ χείλους τῆς μιᾶς λεκάνης κατέληγεν ὑδραγωγὸς σωλήν, δι' οὗ διωχετεύετο ἔξωθεν τὸ ὕδωρ εἰς τὰς λεκάνας, χαμηλὰ δ' ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς νοτίας πλευρᾶς ὑπάρχει ἕτερος σωλήν, δι' οὗ ἔρρεεν ἐκτὸς τοῦ οἰκοδομήματος τὸ ὕδωρ.

Πρὸς τὸ δωμάτιον τοῦτο συνέχεται πρὸς Β ἕτερον μικρότερον δωμάτιον ἔχον τὴν θύραν πρὸς τὴν *αὐλήν*, τὸν χῶρον δηλαδή, εἰς ὅν, ὡς εἴπομεν, καταλήγει ὁ δρόμος τῆς εἰσόδου. Ὁ περιορίζων τὴν αὐλὴν ἐκ τοῦ ἀντιστοίχου πρὸς τὸ δωμάτιον τοῦτο μέρους χῶρος δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι, ὥστε δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ἂν ὑπῆρχε καὶ ἐκεῖ θύρα δωματίου.

Ἡ *αὐλὴ* ἔχει πλάτος 5 μ. περ. ἀνεσκάφη δὲ μέχρις ἀποστάσεως 3.50 μ. ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ δρόμου πρὸς τὸ ἐσώτερον τοῦ κτιρίου.

Οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων τοῦ οἰκοδομήματος εἶνε ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν σχετικῶς λίθων συνδεδεμένων διὰ πηλοῦ, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐκαλύπτοντο δι' ἐπιχρίσματος.

Κατὰ τὸ βόρειον μέρος τοῦ ξενῶνος τούτου ἀνεσκάφησαν δύο δωμάτια κατέχοντα ὅλον τὸ πλάτος τοῦ κτιρίου ἔχει

δὲ τὸ μὲν ἀνατολικὸν μῆκ. ὑπὲρ τὰ 10.60 μ., τὸ δὲ δυσμικὸν 7.50 καὶ πλάτ. 7.30. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων δωματίων ὑπάρχει τοῖχος πάχ. 0.70, κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ ὁποίου φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχε θύρα, δι᾿ ἧς συνεκοινώνουν τὰ δωμάτια.

Κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ ἀνατολ. δωματίου σῴζεται ἐπὶ τετραγώνου βάσεως εἷς σφόνδυλος κίονος, πιθανὸν δ᾿ εἶνε ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε κίων ὑποβαστάζων τὴν στέγην· ὁ πρὸς τὸ ἐσώτερον τοῦ οἰκοδομήματος νότιος τοῖχος τοῦ δωματίου τούτου δὲν ἀπεκαλύφθη εἰσέτι. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ δυσμικ. δωματίου εὑρίσκεται θύρα πλάτ. 1.80, ἥτις ὅμως εἶχε ἐν ὑστερωτέροις χρόνοις κλεισθῆ διὰ τοίχου. Ἐντὸς τοῦ δωματίου τούτου παρὰ τὸν δυσμ. τοῖχον εὑρέθησαν ἐστρωμέναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἔχουσαι τὰ γράμματα πρὸς τὰ κάτω αἱ ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1905 σελ. 161 κέ. δημοσιευθεῖσαι ἐπιγραφαὶ Λυκαιονικῶν.

Τὰ κατὰ τὸ βόρειον τοῦτο μέρος τοῦ ξενῶνος δωμάτια ἔχουσι τὸ ἔδαφος 1.50 μέτρ. περ. ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους τῶν δυσμικῶν δωματίων τοῦ νοτίου ἄκρου αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὅμως τὸ κεντρικὸν μέρος τοῦ οἰκοδομήματος δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι, δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὁποία ἡ σχέσις τούτων πρὸς ἐκεῖνα, καὶ πῶς συνεκοινώνουν πρὸς ἄλληλα, μόνον δ᾿ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνατολ. τοίχου τοῦ κτιρίου δικαιοῦταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι τὸ βόρειον ἥμισυ περίπου τοῦ ὅλου κτιρίου προσετέθη βραδύτερον. Πλησίον τοῦ βορ. ἄκρου τοῦ ἀνατολικοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου κατέληγεν τὸ πρὸς ἀνάβασιν εἰς τὰ βόρεια δωμάτια ἐκ τοῦ ἱπποδρόμου χρησιμεῦον κεκλιμένον ἐπίπεδον, οὗτινος σῴζεται ἀκόμη ὁ εἷς τῶν τοίχων (εἰκ. 12) ἐκτισμένοι δι᾿ ἐπιμελῶς εἰργασμένων τιτανολίθων.

Κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ξενῶνος ῥέει ὀχετὸς ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς (ἴδε εἰκ. 11) κεκαλυμμένος

διὰ μεγάλων οὐχὶ καλῶς κατειργασμένων τιτανολίθων, εἶνε δ' ὁ χῶρος πρὸ τοῦ ξενῶνος ἐπεστρωμένος ἐπίσης διὰ πλακῶν, ἀλλ' ἄγνωστον μέχρι πόσης ἀποστάσεως, καθόσον μόνον ὀλίγον μέρος (2 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ ξενῶνος) ἀνεσκάφη.

Διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ξενῶνος δὲν παρέσχεν ἡ ἀνασκαφὴ ἀσφαλῆ μαρτύρια, ἐκ τοῦ τρόπου ὅμως τῆς οἰκοδομῆς τῶν τοίχων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς γωνίας βεβαθυσμένων καθέτων ταινιῶν τῶν ἄκρων λίθων δείκνυται ὅτι ᾠκοδομήθη οὗτος πιθανώτατα κατὰ τοὺς περὶ τὸ τέλος τῆς 4 ἑκατονταετηρίδος χρόνους. Φαίνεται δ' ὅτι ἐχρησιμοποιήθη τὸ οἰκοδόμημα ἐν μέρει καὶ εἰς μεταγενεστέρους χριστιανικοὺς χρόνους. Ἐντὸς τοῦ νοτιανατολικοῦ δωματίου εὑρέθη εἷς τάφος ὅμοιος πρὸς τοὺς ἐν τῇ στοᾷ εὑρεθέντας (ἰδ. ἀνωτ. σελ. 188), ὁ δὲ δρόμος τῆς εἰσόδου ἦτο παρὰ τὴν θύραν περίπου τοῦ αὐτοῦ δωματίου κεκλεισμένος δι' ὑστερωτέρου τοίχου ἐκτισμένου κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ σφονδύλων ἀρραβδώτου κίονος.

Ἐκτὸς ὀλίγων ἀσημάντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, σφονδύλων κιόνων, καὶ κακοτέχνων δωρικῶν κιονοκράνων, καὶ πρὸς τούτοις τῶν δύο μνημονευθεισῶν ἤδη ἐπιγραφῶν, μόνον πολλὰ τεμαχια κεραμίδων στέγης εὑρίσκοντο ἐντὸς τοῦ κτιρίου. Ἓν τῶν τεμαχίων εἶχε τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ κατασκευαστοῦ **ΑΠΕΛΛΙΔΑ** καὶ ἕτερον...**ΚΛΕΙΔΑΣΔΑ** διὰ παλαιοτέρων χαρακτήρων.

Καὶ κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀνατολ. ἐξωτερικοῦ τοίχου εὑρέθησαν πλησίον τούτου ὀλίγα λίθινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἀνώφλια θυρῶν, ἀρράβδωτοι κίονες ἀδήλου χρονολογίας, τεμάχια κεραμίδων στέγης, καὶ πλησίον σχεδὸν τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ὀλίγα τεμάχια ἀγγείων, φιαλῶν, ἀρυβάλλων καὶ προχοϊσκῶν μετὰ μέλανος γανώματος, σχη-

μάτων, ἅτινα ἦσαν ἐν χρήσει συνήθως μετὰ τὴν 4 π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Πλησίον τῆς κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν ἀναβάσεως εὑρέθη καὶ ἓν τεμάχιον χαλκῆς ἐπιγραφῆς (εἰκ. 13).

Πρὸ τοῦ μέσου περίπου τοῦ ἀνατολ. τοίχου τοῦ ξενῶνος ἀνευρέθη μικρὰ λιθίνη κλίμαξ, ἥτις εἶνε ἄγνωστον εἰς τί ἐχρησίμευεν καὶ προέρχεται πιθανῶς ἐκ μεταγενεστέρων χρόνων.

Ἡμικυκλικὸν οἰκοδόμημα. Πλησίον τῆς ΝΔ γωνίας τῆς μεγάλης στοᾶς ἀνεκαλύφθη μικρὸν οἰκοδόμημα (μήκ. 6.80, πλάτ. 5.80) ἡμικυκλικὸν ἔσωθεν καὶ ἔχον ἐμπρὸς μικρὰν πρόστασιν μετ' ἰωνικῶν κιόνων (εἰκ. 14 Ζ ἐπὶ τῆς εἰκ. 1), οὗτινος ἡ χρῆσις δὲν καθωρίσθη εἰσέτι. Ὁ ὀπίσθιος αὐτοῦ τοῖχος κεῖται ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ ὀπισθίου τοίχου τῆς στοᾶς, ἀπέχει δ' ὁ ἀνατολ. τοῖχος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀντιστοίχου δυσμ. τῆς στοᾶς, πρὸς ὃν ἔχει παράλληλον διεύθυνσιν 4.60 μ.

Τὸ ἐξωτερικὸν περίγραμμα τοῦ οἰκοδομήματος τούτου εἶνε τετραγωνικόν, ἔχει δ' ἐμπρὸς διπλῆν βαθμίδα προχωροῦσαν καὶ κατὰ τὰς πλαγίας πλευρὰς μέχρις ἀποστάσεως 2.50 περίπου.

Οἱ πλάγιοι τοῖχοι τοῦ κτιρίου σῴζονται ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 2.50, καὶ σύγκεινται κατὰ τὸ κατώτερον μέρος ἐκ μεγάλων τετραγώνων ὀρθοστατῶν ἐκ τιτανολίθου ὕψ. 0.80 καὶ πάχ. 0,45 οἵτινες εἶνε τεθειμένοι ἐπὶ κρηπῖδος ὀλίγον μόνον ὁρατῆς ἐκ μεγάλων πλακῶν τινανολίθου. Ἐπὶ τῶν ὀρθοστατῶν κεῖται μία σειρὰ καλῶς εἰργασμένων ἐπιμήκων ὀρθογωνίων λίθων ἐξεχόντων ὀλίγον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις ὕπερθεν τῶν ὀρθοστατῶν, ἀνωτέρω δὲ τούτων οἱ τοῖχοι εἶνε ἐκτισμένοι διὰ μικροτέρων λίθων (εἰκ. 15) διὰ πηλοῦ συνηρμοσμένων καὶ ἦσαν ἐπικεχρισμένοι, ὡς φαίνεται ἐκ περισωθέντων λειψάνων τοῦ χρίσματος.

Οἱ πλάγιοι οὗτοι τοῖχοι καταλήγουσιν ἐμπρὸς εἰς μαρμαρίνας παραστάδας εἰς ἀπόστασιν 1,85 ἀπὸ τῆς προσθίας βαθμῖδος. Ἐπὶ τῆς προσθίας ταύτης βαθμῖδος ὑπῆρχον πέντε ἰωνικοὶ κίονες, τῶν τεσσάρων δ' ἐκ τούτων σῴζονται εἰσέτι αἱ βάσεις μετὰ μικροῦ μέρους τῶν κιόνων (διάμ. 0,44), οἵτινες ἦσαν, ὡς φαίνεται, μονόλιθοι, ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν θέσει.

Μέχρις ἀποστάσεως 2,90 ἀπὸ τῆς παραστάδος χωροῦσιν οἱ τοῖχοι τοῦ κτιρίου καὶ ἔσωθεν κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, ἀπὸ τοῦ σημείου δὲ τούτου κάμπτονται ὀλίγον ἀποτόμως καὶ σχηματίζουσι τὸ ἡμικύκλιον. Ὁ ὀπίσθιος τοῖχος τοῦ κτιρίου εἶνε ἔξωθεν ἐκ μικροτέρων λίθων ἀτέχνως ἐκτισμένος δὲν ἐφαίνετο δὲ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ μέρος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, διότι καὶ οὗτος ὅπως καὶ ὁ ὀπίσθιος τοῖχος τῆς στοᾶς, ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῶν προπόδων τοῦ ὑπάρχοντος, ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἐκεῖ λόφου.

Ὁ ὀπίσθιος τοῖχος προεκτείνεται μέχρις ἀποστάσεως 1,50 περίπου πρὸς τὴν στοὰν φαίνεται δ' ὅτι ἐχρησίμευεν ἡ προέκτασις αὕτη ὡς ἀνάλημμα τῶν χωμάτων τοῦ ὑπερκειμένου λόφου· τὸ μικρὸν κενόν, ὅπερ ἔμενεν μεταξὺ τοῦ ἄκρου τῆς προεκτάσεως ταύτης τοῦ τοίχου καὶ τῆς στοᾶς εἶνε πεπληρωμένον δι' ἑτέρου ἔτι ἀτεχνοτέρου τοιχίου (ἴδε ἀνωτ. εἰκ. 4). Κατὰ τὴν γωνίαν ἥτις σχηματίζεται διὰ τοῦ τοιχίου τούτου καὶ τοῦ δυσμικοῦ τοίχου τῆς στοᾶς ὑπάρχει μία μεγάλη, στρογγύλη, ὑψηλή, ἀβαθὴς λιθίνη λεκάνη (διάμ. 1,00 ὕψος 0,80 εἰκ. 16). Ὅμοιαι λεκάναι φαίνεται ὅτι εὑρίσκοντο πλείονες εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἱπποδρόμου.

Τὸ ἡμικυκλικὸν οἰκοδόμημα εἶχεν, ὡς φαίνεται, στέγην μετ' ἀετώματος. Τοῦ θριγκοῦ τὸ πρόσθιον μέρος ἦτο ἐκ μαρμάρου, εὑρέθησαν δὲ τὰ ἐπιστύλια (εἰκ. 17-20) ὡς καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ τύμπα-

νον τοῦ ἀετώματος τριγωνικὰ μάρμαρα ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος ἢ πρὸ αὐτοῦ. Ὀλίγα ἐξ αὐτῶν εἶχον κτισθῆ εἰς ὑστερωτέρους χρόνους μετὰ τὴν κατάπτωσιν τοῦ κτιρίου καὶ πρὸ τῆς καταχώσεως αὐτοῦ ἐν γενομένῃ ἐπισκευῇ τοῦ ἀνατολικοῦ αὐτοῦ τοίχου, ἄλλα δ' ἦσαν ὁμοίως ἐκτισμένα εἰς μικρὸν νεώτερον ἐπίσης τοῖχον, ὅστις ἐφέρετο καθέτως ἀπὸ τοῦ ἀνατολ. τοίχου τοῦ ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος πρὸς τὸν δυσμικὸν τοῖχον τῆς στοᾶς. Ἡ ἐργασία τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μελῶν φαίνεται μᾶλλον, ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Καὶ τὸ ἡμικυκλικὸν οἰκοδόμημα ἦτο καθ' ὁλοκληρίαν κεκαλυμμένον, συνίστατο δὲ καὶ αὐτοῦ ἡ ἐπίχωσις ἐκ τῶν λίθων καὶ τῶν χωμάτων τῶν παρασυρθέντων ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου λόφου.

Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου τοῦ κτιρίου τὸ ἔδαφος καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κτιρίου ἔφερε πολλὰ σημεῖα καύσεως, εὑρίσκοντο δ' ἐντὸς αὐτοῦ πλεῖστα τεμάχια κεραμίδων στέγης καὶ ἐλάχιστα, ὅλως ἀσήμαντα, λείψανα χαλκῶν πραγμάτων. Πλησίον τοῦ ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος εὑρέθησαν καὶ αἱ λίθιναι βάσεις δύο χαλκῶν ἀγαλμάτων φυσικοῦ μεγέθους ἄνευ ἐπιγραφῶν, καὶ ἓν τμῆμα μαρμαρίνης στήλης, ἥτις ἔφερε τελείως ἐφθαρμένην ἐπιγραφὴν Λυκαιονικῶν.

Ἡ κρήνη (εἰκ. 21 Η ἐπὶ τῆς εἰκ. 1). Εἰς ἀπόστασιν πεντηκοντάδος μέτρων ἀπὸ τοῦ ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος πρὸς ΒΔ ἐπὶ τῆς βάσεως ἑτέρου λόφου ἀπεκαλύφθη μία κρήνη, ἧς τὸ κατώτερον μέρος σῴζεται ἀρκούντως καλῶς.

Ἐπὶ τοῦ ἐσωτέρου μέρους διβάθμου κρηπῖδος μήκ. 7,00 καὶ πλάτ. 3,75 κατεσκευασμένης ἐκ μεγάλων πλακῶν τιτανολίθου ἵσταται μικρὰ ἐπιμήκης δεξαμενὴ μήκ. 6,25 καὶ πλάτ. 1,80 (ἄνοιγμα 5,70×0,85), εἰς ἣν καταλήγει κατὰ τὸ μέσον ὀχετὸς πλάτ. 0,83 ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ βά-

θους τοῦ ὑπερκειμένου λόφου· ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς προσόψεως τῆς δεξαμενῆς ταύτης ὑπάρχει ὀπὴ πλάτ. 0,19 καὶ ἴσου περίπου ὕψους κατὰ τὴν βάσιν σπηλαιοειδοῦς ἀνοίγματος πλάτ. 0,90 κάτω, καὶ ἴσου περίπου ὕψους γλυφέντος ἐπὶ τῆς ὄψεως δύο ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὴν πρόσοψιν τῆς δεξαμενῆς ἐκ τιτανολίθου ὀρθοστατῶν.

Ὁ ὀπίσθιος τοῖχος τῆς δεξαμενῆς εἶνε ἐκτισμένος κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα, ὁ δὲ πρόσθιος καὶ οἱ πλάγιοι ἀποτελοῦνται ἐκ μεγάλων ὀρθοστατῶν. Οἱ πλάγιοι τοῖχοι τῆς δεξαμενῆς ἐκτείνονται εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν πρὸ τοῦ προσθίου τοίχου σχηματίζοντες οὕτω δύο σκέλη ἀποκλείοντα ἑκατέρωθεν τὴν κρήνην. Εἶνε δ' ἡ δεξαμενὴ ἱδρυμένη ἐπὶ ἰδιαιτέρας βάσεως ἐκ μεγάλων πλακῶν τιτανολίθου, ἥτις ἔχει ὕψος 0,15 περίπου καὶ ἐξέχει ὀλίγον πρὸ τοῦ προσθίου καὶ τῶν πλαγίων τοίχων τῆς δεξαμενῆς. Τοῦ ἐπιχρίσματος, ὅπερ πάντως ἔφερεν ἔσωθεν ἡ κρήνη οὐδὲν ἴχνος σῴζεται. Τὸ ἔδαφος πρὸ τῆς κρήνης μεταξὺ τῶν δύο πλαγίων σκελῶν χωρίζεται εἰς τρία μέρη διὰ ὀρθογωνίων πλακῶν καθέτων ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς κρήνης ὕψους ἴσου πρὸς τὴν βάσιν τῆς δεξαμενῆς.

Ἑκατέρωθεν τῆς κρήνης εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ ὀπισθίου τοίχου τῆς δεξαμενῆς ὑπάρχουσι μικροὶ ἀναλημματικοὶ πολυγωνικοὶ τοῖχοι. Λείψανα τῶν ἀνωτέρω μερῶν τῶν τοίχων τῆς κρήνης δὲν εὑρέθησαν οὐδὲ τῆς στοᾶς, ἥτις θὰ ὑπῆρχε πάντως κατὰ τὸ πρόσθιον μέρος ταύτης, ἴσως δὲ προέρχονται μόνον ἐκ τῆς στέγης τῆς κρήνης ὀλίγα ὀδοντωτὰ γεῖσα ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῶν ὁποίων εἶνε ἀνάγλυπτοι μεγάλαι κεραμίδες στέγης. Καὶ παρὰ τὴν κρήνην εὑρέθησαν πολλὰ τεμάχια πηλίνων κεραμίδων στέγης, ὧν ἓν ἔφερεν κεκολοβωμένην ἐπιγραφὴν τοῦ κατασκευαστοῦ **ΙΣΟΔ**·

Ἐπὶ τοῦ τριγωνικοῦ χώρου μεταξὺ τῆς στοᾶς, τοῦ ξε-

νῶνος καὶ τῆς κρήνης θὰ εὑρίσκεται κεχωσμένος ὑπὸ ἀρκετὰ βαθεῖαν ἐπίχωσιν μετ' ἄλλων μνημείων ὁ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενος παρὰ τὸν ἱππόδρομον ναὸς τοῦ Πανὸς μετ' ἄλσους. Ἐπιμήκης στενὴ τάφρος σκαφεῖσα ἀπὸ τοῦ ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος πρὸς τὴν κρήνην ἔδειξε μόνον, ὅτι ὁ χῶρος ὁλόκληρος εἶνε πλήρης ἐπιχώσεως σωρευθείσης ἐκ τῶν ὑπερκειμένων λόφων, χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ σημεῖόν τι ἀρχαίου μνημείου.

Ἐκ τῶν εὑρεθέντων πλησίον τοῦ ἡμικυκλικοῦ κτιρίου δωρικῶν κιονοκράνων (εἰκ. 22) ἔνια δεικνύουσιν ἐργασίαν ἀρκούντως καλήν, ταῦτα δ' ὑποθέτω, ὅτι προέρχονται ἐκ τοῦ ζητουμένου ναοῦ τοῦ Πανός, ὃν ἐλπίζω ὅτι βραδύτεραι ἀνασκαφαὶ θὰ φέρωσιν ὡρισμένως εἰς φῶς.

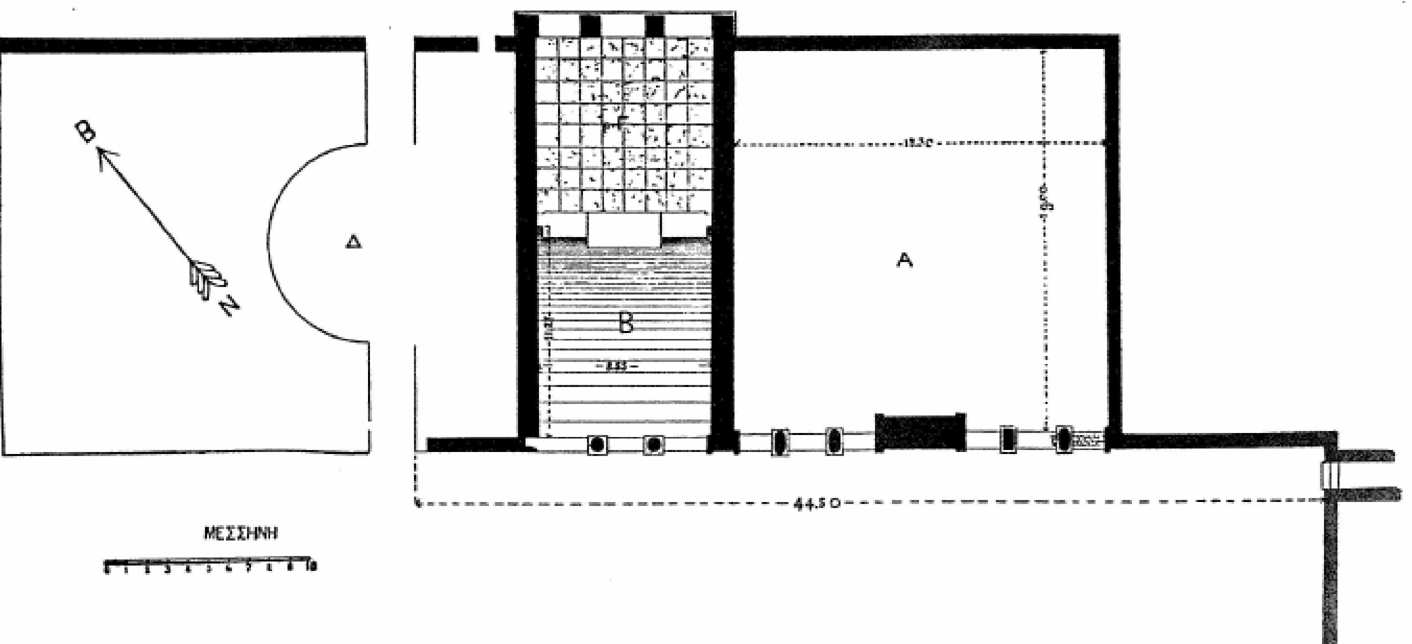
Κ. Κουρουνιώτης

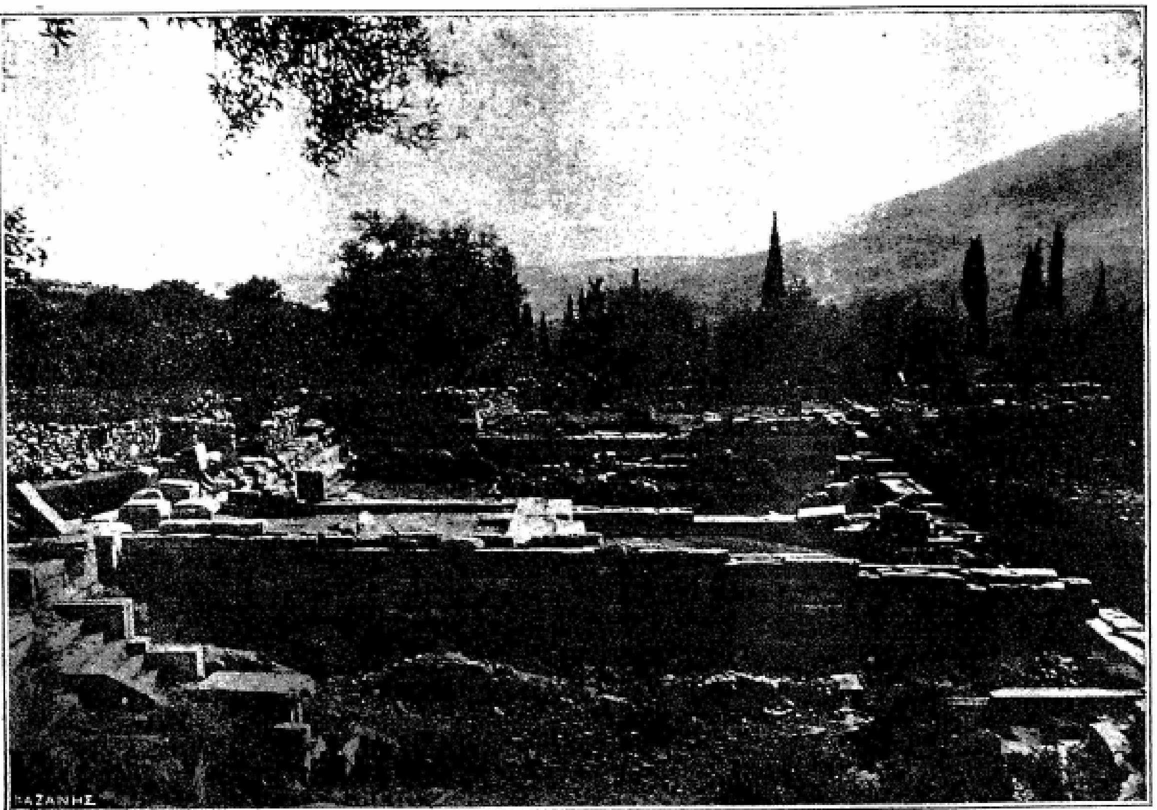
Εἰκ. 1. Στάδιον.

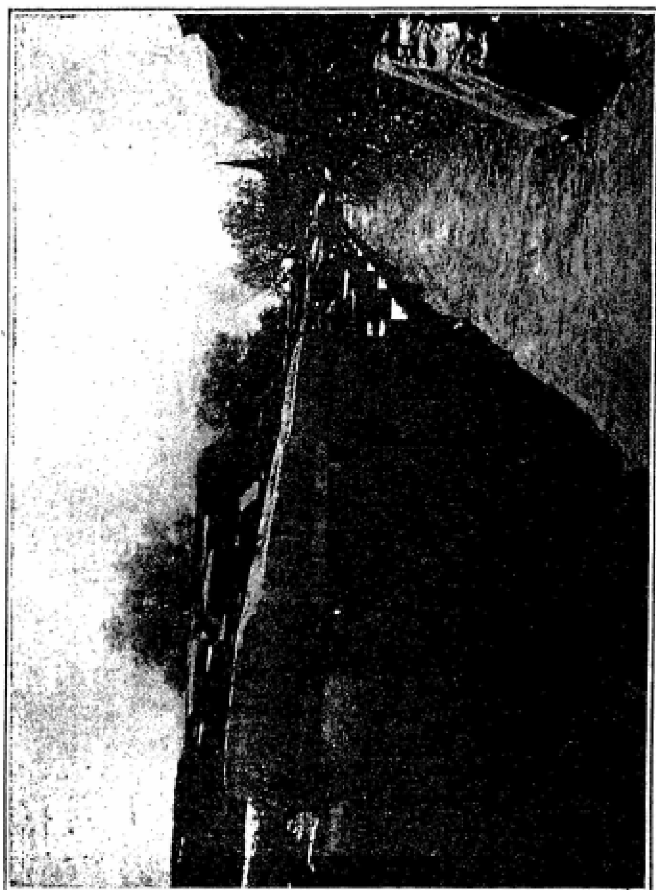
Εἰκ. 2. Συνέδριον. Β καὶ Γ.

Εἰκ. 3. Διάγραμμα Συνεδρίου.

Εἰκ. 4. Ἄποψις Συνεδρίου ἐκ βορρᾶ.

Εἰκ. 5. Συνέδριον. Δυτ. πρόσοψις.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΜΕΣΣΗΝΗ

Ἡ ἐν Μεσσήνῃ ἐφέτος ἐπὶ δίμηνον διαρκέσασα ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως καὶ τῷ Σταδίῳ.

Καὶ τοῦ μὲν Σταδίου (οὗ ἀναπαράστασιν ἰδ. Expédition de Morée πίν. 25—27), ἀπεκαλύφθη τὸ πέρας τοῦ δυτικοῦ σκέλους εἰς μῆκος τριῶν περίπου μέτρων καὶ βάθος πέντε ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τῶν ἑδράνων μέχρι τῆς εὐθυντηρίας τοῦ πρὸς τὸν στίβον τοίχου. Τῆς ἀποκαλυφθείσης ὁλοκλήρου κερκίδος αἱ σειραὶ τῶν ἑδράνων εἶναι ἐν ὅλῳ δέκα τρεῖς, τινὲς μέν, αἱ κατώταται, καλῶς διατηρούμεναι, αἱ δὲ ἄλλαι πολὺ ἐφθαρμέναι. Τῆς μεταξὺ δύο κερκίδων κλίμακος σῴζονται ἀκόμη πέντε βαθμῖδες. Καὶ πλάτος μὲν τῆς κλίμακος εἶναι 0,45· τῶν δὲ ἑδωλίων αἱ διαστάσεις εἶνε ὕψος μὲν 0,39, πλάτος δὲ τοῦ καθίσματος 0,31, τοῦ δὲ μεταξὺ δύο σειρῶν διαστήματος, ἔνθα πατοῦσιν οἱ πόδες, 0,40. Τὰ ἕδρανα αὐτὰ εἶναι ἄλλα μὲν ὁλόλιθα, ἄλλα δὲ ἐκ χωριστῶν πλακῶν. Φαίνεται πιθανώτατον ὅτι τὰ ὁλόλιθα εἶναι τὰ ἀρχαιότερα, τὰ δὲ λοιπὰ νεώτερα, ἐν χρόνοις ἐπισκευῆς ἀντικαταστήσαντα τὰ πρῶτα. Καὶ ὁ πρὸς τὸν δρόμον τὸν περὶ τὸν στίβον τοῖχος, ὁ ἀνέχων τὸ θέατρον, ὕψους 1,65, εἶναι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἐπεσκευασμένος, ἔχων μάλιστα ἐν τῷ ἀνωτάτῳ στρώματι καὶ τεμάχια ἑδράνων ἐνῳκοδομημένα (Πρβλ. εἰκ. 1).

Τὸ δὲ ἄλλο σημεῖον τῆς ἐργασίας, ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, εἶναι ἡ Ἀγορά.

Ἡ κατὰ τὸ 1895 γενομένη ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ κ. Θ. Σοφούλη ἀνασκαφὴ (περὶ ἧς βλ. Πρακτ. 1895 σ. 27) περιέλαβεν ἱκανὸν χῶρον, ἀλλὰ διακοπεῖσα αἰφνιδίως τότε,

μὴ ἐπαναληφθεῖσα δὲ καὶ ἄλλοτέ ποτε ἔκτοτε, δὲν ἠδυνήθη νὰ παράσχῃ τι τετελεσμένον. Ἐκτὸς τοῦ λεγομένου συνεδρίου, ὅπερ ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τότε, ἐκ τῶν ὑπολοίπων οἰκοδομημάτων μόνον αἱ σειραὶ τῶν τοίχων εἶχον, φαίνεται, ἐπιπολαίως ἀνασκαφῆ, οἱ δὲ περιεχόμενοι χῶροι εἶχον κατὰ τὸ πλεῖστον μείνει ἀνεξερεύνητοι. Ἐκ τούτου ἐνόμισα ὀρθὸν νὰ ἀναλάβω τὴν ἐργασίαν ἐκεῖ, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον καὶ τὰ πρότερον ἀποκαλυφθέντα εἶχον κατὰ μέγα μέρος καλυφθῆ ἐντὸς τῶν ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἀνασκαφῆς διαρρευσάντων δέκα τεσσάρων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ διὰ τῶν χειμάρρων εἰσφορηθέντος ἐκεῖ χώματος, οὕτω δὲ μὴ γενομένου ἄλλοτε σχεδίου τινὸς ἢ περιγραφῆς ἐκτενεστέρας, ἦσαν ἀνύπαρκτα διὰ τὴν μελέτην. Ἐν τῇ ἐφετινῇ ἐργασίᾳ ἀπεκαλύφθη ὁλοτελῶς τετράγωνον κτίσμα Α (πρβλ. τὴν γενικὴν ἄποψιν ἐν εἰκ. 3 καὶ τὸ συνημμένον σχεδιογράφημα ἐν εἰκ. 4), οὗ τὰ κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ἑδώλια, ἐφθαρμένα πολύ, διεφαίνοντο. Ἐντὸς τοῦ τετραγώνου τούτου χώρου, διαστάσεων 19,00×18,30, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ 1 $^1/_2$ μέτρον ὑψηλοῦ χώματος εὑρέθησαν λείψανα τοίχων πενιχροῦ μεταγενεστέρου οἰκοδομήματος ἐσχάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὑφισταμένου καὶ ἐν βυζαντιακοῖς χρόνοις (ὧν μαρτύρια νόμισμα χαλκοῦν τοῦ Αὐρηλιανοῦ καὶ λύχνος χριστιανικός), καταστραφέντος δὲ ὑπὸ πυρός, ὡς ἐξάγεται ἐκ πολλῶν λειψάνων συντετηκυίας ὑάλου. Τὸ ὑλικὸν τοῦ οἰκοδομήματος τούτου εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ τετραγώνου πιθανώτατα εἰλημμένον ἢ ἐκ τῶν παρακειμένων ἄλλων ἀρχαίων κτισμάτων, παρέχον δὲ κίονας ἐκ πώρου, γεῖσα ἐκ λίθου, τεμάχιον πωρίνης τριγλύφου ὡς καὶ κιονόκρανον κορινθιακὸν πώρινον, βοηθεῖ πλεῖστον εἰς τὴν ἀναπαράστασιν καὶ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς συστάσεως τοῦ τετραγώνου. Τὸ ἔδαφος ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ πλακῶν,

ὧν δύο-τρεῖς εὑρέθησαν ἔτι κατὰ χώραν. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ τετράγωνον ἐγίνετο ἐκ δυσμῶν καὶ ἦτο διπλῆ. Μεταξὺ τῶν δύο εἰσόδων ὑπάρχει ἀκόμη ὁ τεῖχος. Ἑκάστη δὲ εἴσοδος εἶχε δύο διπλοκίονας πωρίνους μεταξὺ δύο παραστάδων ἐπίσης πωρίνων, ὧν μία ἐστηρίζετο εἰς τὸ πέρας τοῦ διαμέσου τοίχου. Ὁ ἐν χρήσει λίθος εἶναι ὑποκύανος, ἐξαγόμενος ἐπὶ τόπου. Ἐν λεπτομερεστέρᾳ προσεχεῖ περιγραφῇ θὰ παρατεθῇ καὶ λεπτομερὲς σχέδιον τοῦ τε συνόλου καὶ τῶν λεπτομερειῶν, ὧν ἔλαβον πάσας τὰς διαστάσεις.

Μνημονεύω ἐνταῦθα καὶ ἐπιγραφήν, ἣν εὗρον ἐντετειχισμένην ἐν τοῖς μεταγενεστέροις κτίσμασι, καὶ ταύτην δὲ ῥωμαϊκῶν χρόνων *Πόπλι*—|*τὸ βα*—|*κόσιω* — ἤτοι «Πόπλιος....— τὸ βα[λανεῖον;] ἢ τὸ βά[θρον] ᾠκοδόμησεν (ἢ ἐπεσκεύασεν ἢ ἀνήγειρε κττ.)».

Μετὰ ταῦτα ἀνέσκαψα τὸν πρὸς Β. συνεχόμενον τῷ τετραγώνῳ χῶρον (Β) διαστάσεων 11,27×8,55, εὑρέθη δὲ τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἀνωφερὲς καὶ ἀνάγον εἰς ἀνώτερον διαμέρισμα, εἰς ὃ εἰσήρχετό τις διὰ τριπλῆς θύρας, ὡς φαίνεται σαφέστατα ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς τριπλῆς φλιᾶς (2,42×1,35. 3,60×1,75. 2,42 × 1,35) ὑπαρχόντων ἀκόμη τόρμων. Τὴν ἄνοδον ταύτην τοῦ ἐδάφους παρακολουθοῦσι καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ διαμερίσματος, ὧν οἱ λίθινοι δόμοι εἶναι κλιμακηδὸν διατεταγμένοι καὶ ἐξειργασμένοι λαμπρῶς. Καὶ τῆς ἀνωφερείας ταύτης ἡ εἴσοδος ἦτο ἐκ δυσμῶν διὰ μικρᾶς προστάσεως ἐκ δύο λιθίνων κιόνων μεταξὺ δύο πωρίνων παραστάδων ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Εὑρέθησαν δὲ ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ σπόνδυλοι πώρινοι μετὰ ῥαβδώσεων κοίλων ἢ πλήρων, κιονόκρανον κορινθιακὸν ὑστέρων χρόνων, πώρινον, μετὰ τοῦ τυπικοῦ μεταξὺ τῶν φύλλων ἀναφαινομένου Τρίτωνος (;).

Τὸ ἀνώτερον διαμέρισμα Γ, ὅπερ, ὡς μὲ ἐπληροφόρη-

σαν οἱ ἐπιχώριοι, εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ἐν τῇ προτέρᾳ ἀνασκαφῇ, κατεχώσθη δὲ πάλιν ὑπὸ τῶν χειμάρρων καὶ τῆς ἀγρίας βλαστήσεως (εἰς ὕψ. 0,40 ἔφθανε τὸ χῶμα), ἐκαθαρίσθη νῦν πάλιν καὶ ἀπεκαλύφθη τὸ δάπεδον αὐτοῦ ἐπεστρωμένον διὰ μεγάλων τετραγώνων πλακῶν (1,04×1,04), αἵτινες πᾶσαι ἑξήκοντα τέσσαρες τὸν ἀριθμόν, εἰ καὶ οὐχὶ ἀβλαβεῖς, εὑρίσκονται κατὰ χώραν. Τὸ ἀνώτερον τοῦτο διαμέρισμα ἔχει πρὸς βορρᾶν τέσσαρας ὑψηλὰς λιθίνας τετραγωνικὰς βάσεις, ἀρίστης ἀπεργασίας καὶ ἐνδιαφερουσῶν ἀρχιτεκτονικῶν λεπτομερειῶν, αἵτινες, ὡς εἰκάζω, θὰ ἔφερον κίονας τοῦ αὐτοῦ ἴσως ὕψους (αὗται ἔχουσιν ὕψος δύο περίπου μέτρων), (πρβλ. καὶ εἰκ. 2).

Ἔμπροσθεν τοῦ διαμερίσματος τούτου Γ σκάψας εὗρον ἀναθηματικὰς ἢ εἰς τὸν πολιτικὸν βίον ἀναφερομένας ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλα τινὰ ἥττονος λόγου ἄξια.

α΄) Ἐπὶ τμήματος γείσου βάθρου ἀνδριάντος *Κλαύδιος* [*Ἑ*]***λλαδάρχη***[ς τῶν αὐτοκρατ. χρόνων.

β΄) Τεμάχιον ἐπιγραφῆς ἑλλ. χρόνων ἀναφερομένης εἰς τὴν ἐξ ἄλλων ἀνεκδότων ἔτι μεσσηνιακῶν ἐπιγραφῶν γνωστὴν «ὀκτώβολον» εἰσφοράν.

γ΄) Τεμάχιον ψηφίσματος λίαν ἐφθαρμένου, ἴσως δὲ ἐπαινετικοῦ «[στε]φανῶσαι»· καὶ τοῦτο τῶν μετ' Ἀλέξανδρον ἑλλην. χρόνων.

δ΄) Δύο μαρμαρίνας λεοντοκεφαλὰς ὑδρορρόης, καλῆς τέχνης.

ε΄) Κεφαλὴν μικρὰν γυναικὸς μαρμαρίνην, οὐχὶ καλῶς διατηρουμένην, χρόνων δὲ τῆς ἐκπνεούσης μετ' Ἀλέξανδρον περιόδου.

Διὰ τῆς πρὸ τοῦ Γ σκαφῆς ταύτης ἠδυνήθην νὰ μετρήσω ἀκριβῶς καὶ τὴν θεμελίωσιν, ἥτις εἶναι ἐκ πώρου.

Τὸ παρακείμενον τῷ Γ θεατροειδὲς Συνέδριον Δ καλυφθὲν ἐν μέρει πάλιν ὑπὸ χωμάτων κάτω, ἔνθα εἶχε προτε-

ρον ἀνασκαφῇ, δὲν ἐπεχείρησα νὰ ἐρευνήσω ἐφέτος δι' ἔλλειψιν χρημάτων καὶ χρόνου.

Πάντα τὰ κτίσματα ταῦτα, ἅτινα ἐν μεγάλῃ συντομίᾳ ἐπραγματεύθην ἐν τῇ συνοπτικῇ ταύτῃ ἐκθέσει, ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα, οὗ εἶναι διαμερίσματα. Τὸ θεατροειδὲς μόνον τμῆμα καλεῖται συνήθως κατά τινα εὑρεθεῖσαν ἐκεῖ ἐπιγραφὴν (Πρακτικὰ 1895) Συνέδριον, ἀλλ' εἶναι πιθανώτατον ὅτι εἰς τὸ Συνέδριον ἤτοι τὸ Βουλευτήριον ἀνήκουσι καὶ τὰ ἄλλα διαμερίσματα, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος.

Τοῦ μεγάλου τούτου κτίσματος ἡ πρὸς Δ. πλευρά, ἐξ ἧς αἱ εἴσοδοι, ἔχει περίπου 55 μ. μῆκος (εἰκ.5), εἶναι δὲ τὸ ὅλον μνημεῖον ἀρχιτεκτονικὸν καλῆς ἐποχῆς καὶ παρέχει πολλὰς ἀναλογίας ἀρχιτεκτονικῆς ἐξεργασίας πρὸς ἄλλα μνημεῖα τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐξερευνηθεισῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς αὐτῆς λεγομένης «ἑλληνιστικῆς» περιόδου. Θεατροειδὲς δέ τι οἰκοδόμημα συγγενοῦς χρήσεως τῇ ἐν Μεσσήνῃ, ἀνεῦρε νεωστὶ ὁ Orsi παρὰ τὰς Συρακούσας, πρόκειται δὲ νὰ ἐκδώσῃ προσεχῶς. Οὕτως εὐρύνεται ἔτι μᾶλλον ὁ κύκλος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τέχνης ἰδίᾳ, ἐν ᾗ εἶναι νοητὰ καὶ τὰ ἐν Μεσσήνῃ μνημεῖα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΥΒΟΙΑ[1]

Κατὰ πρῶτον διηρευνήσαμεν τὸ παρὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Στενὴν σῳζόμενον οἰκοδόμημα, ὅπερ κοινῶς λέγεται *ἅγιοι*, ἕνεκα ναοῦ Χριστιανικοῦ κάτωθεν αὐτοῦ ἐκτισμένου, ὡς ἠδυνήθημεν νὰ πεισθῶμεν ἐξ ὀλίγων λειψάνων ἐχόντων τοιχογραφίας. Τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, ὅπερ πιθανῶς ἦτο ναός, σῴζεται ἡ μεσημβρινὴ πλευρὰ ἐκ λίθων ἀπεργοπροσώπων καὶ οὐχὶ πάντων τετραγώνων ἔχουσα μῆκος μ. 25. Τῆς βορείας πλευρᾶς σῴζονται μόνον μέτρα 7,60, ἡ δὲ ἀνατολικὴ πᾶσα εἶνε κατεστραμμένη ὑπὸ παραρρέοντος χειμάρρου. Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ἦτο ἐπεστρωμένον πλαξὶ τετραγώνοις, ἃς οἱ ἐγχώριοι οἰκοδομοῦντες ἀφῄρουν κατασκευάζοντες ἐξ αὐτῶν γωνιαίους λίθους. Ἐν τῇ ἐρεύνῃ, ἣν ἐποιησάμεθα εὕρομεν καὶ ἡμεῖς ἕνα λίθον στρώσεως. Ἐν τῇ προσόψει, ἔνθα κάτωθεν βράχου φυσικοῦ ῥέει κάλλιστον ψυχρὸν ὕδωρ, ἐν δεξιᾷ τῷ ὁρῶντι παρετηρήσαμεν ὅτι ὁ βράχος ἔχει ἐπίτηδες λεανθῇ εἰς ὕψ. 0,40 καὶ πλάτος 0,55, ἵνα χαραχθῶσι γράμματα. Μετὰ πολλῆς δυσκολίας, διότι ὁ λίθος κατέστη τραχύτατος, ἀνέγνωμεν τὰ γράμματα

ΑΠΟΛΛ
Ο

ἐξ οὗ εἰκάζομεν, ὅτι τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερὸς ἦτο ὁ ναός.

Κατόπιν ἀνεσκάψαμεν τύμβον οὐχὶ μέγαν παρὰ τὴν κώμην *Μαυρόπουλον*. Ἀτυχῶς ὁ τύμβος οὗτος πρὸ πολλοῦ εἶχε συληθῇ. Διερχόμενοι, ἵνα πορευθῶμεν εἰς Μαυρόπουλον, εἴδομεν ἐπὶ βράχου, ὅστις καλεῖται *Κοτρῶνι Μαυροπουλέϊκο* καὶ εἶνε λίαν τραχὺς καὶ ἀνώμαλος, φρούριον ἔχον τὴν εἴσοδον πρὸς βορρᾶν καὶ πεποιημένον λίθοις ἀργοῖς,

οὗ μέγα μέρος ἔχει καταπέσει. Ἀντικρὺ τούτου ἐν δεξιᾷ κεῖται ἕτερος βράχος χωριζόμενος ἀπ' αὐτοῦ διὰ χαράδρας ἔχων τὴν ἐπιφάνειαν ὁμαλὴν καὶ διὰ τοῦτο *Ταμαλὰ* (= τὰ ὁμαλὰ) καλούμενος. Ἐπ αὐτοῦ ὑπῆρχε συνοικισμός, ὡς δεικνύουσι λείψανα οὐκ ὀλίγα οἰκημάτων, κεράμων καὶ ἀγγείων. Ἐνταῦθα πολὺ πιθανῶς ὑπῆρχεν συνοικισμὸς ἄξιος λόγου τῶν Διακριέων τῆς Εὐβοίας καὶ ἡ πόλις *Διακρία*.

Μετὰ ταῦτα ἀπήλθομεν εἰς Ἀλιβέριον, ἔνθα παρὰ τὸ *Λειβάδι* διηρευνήσαμεν τάφον ἀνεῳγμένον τετράγωνον τεσσάρων μέτρων μήκους καὶ πλάτους. Ἦτο κεκαλυμμένος διὰ μεγάλων πλακῶν. Ἔκ τινων συντριμμάτων ἀγγείων καὶ ἐκ σπονδυλίου πηλίνου εἰκάζομεν, ὅτι ὁ τάφος οὗτος ἀνῆκεν εἰς τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους. Κατόπιν ἐν θέσει *Ἀσμίλακι* ἀνεῴξαμεν πέντε τάφους, ὧν δύο παίδων· ἦσαν ἐκ κεράμων τετραγώνων κλειδωτῶν. -Ἐντὸς αὐτῶν εὑρέθησαν 1) κύπελλον ἄμφωτον μέλαν 2) φιάλη ἄμφωτος μετὰ καλύμματος ἐρυθρὰ 3) δύο ὑδροχόαι μικραὶ ὕψ. 0,14 μέλαιναι 4) ὑδροχόη μέλαινα ὕψ. 0,12 5) δύο φιάλαι ἄμφωτοι μέλαιναι καὶ ἄλλη ὁμοία μικρὰ 6) δύο φιάλαι ἄνευ ὤτων, ὧν ἡ μὲν μέλαινα ἡ δὲ ἐρυθρὰ 7) ἐννέα μικρὰ ἀγγεῖα διαφόρου μεγέθους, ὧν δύο φέρουσι κόσμημά τι, ἀνθέμιον, δύο δὲ ῥαβδώσεις καθέτους.

Κατόπιν ἀπήλθομεν εἰς Δύστον. Ἐνταῦθα ἀνεσκάψαμεν δύο τύμβους, ὧν ὁ εἷς ἦτο μέγας, ὁ δ' ἕτερος μικρότερος, Ὁ μέγας εἶχε διάμετρον μέτρων τριάκοντα, ὕψος δὲ μ. 6. ὁ δ' ἕτερος εἶχε διάμετρον μ. 10 ὕψ. δὲ 2. Ἀμφότεροι εἶχον πρὸ πολλοῦ συληθῆ. Ἄξιος μνείας εἶνε ὁ τρόπος τῆς συλήσεως τοῦ μείζονος. Ὁ τύμβος ἦτο κατεσκευασμένος ἐκ στρωμάτων χώματος ἐρυθροῦ, ὅπερ ἐτίθετο μεταξὺ παχέος στρώμματος ἄμμου ποταμίας, ἵνα συγκρατῇ αὐτήν. Πρὸς τὸ ΒΑ μέρος τοῦ τύμβου οἱ συλήσαντες τοὺς ἐν τῷ κέντρῳ δύο τάφους ἀνέῳξαν φρέαρ στρογγύλον εἰς βάθος

μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἔνθα ἦσαν οἱ τάφοι. Κατόπιν κατεσκεύασαν ὑπόνομον ἔχουσαν διεύθυνσιν πρὸς τὸ κέντρον, ὅπου εὗρον τοὺς τάφους. Καὶ πρῶτον μὲν συνήντησαν τὸν α΄ τάφον. Ἦτο λάρναξ μαρμαρίνη, ἧς διὰ μοχλῶν ἔθραυσαν τὴν ΒΑ πλευράν. Ἐπειδὴ δὲ καθήραντες τὸν τάφον παρετήρησαν πρὸς Δ ἑτέραν λάρνακα, ἔθραυσαν καὶ ταύτης τὴν Α πλευράν, δι' ἧς εἰσελθόντες ἐσύλησαν καὶ τοῦτον. Τὰ ὀστᾶ πάντα εὕρομεν σεσωρευμένα ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ α΄ τάφου. Τὰ τεμάχια τῆς πρώτης λάρνακος εὕρομεν εἰς τὸ βάθος τοῦ φρέατος μετά τινων ὀστῶν βοός. Τὸ κατασκευασθὲν τοῦτο φρέαρ ἐκάλυψαν διὰ τοῦ ἰδίου χώματος, ὅπερ εἶχον ἐξαγάγει. Ἐν ᾧ λοιπὸν πανταχοῦ τοῦ τύμβου τὰ στρώματα τῶν χωμάτων ἦσαν κανονικώτατα, ἐνταῦθα ἦσαν τεταραγμένα, διότι τὸ χῶμα καὶ ἡ ἄμμος ἦσαν ἀνάμικτα. Ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῆς ὑπονόμου, ἥτις ἐσῴζετο, ἐνοήσαμεν τὸν τρόπον τῆς συλήσεως. Ἐν τῇ Μ πλευρᾷ τοῦ αὐτοῦ τύμβου εὕρομεν δύο ἄλλους τάφους ἐν λάρναξιν, ὧν ἐν τῇ ἑτέρᾳ ὑπῆρχεν ἀγγεῖον μέγα, πιθοειδὴς κάλπη μέλαινα, φέρουσα περὶ τὰ χείλη κοσμήματα, ὕψ. 0,48, διαμέτρου ἐν τοῖς χείλεσι 0,17, ἄμφωτος μετὰ λαβῆς, ἧς τὸ μὲν τῶν ἄκρων ἦτο κεκολλημένον εἰς τὴν γαστέρα, τὸ δ' ἕτερον ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ. Ἐντὸς αὐτῆς ὑπῆρχον ὀστᾶ παιδὸς ἡμίκαυστα. Ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μικροτέρῳ τύμβῳ τῷ παρὰ τὰ *μανδριὰ* οὐδὲν ἄλλο εὕρομεν ἢ στήλην ὕψ. 6,8 μ. πλ. 0,57 π. χ. 0,13, ἐφ' ἧς ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ ταφέντος, ὅστις ἐκαλεῖτο **ΑΚΑΜΑΣ ΟΡΘΑΓΟΡΟΥ**.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΝΑΞΩ[1]

Μετὰ βραχεῖαν παρὰ τὴν κώμην *Μέλανες* σκαφὴν μικρᾶς συστάδος προμυκηναϊκῶν τάφων, ἐν οἷς εὑρέθησαν μικραί τινες πήλιναι πυξίδες τὸ πλεῖστον ἄκοσμοι, ἐπελήφθημεν τῆς σκαφῆς τῆς ἐν τῇ περιοχῇ Πολιχνίου πρὸς Δ τῆς νήσου παραλίας προϊστορικῆς ἀκροπόλεως «Καστράκι».

Ἡ σκαφὴ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης, καταστρεφομένης ὁσημέραι ὑπό τε τῶν κυμάτων καὶ τῶν περιοίκων, στερουμένων ἄλλης προχείρου οἰκοδομικῆς ὕλης, ἐπεβάλλετο μάλιστα διὰ τὸ ὅλως ἀμιγὲς τῶν αὐτόθι λειψάνων πρὸς μεταγενέστερα.

Ὀρύγματα ἐπὶ τοῦ αὐτόθι λοφίσκου μόλις 5 μέτρα ὑψουμένου ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἔχοντος δὲ βάσιν σεσαθρωμένον γρανίτην, ἤγαγον εἰς φῶς οἰκοδόμημα ἐκ δύο κυρίων χωρισμάτων ἀποτελούμενον, προασπιζόμενον δὲ πρὸς Δ μὲν ὑπὸ εὐρέος ὀχυρώματος, ὑψουμένου εὐθὺς ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, πρὸς Ν δὲ ὑπὸ τείχους πάχους 1 περίπου μέτρου σῳζομένου δὲ εἰς ἔκτασιν 13 περίπου μέτρων καὶ ὕψ. 2 περίπου μέτρων.

Οἱ σῳζόμενοι τοῖχοί εἰσιν ᾠκοδομημένοι οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ βράχου, οἱ δὲ ἐπὶ εὐρέων θεμελίων, δι' ἀργῶν λίθων μικρῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, συνδεδεμένων διὰ πηλοῦ, ἄνευ τινὸς ἐπιχρίσματος· τινὲς δὲ τούτων εἰσὶ τοσοῦτον κανονικοί, ὥστε προφανῶς ἐκτίσθησαν διὰ στάθμης καὶ νήματος πρὸς εὐθυωρίαν.

Ἐκ τῶν χωρισμάτων τοῦ ἀνασκαφέντος οἰκοδομήματος ἐν μὲν τῷ μείζονι (μῆκ. 5,30, πλ. 1,15—1,40) εὑρέθησαν κυρίως πίθοι εἰς τεμάχια (τινὲς κατὰ χώραν)· κάτωθι δὲ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου αὐτοῦ μετὰ χαλίκων πλῆθος

τεμαχίων ποικίλων ἀγγείων καὶ ὀστῶν κατοικιδίων ζῴων, χρησιμευσάντων πρὸς πλήρωσιν καὶ ἰσοπέδωσιν τοῦ αὐτόθι κεκλιμένου ἐδάφους (*) ἐν δὲ τῷ ἐλάσσονι (μῆκ. 5,20, πλ. 0,40) κατ' ἐπιπολὴν μὲν τεθραυσμένα ἐπίσης πίθοι καὶ μαγειρικὰ σκεύη· κατὰ βάθος δὲ οἷον ἐν τῇ γῇ κεχωσμένα πίθοι καὶ ἄλλα πήλινα εἰς τεμάχια. Τῶν πηλίνων εὑρημάτων τινά εἰσι πρωτοφανῆ.

Λίθινα εὑρήματα ὀλίγα ἐγένοντο (πλὴν λεπίδων καὶ ἄλλων τεμαχίων ὀψιανοῦ, ἰγδία ἄτεχνα ἐκ μαρμάρου, τριπτήριον, πλαστήριον (;), τεμάχια ἀγγείων καὶ δύο γυναικείων εἰδωλίων), μετάλλινα δὲ ἐλάχιστα εὐτελέστατα χαλκᾶ (κρίκος μικρός, τεμάχιον καρφίδος καὶ μολύβδιναι συνδέσεις διερρωγότων πηλίνων ἀγγείων).

Ἐκ τῶν εὑρεθέντων πᾶν ὅ τι ἦν ἐφικτὸν συνελέξαμεν, φροντίσαντες μάλιστα διὰ τὰ ἧττον ἐλλιπῆ ἀγγεῖα· κατεθέσαμεν δὲ τὸ πλεῖστον τούτων καὶ ἰδίᾳ τὰ τεμάχια τῶν μειζόνων ἀγγείων εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει Νάξου ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν ἐντὸς εἴκοσι δύο κιβωτίων· τὰ δὲ τεμάχια τῶν ἐλασσόνων ἀγγείων εἰς τὸ ἐνταῦθα Κεντρικὸν μουσεῖον.

Τῆς σκαφῆς ταύτης, ἧς ἡ σπουδαιότης ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ἅμα εὕρεσιν ἐπὶ τόπου ποικιλωτάτων ἀγγείων τῶν προμυκηναϊκῶν χρόνων, ἄνευ ἀναμίξεως πρὸς λείψανα μεταγενέστερα, ἡ συνέχισις ἐνδείκνυται ἐν χρόνῳ προσήκοντι.

(*) Μεταξὺ τῶν πηλίνων μνημονευτέον τεμάχιον εἰδωλίου ἀτέχνου (μετ' ἀποκεκρουμένης τῆς κεφαλῆς), οἷον ἐκ πηλοῦ πρῶτον νῦν ἀπαντᾷ εἰς τὰς Κυκλάδας. Ἐν νεωτέροις χρόνοις ἀπαντῶσιν ἐν Νάξῳ ὡς κτερίσματα πήλινα γυναικεῖα εἰδώλια γυμνὰ μετὰ κεκαμμένων τῶν κνημῶν καὶ προκλινῶν τῶν ἄκρων ποδῶν, πεποιημένα προφανῶς πρὸς ὑπτίαν κατάκλισιν, ὅπως τὰ προϊστορικὰ μαρμάρινα εἰδώλια καὶ παριστῶντα πιθανῶς τὴν αὐτὴν ἣν καὶ ἐκεῖνα θεάν. Δύο τοιαῦτα εἰδώλια εὕρομεν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν τάφῳ ναξιακῷ τυχαίως ἡνωμένα διὰ γῆς, οὗ ἕνεκα πρὸ τοῦ καθαρμοῦ αὐτῶν ἐφάνησαν ὡς ἀποτελοῦντα σύμπλεγμα. Ἰδὲ Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1908, σ. 114).

ΚΛΩΝ ΣΤΕΦΑΝΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝ ΜΕΤΕΩΡΟΙΣ

Α΄.

ΤΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΝ ΠΡΩΤΑΤΟΝ

Μακρὰν τοῦ Μυστρᾶ καὶ τοῦ Γεραχίου, εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο δάσος βράχων, τῶν ἀποκληθέντων «μετεώρων», ἀληθῶν κυκλωπείων *στύλων* [1]), συνεκροτεῖτο, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν Παλαιολόγων, μοναστικὸς συνοικισμός, καταστὰς κέντρον γραμμάτων καὶ τέχνης ἀξιόλογον τῆς Βορείας Θεσσαλίας καὶ καταλιπὼν εἰς ἡμᾶς μνημεῖα ἀξιοσπούδαστα τῆς βυζαντινῆς τέχνης.

Ἡ ἀληθὴς αὕτη μοναστικὴ «λιθόπολις», — τὸ μέσον ὕψος τῶν βράχων ἀπὸ τῆς κοιλάδος φθάνει τὰ 300 μ.— ἠγέρθη ἐν μέσῳ χώρας ὀρεινῆς καὶ ἀγρίας μεγαλοπρεπείας εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ, περιλαμβανομένης μεταξὺ τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου καὶ τῶν ὀρέων τοῦ Λάκμου, τῆς Τύμφης καὶ τῶν Καμβουνίων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἤκμαζον τὴν ἀρχαιότητα αἱ πόλεις τῶν Γόμφων, τῆς Φαλορίας, τῆς Ἑστιαιώτιδος, τῆς Τρίκκης.

Ὑπὸ τὰ Μετέωρα ἀκριβῶς, κατέχον τὴν θέσιν, ὅπου τὸ σημερινὸν Καστράκι, ἦτο τὸ ἀρχαῖον Αἰγίνιον, τοῦ ὁποίου, μέχρι τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος διετηρεῖτο τὸ παλαιὸν φρού-

1) «Λίθοι ὑψίκομοι καὶ εὐμεγέθεις ἀπὸ κτίσεως κόσμου οὕτω παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ἱδρυθέντες», λέγει τὸ συναξάριον τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Μετεωρίτου.

ριον, πλησιέστατα δέ, εἰς τὴν σημερινὴν Καλαμπάκαν, ἔκειτο ἡ μεσαιωνικὴ πόλις τῶν Σταγῶν τῆς ἐπισκοπικῆς ἐπαρχίας Τρίκκης Σταγῶν [1].

Εἰς τοὺς ἀπορρῶγας *μετεώρους* τούτους *λίθους*, ἐκ μεγάλων προκατακλυσμιαίων ποταμῶν τῆς ἐποχῆς τῆς διαμορφώσεως τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου πιθανώτατα σχηματισθέντας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀδύνατον νὰ πατήσῃ πούς ἀνθρώπου, ἀνηγέρθησαν μοναὶ καὶ ἡσυχαστήρια δι' ἐπιμόνου ἐργασίας κατὰ βαθμίδας ἐν τοῖς βράχοις καθηλώσεως σιδηρῶν «πάλων». Αἱ πλεῖσται τῶν μονῶν ἀκολουθοῦσιν αὐτὸ τὸ περίγραμμα τοῦ βράχου, ὁ μόνος δ' εὐρὺς εἶναι ὁ τῆς μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως, τοῦ κατ' ἐξοχὴν Μετεώρου, ὁ *πλατὺς λίθος* ἀποκληθείς. Ἄλλοι ναοὶ κατεσκευάσθησαν ἐν αὐτοῖς τοῖς φυσικοῖς σπηλαίοις τῶν βράχων, ὡς ὁ τῆς Μ. τῆς Ὑπαπαντῆς, ἄλλοι ἐλαξεύθησαν ἐν τοῖς βράχοις, ὡς ὁ ἕτερος τῶν ναῶν τῆς Μ. τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ ἀνάβασις γίνεται διὰ κρεμαστῶν στενῶν γεφυρῶν, εἴτε εἰς τοῦ βράχου τὰς πτυχὰς προσηρμοσμένων, ἐν χρόνοις παλαιοτέροις διὰ τοῦ «ἀναβάτου», ἐν δικτυωτῷ καλουμένῳ «βρυζονίῳ», καὶ διὰ ξυλίνης ἀρθρωτῆς κλίμακος, ἥτις καὶ ἀνασύρεται τὴν νύκτα, καὶ οὕτως αἱ μοναὶ τῶν Μετεώρων καθίστανται ἀληθῶς «ἀπάτητοι». Ἐκ τούτου καὶ τὰ μάλιστα ἀξιοπαρατήρητος βίος μονα-

1) «Αἰγίνιον δὲ Τυμφαίων ὅμορον Αἰθικίᾳ καὶ Τρίκκῃ», λέγει ὁ Στράβων (Ζ, 9). Ἀναφέρεται δὲ τὸ Αἰγίνιον ἰδίως ἐπὶ τῶν πολέμων τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου (198 π. Χ.), «locum...prope inexpugnabilem» (Τίτος Λίβιος, XXXII, 15,—ὅτι παρὰ τὴν Τρίκκην, XXXVI, 13,—καταστρέφεται ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τὸ 167 π. Χ., XLIV, 46).—Ὁ Lolling Αἰγίνιον λέγει τοὺς Σταγούς (Geographie, ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις Iwan—Müller, σ. 151 ἑξ.), ἐπίσης καὶ οἱ Heuzey—Daumet (Macédoine, σ. 452 ἑξ.). Ἀληθέστερον ὅμως νομίζω τὸν Πορφύριον Οὐσπένσκην (Περιήγησις εἰς Θεσσαλίαν, σελ. 235, 244, 452) θεωροῦντα ὡς Αἰγίνιον τὸ σημερινὸν χωρίον Καστράκι, ἀπὸ Καλαμπάκας πρὸς τὰ Μετέωρα, ὅπου ὑπῆρχε κάστρον διατηρούμενον μέχρι τοῦ 1362, ἥδρευε δ' ἐν αὐτῷ διοικητὴς καλούμενος ἡ κεφαλή.

στικός, κατὰ συνέπειαν καὶ τέχνη, ἀνεπτύχθη ἐπὶ τῶν ἐρήμων ἐκείνων βράχων.

Οἱ *μετέωροι λίθοι* παρέσχον βεβαίως καὶ πολὺ πρὸ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, πρὸ τῆς συμπήξεως τῆς μοναστικῆς πολιτείας τῶν Μετεώρων, καταλληλότατα ἀσκητήρια καὶ ἀναχωρητήρια,—ἡ κατὰ τὰς πέτρας ἐκείνας *σκήτη* ὑπῆρχε, φαίνεται, ἀπὸ τῆς πρώτης χριστιανικῆς χιλιετηρίδος. Τὴν Θεσσαλίαν πολὺ ἐνωρίς, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ΄ αἰῶνος, ἐφώτισεν ἡ αὐγὴ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Ἐκκλησίας Σωκράτους (Ε΄ ἑκ.), ὑπῆρξεν ὁ γνωστὸς διὰ τὸ χαριέστατον μυθιστόρημά του, τὰ *Αἰθιοπικά*, Ἡλιόδωρος, ὁ πρῶτος τῶν χριστιανῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ΄ αἰῶνος γράψας *ἐρωτικὴν ἱστορίαν*.

Ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τῆς ΙΑ΄ ἑκ. δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, ὅτι εἰς τοὺς παρὰ τοὺς Σταγοὺς βράχους καὶ σπήλαια κατέφευγον ἀναχωρηταί, ὄχι ναούς, ἀλλ᾽ ἁπλᾶς *κέλλας*, ἴσως καὶ παρεκλήσια, «προσευχάδια» κατασκευάζοντες. Οὕτως οἱ ἀσκηταὶ ἤτοι λαυρῖται οὗτοι συνέστησαν τὴν *Σκήτην*, εἰς κοινὸν ναὸν ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, ὅπως δοξάσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Θεόν, συνερχόμενοι, εἰς τὸ *Κυριακόν*, — οὕτω καὶ σήμερον ἀπὸ παμπαλαίων χρόνων οἱ οἱ ἀσκηταὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, οὕτω καὶ τὸν Ι΄ αἰῶνα οἱ τοῦ ἐν σπηλαίοις μοναστικοῦ συνοικισμοῦ τῆς Καππαδοκίας [1]). Τὸ Κυριακὸν τοῦτο ἦτο ἐπὶ τῆς πέτρας, ἤτοι τοῦ *στύλου* τῆς Δούπιανης, ὅπου «ἔκπαλαι» ὑπῆρχε ναὸς «γεγλυμμένος» τῶν Ταξιαρχῶν, κατόπιν δ᾽ ἠγέρθη ὁ εἰς τὸ

1) Ἐν Ἁγ. Ὄρει, Brockhaus, Athos—Klöster, σ. 31,245. Περὶ τῶν ἀθωνιτικῶν σκητῶν, αὐτ. σ. 3,11,244.—Περὶ τοῦ μοναστικοῦ ἐν σπηλαίοις συνοικισμοῦ τῆς Καππαδοκίας, Rott, Kleinasiatische Denkmäler, σ. 81 ἑξ. —τὸ Κυριακὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Gœreme, αὐτ. σ. 225.

ὄνομα τῆς Θεοτόκου τιμώμενος ναός, καὶ ἐκ τούτου, ὡς καὶ ἡ μονή, τῆς Θεοτόκου τῆς Δούπιανης ἀποκαλούμενος. Τὸν ἀσκητικὸν τοῦτον συνοικισμὸν ἐκυβέρνα ὁ *Πρῶτος τῆς Σκήτεως Σταγῶν*, ὅμοιος πρὸς τὸν ἁγιορειτικὸν Πρῶτον, τοῦ ὁποίου τὸ *μονύδριον*, ἤτοι ἡ μικρὰ ἀσκητικὴ μονή, ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν [1]. Ἰδίως ὅμως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἡ Σκήτη τῶν Σταγῶν, «παλαιγενῆ δικαιώματα παρὰ τῶν Σέρβων βασιλέων εὐεργετηθεῖσα» [2], ὠργανώθη ὁμοσπονδιακῶς, ἔχουσα τὸν Πρῶτον «ἀνερχόμενον *μετὰ βακτηρίας* εἰς ἅπαντα τὰ μονύδρια τοῦ τε Μετεώρου καὶ ὅλης τῆς Σκήτεως, *διέποντα αὐτὰ καὶ διατάσσοντα*».

Ἡ δ' ἀρχὴ τῆς ὀργανώσεως ἐγένετο τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὅτε τὸ 1320 ἢ 1324 συνίστων ἐν τῷ *στύλῳ* τῆς Δούπιανης μικρὰν μοναχικὴν κοινότητα ἡσυχασταὶ ἐξ Ἄθωνος, ὁ Γρηγόριος μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἀθανασίου. Μετά τινα ἔτη, περὶ τὸ 1334, ὁ Ἀθανάσιος μετὰ τοῦ φίλου του Βαρλαὰμ ἀνῆλθον εἰς τὰς ὑπερκειμένας τῆς Δούπιανης ὑψηλὰς γειτονικὰς πέτρας, οἱ πρῶτοι *στυλῖται* τῶν Μετεώρων ἀναδειχθέντες. Καὶ οὕτως, ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος τὴν ἐν τοῖς βράχοις τῶν Μετεώρων ἀσκητικὴν πρωτογενῆ πολιτείαν τῶν σπηλαιωτῶν καὶ κελλιωτῶν, τὴν ἀποτελοῦσαν τὸν ἁπλούστερον παλαιὸν τύπον τοῦ μοναστικοῦ βίου,

1) Ἡ ἐξάρτησις τῆς Σκήτεως Σταγῶν ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς μαρτυρεῖται διὰ τῶν χρυσοβούλλων τῶν αὐτοκρατόρων Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου καὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1076—1118), προσέτι καὶ τοῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (1163). Ἡ μονὴ λοιπὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Δούπιανης ὑπῆρχε τὸν ΙΔ' αἰῶνα.—Ὁ ἐπισκοπικὸς ναὸς τῆς Καλαμπάκας ἀνηγέρθη τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (1143—1180), ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ τοίχου αὐτοῦ ἀντιγεγραμμένου σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου (πρβ. **Πορφύριον**, σ. 230,240,363).

2) Κατὰ τὰ δύο πρῶτα «τῆς βασιλείας» τοῦ Συμεὼν **Προστάγματα** (ἐκδ. ὑπὸ **Πορφυρίου**, τὸ πρόσταγμα τοῦ 1358 ἐν σ. 446—7, τὸ πρόσταγμα τοῦ 1362 ἐν σ. 449—452).

ὁποῖον καὶ σήμερον βλέπομεν παρὰ τὴν τελειοτέραν μοναστικὴν κοινωνίαν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει, ὁποῖον ἰδίως διὰ τὴν Σκήτην τῶν Μετεώρων δυνάμεθα ν' ἀναπλάσωμεν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐν σπηλαίοις ναῶν τοῦ καππαδοκικοῦ μοναστικοῦ συνοικισμοῦ, ἀπὸ τῆς Ε'-Η' ἑκ. ἀναπτυχθέντος, μνημεῖα δὲ τῆς Ι' ἑκ. διασώσαντος [1]), — διεδέχθη ἡ περισσότερον πεπολιτισμένη πολιτεία τῶν εἰς τοὺς *στύλους* ἀνελθόντων στυλιτῶν καὶ ἡ τῶν μοναχῶν.

Ὁ πρῶτος, ὅστις ἔπηξε τὴν μοναστικὴν ταύτην πολιτείαν τῶν Μετεώρων, ἔχων καὶ τὴν συνδρομὴν τοῦ Σταγῶν Βησσαρίωνος, ὁ ἀληθὴς *Πρῶτος* τῆς *Σκήτεως τῶν Σταγῶν*, ὁ συγχρόνως «καὶ τὰ δίκαια διέπων τῆς ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς Σταγῶν», ἦτο ὁ ἱερομόναχος Νεῖλος, καθηγούμενος τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Δούπιανης. Ἐκ τῶν *Προσταγμάτων* τοῦ βασιλέως Συμεών, ἐκδοθέντων τὸ 1358 καὶ τὸ 1362, μανθάνομεν, ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ Σκήτη, καὶ πατέρες, «οἱ ἀσκούμενοι ἐν τοῖς σπηλαίοις τῆς Σκήτεως Σταγῶν», καὶ Πρῶτος τῆς Σκήτεως ἦτο τὸ 1358 καὶ 1362 ὁ ἱερομόναχος Νεῖλος. Ἡ *Σκήτη* δ' αὕτη *τῶν Σταγῶν* ἦτο ἡ τοῦ Στύλου τῆς Δούπιανης, παρὰ τὸ χωρίον Καστράκι, περιλαμβάνουσα καὶ τὰς πέριξ ἐν σπηλαίοις ἀσκητικὰς οἰκήσεις, κελλία καὶ προσευχάδια. Ὁ ἱερομόναχος Νεῖλος τὸ 1367, «βασιλεύοντος ἐν Τρίκκῃ τοῦ δεσπότου κυροῦ Συμεὼν τοῦ Παλαιολόγου τοῦ Οὔρεσῃ», ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων καὶ ἀνιστόρησεν «ἐν τοῖς περὶ τὴν Δούπιανην σπηλαίοις τέσσαρας ναούς».

1) Περὶ τῶν ἐν σπηλαίοις μνημείων τοῦ μοναστικοῦ τούτου συνοικισμοῦ διέλαβον ἐν τῇ περὶ **Ἀγνείας πείρας** μελέτῃ μου («Λαογραφίας», τ. Α', 1909, σ. 494 ἑξ., ἰδιαιτέρας ἀνατυπ. σ. 34 ἑξ.).—Τὰ κύρια περὶ αὐτοῦ ἔργα εἶναι τοῦ **Rott, Kleinasiatische Denkmäler**, ἐν Λιψίᾳ 1898, σ. 81 ἑξ. καὶ **Grégoire, Rapport sur un voyage d' exploration dans le Pont et en Cappadoce**, BCH, **XXXIII**, 1909, καὶ ἀνατυπ. σ. 78 ἑξ.

Τὴν ἀνέγερσιν καὶ ἀνιστόρησιν τῶν ναῶν τούτων ἐμνημόνευον ἐπιγραφαί, τῶν ὁποίων τὸν γενικὸν *τύπον* περιέσωσεν εἰς ἡμᾶς τὸ *Σύγγραμμα ἱστορικὸν περὶ τῆς Σκήτεως τῆς Δούπιανης καὶ Σταγῶν* γραφὲν περὶ τὰ μέσα τοῦ Ι϶΄ αἰῶνος [1]. Μίαν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, σπουδαιοτάτην διὰ τὴν ἱστορικὴν καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ διὰ τὴν τεχνικὴν σημασίαν αὐτῆς ηὐτύχησα ν' ἀνεύρω, καὶ νὰ καθορίσω οὕτως ἀναμφισβητήτως τὸν πρῶτον ἀνεγερθέντα ἐν Μετεώροις ναόν,—εἶναι δ' οὗτος ὁ τῆς μονῆς τῆς *Ὑπαπαντῆς*, εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος τιμώμενος, ἐν σπηλαίῳ ἀποτομωτάτου βράχου ὀλίγον πέραν τοῦ Μετεώρου καὶ παρὰ τὴν πέτραν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὸ 1367 «ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου καὶ Πρώτου τῆς Σκήτεως Σταγῶν» ἀνεγερθεὶς καὶ ἱστορηθείς.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, μιᾶς τῶν σημαντικωτάτων βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν, μανθάνομεν καὶ τὸν ἐπακριβῆ χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως καὶ ἀνιστορήσεως τοῦ πρώτου ναοῦ τῶν Μετεώρων, ἐπικυροῦνται δὲ σαφέστερον ὅσα καὶ ἄλλοθεν ἠδυνάμεθα μόνον νὰ συμπεράνωμεν περὶ τοῦ ἱερομονάχου Νείλου, ὡς τοῦ *Πρώτου* ὄχι μόνον τῆς Σκήτεως, ἀλλὰ καὶ πρώτου ἀληθῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς συμπήξεως τοῦ μοναστικοῦ συνοικισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐν Μετεώροις τέχνης, προσέτι δὲ καὶ περὶ τῆς συνδρομῆς καὶ τῆς προστασίας τοῦ βασιλέως Συμεὼν καὶ τοῦ Σταγῶν Βησσαρίωνος. Ἐν τῷ ἀληθῶς δὲ πολυτιμοτάτῳ τούτῳ μνημείῳ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν μοναστικοῦ βίου καὶ τέ-

1) «Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνιστορίσθη διὰ συνδρομῆς κόπων καὶ ἐξόδων τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νείλου καθηγουμένου τῆς σεβασμίας καὶ ἱερᾶς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Δουπιάνης, τοῦ καὶ Πρώτου τῆς Σκήτεως τῶν Σταγῶν, βασιλεύοντος τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ πανευτυχεστάτου δεσπότου ἡμῶν κυροῦ Συμεὼν τοῦ Παλαιολόγου τοῦ Οὔρεση ἐν Τρίκκῃ, ἐπισκοπεύοντος δὲ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου ἡμῶν κῦρ Βησσαρίωνος Σταγῶν, ἐπὶ ἔτους ,ϛωοε'» (1367). Βλ. Heuzey-Daumet, σ. 441.—Πορφύριος, σ. 409.

χνης διεσώθη ἐν κτιτορικῇ τοιχογραφίᾳ καὶ ἡ μορφὴ τοῦ κτίτορος, τοῦ ἱερομονάχου Νείλου [1]).

Συνάμα δὲ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ναΐσκου τῆς Ὑπαπαντῆς καθορίζει καὶ τὴν περιοχήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἠγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Νείλου καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς ναοί, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ τὸ *Σύγγραμμα περὶ τῆς Σκήτεως*, — οἱ πρῶτοι ναοὶ τῆς μοναστικῆς πολιτείας. Βέβαιον ἤδη δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι ἀνηγέρθησαν οὗτοι ὑπεράνω τῆς πέτρας τῆς Δούπιανης, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς πέτρας τῆς *Ὑπαπαντῆς*,—ἴσως εἶναι οἱ ναοὶ τῶν μονῶν τῆς Ὑψηλοτέρας, τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, καί, εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς μεγάλης φάραγγος, τοῦ *Ἁγ. Γεωργίου* [2])

Ὀλίγον πρότερον, τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, μᾶλλον σύγχρονοι τῆς Μ. τῆς Ὑπαπαντῆς, ἀναφέρονται αἱ μοναὶ τοῦ *Παντοκράτορος* ἐν σπηλαίῳ τῆς πέτρας τῆς Δούπιανης, τοῦ *Ἁγ. Δημητρίου* καὶ ἡ τῆς *Ἁγ. Τριάδος*. Ὀλίγον πρὸ τοῦ 1367 ἵδρυε τὴν μονὴν τοῦ *Ἁγίου Στεφάνου* ὁ Ἀντώνιος ὁ Καντακουζηνός, τὸ δὲ 1388 ἀνήγειρεν ὁ Ἰωάσαφ ὁ Παλαιολόγος τὸν ναὸν τῆς *Μεταμορφώσεως* ἐν τῷ στύλῳ τοῦ Μετεώρου. Ἀλλὰ περὶ τῶν δύο τούτων κτιτόρων, Βυζαντινῶν καὶ Σέρβων βασιλέων ἀπογόνων, ἄξιον εἶναι περισσότερα κατόπιν νὰ εἴπω.

1) Ἡ σπουδαία ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἀνηγέρθει ἐκ βάθρων καὶ ἀνηστορίθει ὁ πάνσεπτος καὶ θεῖος ναὸς τῆς ἀνα(λ)ήψεως τοῦ κ(υρίο)υ καὶ θ(εο)ῦ καὶ σ(ωτῆ)ρ(ο)ς ἡμῶν ἰ(ησο)ῦ χ(ριστο)ῦ. διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ τιμειοτάτου ἐν ἱερομονάχοις. κῦρ νείλου καὶ πρότου τῆς **σκήτεως Σταγῶν**· καὶ καθηγουμένου τῆς σεβασμήας μονῆς δουπειάνου· βασιλέβοντος δὲ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν **βασιλέος κῦρ συμεὼν τοῦ παλαιολόγου καὶ αὐτοκράτορ ρομαίων σερβείας. καὶ ρομανείας τοῦ οὔρεσι**· ἐπεισκοπεύοντος δὲ τοῦ πανάγιωτάτου δεσπότου ἡμῶν βησαρίου. Ἔτους ,ϛωοε:—» (1367).

2) Ὁ Hopf (Griech. Geschichte, τ. 86, σ. 40) ὁμιλεῖ ἀορίστως περὶ τεσσάρων ναῶν, ὁ Πορφύριος (**Περιήγησις**, σ. 246), ἀγνοῶν καὶ οὗτος τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Ὑπαπαντῆς, νομίζει τοὺς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῶν Μετεώρων ἐν σπηλαίοις ναοὺς τοῦ **Ἁγ. Πνεύματος**, τοῦ **Ἁγ. Μοδέστου** καὶ τῆς **Ἀλύσεως**.

Τὰ τέλη δὲ τοῦ αἰῶνος γνωστὴ εἶναι ἡ μονὴ τοῦ *Προδρόμου*, τὸ 1380, ἡ δὲ τῆς *Ὑψηλοτέρας* τὸ 1402. Κατὰ τοὺς αὐτούς, φαίνεται, χρόνους ἐκτίσθησαν αἱ ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ *Ἁγ. Πνεύματος*, *τοῦ Ἁγ. Μοδέστου* καὶ τῆς *Ἀλύσεως* ἄνωθεν τοῦ Καστρακίου καὶ εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς μεγάλης φάραγγος τῶν Μετεώρων μοναί. Τὴν ἰδίαν προσέτι ἐποχὴν πρέπει νὰ τάξωμεν καὶ τοὺς ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ Καστρακίου ἐν σπηλαίοις ναΐσκους τοῦ *Ἁγ. Γρηγορίου*, τοῦ *Ἁγ. Νικολάου*, τοῦ *Ἁγ. Ἀντωνίου*, τῶν ἐπικαλουμένων, ἐκ τῆς θέσεως, τοῦ Μπάντοβα.

Μετὰ ἕνα αἰῶνα, τὸν ΙΕ′, ἱδρύθησαν αἱ μοναὶ τοῦ *Ῥουσάνου* καὶ τοῦ *Ἁγ. Νικολάου τοῦ Ἀναπαυσᾶ*, τὸν δ' ἐπόμενον αἰῶνα, τὸν Ιϛ′, ἀνηγέρθησαν καὶ ἀνιστορήθησαν οἱ ναοὶ αὐτῶν. Κτίτορας δὲ τοῦ ναοῦ τῶν *Ἁγ. Πάντων* τῆς Μ. Βαρλαὰμ γνωρίζομεν τὰ μέσα τῆς ΙΕ′ ἐκ. (1542) τοὺς μοναχοὺς Νεκτάριον καὶ Θεοφάνην, ἐκ παλαιοῦ ἠπειρωτικοῦ οἴκου, ἤδη τὸν ΙΓ′ αἰῶνα ἀναφερομένου, ἄλλοι δ' Ἠπειρῶται ἔκτιζον, ἀρχομένου τοῦ Ιϛ′ αἰῶνος, τὸν ναὸν τῆς Μ. τοῦ Ῥουσάνου.

Τὰς ἀρχὰς λοιπὸν καὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ′ αἰῶνος εὑρίσκομεν τοὺς καὶ πρότερον ἐν σπηλαίοις καὶ βράχοις μονάζοντας πατέρας καί τινα κελλία μόνον κτίσαντας, *συνασπιζομένους* εἰς ὁμοσπονδίαν. Ἡ ἀναζήτησις ἀσφαλείας ἀπὸ τῶν λῃστῶν καὶ ἡσυχίας ἐν χώρᾳ, οἵα ἡ Θεσσαλία, ἡ ἀπὸ τοῦ ΙΓ′ αἰῶνος ἤδη Βλαχία καὶ κοινότερον Μεγαλοβλαχία καλουμένη, τὴν ὁποίαν διημφισβήτουν πρὸς ἀλλήλους Ἕλληνες, Φράγκοι καὶ δὴ Καταλᾶνοι, Ἀλβανοί, Σέρβοι, Τοῦρκοι, ποικιλώνυμοι φύλαρχοι, — ταχέως συνεβάλλετο εἰς ἀνάπτυξιν καὶ ἄνθησιν τοῦ μοναστικοῦ ἐκείνου συνοικισμοῦ τῶν *μετεώρων λίθων*, τῶν ὁποίων ἡ διαλαληθεῖσα «χαροποιὸς ἐπισημότης» ἦτο οὕτω πρόσφορος «εἰς καταφυγὴν καὶ συνασπισμόν».

Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων δὲν δύνανται νὰ ἐννοηθῶσι χωρὶς ἀνασκόπησιν τῆς σερβικῆς ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίας καὶ τῶν ποικίλων μεταξὺ Σέρβων καὶ Βυζαντινῶν σχέσεων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου (1328-1341) συνέβη τὸ μέγα γεγονὸς τῆς ἱδρύσεως μεγάλου σερβικοῦ κράτους. Ὁ κράλης τῶν Σέρβων Στέφανος Δουσάν (Duscianus, 1331-1355), ἐπωφελούμενος τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ πολέμων τῶν Ἑλλήνων, ἐδυνάστευσε τὴν «ἑλληνικὴν Μεγαλοβλαχίαν» καὶ ἵδρυσεν ἀπὸ τοῦ 1345 ἐν Θεσσαλίᾳ κράτος σερβικόν [1]. Εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Σκοπίων «διάδημά τε ἑαυτῷ περιτίθεται καὶ βασιλεὺς παρὰ τῶν ἰδίων ἐπιφημίζεται σατραπῶν», συγχρόνως δὲ «βασιλέα Ῥωμαίων *ἑαυτὸν ἀνηγόρευσεν*» [2], καὶ μεγαλογνωμόνως ἐπονομάζει ἑαυτὸν «τσάρον καὶ αὐτοκράτορα Σέρβων καὶ Ῥωμαίων, Βουλγάρων καὶ Ἀλβανῶν» [3].

1) Διοικητοῦ τῆς Θεσσαλίας ὄντος τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου (1342—1349) ἐγκατασταθέντος ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του Ἰωάννου τοῦ Κανταχουζηνοῦ.—Ἤδη τὸ 1348 οἱ Σέρβοι κατέχουσι τὴν Τρίκκην καὶ τὰ περὶ αὐτήν, ὡς βλέπομεν ἐκ χρυσοβούλλου τοῦ βασιλέως Στεφάνου εὐεργετοῦντος τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ μονὴν τῆς Λυκουσιάδος, ἑλληνιστὶ γεγραμμένου (βλ. **Πορφύριον**, σ. 486).

2) **Ἠπειρωτικὸν Χρονικόν**, ἔκδ. Μουστοξύδου («Ἑλληνομνήμων»), σ. 480,—ἔκδ. Πορφυρίου Οὐσπένσκη (**Περιήγησις εἰς Θεσσαλίαν**), σ. 422.— **Γρηγορᾶς**, τ. II, σ. 747, ἔκδ. Βόννης.

3) Ἄξιοι ἰδιας προσοχῆς εἶναι οἱ τίτλοι, τοὺς ὁποίους λαμβάνουσιν οἱ Σέρβοι τσάροι. Ἐν Ῥαγουσιανῷ διπλώματι τοῦ 1346 ὁ Στέφανος ὑπογράφει ἑαυτόν: «Dei gratia Romaniae, Sclavoniae et Albaniae imperator» (Du Cange, **Familiae**, σ. 233).—Ἐν ἑλληνικοῖς δέ, «Στέφανος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Σερβίας καὶ Ῥωμανίας» (Heuzey, **Revue archéologique**, τ. IX, 1864, σ. 160, πίν. VI). — Τὴν ἐπὶ Στεφάνου τοῦ Δουσὰν ἐπέκτασιν τοῦ Σερβικοῦ κράτους καὶ εἰς ἑλληνικὰς χώρας βλ. παρὰ **Γρηγορᾷ**, τ. II. σ. 747 ἑξ., καὶ Λαον. **Χαλκοκονδύλῃ**, σ. 26 (ἔκδ. Βόννης). —Πρβλ. Du Cange, **Familiae**, σ. 232 ἑξ. Hopf, **Griech. Geschichte**, τ. 85, σ. 444. ἑξ.

Ἐπαφίνων τότε τὴν παλαιὰν τῶν Σέρβων χώραν εἰς τὸν νεώτερον υἱόν του, ἐκράτησε δι' ἑαυτὸν ὅ,τι εἶχε παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ἁρπάσει. Εἰς τὴν χώραν τῶν βορείων Σλάβων εἰσῆλθον τὰ βυζαντινὰ ἤθη καὶ ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς [1]), καὶ μετ' αὐτῶν, ὡς αἱ νεώταται ἔρευναι ἐξακριβοῦσιν, ἡ τέχνη ἡ βυζαντινή, καταλιποῦσα μνημεῖα λόγου ἄξια «καὶ τὴν ἀνάμνησιν καὶ δόξαν τῶν μεγάλων Σέρβων τσάρων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος» [2]). Καὶ εἰς μὲν τὴν Αἰτωλίαν καθιδρύει, «δεσπότην τιμήσας», τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του, τὸν Συμεών, «τῆς δ' Ἑλλάδος Βλαχίας», ἤτοι τῆς Θεσσαλίας, ἄρχοντα ἀποδεικνύει τὸν Πρελιοῦμπον τιμήσας αὐτὸν διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ καίσαρος. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου καὶ τοῦ Πρελιούμπου ὁ Συμεὼν ἀνακηρύξας τὸ 1358 ἑαυτὸν ἐν Καστορίᾳ τσάρον συνήνωσεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ τὴν Ἄρταν, τὰ Ἰωάννινα, τὴν Τρίκκην καὶ τοὺς Σταγούς.

Ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ δ' ἀρχὴ αὕτη τῶν Σέρβων συνδέεται στενότατα μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μοναστικῆς πολιτείας τῶν Μετεώρων [3]). Τὸν καίσαρα Πρελιοῦμπον διεδέχθη εἰς

1) «Τήν τε βάρβαρον δίαιταν εἰς τὰ Ῥωμαίων ἤμειψεν ἤθη καὶ καλύπτρᾳ καὶ πάσαις στολαῖς διασήμοις περιφανῶς ἐχρήσατό τε καὶ χρῆταί τε μέχρι καὶ εἰς ἐμέ», **Γρηγορᾶς**, ἔνθα ἀν.).

2) Diehl, Manuel, σ. 602, 706 ἑξ. 757 ἑξ.

3) Πηγὴ κυρία τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου μέχρι τοῦ 1400 εἶναι τὸ **Σύγγραμμα ἱστορικόν**, γνωστότερον ὡς **Ἱστορικὸν Κομνηνοῦ μοναχοῦ καὶ Πρόκλου**, περὶ δὲ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ μοναστικοῦ συνοικισμοῦ τῶν Μετεώρων τὸ **Σύγγραμμα ἱστορικὸν περὶ τῆς Σκήτεως Δουπιανοῦ καὶ Σταγῶν** (περὶ ἀμφοτέρων βλ. κατωτέρω).—Ὁ Hopf (Griechische Geschichte, ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Ersch—Gruber, τ. 85, σ. 358 ἑξ., 417 ἑξ., 420 ἑξ., 440 ἑξ., τ. 86, σ. 32 ἑξ., σ. 40) παραθέτει ἀπηκριβωμένην περὶ τῶν ἠπειρωτικῶν καὶ θεσσαλικῶν πραγμάτων ἔκθεσιν, πενιχροτάτην δὲ περὶ τῶν Μετεώρων.—Ἐνδελεχῆ τῶν κατὰ τὰ Μετέωρα ἔρευναν, μετὰ παρεκδρομῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας, παρέχει ὁ **Πορφύριος Οὐσπένσκης** εἰς τὴν **Περιήγησίν του εἰς τὴν Θεσσαλίαν** (βλ. κατωτ.) ἀναζημιουργῶν ἀληθῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Σκήτεως τῶν Σταγῶν (μάλιστα ἐν σ. 240 ἑξ. πρβλ. σ. 121 ἑξ., 146 ἑξ.).

τὴν διοίκησιν τῆς Θεσσαλίας «ὁ βασιλεὺς Συμεὼν Οὔρεσης ὁ Παλαιολόγος» (1355-1371), ὅστις ὑπέγραφεν ἑαυτόν, ὡς μᾶς λέγει καὶ ἡ σπουδαιοτάτη τοῦ ναΐσκου τῆς Ὑπαπαντῆς ἐπιγραφή: «κῦρ *Συμεὼν ὁ Παλαιολόγος*, καὶ *αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, Σερβίας καὶ Ῥωμανίας* ὁ Οὔρεσης»[1]). Λαμπρύνει δὲ τὸ ὄνομα τοῦ γένους παραλαμβάνων καὶ τὸ ἔνδοξον ὄνομα τῶν Παλαιολόγων, διότι «ἐξ ἀνεψιᾶς ἐτύγχανε τοῦ βασιλέως Παλαιολόγου»[2]). Ἐπὶ τοῦ Συμεὼν ἡ χώρα ἀπήλαυσεν ἡσυχίας τινός, ἥτις συνετέλεσε σπουδαίως εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ μοναστικοῦ συνοικισμοῦ. Ὁ Σέρβος ἡγεμών, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν *Προσταγμάτων* αὐτοῦ,— τὸ α΄ τὸ 1358, τὸ β΄ τὸ 1362,—ὄχι μόνον ἐπεκύρωσε τὰ ὑπὸ τῶν προγόνων του εἰς τὴν Σκήτην εὐεργετηθέντα, ἀλλὰ καὶ τὴν μονὴν τῆς Δούπιανης, ὑπαγομένην μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Σταγῶν, ὡς δεικνύει καὶ τὸ χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου (1336), ὑπήγαγεν *ὑπὸ τὸν Πρῶτον τῆς Σκήτεως*[3]). *Πρῶτον δὲ τῆς Σκήτεως* Σταγῶν εὑρίσκομεν ἐπὶ τοῦ «βασιλέως Συμεὼν» τὰ ἔτη 1358 καὶ 1362, ὡς δεικνύουσι τὰ δύο *Προστάγματά του*, πρόσθεσε καὶ ὑστερώτερα τὸ 1367, ὡς δεικνύει ἡ τὸ πρῶτον νῦν δημοσιευομένη ἐπιγραφὴ τῆς Μ. τῆς Ὑπαπαντῆς, τὸν «ἱερομόναχον Νεῖλον».

Τὴν καλλίστην δ᾽ ἄνθησιν τῶν Μετεώρων ἔχομεν τὰ

1) Τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἀπονέμει εἰς ἑαυτὸν ὁ Συμεὼν εἰς ἑλληνικὰ διπλώματα (Heuzey, Revue archéologique, 1864, σ. 160, πίν. VI.— **Μουστοξύδης**, Ἑλληνομνήμων, σ. 506 σημ.) καὶ εἰς σερβικὴν ἐπιγραφὴν (Heuzey—Daumet, σ. 320).

2) Ὁ Συμεὼν ἐγεννήθη ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ Στεφάνου τοῦ πρεσβυτέρου, τῆς Μαρίας τῆς Παλαιολογίνας, κόρης τοῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ καίσαρος (Du Cange, Familiae, σ. 232), ἀνεψιᾶς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Παλαιολόγου (Ἠπειρωτικὸν χρονικόν, παρὰ **Πορφυρίῳ**, σ. 423. πρβ. σ. 121,—**Μουστοξύδη**, ἔνθα ἀν. σ. 492, σημ. 7).

3) Ἐπὶ τοῦ μητροπολίτου Ἀντωνίου (1393) περιελθοῦσαν πάλιν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Σταγῶν (βλ. **Πορφύριον**, σ. 417, 452).

τέλη τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Οὔρεση Δούκα Παλαιολόγου (γενν. 1340, «βασιλέως» 1371-1410?) [1]), υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Συμεὼν καὶ αὐθέντου τῆς Θεσσαλίας, ὅστις καὶ σήμερον ἐν ταῖς μοναῖς ἐκείναις ὑπὸ τὸ μοναχικόν του ὄνομα ὡς «κλεινός», ὡς «βασιλεὺς Ἰωάσαφ» θρυλεῖται. Ἐπὶ ἔτη μακρὰ ὁ εὐσεβὴς οὗτος γόνος Σέρβων τσάρων καὶ Βυζαντινῶν βασιλέων ἐπεδαψίλευσε τὴν προστασίαν του εἰς τὴν μονὴν τῆς Μεταμορφώσεως, τὸ κατ' ἐξοχὴν Μετέωρον, τοῦ ὁποίου καὶ ὡς κτίτωρ μετὰ τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου ἐν ἐπιγραφαῖς παλαιαῖς καὶ ἕως σήμερον ἀκόμη μνημονεύεται. Διότι ὄχι μόνον τὸν ὑπὸ τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου πρῶτον ἱδρυθέντα ναΐσκον τοῦ Χριστοῦ Σωτῆρος «εἰς μῆκος καὶ ὕψος» ηὔρυνεν τὸ 1388, ὁποῖος σήμερον καθορᾶται, τὸ ἱερὸν τοῦ ὅλου εὐρέως καὶ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ ἀποτελῶν, — ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβεστάτης ἀδελφῆς αὐτοῦ, τῆς Ἀγγελίνας, δεσποίνης τῶν Ἰωαννίνων (1385-1394), ἐπροκάλεσε τὰς ὑπὲρ τοῦ ἱδρύματός του γενναιοδωρίας [2]).

Καθ' ὃν χρόνον Σέρβος ἡγεμονίδης, πεποτισμένος εἰς τὰς βυζαντινὰς παραδόσεις, εὐηργέτει καὶ ἐλάμπρυνε τὴν μονὴν τοῦ *Μετεώρου*, εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ μοναστικοῦ

1) «Ἰωάννης ὁ Οὔρεσης ὁ Παλαιολόγος, ὁ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος ὀνομασθεὶς Ἰωάσαφ μοναχός», ὑπογράφεται ἐν σιγιλλίῳ τοῦ 1381 τῆς Μ. τῶν Μεγάλων Πυλῶν (Heuzey—Daumet, Macédoine, σ. 441 σημ. 1).—«Ὁ κυρὸς Ἰωάσαφ ὁ Παλαιολόγος» ἀποκαλεῖται εἰς τὸ Σύγγραμμα περὶ τῆς Σκήτεως.

2) «Μαρία βασίλισσα Ἀγγελίνα Δούκαινα ἡ Παλαιολογίνα», καλεῖ ἑαυτὴν εἰς τὸ σιγίλλιον—1386,—τὸ ἐν τῇ Μ. τῆς Μεταμορφώσεως φυλαττόμενον, διὰ τοῦ ὁποίου παρέχει ποικίλα εἰς αὐτὴν εὐεργετήματα. Εἰς τὸ Ἠπειρωτικὸν Χρονικὸν καλεῖται ἁπλούστερον· «Εὐσεβεστάτη βασίλισσα Ἀγγελίνα ἡ Παλαιολογίνα». Ὁ πατὴρ Συμεὼν ὁ Οὔρεσης ἔδωκεν εἰς αὐτήν, λαβοῦσαν σύζυγον τὸν Θωμᾶν, υἱὸν τοῦ καίσαρος Πρελιούμπου, εἰς προῖκα τὰ Ἰωάννινα. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου, δεσπότου τῶν Ἰωαννίνων (1367—1385), ἡ Ἀγγελίνα ἔλαβε δεύτερον σύζυγον τὸν Ἴζαοῦ de' Buondelmonti (1386—1403), μόνη δεσποτεύσασα τῶν Ἰωαννίνων. Βλ. τὸ Ἠπειρωτικὸν χρονικόν.—Hopf, τ. 86, σ. 37, 39. Πρβ. Μουστοξύδην, Ἑλληνομνήμων, σ. 530 ἑξ. σημ. 100.

συνοικισμοῦ πάλιν Σέρβος πιθανώτατα ἡγεμονίδης ἵδρυε τὴν μονὴν τοῦ *Ἁγίου Στεφάνου* καὶ ἀνήγειρε τὸν ναὸν αὐτῆς,—καὶ τῶν δύο μονῶν σημειωτέον κτίτωρ ἐνομίσθη ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός [1]).

Εἶναι δ' ὁ κτίτωρ τῆς μονῆς τοῦ *Ἁγ. Στεφάνου* ὁ Ἀντώνιος ὁ Κανταχουζηνός, μαρτυροῦσι δὲ τοῦτο πλὴν τῆς εἰς τὸν ναὸν σωζομένης κτιτορικῆς τοιχογραφίας, τρεῖς *Λειτουργίαι* [2]), διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς γραφεῖσαι, φέρουσαι τὸ ὑπόγραμμα: «***Ἐγράφη παρὰ ἀντονήου κατακουζηνοῦ καὶ κτήτορ τοῦ ἁγίου στεφάνου πλησίον τῆς μεγάλης θομῆς ὀνομαζόμενον στα[γ]οῦς. ἔτος*** ,αυδ'-ᵒ».

Τίς εἶναι ὁ Ἀντώνιος οὗτος ὁ Κατακουζηνός; Ὁ Πορφύριος νομίζει αὐτὸν γόνον τοῦ δεσποτικοῦ οἴκου τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Κατακουζηνῶν [3]). Ἡ ἐν τῷ Δ. τοίχῳ τοῦ ναοῦ τοῦ *Ἁγ. Στεφάνου* παρισταμένη μορφὴ τοῦ κτίτορος εἶναι, κατὰ παρατήρησιν αὐτοῦ τοῦ Πορφυρίου, σλαβοσερβική,—αἱ τρίχες τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου ἔχουσι χρῶμα πυρρὸν ἀνοικτόν. Τὸ ὄνομα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτίμησε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσαν μονήν, εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου, τοῦ προστάτου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ γένους τῶν Σέρβων, εἶναι τὸ ὄνομα τῶν τσάρων Στεφά-

1) Περὶ τῆς **Μ.** τῆς **Μεταμορφώσεως** ἡ παράδοσις μόνη ὁμιλεῖ.—Τῆς Μ. τοῦ Ἁγ. **Στεφάνου** εὐκολώτερον ἐπιστεύθη κτίτωρ ὁ αὐτοκράτωρ (**Λάμπρος**, ἐν Ν. Ἑλληνομν. τ. Β', σ. 51, καὶ **Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος**, τ. Ε', σ. 621).

2) Τοῦ Ἰω. τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τῶν Προηγιασμένων.—Τὰς λειτουργίας ταύτας εἶδε τὸ 1859 ἐν τῇ μονῇ ὁ Πορφύριος (σ. 130, 428, 525 ἑξ.), εἰς μάτην δ' ἀνεζήτησα σήμερον.

3) Ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Γέροντος (1282—1328) ἐδυνάστευε τὴν αἰτωλικὴν Ἤπειρον ὁ δεσπότης Ἰωάννης, ὅστις ἐκ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἄννης ἔσχε δύο τέκνα, τὴν Θωμαΐδα καὶ υἱὸν νυμφευθέντα τὴν κόρην τοῦ Κατακουζηνοῦ (βλ. **Ἠπειρωτικὸν χρονικόν**, παρὰ Πορφυρίῳ, σ. 423). Ἐκ τοῦ γάμου τούτου προῆλθεν ὁ Ἀντώνιος ὁ Κατακουζηνός, ὅστις, ἔχων οὕτω θεῖον τὸν Συμεὼν τὸν Οὔρεσην, σύζυγον τῆς Θωμαΐδος, καὶ τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ Μετέωρα καὶ ἵδρυσε τὴν Μ. τοῦ Ἁγ. Στεφάνου (**Πορφύριος**, σ. 120 ἑξ.).

νων, οἵτινες ἐκλέϊσαν τὸ σερβικὸν γένος. Σλαβογενῆ θὰ ἐπροτίμων νὰ θεωρήσω τὸν κτίτορα τοῦ *Ἁγ. Στεφάνου*, προσλαβόντα ἐκ πατρός, συνδεθέντος δι' ἐπιγαμίας μετὰ τοῦ οἴκου τῶν Καντακουζηνῶν, τὸ ἔνδοξον ἐκείνων ὄνομα,— οὕτω καὶ ὁ Ἰωάσαφ, «ὁ κτίτωρ τοῦ Μετεώρου», ἀπεκαλεῖτο «ὁ βασιλεὺς Ἰωάσαφ ὁ Παλαιολόγος», οὕτω καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, «Συμεὼν ὁ Οὔρεσης ὁ Παλαιολόγος». Καὶ οὕτως εἰς τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα τοῦ συμπλέγματος τῶν κυκλωπείων στύλων ἠθέλομεν εὕρει κτίτορας, ὄχι βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ Σέρβους ἡγεμονίδας, πεποτισμένους εἰς τὰς βυζαντινὰς παραδόσεις καὶ τὸν παλαιὸν βίον τῶν βυζαντινῶν μοναστικῶν παραδόσεων ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἀνακαινίζοντας.

Ἡ σερβικὴ ἐπίδρασις, ἡ ἐκ τῆς κατοχῆς τῶν Σέρβων ἀφορμωμένη, ἀφῆκεν ἴχνη ἁπτότερα παντὸς ἄλλου ἱστορικοῦ τεκμηρίου, καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τῶν ναῶν, ὡς εἰς τὸν περὶ τῶν μετεωρικῶν τοιχογραφιῶν λόγον μου ἐκτενέστερον θέλω εἴπει. Στρατιωτικοὶ ἅγιοι, εἰκονιζόμενοι εἰς τὸν παλαιὸν ναὸν τοῦ Μετεώρου, εἶναι ἠμφιεσμένοι στολὴν Σέρβων μεγιστάνων. Ἡ τεχνικὴ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τοῦ ναΐσκου τῆς Μ. τῆς Ὑπαπαντῆς, αἰσθητὴν ἐλέγχουσα διαφορὰν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν τῶν ἄλλων, ὑπεμφαίνει τι τὸ ξενικόν.

Εἰς τὰς κορυφὰς τῶν γιγαντιαίων βράχων, τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Καστρακίου, ὅπου ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ πατήσῃ πούς, εἰς τὰ πλευρὰ τῶν ὁποίων τὰ ἐρείπια τῶν ἐν σπηλαίῳ μονῶν τοῦ *Ἁγ. Γεωργίου* καὶ τοῦ *Ἁγ. Πνεύματος*, βλέπεις, ἀνερχόμενος τὴν μεγάλην φάραγγα τῶν Μετεώρων, δύο μεγάλους σιδηροῦς σταυρούς. Ἡ παράδοσις λέγει, ὅτι ἐπὶ τῶν σταυρῶν τούτων εἶναι γράμματα σλαβικά. Τίς θ' ἀναγνώσῃ πότε τὰ γράμματα ταῦτα [1],

1) «Τίς θὰ ἴδῃ τοὺς σταυρούς, πλήρης ἐγωϊσμοῦ ἀναχράζει ὁ Πορφύριος (σ. 228), δεύτερος Πορφύριος; ἀναμένετε αὐτόν».

καὶ τίς θὰ μᾶς εἴπῃ, ἂν τοὺς σταυροὺς ἀνήγειρεν εἰς τὰς ἀπροσπελάστους ἐκείνας κορυφὰς ὁ Βούλγαρος Συμεών, ὁ καταλαβὼν τὸν Θ΄ αἰῶνα τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Τρίκκην, ἢ μᾶλλον οἱ Σέρβοι κατακτηταί, ὁ Σέρβος Πρελιοῦμπος, καὶ ἀκόμη πιθανώτερον ὁ Συμεὼν ὁ Οὔρεσης, ὁ πατὴρ «τοῦ βασιλέως Ἰωάσαφ», ὅστις, κυριεύσας τὴν θεσσαλικὴν Βλαχίαν (1355-1371), «ἐν τῇ τῶν Τρικκάλων πόλει τὰ βασίλεια ἐπήξατο ;» [1]).

Ἀντιστάθμισμα τῆς ξενικῆς ταύτης ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἤδη καὶ ἐπὶ τοίχων ναῶν πιστοῦμεν, προεφυέστατα ὁ Σπ. Λάμπρος διαγινώσκει τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μονῆς «τῆς ὑπεράγνου δεσποίνης καὶ θεομήτορος τῆς Ἐλεούσης τῆς ἐπικεκλημένης τῆς Λυκουσάδος». Τὴν παρὰ τὸ Φανάριον τῆς ἐπαρχίας τῆς Καρδίτσης μονὴν ταύτην, ἐγερθεῖσαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1282 καὶ 1289, ὁ πατριάρχης Νεῖλος, τὰ τέλη τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος (1383), ἠθέλησε ν᾽ ἀναδείξῃ «ἐθνικὸν κέντρον ἐν χώρᾳ, ἧς ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῇ κατ᾽

1) Ὁ πρῶτος Σέρβος ἄρχων τῆς Θεσσαλίας ἦτο ὁ Πρελιοῦμπος, τὸν ὁποῖον ἐγκατέστησεν εἰς τὴν Τρίκκην ὡς καίσαρα ὁ Στέφανος Δουσὰν τὸ 1353-4.—Ὁ δὲ Συμεὼν ὁ Οὔρεσης κατέλαβε «τὴν πόλιν τῶν Τρικκάλων» τὸ 1358 (Ἠπειρωτικὸν Χρονικόν, παρὰ Μουστοξύδῃ, σ. 497,—παρὰ Πορφυρίῳ, σ. 423,—πρόσταγμα τοῦ 1362· πρβ. Πορφύριον, σ. 244, 452), τὸ αὐτὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον στεφθεὶς τσάρος τῆς Σερβίας συνήνωσεν ὑφ᾽ ἑαυτὸν καὶ τὰς κτηθείσας βυζαντινὰς χώρας. Εἰς τὰ Τρίκκαλα ὁ Συμεὼν εἶχε καὶ «τὰ βασίλεια» αὐτοῦ, καὶ «τὴν βασίλειον αὐλήν», μετεκαλέσατο δ᾽ εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν σύζυγόν του, τὴν αὐγοῦσταν» Θωμαΐδα, κόρην τοῦ δεσπότου Ἰωάννου, αὐτόθι δ᾽ ἐτέλεσε τοὺς γάμους τῆς κόρης του Ἀγγελίνας, ἀδελφῆς τοῦ «βασιλέως Ἰωάσαφ», μετὰ τοῦ Θωμᾶ, υἱοῦ τοῦ καίσαρος Πρελιούμπου.—Τὸ ἔτος τοῦτο ἀκριβῶς, τὸ 1367, ὁ ἱερομόναχος Νεῖλος ἀνήγειρε τὸν πρῶτον ναὸν τῶν Μετεώρων, τὸν ναὸν τῆς Μ. τῆς Ὑπαπαντῆς. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην διῆλθεν ὁ Ἰωάσαφ τὰ νεαρά του ἔτη, ὅτε καὶ ἤκουσε περὶ τῶν Μετεώρων καὶ ἀπεφάσισε ν᾽ ἀφιερώσῃ εἰς αὐτὰ τὸν βίον.

ἐκεῖνον τὸν χρόνον ξενικῶν στοιχείων πολλαχῶς διεσαλεύετο ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ» [1]).

Ὅτι ἐργασία ἐθνικῆς ἐνισχύσεως ἐγένετο ἐν Θεσσαλίᾳ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὡς ἄλλως καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀνανήψασαν ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν δεινῶν κατὰ τὸν ἀνεμοστρόβιλον ἐκεῖνον τῶν ἐκ τῶν ληστῶν κακώσεων, τῶν ξενικῶν ἐπιδρομῶν καὶ καταχτήσεων,—δεικνύει ἡ ἐν τῇ ἀναπτυχθείσῃ ἔπειτα τέχνῃ τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων γνησία καὶ ὅλως ἀμιγὴς παράδοσις καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συναυξηθεῖσα ἀληθὴς ὑστάτη ἄνθησις τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Εἰς τὰς μετεωρικὰς τοιχογραφίας τοῦ ΙϚ' αἰῶνος οὐδὲ ἴχνος ξενικῆς ὄχι ἐπιδράσεως, ἀλλ' οὐδ' ἀναμνήσεως ἁπλῆς δύνασαι νὰ εὕρῃς.

Τὸ ἔτος, τὸ ἐπακολουθῆσαν ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Σέρβος ἡγεμονόπαις, «ὁ βασιλεὺς Ἰωάσαφ», ἀνήγειρε τὴν μονὴν τῆς Μεταμορφώσεως καὶ ἐμόναζεν ἐν αὐτῇ, τὸ 1389, οἱ βόρειοι Σέρβοι ἔπιπτον ἐν Κοσσυφοπεδίῳ γενναίως ὑπερασπιζόμενοι τὴν χριστιανωσύνην. Οἱ Τοῦρκοι αὐξάνουσι μεγάλοι, τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἔχουσιν ἤδη καταλύσει πᾶσαν τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχὴν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ αὔξησις τῶν μετεωριτικῶν μονῶν ἀνακόπτεται, ἀναλαμβάνουσιν ὅμως τὸν ΙϚ' αἰῶνα ἐπὶ Σολεϊμὰν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, ἐξακολουθοῦσαι πάλιν νὰ ἐνισχύωνται ἐκ δύο διευθύνσεων, ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ ἐκ τῆς Ἠπείρου, ἡ νέα δ' αὐτὴ ἄνθησις συνδέεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Β' Βησσαρίωνος, τοῦ Ὁσίου, μητροπολίτου Λαρίσσης καὶ ἐπισκόπου Σταγῶν, μάλιστα δὲ τοῦ μητροπολίτου Λαρίσσης Διονυσίου, κτίτορος καὶ ναοῦ εἰς τὸ μονύδριον τοῦ Ἁγ. Νικολάου τοῦ Ἀναπαυσᾶ (1527). Ἀπὸ τῆς τελείας καθυ-

1) Σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Νείλου, ἐκδοθὲν τὸ 1383 (Λάμπρου, Ν. Ἑλληνομν. τ. ϛ', 1909, σ. 176.—Τὰ σιγίλλια βλ. καὶ παρὰ Πορφυρίῳ, ἔνθα ἀν. σ. 485—6).

ποτάξεως εἰς τοὺς Τούρκους τῆς Θεσσαλίας, τὰ τέλη τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1490, ἑνοῦται ἡ ἐπισκοπὴ Σταγῶν μετὰ τῆς μητροπόλεως Λαρίσσης, καταργεῖται δ' ἡ ἀρχὴ τοῦ *Πρώτου τῆς Σκήτεως* Σταγῶν. *Πρῶτος* δὲν ὑπάρχει, ὑπάρχουσιν ὅμως ἀκόμη ἀσκηταὶ εἰς τὰ σπήλαια καὶ κελλία καὶ μονύδρια. Ὁ Λαρίσσης-Σταγῶν Διονύσιος ὑπέταξεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρώτου κῦρ Ἀκακίου, πρωτεύσαντος τὸ 1526, τὰς ἄλλας μονὰς καὶ τοὺς ἀσκητὰς εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῆς *Μεταμορφώσεως*, ἤτοι τοῦ κατ' ἐξοχὴν Μετεώρου, τῆς ὁποίας ὁ ἱερομόναχος κῦρ Ἰωάσαφ, τιμηθεὶς διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἡγουμένου, ὑπῆρξεν οὕτως ὁ τελευταῖος *πατὴρ* τοῦ Μετεώρου (περὶ τὸ 1517) [1]), ὡς ἐκαλοῦντο καὶ ὑπεγράφοντο ἕως τότε οἱ ἀνώτεροι τῆς μονῆς [2]). Οὕτως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος, ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Θεσσαλίαν κυριαρχίας τῶν Τούρκων, ἔχομεν τὰ δύο σπουδαιότατα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Μετεώρων γεγονότα, —τὴν συνένωσιν τῆς ἐπισκοπικῆς ἐπαρχίας Τρίκκης-Στα-

1) Ἰωάσαφ ὁ β΄, πατὴρ 1500—1517, ἡγούμενος 1518—1520, ὅτε καὶ προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Διονυσίου εἰς ἐπίσκοπον τῆς θεσσαλικῆς πόλεως Φαναρίου. — Σημείωσον τέσσαρας Ἰωάσαφ, τοὺς δύο συγχρόνους, συνδεομένους μετὰ τῶν Μετεώρων: τὸν «βασιλέα Ἰωάσαφ» (1371—1410 ?),—τὸν Ἰωάσαφ, τὸν μητροπολίτην Λαρίσσης (ἀναφέρεται τὸ 1393, καὶ τὸ 1401, 1402),—καὶ τὸν Ἰωάσαφ, τὸν τελευταῖον πατέρα τοῦ Μετεώρου.—Τέταρτος Ἰωάσαφ ἀναφέρεται ἡγούμενος τῆς Μ. τοῦ Ἁγ. Στεφάνου (1605). — **Πατὴρ** ἁπλῶς ἐκαλεῖτο καὶ «ὁ βασιλεὺς Ἰωάσαφ», εἰς τὸ τέλος μάλιστα ἀγαπήσας νὰ εἶναι ἁπλοῦς ἀδελφός.

2) Ἡ ἀρχὴ τοῦ **Πρώτου τῆς Σκήτεως** δὲν συνέπιπτε μὲ τὴν τοῦ **Πατρός**.— Ὁ Νεῖλος ἦτο **Πρῶτος**, οἱ κτίτορες Ἀθανάσιος καὶ Ἰωάσαφ **πατέρες**, πάντες ἱερομόναχοι, ἔξω δὲ τῆς ἀρχῆς ἁπλοῖ ἀδελφοί.—«Ὁ δὲ κῦρ Διονύσιος ὁ Λαρίσσης, λέγει τὸ Σύγγραμμα (**Πορφύρεος**, σ. 409 ἑξ.—Heuzey—**Daumet**, σ. 412 ἑξ.), ἐτίμησεν εἰς τὴν ἡγουμενείαν τοῦ Μετεώρου τὸν Ἰωάσαφ τοῦτον καὶ ἐσύστερον ἐποίησεν ἐπίσκοπον Φαναρίου... Ἄξιον δὲ ἰδεῖν... ὅτι δηλονότι παρεκτὸς τοῦ Πρώτου τῆς Σκήτεως τοῦ ἐν Δουπιανῇ οὐδεὶς ἄλλος ἡγούμενος ὠνομάζετο ἐν ταῖς μετεώροις μοναῖς ἁπάσαις». Ἐρευνήσας δ' ὁ συγγραφεὺς τοῦ Συγγράμματος εὗρεν ἐν συνοδικῷ γράμματι τῆς Μεγάλης Πόρτας «τὴν προσηγορίαν τοῦ Μετεώρου... ὡς μονύδριον... καθόπου καὶ ἀλλαχοῦ εὕρηται πατὴρ τοῦ **Μετεώρου** μόνον καὶ οὐκ ἄλλος».

γῶν μὲ τὴν τῆς Λαρίσσης [1]), καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ *Πρώτου*, ὑπαγωγὴν δὲ τῶν μονῶν καὶ τῶν ἀσκητῶν εἰς τὴν τῆς *Μεταμορφώσεως*, λαμβάνουσαν οὕτω τὰ πρωτεῖα τοῦ μοναστικοῦ συνοικισμοῦ. Τὸν ΙϚ' αἰῶνα λήγει ὁ ἱστορικὸς βίος τῆς *Σκήτεως Σταγῶν* ἢ Δουπιανῆς, «*τῆς μετεωρίτικης Σκήτεως*».

Ἀπὸ τοῦ ΙΖ', μάλιστα δὲ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, αἱ μοναὶ τῶν Μετεώρων, ἐκ τῶν ποικίλων κακώσεων, ἐκπίπτουσιν βαθμηδὸν καὶ ὁσημέραι ὀλιγοστεύουσιν. Ὁ Didron, τὸ 1839, ἀναφέρει 6 μονάς, παραλείψας τὴν ἑβδόμην, τὴν ὁποίαν τὸ 1858 καὶ 1859 ἀναφέρουσιν ὁ Heuzey καὶ ὁ Πορφύριος: 1) Τὴν τοῦ *Ἁγ. Στεφάνου*, 2) *Ἁγ. Τριάδος*, 3) *Μεταμορφώσεως*, 4) *Βαρλαάμ*, 5) *Ῥουσάνου*, 6) *Νικολάου τοῦ Ἀναπαυσᾶ* καὶ 7) *Ἁγ. Μονῆς*. Ἤδη σώζονται μόνον αἱ πέντε πρῶται, ἐν ἐνεργείᾳ δὲ μόνον αἱ τέσσαρες,—ἀλλὰ καὶ αὗται θνήσκουσαι ὁσημέραι.

Διετήρησαν ὅμως, καίτοι θνήσκουσαι αἱ μοναὶ αὗται, καίτοι ἠρειπωμέναι αἱ ἄλλαι, ὅσων διεσώθησαν τὰ ἐρείπια, μνημεῖα πολυάριθμα καὶ πολύτιμα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ θεσσαλικοῦ τούτου μοναστικοῦ συνοικισμοῦ, ἅμα δὲ καὶ τῆς ὅλης Θεσσαλίας, τὰ ὁποῖα προσθέτουσιν καὶ ἄλλο ἀνεξερεύνητον ἕως σήμερον κέντρον, *τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων*, εἰς τὰ μεγάλα κέντρα ἐρεύνης τοῦ βυζαντινοῦ βίου καὶ τέχνης, οἷα εἶναι οἱ μοναστικοὶ συνοικισμοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῆς Καππαδοκίας, οἷοι εἶναι οἱ ἀστικοὶ συνοικισμοὶ τοῦ Μυστρᾶ καὶ τοῦ Γερακίου.

Αἱ μοναὶ τῶν Μετεώρων, ὅλως ἀνεξερεύνητοι ἀκόμη ὡς πρὸς τὰ ἐν αὐταῖς σωζόμενα μνημεῖα τέχνης καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ποικίλας ἱστορικὰς καὶ τεχνικὰς εἰδήσεις, παρέ-

1) Ἡ ἐπαρχία Τρίκκης συνηνώθη μὲ τὴν ἐνοριακὴν ἐπαρχίαν τῆς Λαρίσσης τὸ 1539, μετὰ διακόσια δ' ἔτη, τὸ 1739, ἀνεκηρύχθη ἰδιάζουσα ἐπαρχία.

σχον ἤδη ἀπὸ πολλοῦ τὴν ὕλην ἱστορικῆς ἀπὸ ἐγγράφων καὶ κειμένων μελέτης.

Παρατρέχων τοὺς παλαιοὺς περιηγητὰς καὶ δὴ τὸν πρῶτον περὶ αὐτὰς διατρίψαντα κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, τὸν Σουηδὸν Bjoernstaehl, παρατρέχων τὰς ἄλλας ἐπουσιωδεστέρας ἐργασίας, ἀναφέρω τὰς τρεῖς κυρίας, ἐν ταῖς ὁποίαις συγκεφαλαιώνεται πᾶσα ἀξία ἰδίας προσοχῆς ἔρευνα, τοῦ L. Heuzey, τοῦ Σπ. Λάμπρου καὶ τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη. Πρὸ τῶν τριῶν τούτων ἐρευνητῶν ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ μνημονεύσω τὸν Didron τὸν πρεσβύτερον, ἐπισκεφθέντα, πρῶτον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐπιστημόνων τούτων ἐρευνητῶν, τὸ 1840 τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων, κατ' ἐπίμονον μάλιστα σύστασιν τοῦ ἡμετέρου ἐν Παρισίοις πρέσβεως Κολέττη [1]). Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν Didron ἐπεσκέφθη τὰς μονὰς ὁ L. Heuzey τὸ 1858, ἀμέσως δὲ μετὰ ἓν ἔτος ὁ ὀνομαστὸς Πορφύριος Οὐσπένσκης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1859, τοῦ ὁποίου ὅμως μόλις ἐπ' ἐσχάτων (1896) ἐδημοσιεύθησαν αἱ ἔρευναι εἰς ἔργον συγγραφὲν κατ' αὐτὴν τὴν περαιτέρω περιήγησίν του ἐκ τῶν σημειώσεών του. Ὁ Heuzey ἔγραψεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1868, πρό τινων δ' ἐτῶν ὁ Σπ. Λάμπρος, ἐκδίδων τὸν εἰς τὴν δημώδη βίον τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου, τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν περυσινὴν ἀποστολήν μου εὗρον τὸν παλαιὸν πρωτότυπον, ὡς καὶ ἄλλα πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν σχετικὰ κείμενα [2]). Τὰ εἰς

1) Βραχεῖαν διατριβὴν ἔγραφεν ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένοις «Annales archéologiques», τ. I, 1844 σ. 321—333.

2) Δημοσιεύματά τινα περὶ Μετεώρων τοῦ κ. Ν. Βέη, κατ' αὐτὰς ἐκδοθέντα («Βυζαντίς», τ. Α, 1909), δὲν δύνανται νὰ εὕρουν θέσιν ἐν ἐπιστημονικῇ ἐκθέσει, ὄντα ἁπλοῦς πλατυασμὸς καὶ συνονθύλευμα λεχθέντων ἤδη ἢ ἀντιγραφὴ σημειωμάτων. Τὸ θλιβερώτερον δὲ καὶ νόσφισις ἰδικῆς μου ἐν Μετεώροις ἐργασίας καὶ δὴ τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἀνακαλύψεως καὶ ἀντιγραφῆς πρὸς δημοσίευσιν τοῦ πρωτοτύπου βίου τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου καὶ ἄλλων κειμένων ὡρισμένων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, τῶν ὁποίων ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐδήλωσα προτεραιότητα ἐν περιοδικοῖς ἐπιστημονικοῖς (Σπ. Λάμπρου «Ν. Ἑλληνομνήμων», τ. Ϛ', 30 Σεπτ.

τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ κ. Λάμπρου ἐκτιθέμενα παρέχουσιν οὐσιώδεις περὶ τῶν Μετεώρων πληροφορίας, ἰδίως ὅμως τὸ βιβλίον τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη, καί τοι βραχὺ ἐν Μετεώροις, μόνον εἴκοσι καὶ μίαν ἡμέρας (10 Ἀπριλίου 1859 ἕως πρώτης Μαΐου) διατρίψαντος, παραμένει τὸ κύριον περὶ αὐτῶν ἔργον,—πλούσιον εἰς ὕλην ἱστορικὴν καὶ ἄλλας ἀπηκριβωμένας παρατηρήσεις μετὰ ὀξείας ἐπιστημονικῆς διορατικότητος καὶ ἱστορικῆς αἰσθήσεως, ἅμα δὲ καὶ μετὰ ὕφους βαθείας ποιητικῆς καὶ μυστικοπαθοῦς μοναχικῆς ἐξάρσεως γεγραμμένον [1]).

Πρὸς ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν ἐν τοῖς Μετεώροις σωζομένων μνημείων τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τέχνης διῆλθον ἐν ταῖς μοναῖς ταύταις τὸ παρελθὸν θέρος συνοδεύσας ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ἐπιμελητοῦ τῶν χει-

1909, σ. 361, — «Λαογραφία», τ. Δ', 1909, σ. 429). Κατὰ τὴν ἐν Μετεώροις περὶ τὰ χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα ἐργασίαν μου παρέλιπον τὰ τῆς Μ. Βαρλαάμ, διότι εἶχον ἀκούσει, ὅτι ἓν ἔτος πρὸ ἐμοῦ εἶχεν ἐργασθῆ ἐν αὐτῇ ὁ κ. Ν. Βέης. Ἤδη μετὰ καταπλήξεως εἶδον ἐν σπουδῇ δημοσιευόμενα ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἓν μὲν ἐκ τῆς Μ. Βαρλαάμ, ἀλλὰ κείμενα ἐκ τῆς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως, ὅπου μὲ εἶχεν εὕρει ἐργαζόμενον, καὶ ἀκριβῶς αὐτὰ ταῦτα τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτον ἔβλεπεν ἐν ταῖς χερσί μου, ἔσπευσε δὲ νὰ ἀντιγράψῃ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, καὶ μόλις ἐπανελθὼν νὰ δημοσιεύσῃ. Ἡ δημοσίευσις καὶ ἡ ὅλη ἐργασία εἶναι τοιαύτη, ὥστε κατ' οὐδὲν νὰ κωλύῃ ἀληθῶς ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, θλίβομαι ὅμως ἀναγκαζόμενος νὰ σημειώσω ταῦτα,—καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἐπανέλθω εἰς τὸν θλιβερὸν τοῦτον καθορισμὸν τῶν πραγμάτων.

1) L. Heuzey, Les couvents des Météores, ἐν τῇ Révue Archéologique, Nouvelle série, τ. IX, 1864 σ. 153—169,—καὶ L. Heuzey - H. Daumet, Mission archéologique de Macédoine, ἐν Παρισίοις 1876, σ. 440—456.—**Σπ. Λάμπρου**, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων εἰς «Ν. Ἑλληνομν.», τ. Β', 1905, σ. 49—156. — Archimandrit Porfirii Ouspenskova, Poutechestvije f Meteorskije i Ossolimpiiskije Monastiri f Thessalii (ῥωσιστί,=Περιήγησις εἰς τὰ τῶν Μετεώρων καὶ τὰ τῆς Ὄσσης καὶ Ὀλύμπου μοναστήρια ἐν Θεσσαλίᾳ,—Περιήγησις 1859, ἔκδ. τῆς Ῥωσ. Αὐτοκρ. Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, κατ' ἐπεξεργασίαν τοῦ Π. Α. Sirkou ἐν Πετρουπόλει 1896, ἐκ σελ. 616. — Ὁ Οὐσπένσκης ἐδημοσίευσε καὶ **Λεύκωμα** παραστάσεων ἐκ τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Θεσσαλίας καὶ δὴ τῶν Μετεώρων.

ρογράφων κ. Θεμ. Βολίδου τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ. Σπ. Στάην, ὅστις ζωηρὸν ὑπὲρ τῶν μνημείων τούτων ἔδειξεν ἐνδιαφέρον, ἀναθέσας εἰς ἡμᾶς τὴν ὑπὸ πᾶσαν ὄψιν ἔρευναν αὐτῶν. Ἡ ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Μετεώρων διατριβή μου, περὶ τοὺς τρεῖς μῆνας διαρκέσασα, ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1909, ἀπέβλεπεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ἐργασίας συντηρήσεως τῶν ναῶν καὶ τῶν τοιχογραφιῶν αὐτῶν, ἐργασίας ἐκτελεσθείσας ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου διὰ δαπάνης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς καταγραφὴν τῶν μνημείων καὶ κειμηλίων τῶν μονῶν, ὅπως γνωρίσῃ ἡ πολιτεία ἐν ἁπάσῃ λεπτομερείᾳ τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς πλοῦτον, ἅμα δὲ καὶ εἰς ἔρευναν ἱστορικήν, μάλιστα δὲ τεχνικήν.

Τοιαύτην δὲ τὰ μάλιστα σημαντικὴν ὕλην ἐρεύνης παρέχουσι πρῶτον μὲν τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, μάλιστα δὲ τῆς γραφικῆς ἐν ταῖς καλυπτούσαις τοὺς τοίχους αὐτῶν τοιχογραφίαις, ἔπειτα τὰ παντοῖα καὶ πολυάριθμα ἐν τοῖς *σκευοφυλακίοις* τῶν μονῶν διατηρούμενα ἔργα μικροτεχνίας, τὰ κειμήλια συνήθως καλούμενα, τὰ *ἱερὰ σκεύη*, θρησκευτικῆς καὶ λειτουργικῆς χρήσεως, αἱ ἐπὶ ξύλου κινηταὶ εἰκόνες, καὶ τέλος αἱ ἀρκούντως πλούσιαι ἀκόμη βιβλιοθῆκαι αὐτῶν, κυρίως ἱστορικὴν ὕλην περιέχουσαι, ἔγγραφα, πρὸ πάντων δὲ χειρόγραφα, ὁποῖα καὶ ταῦτα θεωρητέα ὄχι μόνον ὡς ἱστορικά, ἀλλὰ καὶ ὡς *τεχνικὰ* μνημεῖα, ἄλλως τε καὶ πολλάκις *ἱστορημένα* ὄντα. Ἡ περὶ ταῦτα πάντα τὰ μνημεῖα διατριβή, μοὶ παρέσχεν ὑλικὸν πλούσιον ἱστορικὸν καὶ τεχνικόν, ἐκ τοῦ ὁποίου θέλω ἀνθολογῇ ἑκάστοτε τὴν ὕλην ἰδιαιτέρων εἰδικῶν μελετῶν. Γενικώτερον δὲ προσήκει νὰ σημειώσω, ὅτι μετὰ τὴν ἐνδελεχῆ ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν Μετεώρων ἱστορικὴν ἔρευναν δὲν ἀπομένει πρὸς σταχυολόγησιν ἢ δευτερευούσης σημασίας ὑλικὸν ἰδίως εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς

Τουρκοκρατίας ἀφορῶν. Ὅλως δὲ ἀνεξερεύνητον καὶ πολύτιμον ὑλικόν, νέον πεδίον ἄγνωστον ἀκόμη, τὸ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, ἀνοιγόμενον ἐνώπιόν μας [1],—πεδίον τὸ ὁποῖον προσπαθῶ σήμερον νὰ καθορίσω, παραθέτων, πρὶν ὁμιλήσω περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς συντηρήσεως τῶν μνημείων, εἰς διάγραμμα κεφαλαιῶδες καὶ προσωρινόν, ἵνα μὴ ἐπὶ μακρότερον παραμένη ἄγνωστον τὸ ὑλικόν, ἀλλ' ἀπηκριβωμένον, τὰ κύρια πορίσματα τῆς ἐν ταῖς «μετεώροις» ἐκείναις μοναῖς ἱστορικῆς καὶ τεχνικῆς ἐρεύνης μου.

Β΄.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ — ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν μονῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ναῶν τῶν Μετεώρων ἐλέγχει τὴν βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς τελευταίας ἀνθήσεως τῆς τέχνης, γνωστοτέρας, ὡς συνδεομένης μετὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Οἱ ναοὶ οὗτοι, ὁ ναὸς τῆς *Μεταμορφώσεως* καὶ τὸ καθολικὸν τοῦ Βαρλαάμ, ὁ ναὸς τῶν *Ἁγίων Πάντων*, ἔχουσι τὸ ἀπὸ τοῦ Ι΄ αἰῶνος ἐπικρατῆσαν σχῆμα σταυροῦ, τοῦ ὁποίου τὰ τέσσαρα μεταξὺ τῶν ἴσων σκελῶν αὐτοῦ απομένοντα κενὰ τετράγωνα διαμερίσματα συμπληροῦνται διὰ σταυροθολίων, εἰς δὲ τὸ κέντρον τοῦ διαγραφομένου σταυροῦ ὑψοῦται ὁ τροῦλλος ἐπὶ τυμπάνου φερόμενος. Τὸ αὐτὸ διάγραμμα ἔχουσι καὶ ὁ ναὸς τῆς *Μ. Ῥουσάνου* (μέσα ιϛ΄ έκ.) καὶ ὁ τῆς Μ. τῆς *Ἁγίας Τριάδος* (τέλη ιϛ΄ έκ.).

1) Πρῶτος ὁ Didron λέγει πενιχρότατά τινα μόνον περὶ τοιχογραφιῶν τῶν Μετεώρων, ὀλίγιστα δέ, ἀλλ' ἀξιόλογα ὁ Πορφύριος,—καὶ δὴ ἀμφότεροι περὶ τῶν τῆς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως· Περὶ τῶν ἄλλων μνημείων τέχνης οὐδεὶς οὐδὲν λέγει.

Τὰ δύο ἑκατέρωθεν σκέλη τοῦ σταυροῦ, Β. καὶ Ν., ἀντικαθίστανται διὰ μεγάλων νυμφῶν, τῶν *χορῶν* καλουμένων, ἡμικυκλικῶν εὐρέων διαμερισμάτων [1]). Ὁ ὅλος σταυρὸς ἄλλως εἶναι ἐγγεγραμμένος εἰς τετράγωνον.

Ἰδιάζοντα ἀρχιτεκνονικὰ γνωρίσματα τοῦ χαρακτῆρος τούτου τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ΙϚ'—ΙΖ' αἰῶνος, τοῦ ὁποίου κάλλιστα ὑποδείγματα ἐσώθησαν οἱ ναοὶ τοῦ Ἄθωνος καὶ οἱ ναοὶ οὗτοι τῶν Μετεώρων, εἶναι τὸ ὕψος τοῦ τυμπάνου καὶ τὸ σχῆμα τοῦ νάρθηκος.

Ὁ τροῦλλος ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σῶμα ξένον πρὸς τὸ ὅλον οἰκοδόμημα [2]), δὲν ἔχει τὴν συνοχὴν μετ' αὐτοῦ, ἡ ὁποία εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα τῶν παλαιοτέρων βυζαντινῶν ναῶν, τῶν ὁποίων τὸν ἀπαράμιλλον τύπον καθώρισεν ἡ Ἁγία Σοφία (Ϛ' ἑκ.). Εἰς τοὺς ναοὺς τῶν Μετεώρων, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀθωνιτικούς, ὁ τροῦλλος ἀποβαίνει φανός, τοῦ ὁποίου προορισμὸς εἶναι νὰ ῥίπτῃ φῶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτιρίου. Τὸ τύμπανον ὑψοῦται ῥαδινὸν [3]), καθιστάνον λίαν ταπεινὴν τὴν κοιλότητα τῆς τρούλλας [4]), λίαν πεπλατυσμένης (abais-

1) Οὕτω καὶ οἱ ἁγιορειτικοὶ ναοί: H. Brockhaus, Die Kunst in den Athos-Klöstern, ἐν Λειψίᾳ 1891, σ. 19.— Ὅμοιοι χοροὶ καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ (ΙΖ' ἑκ.) παρὰ τὸ Γεράκι. —Παρὰ Brockhaus, σ. 244, βλ. καὶ περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀσκητικῶν παρεκκλησίων τῶν σκητῶν.

2) Βλ. Th. Schmit Kachrié-djami (ῥωσσιστί, «Δελτίον» τοῦ ἐν Κ. Π. Ρωσ. Ἀρχ. Ἰνστιτούτου, τ. **XI**, σ. 111).—Millet, Les monastères et les églises de Trébizonde (BCH, τ. **XX**), σ. 455. — Πρβ. τὸ νεώτατον βιβλίον τοῦ Diehl, Manuel d'art byz., ἐν Παρισίοις 1910, σ. 719.—Περὶ τῶν ναῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους βλ. Brockhaus, σ. 11 ἑξ.

3) Πόσον ῥαδινὸν σὺν τῷ χρόνῳ, καθίσταται τὸ τύμπανον, δύνασαι εὐκόλως νὰ παρατηρήσῃς, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους μὲν ἀθηναϊκοὺς ναούς, ὡς εἰς τοὺς Ἁγ. Θεοδώρους, τὴν Καπνικαρέαν, τοὺς Ἁγ. Ἀποστόλους, μάλιστα δὲ εἰς ναὸν ἐγκαταλελειμμένον, παράδοξον ὁμοιότητα κατὰ τὸν τροῦλλον ἔχοντα πρὸς τὰς σερβικὰς ἐκκλησίας τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ἀπαρατήρητον παραμένοντα, ἀλλ' ἀξιόλογον ναΐσκον τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος εἰς τοὺς πρὸς τὴν πόλιν πόδας τῆς Ἀκροπόλεως.

4) Τὸ ὕψος τῶν τυμπάνων τῶν ναῶν τῆς Μ. Βαρλαὰμ καὶ τῆς Μ. Μεταμορ-

sée), καὶ σὺν τῇ ὑψώσει τοῦ τυμπάνου βαίνει αὐξάνουσα καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ διακόσμησις. Τὸ τύμπανον τῶν μετεωριτικῶν, ὡς καὶ τῶν ἀθωνιτικῶν ναῶν, εἶναι τὰ μάλιστα πολυγωνικόν,—εἰς τὸν ναὸν τῆς Μ. τοῦ *Βαρλαὰμ* εἶναι ὀκτάπλευρον, εἰς τὸν ναὸν τῆς *Μεταμορφώσεως* δωδεκάπλευρον,—καὶ διακοσμεῖται πλουσίως διὰ τοξοειδῶν ἐκ πλίνθων πλαισίων εἰς τὰς πλευράς, καὶ κιονίσκων ἐκ πωρίνων σπονδύλων καὶ πλίνθων κυκλικῶν εἰς τὰς γωνίας,—τὸ δεκαεξάπλευρον τύμπανον τοῦ *Ἁγίου Θεοδώρου* τοῦ ἐν Μυστρᾷ (τέλ. ΙΓ' ἑκ.), ἀναστηλωθὲν ἤδη κατὰ τὰς ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου γενομένας ἐργασίας, εἶναι τὸ μεγαλοπρεπέστατον τοῦ εἴδους τούτου μνημεῖον [1]).

Τὸν δὲ νάρθηκα, ὡς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀποτελεῖ μεγάλη τετράγωνος αἴθουσα ἐκ σταυροθολίων (ναὸς τῆς *Μεταμορφώσεως*, ΙϚ' ἑκ.), καὶ ἀκόμη περιεργότερον, ἄλλη ἐκκλησία προσεπικτισμένη ἐπὶ τῆς κυρίας, ἔχουσα καὶ αὐτὴ τροῦλλον καὶ καθόλου τὸ διάγραμμα τοῦ κυρίως ναοῦ (ναὸς τῶν *Ἁγ. Πάντων* τῆς Μ. Βαρλαάμ) [2]).

Ἡ δ' ἐξωτερικὴ διακόσμησις τῶν ναῶν εἶναι καθόλου ἁπλῆ, καὶ λιτοτέρα ἡ χρῆσις τῶν πλίνθων. Τὸν κλασσικὸν βυζαντινὸν τρόπον τῆς διὰ πλίνθων μετὰ πώρων ἐναλλασσούσης τοιχοδομίας ἔχομεν μόνον εἰς τοὺς παλαιοτάτους τῶν ναῶν, εἰς τὸν ναὸν τῆς Μ. τῆς *Ὑπαπαντῆς*, εἰς τὸν ναὸν τῆς *Ἁγ. Τριάδος* καὶ εἰς τὸν ναὸν τῶν *Ἁγ. Πάντων*, καὶ εἰς αὐτοὺς μάλιστα λίαν λιτῶς ἐφαρμοζόμενον, οὐχὶ

φώσεως εἶναι 3.00. Εἰς τὴν κοιλότητα τῆς τρούλλας ἐσωτερικῶς ἱστορεῖται ὁ Παντοκράτωρ, οὐχὶ εὐρὺς ὡς εἰς τὰς παλαιοτέρας ἐκκλησίας, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Δαφνίου, ἀλλ' ἔχων καὶ ἄλλην ζώνην ὑπ' αὐτόν, ὅπου παρίστανται αἱ οὐράνιαι Δυνάμεις, καὶ κάτω αὐτῶν, μεταξὺ τῶν παραθύρων, οἱ προφῆται.

1) Βλ. περιγραφὴν καὶ ἀπεικονίσεις τοῦ ἐρειπωμένου καὶ ἔπειτα ἀναστηλωθέντος τυμπάνου εἰς τὴν περὶ τῶν ἐν Μυστρᾷ ἐργασιῶν περυσινὴν Ἔκθεσίν μου, **Πρακτικὰ** τοῦ 1908, ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 122 ἑξ.

2) Πρβ. Brockhaus, ἔνθα ἀν. σ. 15, καὶ δὴ τὸν νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς Μ. Δοχειαρίου, αὐτ., εἰκ. 4 σελίδος 29.—Πρβ. Diehl, ἔνθα ἀν., σ. 717.

κατὰ τὴν αὐστηρὰν ἐκείνην συμμετρίαν καὶ χάριν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς τοὺς ναοὺς τῆς προγενεστέρας ἐποχῆς καὶ δὴ εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Μυστρᾶ καὶ εἴς τινας τοῦ Γερακίου. Τελειοτέραν μόνον τὴν τοιχοδομίαν ταύτην ἔχομεν εἰς τὸν παλαιὸν ναὸν τῆς *Μεταμορφώσεως* (1384). Κόσμημα μαιανδροειδὲς διαθέον τὸν μύακα ὑπὸ τὸ γεῖσωμα, καὶ ἄλλαι διὰ πλίνθων διακοσμήσεις, ὑπενθυμίζουσι τὴν χλιδῶσαν ἐξωτερικὴν διακόσμησιν τῶν ναῶν τῆς Ἄρτης, τῶν ναῶν τῆς Μακεδονίας (καὶ δὴ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Βερροίᾳ), καὶ ναῶν βυζαντινῶν τῆς Σερβίας (— πάντες οὗτοι ΙΓ′—ΙΔ′ έκ.). Ὑπὸ τὴν στέγην καὶ περὶ τὰ δίλοβα παράθυρα διαθέουσι τὰ ὀδοντωτὰ κεραμοπλαστικὰ κοσμήματα, τὰ ὁποῖα βλέπομεν τεχνικώτερα εἰς Μυστρᾶν. Ἴδιον ἐξωτερικὸν κόσμημα, λίαν σπάνιον, ἀποτελοῦσι τὰ *ῥοδιακὰ* πινάκια (faïences), τῶν ὁποίων εὑρίσκω τὸν τύπον τοὐλάχιστον, σώζονται δέ τινα ἐπὶ τόπου εἰς τὴν Μ. τῆς *Μεταμορφώσεως*: — στοιχεῖον χαρακτηριστικὸν ἀνατολικῆς διακοσμήσεως, τὰ περσικὰ καὶ ἐκ τούτων τὰ ἀραβικά, καὶ δὴ τὰ περιλάλητα τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἱσπανίας, καὶ τουρκικὰ ἀρχιτεκτονήματα πλουσίως διακοσμοῦν. Ἀπὸ τοῦ ΙΒ′—ΙΓ′ αἰῶνος ἐμφανιζόμενον εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικήν, καὶ δὴ ὑπὸ τῶν Τούρκων κομιζόμενον κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Προύσης (1325), εὐρέως ἐντεῦθεν διαδίδεται, ζωὴν καὶ χάριν προσδίδον εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἄνθησιν τῆς βυζαντιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς [1]).

Ἄξιος δὲ λόγου ἰδιάζοντος εἶναι ὁ χαριέστατος τῆς φωτίσεως τῶν ναῶν τρόπος: τὰ παράθυρα κοσμοῦνται διὰ ὑαλωμάτων, διὰ φεγγιτῶν ποικιλοχρώμων, οἵτινες εἶναι περικεκλεισμένοι ἐν πλαισίῳ μυριοσχήμως περικεκομμένῳ

1) Ῥόδια εὗρον καὶ ἐν Μυστρᾷ, καὶ ἐν Γερακίῳ, συχνότερα ὅμως ἀπαντῶνται εἰς μεταγενεστέρους ναούς, — ἐν Ἁγ. Ὄρει, βλ. Brockhaus, ἔνθα ἀν. σ. 253 ἑξ.

καὶ σχηματίζοντι ῥομβοειδῆ, κυκλικά, τοξοειδῆ, πολύλοβα σπανιώτερον πολυγωνικὰ σχήματα, ἀκόμη καὶ ἰχνογραφήματα, ὡς στεμμάτων (κελλίον Μ. *Μεταμορφώσεως*). Ἡ προσοχή μου εἰς τὸν διακοσμητικὸν τοῦτον τρόπον τοῦ φωτισμοῦ τῶν ναῶν ἐστράφη τοσούτῳ ἐντονωτέρα, καθ' ὅσον τεμάχια γύψων καὶ ὑάλων ποικιλοχρώμων, τὰ ὁποῖα εὗρον κατὰ τὰς ἐν Μυστρᾷ ἐργασίας, μοὶ δεικνύουσιν ὅτι καὶ οὗτος ἀπετέλει διάκοσμον καὶ τῶν παλαιοτέρων βυζαντινῶν ναῶν. Κατ' ἀκολουθίαν ἴσως ἡ διακόσμησις αὕτη δὲν εἶναι ξενικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ τὴν καλλίστην ἄνθησιν καὶ μυριότροπον ποικιλίαν εὑρίσκομεν εἰς τὰ ἀστικὰ συριακά, αἰγυπτιακὰ καὶ ἱσπανοαραβικὰ ἀρχιτεκτονήματα (ΙΓ' — ΙΔ' ἑκ.).

Ξενικὸν ὅμως βεβαίως καὶ δὴ τουρκικόν, ἤτοι ἀραβικὸν στοιχεῖον διακοσμήσεως εἶναι αἱ χαρίεσσαι φατνώσεις τῶν ἐπίπεδον τὴν ὀροφὴν ἐχόντων μικροτέρων ναῶν τῶν Μετεώρων, ἐξωτερικῶς δὲ δίκλιτον στέγην, μὴ ἐστεγασμένην διὰ τρούλλων ἢ καμαρῶν. Αἱ φατνώσεις αὗται, αἵτινες διήγειρον καὶ τοῦ Πορφυρίου τὴν προσοχήν [1]), συνίστανται ἐκ ποικιλοχρόμων λεπτῶν ξυλίνων πήχεων (καφασωτά), οἵτινες χωρίζουσι πολυειδῆ τὸ σχῆμα φατνώματα, ὡς τετράγωνα, ῥόμβους, τὰ ὁποῖα καὶ ταῦτα εἶναι ποικιλοτρόπως διὰ χρωμάτων ἐχρωματισμένα. Τὰ πεποικιλμένα ταῦτα φατνώματα εἶναι συνήθως ἔργον τοῦ ΙΖ', ἰδίως τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τοιαύτη εἶναι ἡ ὀροφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Καλαμπάκας, ἡ τοῦ *Ἁγ. Ἀθανασίου* εἰς θέσιν Ῥοξόρι, τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ τῆς *Ὑπαπαντῆς*, ἀκόμη καὶ αἱ ὀροφαὶ κελλίων παλαιῶν τῶν μοναχῶν, οἷα σώζον-

1) Ἔνθα ἀν., σ. 231.—Ἡ φάτνωσις τοῦ ναοῦ τῆς Καλαμπάκας ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σταγῶν Ἀρσενίου τὸ 1723, κατ' ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ περιφήμου εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἄμβωνος,—κατ' ἄλλην ὁμοίως ἐπιγραφὴν συγχρόνως, τὸ 1724, καὶ ἡ φάτνωσις ἐν τῇ Μ. τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Ἀνπαυσᾶ.

ται εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην μονήν, ἀκόμη καὶ εἰς οἰκίας χωρίων θεσσαλικῶν. Αἱ δικτυωταὶ καὶ ποικιλόχρωμοι αὗται φατνώσεις προέρχονται βεβαίως ἐκ τῆς τουρκικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, παραλαβούσης ταύτας ἐκ τῆς ἀραβικῆς. Περιλάλητα εἶναι τὰ διὰ γεωμετρικῶν σχημάτων ἢ διὰ φυτικῶν διακοσμήσεων κεκοσμημένα φατνώματα τῶν ἀραβικῶν, συριακῶν, αἰγυπτιακῶν καὶ ἱσπανοαραβικῶν ἀστικῶν οἰκημάτων καὶ παλατίων.

Ἐν ἰδίῳ δὲ λόγῳ προσήκει νὰ μνημονευθῇ ὁ ἐπισκοπικὸς ναὸς τῆς Καλαμπάκας, ὁ εἰς τὸ ὄνομα «τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης Θεοτόκου» τιμώμενος, καὶ διὰ τὸ ἀρχαϊκώτατον ἀρχιτεκτονικὸν διάγραμμά του καὶ διὰ τὰς ἐν αὐτῷ παλαιῶν χριστιανικῶν ἐθίμων ἀναμνήσεις ἐν ἔργοις τέχνης σωζομένας. Ὁ ναός, ἔχων διάγραμμα βασιλικῆς, εἶναι τρίκλιτος χωρὶς τροῦλλον, ἀλλὰ μὲ ἀμφικλινῆ μὲν τῆς μεσαίας νηός, τοῦ μεσαίου κλίτους, τὴν στέγην, χθαμαλωτέρας δὲ ἁπλᾶς τὰς ἄλλας, ὡς εἰς τοὺς παλαιοτάτους χριστιανικοὺς ναούς. Θέας δὲ ἰδίας ἄξιος εἶναι ὁ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἐγειρόμενος ὑψηλὸς μαρμάρινος ἄμβων, ἐπὶ ἓξ μαρμαρίνων κιόνων στηριζόμενος, οἵτινες, ἀνὰ ἓξ, εἶναι κυκλικῶς διατεθειμένοι, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀναβαίνεις διὰ δύο κλιμάκων, μαρμαρίνων καὶ τούτων, τῆς μιᾶς ἐξ ἀνατολῆς, τῆς ἄλλης ἐκ τῆς δύσεως. Ὁ μαρμάρινος ἄμβων τῆς Καλαμπάκας [1]), ἔχων καὶ ἱστορημένας τοιχογραφίας μεταγενεστέρας (1633) καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς φιλοτεχνήσεως τοῦ φατώματος τοῦ ναοῦ (1723), εἶναι μοναδικὸν ἀρχιτεκτονικὸν μέλος καὶ μοναδικὸν ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει ἀκόμη παράδειγμα τοιαύτης, εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, διαθέσεως τοῦ ἄμβωνος [2]).

1) Μόνον ἀπεικόνισιν καλὴν τοῦ ἄμβωνος εὑρίσκομεν (Γ. Λαμπάκης, «Δελτίον τῆς Χριστ. Ἑτ.» 1903, σ. 12,— καλυτέραν, τοῦ αὐτοῦ, Mémoire sur les antiquités chrétiennes, ἐν Ἀθήναις 1902, σελ. 31).

2) «Οὐδαμοῦ, λέγει ὁ Πορφύριος (σ. 231), οὐδὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀλλ' οὐδὲ

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἄμβωνος τούτου, πολλῆς προσοχῆς εἶναι ἄξια καὶ μελέτης τὸ ἐν τῷ ἱερῷ μαρμάρινον *κιβώριον*, τὸ *σύνθρονον*. τὸ ἁγιασματάριον. Μάλιστα δὲ πάντων τὸ κιβώριον, τὸ ἐπιστεγάζον τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, ἀπαρατήρητον ἕως σήμερον παραμεῖναν, ὅμοιον τοῦ ὁποίου, ἀλλὰ θαυμάσιον ἀληθῶς διὰ τὴν τέχνην καὶ δὴ τὰ περιπεπλεγμένα καὶ ἀνεμιζόμενα φύλλα τῶν κιονοκράνων, ἐμελέτησα τὸ ἐν τῇ Ἑκατονταπυλιανῇ τῆς Πάρου σωζόμενον, μοναδικὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀκέραιον λείψανον τοῦ παλαιοῦ τούτου χριστιανικοῦ ἐξ ἐθνικῆς παραδόσεως προελθόντος ἀρχιτεκτονικοῦ διακοσμητικοῦ μέλους. Καὶ εἰς ἄλλους ὀλίγους ναοὺς τῶν Μετεώρων, μάλιστα ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ, τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος, ναῷ τοῦ *Ἁγ. Χαραλάμπους*, τῷ καθολικῷ τῆς Μ. τοῦ Ἁγ. Στεφάνου, εὑρίσκω κιβώριον καλλίστης ξυλογλυπτικῆς ἐργασίας, προφανῶς κατὰ μίμησιν τοῦ παλαιοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς Καλαμπάκας μαρμαρίνου. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐν Πάρῳ, καὶ ἐκ ταύτης καὶ εἰς τὰς ἄλλας Κυκλάδας καὶ δὴ ἐν Νάξῳ καὶ Σικίνῳ, ἐκ τοῦ κιβωρίου τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς προῆλθεν ἡ συνήθεια ξυλογλύπτων κιβωρίων καὶ ἐν μεταγενεστέροις, τοῦ ΙΖ′—ΙΗ′ αἰῶνος, ναοῖς. Χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ ἐκταθῶ ἐνταῦθα περισσότερον εἰς τὴν μελέτην τῶν κιβωρίων, σπουδαιοτάτην περὶ τῶν παλαιῶν χριστιανικῶν συνηθειῶν καὶ ἔργων τέχνης, περὶ τῶν ὁποίων εἰδικῶς θέλω ὁμιλήσει, ὅταν θὰ προβῶμεν εἰς ἐργασίας ὑποστηρίξεως τοῦ κιβωρίου τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς, κάμνω τὴν ἑξῆς παρατήρη-

ἐν τῇ Δύσει δὲν εἶδον παρόμοιον. Εἰς Ῥώμην, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου ὑπὸ τὸν τροῦλλον ἵσταται ἡ Ἁγία τράπεζα, ἀλλ' ὄχι ἄμβων. Εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ ἀρχιερατικὸς ἄμβων ἐρείδεται εἰς τὸν δυτικὸν τοῖχον. Εἰς τὸν κοπτικὸν ναὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ ἄμβων ὑψοῦται παρὰ τὴν παραστάδα, ὄχι εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ παρὰ τὸ εἰκονοστάσιον. —Εἶναι τοῦτο ἐξαίρεσις ἀνεξήγητος, ἂν μὴ φαντασία τοῦ ἀρχιτέκτονος ἢ τοῦ ἀρχιερέως».

σιν ὡς πρὸς τὰ πλείστης προσοχῆς ἄξια ἀρχαϊκὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα μέλη τοῦ ἐν Καλαμπάκᾳ ναοῦ: Δὲν θὰ ἦτο ἆρά γε σκόπιμον νὰ συνδυάσωμεν πάντα ταῦτα, πρωτίστως τὸ ἀρχαϊκὸν ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα τοῦ ναοῦ, καὶ τὸ σύνθρονον καὶ τὸ κιβώριον καὶ τὸν ἄμβωνα, καὶ νὰ ζητήσωμεν μήπως ὁ ναός, ἀρκούντως ἀρχαῖος ἤδη, ἀφοῦ ἐκτίσθη ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (μέσα ΙΒ′ ἑκ.), ἀνεκαινίσθη ἐκ παλαιοτέρου ἢ μὴ ἐξ ἰδιοτροπίας τοῦ ἀρχιτέκτονος ἢ τοῦ ἐπισκόπου ἀνηγέρθη καμὰ μίμησιν παλαιοτέρου;

Εἰς τὰς μετεωριτικὰς μονὰς δυνάμεθα, ὡς καὶ εἰς τὰς ἁγιορειτικάς, νὰ μελετήσωμεν καὶ τὴν οὕτω πενιχρὰ διασώσασαν μνημεῖα ἀστικὴν ἀρχιτεκτονικήν. Ἰδίου λόγου ἄξια εἶναι τὰ ἄλλα ἐν ταῖς μοναῖς περισωθέντα κτίσματα καὶ διαμερίσματα, καὶ αὐτὴ ἡ ὅλη διάθεσις τῶν μοναχικῶν οἰκητηρίων περὶ τὸν ναόν, διατηροῦσα, ὡς καὶ ἐν Ἁγ. Ὄρει, τὴν παμπαλαίαν ἀρχιτεκτονικὴν διάταξιν τῶν μεγάλων μοναστικῶν συνοικισμῶν τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, τὴν ἀπὸ τοῦ Ε′ αἰῶνος ἕως σήμερον ὡς ἐν τύπῳ ἀποκρυσταλλωθεῖσαν ἐν Ἀνατολῇ, καὶ διασώσασαν εἰκόνα τῶν ἀγροτικῶν συνοικισμῶν, ἐπαύλεων, μεγάλων πανδοχείων τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς [1]). Ἀρχιτεκτονικὰς δὲ λεπτομερείας πρὸς μελέτην τῆς μοναστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς παρουσιάζουσι καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα τῶν μονῶν, τὰ εἰς ἰδίας χρήσεις ὡρισμένα, ὡς τὰ σκευοφυλάκια, ὅπου φυλάσσονται τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ τὰ χειρόγραφα, —ὀλιγωτέρας ταῦτα ἰδίως ἐν τόπῳ κρυφῷ ἐκτισμένα ὑπεράνω τοῦ νάρθηκος τῶν ναῶν (Μ. Μεταμορφώσεως, - Μ. Ἁγ. Στεφάνου), μάλιστα δὲ αἱ *τράπεζαι* τῶν μοναχῶν,

1) Ὡς διαγράφονται μετὰ διαγραμμάτων καὶ ἀπεικονίσεων εἰς τὸ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ κ. G. Millet γραφὲν ἀξιόλογον βιβλίον τοῦ στρατηγοῦ L. de Beylié, L'habitation byzantine, ἐν Γρενόβλῃ-Παρισίοις, 1905, σελ. 45 ἑξ., 63 ἑξ., τοῦ ὁποίου μακρὰν ἀνάλυσιν παρέσχον εἰς τὸ «Δελτίον τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑτ.», τ. ς′, 1904, σ. 301—320.

τὰ μαγειρεῖα καὶ τὰ νοσοκομεῖα (ἰδίως εἰς τὰς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τοῦ Βαρλαάμ), ἐπὶ κιόνων βραχέων ἰδιαζόντων εἰς τὴν μοναστικὴν ἀρχιτεκτονικήν, ἐκτισμένα, καὶ τύμπανον λίαν ὑψηλὸν φέροντα, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει [1]).

Ἀλλ' ἐκεῖνα ἰδίως τὰ μνημεῖα τέχνης, τὰ ὁποῖα καθιστάνουσι πολυτιμοτάτους τοὺς ναοὺς τῶν Μετεώρων, πολὺ περισσότερον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν, λιτότερα μνημεῖα διασωζούσης, εἶναι αἱ τοὺς τοίχους αὐτῶν πλουσιώτατα καὶ ἐν χλιδῇ χρωμάτων ἐπιστρωννύουσαι τοιχογραφίαι. Ἰδιάζουσαν δὲ σημασίαν προσκτῶσι τὰ μνημεῖα ταῦτα γραφικῆς καὶ ἐκ τῆς καλῆς αὐτῶν ἀρχαϊκῆς συντηρήσεως καὶ ἐκ τῆς ἐπακριβοῦς ἁπάντων χρονολογήσεως.

Αἱ *μετεωριτικαὶ* τοιχογραφίαι, ἄγνωστοι ἀκόμη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, πρέπει νὰ καταλεχθῶσι, παραλλήλως πρὸς τὰς *ἀθωνιτικάς*, μεταξὺ τῶν καλλίστων μνημείων τῆς ὑστάτης ἀνθήσεως τῆς βυζαντιακῆς τέχνης, τῆς περιλαμβανομένης μεταξὺ τοῦ ΙΔ' καὶ ΙϚ' *αἰῶνος*.

Τὰς τοιχογραφίας *τῶν Μετεώρων*, δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὡς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς τέχνην μὲ τὰς τοῦ *Ἁγ. Ὄρους*,— κατὰ τὴν ὅλην διάθεσιν, κατὰ τὰ θέματα τὰ εἰκονογραφικά, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς χρωματισμούς, ὡς μὲ πείθει συγκριτικὴ αὐτῶν μελέτη [2]), καὶ ἰδίως κατὰ τὰς διακοσμήσεις, ἐν ταῖς ὁποίαις νομίζεις ὅτι εὑρίσκεις ἁπλῆν ἀντιγραφὴν ἀπ' ἀλλήλων. Δύναμαι δὲ νὰ εἴπω ὅτι ἡ τεχνικὴ παράδοσις τῆς βυζαντινῆς γραφικῆς

1) Περὶ τῆς τραπέζης καὶ τῶν ἄλλων μοναστικῶν κτισμάτων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, Brockhaus, ἔνθα ἀν. σ. 32 ἑξ., 35 ἑξ.—L. de Beylié, ἔνθα ἀν. σ. 65 ἑξ.

2) Ὡς πρὸς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Ἁγ. Ὄρους ἔχω ὑπ' ὄψιν τὸ βιβλίον τοῦ Brockhaus, Athos-Klöster, σ. 56 ἑξ.—Πρβ. Diehl, ἔνθα ἀν. σ. 761 (ὅπου καὶ βιβλιογραφία περὶ Ἁγ. Ὄρους), σ. 770.

διετηρήθη ἀκόμη τελειωτέρα ἐν Μετεώροις ἢ εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Διότι οἱ μετεωριτικοὶ ναοί, περισσότερον ἐγκαταλελειμμένοι, ὑπέστησαν ὀλιγωτέρας ἢ ἐκεῖνοι ἀνακαινίσεις, ὅσοι δὲ ἀνεκαινίσθησαν· κατὰ τὰς τοιχογραφίας, ὡς οἱ τῆς *Μεταμορφώσεως* καὶ τοῦ *Βαρλαάμ*, ἐλαμπρύνθησαν μόνον κατα τὰ χρώματα. Παλαιοτάτων δὲ ναῶν, ὡς τῆς *Ὑπαπαντῆς* (1367), ἡ ἱστορία ἔμεινεν οἵαν ἐζωγράφησαν οἱ παλαιοὶ ἀσκητικοὶ ζωγράφοι. Εἶναι δὲ αἱ τοιχογραφίαι τοῦ *Ἁγ. Ὄρους* καὶ τῶν *Μετεώρων* αὐτὴ ἡ εἰς τοὺς τοίχους ὀρθοδόξου ναοῦ μεταγραφὴ τοῦ μεγάλου ὀρθοδόξου εἰκονογραφικοῦ ἔπους, οἷον διεμόρφωσεν ἐργασία αἰώνων καὶ γενεῶν, οἷον διαγράφει ἡ *Ἑρμηνεία*[1]), — εἰς τὸν νάρθηκα ἡ ἡρωϊκὴ ἐποποιία τῶν μαρτύρων, εἰς τὸν κύριον ναὸν ἡ θαυματόβρυτος ἐποποιία τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν νάρθηκα αἱ λῦπαι τῆς κολάσεως, εἰς τὸν ναὸν ἡ χαρὰ τοῦ Παραδείσου.

Τῆς πρώτης περιόδου, τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, τῆς περιόδου τῆς μεγάλης καλλιτεχνικῆς κινήσεως τῶν Παλαιολόγων, ἔχομεν ἐν Μετεώροις, ὡς καὶ ἐν Ἄθωνι[2]), ὀλίγα ἀλλ' ἀξιοσπούδαστα μνημεῖα: Τὸν μικρὸν ἀλλὰ σημαντικώτατον ναΐσκον τῆς Ὑπαπαντῆς (1367), καὶ τὸν παλαιὸν τοῦ Μετεώρου, αὐτὸν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν εἶχεν εὐρύνει «ὁ βασιλεὺς Ἰωάσαφ», καὶ ὁ ὁποῖος, σήμερον τὸ ἱερὸν τῆς μεγάλης ἀποτελῶν, καίτοι μεταγενέστερος (1483), ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν τεχνικὴν παράδοσιν. Εἰς ταύτην τὴν περίοδον καταλέγω καὶ τὰς τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ τῆς Μ. τοῦ *Ἁγ. Στεφάνου* (τέλ. ΙΕ ἑκ.), ἴσως δύ-

1) Τὴν θεωρίαν μου περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας ἐξέθηκα ἐν τῇ μελέτῃ μου περὶ τῆς Ἑρμηνείας («Λαογραφίας», τ. Β΄, 1910, σ. 210—240) ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς νεωτάτης ἐκδ. αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως.

2) Περὶ τῶν ἀθωνιτικῶν ναῶν τῆς ΙΔ΄ ἑκ. ὀλίγα παρὰ Brockhaus, Athos—Klöster, σ. 56 ἑξ. Πρβλ. Diehl Manuel, σ. 765 ἑξ.

ναμαι νὰ προσθέσω καὶ τὰς τοιχογραφίας τοῦ *Ἁγ. Νικολάου τοῦ Ἀναπαυσᾶ* (1528), ἴσως καὶ ἄλλας τινάς, ὡς τῆς *Ἁγ. Μονῆς*, ἀπροσίτους τὰς τελευταίας ταύτας σήμερον εἰς τὸν ἐρευνητήν.

Σημαντικώταται δ' εἶναι διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τέχνην αἱ τοιχογραφίαι τῆς ἐποχῆς ταύτης, — φαίνεται καὶ ἐν τῷ Ἁγ. Ὄρει ἡ αὐτὴ τεχνικὴ εὑρίσκεται [1]): σύνθεσις ἁπλουστέρα, χρωματισμοὶ λίαν ἤπιοι, ὀλίγον ὠχροί, ἐν τοῖς ὁποίοις κυριαρχεῖ τὸ ἀνοικτὸν πράσινον καὶ κίτρινον, οἱ λευκοὶ καὶ ῥόδινοι τόνοι. Ἰδίως ὅμως αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἶναι ἀξιοσημείωτοι διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῶν μορφῶν καὶ ἰδίως διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἀμφιέσεων, ἐξόχως δ' ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὰς περιέργους ἐνδυμασίας τῶν προσώπων καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς ἐκτελέσεως [2]).

Ἐξαιρετικὴν δ' ὅλως σημασίαν ἐπιδεικνύουσιν οἱ σερβικὴν ἐπίδρασιν, ὡς ἤδη ὑπεδήλωσα, μαρτυροῦντες στρατιωτικοὶ ἅγιοι. Εἶναι δὲ κατὰ σειρὰν οἱ ἅγιοι οὗτοι, εἰς τὸν Ν. τοῖχον ἱστορημένοι, *Θεόδωρος ὁ Τίρων*, *Γεώργιος ὁ Καππαδόξ*, *Δημήτριος ὁ Μέγας*, καὶ τέταρτός τις, βεβαίως *Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης*. Κάλλισται εἶναι αἱ νεαραὶ τῶν ἁγίων μορφαί, αἴσθησιν δὲ ἰδίως προξενοῦσιν αἱ στολαί, ὁ ὅλος τῆς ἀμφιέσεως αὐτῶν κόσμος καὶ οἱ ἰδιόρρυθμοι πῖλοι [3]), — εἶναι αὕτη ἡ στολὴ τῶν Σέρβων ἡγεμόνων τοῦ μεσαιῶνος. Ἂν προσβλέψωμεν τὴν ὅλην ἱστόρησιν τοῦ ναοῦ τούτου, ὡς καὶ τοῦ τῆς *Ὑπαπαντῆς*, ἂν ἐξετάσωμεν

1) Πρβλ. Diehl, ἔνθα ἀν. σ. 766.

2) Εἰς τὸν παλαιὸν ναὸν τῆς **Μεταμορφώσεως** θαυμαστὴ ἰδίως εἶναι ἡ εὐρύτης τῆς συλλήψεως καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ διακόσμου τῆς **Παναγίας τῆς Ὑψηλοτέρας**, τῆς **Δεήσεως**, τοῦ **Βασιλέως τῶν Βασιλευόντων**, καὶ τῶν μεμονωμένων ἁγίων.

3) Διαφόρου σχήματος ἢ ὁ πῖλος τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η' τοῦ Παλαιολόγου καὶ ὁ τοῦ Λασκάρεως ἐν τῇ Παντανάσσῃ τοῦ Μυστρᾶ (**Σπ. Λάμπρος**, Ν. Ἑλληνομνήμων, τ. Δ', 1907, σ. 390 ἑξ., 402).

καὶ αὐτὰς τὰς παραστάσεις,—θὰ εὕρωμεν αἰσθητὴν διαφορὰν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων, τῆς ΙϚ´ ἐκ., μετεωριτικῶν τοιχογραφιῶν. Ἂν δὲ σκεφθῶμεν, ὅτι καὶ εἰκόνας κινητὰς παρομοίας τεχνοτροπίας ἔχομεν, ὡς δεικνύω κατωτέρω, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐρωτήσωμεν, ὄχι ἴσως ἂν Σέρβος ζωγράφος, ἀλλὰ μὴ ὑπὸ τὴν ζωηρὰν ἐπίδρασιν σερβικῶν ἀναμνήσεων ἱστορήθησαν οἱ δύο οὗτοι ναοί, ὁ παλαιὸς τοῦ *Μετεώρου* καὶ ὁ τῆς *Ὑπαπαντῆς*. Διατί ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι καὶ ἡ τέχνη ἐπιμαρτυρεῖ τὰ ἱστορικὰ τεκμήρια καὶ ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ ἅγιοι τοῦ ναοῦ τοῦ Μετεώρου ἱστορήθησαν ἵνα μένωσιν ἐσαεὶ ἀνάμνησις τῶν πρώτων κτιτόρων τῶν Μετεώρων, τοῦ «βασιλέως Ἰωάσαφ» καὶ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τῶν Σέρβων ἡγεμονιδῶν;

Πλήρη ὅμως, ἀποτετελεσμένην τὴν εἰκονογραφικὴν ἐπὶ τοίχων ἄφωνον κατήχησιν, οἵαν δι' ἐργασίας μακρᾶς καὶ συλλήβδην γενομένης διεμόρφωσεν εἰς τέλος ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, καὶ οἵαν διέγραψεν ἡ *Ἑρμηνεία*, εὑρίσκομεν εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς μεταγενεστέρας περιόδου, τῆς ΙϚ´ ἐκ., τῆς ὑστάτης ἀκμῆς τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Τὰ μνημεῖα τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὡς καὶ ἐν Ἁγ. Ὄρει, εἶναι πολυπληθῆ καὶ μεγαλοπρεπῆ. Εἶναι δὲ ταῦτα αἱ τοιχογραφίαι τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως (1552) καὶ αἱ τοῦ ναοῦ τῶν *Ἁγ. Πάντων* τῆς Μ. Βαρλαάμ (1548 τὸ καθολικόν,—1566 ὁ νάρθηξ), καταλάμπουσαι ἐκ τῶν φαιδρῶν καὶ ζωηρῶν χρωματισμῶν παραστάσεων εὐρυτάτης συνθέσεως. Λαμπρὰ σώζεται ἡ *ἱστορία* εἰς τὸν ναΐσκον τῆς Μ. *Ῥουσάνου* (1561), ἀρκούντως καλὴ καὶ εἰς τὸν τοῦ *Ἁγ. Στεφάνου* (τέλος ΙΕ´ ἐκ.), τὸν τοῦ *Ἁγ. Νικολάου* τοῦ Ἀναπαυσᾶ (1528), τὸν ἐπισκοπικὸν ναὸν τῆς Καλαμπάκας (1576), περίφημον διὰ τὸν εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ μαρμάρινον ἄμβωνα ἔχοντα καὶ ζωγραφίας μεταγενεστέρας (1633). Τὴν αὐτὴν τεχνικὴν παράδοσιν εὑρίσκομεν

καὶ εἰς τοὺς ἀκόμη μεταγενεστέρους ναούς, εἰς τὸ «παρεκκλήσιον» τῆς Μ. *Βαρλαάμ* (1627), τοὺς δύο ναοὺς τῆς Μ. τῆς *Ἁγ. Τριάδος* (1682—1692), καὶ εἰς ἀκόμη μεταγενεστέρους ναούς, ὅτε πλέον ἡ τέχνη καθίσταται βαναυσοτέρα,—τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα εἰς τὸν ναΐσκον τῶν *Ἁγ. Πάντων* (1766), ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς Καλαμπάκας, ὅπου καὶ ὁ ἐπισκοπικὸς ναός, εἰς τὸν νάρθηκα τῆς *Ὑπαπαντῆς*(1784), περὶ τῆς ἁγιογραφήσεως τοῦ ὁποίου καὶ σημείωμα ἀξιόλογον ἐν εἴδει συμβολαίου εὗρον, τέλος καὶ εἰς τὸν ἐν τῇ θέσει Ῥοξόρι ναΐσκον τοῦ *Ἁγ. Ἀθανασίου* (ἀρχ. ΙΘ΄ ἑκ.).

Εἰς πάσας τὰς τοιχογραφίας ταύτας, εἰς τὰς ὁποίας μία καὶ ἡ αὐτὴ τεχνικὴ ἐπικρατεῖ καὶ μέχρι τῶν κατωτάτων χρόνων, δύνασαι νὰ θαυμάσῃς ἀρτίαν καὶ ἐν πάσῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ αὐτῆς αὐτὴν τὴν *ἱστορίαν* τοῦ *Μυστρᾶ* καὶ τοῦ *Γερακίου*, οἵαν διαβλέπομεν καὶ οἵαν ἀναπαριστάνομεν αὐτὴν ἐκ τῶν σωζομένων μνημείων, μὲ τὴν αὐτὴν πρὸς τὰς οἰκιακὰς λεπτομερείας καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν τῆς παραστάσεως ἀγάπην,—ἀρχιτεκτονήματα, σκεύη οἰκιακά, παῖδας παίζοντας καὶ διαπληκτιζομένους,—τῶν μορφῶν τὴν ἐνάργειαν διὰ φωτεινῶν γραμμῶν δηλουμένην, τέλος τὸν πλοῦτον τῶν εἰκονογραφικῶν θεμάτων.

Ἐξαιρετικὴν δὲ σημασίαν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὰς σπανίας ἐν γένει, συχνοτάτας δ' ἐν τοῖς ναοῖς τῶν Μετεώρων *κτιτορικὰς* τοιχογραφίας. Λέγω δὲ κτιτορικάς, ὡς λέγομεν καὶ *ἐπιγραφὰς κτιτορικάς*, τὰς τοιχογραφίας τῶν κτιτόρων τοῦ ναοῦ,— τοιχογραφίας μεταγενεστέρας συνήθως τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτοι ἔζησαν, ἀλλὰ καὶ ἀντίγραφα παλαιοτέρων, τοιχογραφίας, αἵτινες καὶ αὗται ἴσως ἠλλοιώθησαν ἐκ τῆς τυπικῆς παραστάσεως, διετήρησαν ὅμως ἀτομικόν τινα χαρακτῆρα. Ἐν τῷ ναῷ ἰδίᾳ τῆς *Μεταμορφώσεως* ἡ συγκριτικὴ ἐξέτασις τῶν κτιτόρων *Ἀθανασίου* καὶ *Ἰωάσαφ*, τῶν ἱστορημένων εἰς τὸν κατόπιν

προστεθέντα μέγαν ναόν, ἀκόμη καὶ εἰς εἰκόνας κινητάς, μὲ τὰς παλαιοτέρας ἐν τῷ ἀρχικῷ ναῷ εἰκονιζομένας μορφάς, δεικνύει, ὅτι ἔχουσιν αὗται πολὺ τὸ ἀτομικὸν καὶ ὅτι φαίνονται ἀναμιμνήσκουσαι τοὺς γηραιοὺς κτίτορας. Εἰς τὸν ναὸν τῶν *Ἁγ. Πάντων* τῆς Μ. Βαρλαὰμ ἔχομεν καὶ εἰς τοιχογραφίαν καὶ εἰς εἰκόνας τοὺς κτίτορας ἀδελφοὺς Νεκτάριον καὶ Θεοφάνην,—εἰς τὸν ναὸν τοῦ *Ἁγ. Στεφάνου* αὐτὸν τὸν Ἀντώνιον τὸν Καντακουζηνόν, ἔχοντα μάλιστα τὴν μορφὴν σλαβοσερβικήν. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ *Ἁγ. Νικολάου* ὁ κτίτωρ Διονύσιος ὁ Λαρίσσης προσπίπτει εἰς τοὺς πόδας τῆς Θεοτόκου, κατ' ἔθος παλαιόν. Ἰδίας δὲ προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ἱερομονάχου Νείλου, ὡς βεβαίως μηδέποτε ἀνακαινισθεῖσα, σύγχρονος ἄρα τῆς κτίσεως καὶ ἀνιστορήσεως, προσπίπτοντος εἰς τὴν Θεοτόκον ἐν τῷ σημαντικῷ ναΐσκῳ τῆς Μ. τῆς *Ὑπαπαντῆς*, ὅπου καὶ ἡ ὑπ' ἐμοῦ τὸ πρῶτον ἤδη δημοσιευομένη σπουδαιοτάτη κτιτορικὴ αὐτοῦ τοῦ Νείλου ἐπιγραφή. Οὕτω καὶ εἰς τὸν Μυστρᾶν ὀλιγωτέρας, ἀλλ' εὑρίσκομεν κτιτορικὰς τοιχογραφίας: Εἰς τοὺς *Ἁγ. Θεοδώρους* τὸν Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, ἀνακαινιστήν, φαίνεται,—εἰς τὸ *Ἀφεντικὸ* αὐτὸν τὸν Παχώμιον, εἰς τὸν *Ἅγ. Ἰωάννην* τὴν Λασκαρίναν μετὰ τῶν τέκνων της, εἰς τὴν *Παντάνασσαν* τὸν Θεόδωρον Λάσκαρην ἀνακαινιστὴν ἢ δωρητήν. Εἰς δὲ τὸ Γεράκι τὴν εἰκόνα τοῦ κτίτορος τοῦ *Ἁγ. Ἰωάννου* τοῦ Χρυσοστόμου, τὸν χαρτοφύλακα Κοντολέοντα, ζωηρὰν ἐντύπωσιν προκαλοῦσαν διὰ τὴν ἀτομικότητα καὶ τὸ εἰκονικὸν αὐτῆς. Οὕτως, ἀπὸ τῶν εἰκονογραφικῶν τύπων, οἵτινες ἐκ τοῦ δόγματος ἐμπνεόμενοι καθώρισαν τὴν μορφὴν τῶν ἡρώων τῆς χριστιανικῆς ἐποποιΐας, ἐξελισσομένη ἡ βυζαντινὴ εἰκονογραφία, προσέλαβε διὰ χρόνου καὶ τὴν αἴσθησιν τοῦ πραγματικοῦ καὶ διεμόρφωσε καὶ ἀληθεῖς προσωπογραφίας.

Γ΄.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΕΙΚΟΝΕΣ — ΜΙΚΡΟΓΡΑΦΙΑΙ — ΚΕΙΜΗΛΙΑ — ΣΚΕΥΗ

Καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ πλοῦτος τέχνης τῶν μνημείων τῆς μεγαλοτεχνίας, ὁ ἀνερεύνητος μὲν ἕως σήμερον, ἀλλὰ καταφανέστερος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐπισκεπτῶν. Ποικίλος ὅμως ἀκόμη κρύπτεται ἐν τοῖς Μετεώροις καλλιτεχνικὸς καὶ ἱστορικὸς πλοῦτος, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ, ἰδίως δὲ εἰς τὰ σκευοφυλάκια τῶν μονῶν, ὅπου εἶναι αἱ βιβλιοθῆκαι καὶ τὰ φυλακτήρια τῶν *ἱερῶν σκευῶν*, ἁγίων λειψάνων καὶ ἄλλων κειμηλίων.

Ποικιλωτάτη εἶναι ἡ καλλιτεχνικὴ ἀξία τῶν μνημείων τούτων τῆς μικροτεχνίας. Καὶ πρῶτον αἱ κινηταὶ ἐπὶ ξύλου παλαιαὶ *εἰκόνες*, οὕτω προσφιλὲς κόσμημα σήμερον τῶν ἐκκλησιῶν ἡμῶν, αἱ οὕτω σπάνιαι κατὰ τὴν παλαιότητα *κηρόχυτοι γραφαί*, ἐν πολλῇ χρήσει εἰς τὸ Βυζάντιον ἤδη ἀπὸ τοῦ Ϛ΄ αἰῶνος, — συνέχεια τῶν ἐν Αἰγύπτῳ συνηθιζομένων ἑλληνιστικῶν προσωπογραφιῶν τῶν εὑρεθεισῶν ἐν αἰγυπτιακοῖς τάφοις καὶ δὴ εἰς τὸ Φαγιούμ. Εἰς ταύτην τὴν πρὸς τὴν πραγματικὴν προσωπογραφίαν τάσιν τῆς ἀλεξανδρινῆς τέχνης ὀφείλομεν τὴν κατ᾽ ἐξέλιξιν διαμόρφωσιν τῶν εἰκονογραφικῶν τύπων, ἥτις καθώρισεν ἤδη ἀπὸ τοῦ Ϛ΄ αἰῶνος τὸν ἱστορικὸν τύπον τῶν ἱερῶν μορφῶν τῶν ἡρώων τῆς χριστιανικῆς ἐποποιΐας. Ἐν τῇ σπάνει εἰκόνων παλαιοτέρων, αἱ ἐν Μετεώροις σωζόμεναι, καίτοι καθόλου μεταγενέστεραι, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν, ὡς πολύτιμος πηγὴ μελέτης τῶν μνημείων τέχνης τοῦ εἴδους τούτου, ἀκόμη δὲ καὶ ὅλης τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας.

Αἱ πολυτιμόταται διὰ τὴν παλαιότητα, μάλιστα δὲ διὰ

τὴν ἱστορικὴν καὶ τεχνικὴν σημασίαν, σωζόμεναι ἐν Μετεώροις εἰκόνες εἶναι δύο, τὰ μάλιστα σπουδαῖαι εἰκόνες μεγάλαι (0,83×0,61 ἡ τῆς Καλαμπάκας), παριστάνουσαι τὴν *Σταύρωσιν*, τὰς ὁποίας ἐμνημόνευσα ἤδη, σωζόμεναι δὲ εἰς τὸν ἐν Καλαμπάκᾳ ναὸν καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Μ. τῆς *Ὑπαπαντῆς*. Ἡ εἰκὼν τῆς Καλαμπάκας [1]) φέρει τὴν ἔχουσαν πολλὴν σημασίαν ἐπιγραφήν: «*Η [σταυ]ροσης—[δ]ευσης του δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ ἰω(άνν)ου του καντακουζηνου. κε θεοδορας τῆς κατακουζηνης κε τον τεκν[ων]*».

Αἱ σπουδαιόταται αὗται εἰκόνες, τῶν σημαντικωτάτων ἐν Μετεώροις εὑρημάτων, μαρτυροῦσι καὶ αὗται τὴν σερβικὴν ἐπίδρασιν, στενοτάτην ἔχουσαι σχέσιν, ἀντίγραφα πιθανώτατα τῆς τοιχογραφίας τῆς *Σταυρώσεως* ἐν τῷ ναΐσκῳ τῆς Ὑπαπαντῆς, καὶ τῆς αὐτῆς τεχνικῆς τῆς ἐν τῷ παλαιῷ ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως, τοιχογραφιῶν ἐξαιρετικῆς ὅλως σημειώσεως ἀξίων. Τὸν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς ἑτέρας αὐτῶν Ἰωάννην Καντακουζηνὸν ἀγνοῶ, δὲν νομίζω ἑαυτὸν τολμηρόν, ἂν θεωρήσω αὐτὸν μᾶλλον τινὰ ἐκ τοῦ σερβικοῦ οἴκου, μετὰ τοῦ ὁποίου, ὡς καὶ οἱ Παλαιολόγοι, καὶ οἱ Καντακουζηνοὶ ἦλθον εἰς ἐπιγαμίας [2]), παρὰ ἐκ τοῦ γένους τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου, τοῦ ὁποίου τὸν υἱὸν ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Γέρων ἐνύμφευσε μετὰ κόρης τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ δηλαδὴ γένους, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Πορφύριος νομίζει, ὡς εἴδομεν, καὶ τὸν κτίτορα τῆς Μ. τοῦ Ἁγ. Στεφάνου [3]). Τὰς εἰκόνας ταύτας

1) Μνείαν ἁπλῆν τῆς εἰκόνος τῆς Καλαμπάκας κάμνει ὁ κ. Λαμπάκης, «Δελτίον Γ' τῆς Χριστ. Ἀρχ. Ἑτ.», 1903, σ. 10.

2) Ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ Ματθαῖος ἔλαβε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Στεφάνου Δουσὰν (Du Cange, Familiae, σ. 233).

3) Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι, διότι οὗτος εἶχεν σύζυγον τὴν Εἰρήνην, κόρην τοῦ Ἀνδρονίκου Ἀσσάνη τοῦ πρωτοβεστιαρίου (Du Cange, ἔνθα ἀν. σ. 211).

θεωρῶ γραφείσας μὲν ἴσως ὑπὸ Σέρβου ζωγράφου, ἀνηκούσας δὲ βεβαίως εἰς τοὺς χρόνους αὐτῆς τῆς συστάσεως τῆς μοναχικῆς πολιτείας τῶν Μετεώρων. Παλαιὰν εἰκόνα «σερβικῆς γραφῆς» εὑρίσκει ὁ Πορφύριος καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τῆς *Πορταΐτισσας*, τὴν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου ἀποκειμένην (1389)[1]. Ἐν δὲ τῷ ναῷ τῶν ***Ἁγ. Πάντων*** (τῆς Μ. τοῦ Βαρλαάμ) φυλάσσονται κάλλιστα εἰκονίδια τοῦ Θεοδώρου τοῦ Τίρωνος καὶ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου[2], μὲ τοὺς ἰδίους μακροὺς μανδύας καὶ τοὺς σερβικοὺς πίλους, ὡς καὶ εἰς τὸ Μετέωρον, προφανῶς ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἀντιγραφέντα. Αἱ εἰκόνες αὗται, καὶ δὴ αἱ τῆς *Σταυρώσεως*, εἶναι πολὺ σημαντικώτεραι, ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικήν, τὰ μάλιστα ἄλλως ἐνδιαφερούσης εἰκόνος τοῦ Προδρόμου, ἐν τῷ τέμπλῳ τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, τὴν ὁποίαν δικαίως ἐθαύμασε διὰ τὴν τέχνην ὁ Πορφύριος, ἀλλ' ἀπιθάνως, νομίζω, θεωρεῖ τέχνης σερβικῆς καὶ ἀνήκουσαν εἰς τὸν οἶκον τῶν Σέρβων τσάρων, τῶν Οὔρεση, ὡς εἰς τὸν Ἰωάσαφ ἢ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Μαρίαν τὴν Παλαιολογίναν[3].

Ἄλλας ἀξίας λόγου εἰκόνας παλαιὰς εὗρον χρονολογημένας τὰ ἔτη 1589, 1630, 1685, ἰδιαζόντως δ' ἀναφέρω τὰς εἰς τὸ τέμπλον τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον, τῆς αὐτῆς, μοὶ φαίνονται, τεχνικῆς καὶ ὁ Πρόδρομος, ὁ τὸν θαυμασμὸν τοῦ Οὐσπένσκη κινήσας. Τὰς πλείστας δέ,—παρατήρησε τοῦτο,— ἀνηκούσας εἰς διαφόρους τῆς Θεοτόκου ἰδιότητας καὶ ἐπικλήσεις,

1) Οἱ μοναχοὶ ἐπαιρόμενοι θεωροῦσι τὴν εἰκόνα τοῦ ἔτους 389, ὅπερ εἶναι κεχαραγμένον ἐπὶ τῆς μεταγν. (ΙΖ' ἑκ.) ἀργυρᾶς ἐπενδέσεως, κατὰ παράλειψιν ἁπλῆν τῆς χιλιάδος (**Πορφύριος**, σ. 130 ἑξ.), εἴτε καὶ ἐπίτηδες.

2) Τὸ ἓν ἐν τῷ ναῷ, τὸ ἕτερον ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, βεβαίως ἀντίγραφον τοῦ ἄλλου.

3) **Περιήγησις**, σ. 170. Καὶ ἐκ τεχνοκριτικῶν τεκμηρίων δὲν μοὶ φαίνεται οὕτω παλαιὰ εἰκών.

—τὴν *Ἐπίσκεψιν*, τὴν *Παράκλησιν*, τὴν *Δεομένην*, τὴν *Ὁδηγήτριαν*, ἀπεικονίσεις συνηθεστάτας ἐν ταῖς τοιχογραφίαις. Ἰδιαζόντως δὲ μνημονεύω εἰκόνα ἐπὶ δέρματος τῆς Θεοτόκου, καλλίστης τέχνης καὶ ἐπεξεργασίας, φερούσης τὸν Χριστόν, τὴν ὁποίαν, εὑρὼν παρερριμμένην ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως, συνετήρησα καὶ ἀνέθηκα εἰς τὸν ναόν. Σημειωτέαι δὲ καί τινες εἰκόνες ἐπὶ ξυλίνων τριπτύχων[1]), ἰδίως ἐν τῷ Μετεώρῳ,—ἀντικατέστησαν ταῦτα εἰς χρόνους πενιχροτέρους τὰ παλαιὰ ἐξ ἐλέφαντος *τρίπτυχα* (τὰ κάλλιστα τῆς Ι′ ἑκ.). Τὰ δὲ *δίπτυχα*, ὑπενθυμίζοντα τὰ περίφημα ἐλεφάντινα ἐκεῖνα τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, περιέπεσαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς ἄλλην χρῆσιν, ἐπανῆλθον μᾶλλον εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν ὡς *δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων*.

Σύντονον ἰδίως ἔχω νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν εἰς τὴν γενετικὴν σχέσιν, τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν εἰκόνων τῶν κινητῶν καὶ τῶν μνημείων τῆς μεγαλοτεχνίας, τῶν τοιχογραφιῶν. Κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας εὑρίσκομεν τὴν σχέσιν ταύτην, ὀφείλομεν δὲ νὰ δεχθῶμεν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῶν εἰκόνων καὶ τῆς ἐπὶ τοίχων ζωγραφίας, περισσότερον δὲ μάλιστα καὶ τῆς τῶν μικρογραφιῶν τῶν χειρογράφων[2]). Τὴν ἐπίδρασιν ταύτην ἐπίστωσα καὶ εἰς τὰ Μετέωρα, («Ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων,—Γέννησις τῆς Θεοτόκου»), ὅπου μάλιστα ἐν τῷ ναῷ τῆς *Μεταμορφώσεως* καὶ ἐν τῷ ναῷ τῶν *Ἁγ. Πάντων* εὗρον εἰκόνας (τοὺς «κτίτορας»), αἵτινες εἶναι ἁπλᾶ ἀντίγραφα τοιχογραχιῶν τοῦ ναοῦ. Καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη, εὐνόητος ἄλλως, συντελεῖ καὶ εἰς γενικωτέραν ἑρμηνείαν

1) Ὀλίγα καὶ ἐν Ἁγ. Ὄρει, Brochaus, ἔνθα ἀν. σ. 95.

2) Περὶ τῆς ἀμοιβαίας ταύτης ἐπιδράσεως τῆς μεγαλοτεχνικῆς καὶ μικροτεχνικῆς γραφικῆς εἶπον ἐν τῇ μελέτῃ μου Ἁγνείας πεῖρα, μέρος Α′ εἰκονογραφικὸν («Λαογραφία», τ. Α′, 1909, σ. 542 ἑξ., ἰδιαιτέρας ἀνατυπ. σ. 82 ἑξ.).

τῆς ἐξελίξεως τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας. Οὕτως εὑρίσκομεν τὴν αὐτὴν καὶ ἐν τοιχογραφίαις τεχνικήν, τὰς αὐτὰς ἀνταυγείας τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς, ἀκόμη καὶ τὰς αὐτὰς οἰκιακὰς λεπτομερείας, ὡς ἀρχιτεκτονήματα, σκεύη οἰκιακά, αἵτινες δίδουσιν ἰδέαν τῆς πραγματικῆς ζωῆς, ὡς εἰς τὴν εἰκόνα τῆς «Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου» ἐν τῷ ναῷ τῆς *Μεταμορφώσεως*. Εἶναι αὕτη ἡ *ἱστορία*, ὡς τὴν λέγουσιν αἱ ἐπιγραφαί, ἡ ἐπὶ φύλλων χειρογράφων καὶ ἐπὶ ξύλου καὶ ἐπὶ τοίχων ναῶν, ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ καλλιτέχνου ἐν χρώμασι γραφεῖσα ἀληθὴς ἱερὰ *ἱστορία*.

Ἐνταῦθα προσήκει νὰ μνημονεύσω καὶ ἄλλην, πενιχροτέραν ὅμως ταύτην, πηγὴν τεχνικήν, ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Μετεώρων, τὰς μικρογραφίας τῶν ἱστορημένων χειρογράφων. Αἱ *ἱστορίαι* τῶν χειρογράφων, ἀληθεῖς ἐπὶ φύλλων μικρογραφίαι τῆς μεγάλης ἐπὶ τοίχων ζωγραφίας, ἔσχον ἀνυπολόγιστον ἐπίδρασιν, μεγαλυτέραν παρ' ὅση συνήθως νομίζεται, καὶ μεγαλυτέραν καθ' ἡμέραν ἐκ τῆς προόδου τῶν μελετῶν ἐπιδεικνυομένην ἐπὶ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν καὶ διαμόρφωσιν τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Αἱ μικρογραφίαι αἱ εἰς τὰ εὐλύγιστα φύλλα ἑνὸς Μηναίου ἢ ἑνὸς Εὐαγγελίου ἀπεκρυσταλλώθησαν ἴσως, λέγει ὁ Μιλλέ [1]), εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς θόλους τῆς Μητροπόλεως τοῦ Μυστρᾶ. Τὰ μικρὰ ταῦτα ἔργα τέχνης ἔφερον μακρὰν τὴν δημιουργίαν τῶν κέντρων, καὶ διὰ τούτων ἡ ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἀναπτυχθεῖσα τέχνη ἠκτινοβόλησεν εἰς τὸν *Μυστρᾶν* καὶ ἔπειτα εἰς τὸ *Ἅγ. Ὄρος*,—δύναμαι δὲ ἤδη νὰ προσθέσω καὶ εἰς τὰ *Μετέωρα*.

Αἱ μικρογραφίαι τῶν ἱστορημένων χειρογράφων τῶν

1) L' art byz. (A. Michel, Hist. de l' art, τ. Α'), σ. 253.—Πρβλ. Ἀδαμαντίου, Ἁγνείας πεῖρα, ἔνθα ἀν.—Τοῦ αὐτοῦ, Ἑρμηνεία, τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, αὐτ. τ. Β', 1910, σ. 229 ἑξ.

Μετεώρων[1]) εἶναι ὀλίγαι καὶ τέχνης ἀτελοῦς, οὐδεμίαν εὗρον εἰκονογραφικοῦ θέματος, ἀλλὰ μόνον μεμονωμένας μορφάς[2]). Συγκριτικῆς λοιπὸν μελέτης ὑλικὸν πρὸς τὰς τοιχογραφίας δὲν εὑρίσκομεν ἐν Μετεώροις εἰς μικρογραφίας, οἷον ἄξιον προσοχῆς εἰς εἰκόνας, ἀλλὰ μόνον τὴν τάσιν ἐκείνην παραστάσεων ἀτομικῶν, τὴν ἐπικρατήσασαν ἐν τῇ βυζαντινῇ μικρογραφίᾳ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀνθήσεως τῆς τέχνης ἐπὶ Παλαιολόγων[3]), τῆς ὁποίας ὅμως τεκμήρια,—καὶ δὴ κτιτόρων παραστάσεις,—ἔχομεν πολὺ τεχνικώτερα εἰς εἰκόνας, ἀκόμη καὶ εἰς τοιχογραφίας[4]).

Ἂν πενιχρὰ εἶναι ἐν Μετεώροις τὰ μνημεῖα ἱστορημένων παραστάσεων, πλουσιώτατα ὅμως καὶ πάντεχνα εἶναι τὰ ἀρχτικὰ ἐν χειρογράφοις ἱστορημένα γράμματα. Τεχνήεσσα εἶναι ἡ ἐπεξεργασία καὶ ἀνεξάντλητος ἡ ποικιλία αὐτῶν, εἰς μικρότερον δὲ βαθμὸν καὶ τῶν ἐπιτίτλων. Δι' ἀρχτικῶν ἱστορημένων κοσμοῦνται πάντοτε σχεδὸν οἱ κώδικες *Λειτουργιῶν*, σπανιώτερον τὰ *Εὐαγγέλια* καὶ αἱ *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*[5]). Καὶ εἰς τῶν ἐσχάτων χρόνων

1) Τὰ ἀθωνιτικὰ ἱστορημένα χργρφα βλ. παρὰ Brockhaus, ἔνθα ἀν. σ. 167, πολυπληθῆ καὶ πλούσια.

2) Καλῆς τέχνης Εὐαγγελισταὶ εἰς μικρὸν Εὐαγγέλιον ἐν τῇ Μ. τῆς **Μεταμορφώσεως**.—οἱ κτίτορες εἰς ὀλίγους τινὰς κώδικας,—τὰ μόνα ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μονῇ, ὡς ἀρ. 5—8, 221, 223, 255 τῆς ἐμῆς ἐπισήμου ἀναγραφῆς.

3) Πρβ. Diehl, Manuel, σ. 787 ἑξ.

4) Ἄξιαι παρατηρήσεως εἶναι ἱστορίαι τινὲς αἵτινες παρέμειναν ἀτελείωτοι (χργρφα Μ. **Βαρλ**. ἀρ. 195,—Μ. **Μεταμορφ**. ἀρ. 222), ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ μελετήσωμεν τὸν τεχνικὸν χρόνον τῆς ἐπεξεργασίας αὐτῶν (οὕτω καὶ εἰς τὴν σεραγιακὴν Ὀκτάτευχον τὴν ὑπὸ τοῦ Θ. Οὐσπένσκη ἐκδ., σ. 96, σημ. 1). Ὁμοίως καὶ τοιχογραφίαι εἰς μεταγενέστερον ναΐσκον παρατετειχισμένον εἰς τὸν παλαιὸν τῆς Μεταμορφώσεως. Προσέτι καὶ εἰκόνες κινηταὶ ἡμιτελεῖς. Τεχνικὰς ὁδηγίας παλαιᾶς τοιχογραφήσεως καὶ ζωγραφίας εἰκόνων βλ. εἰς τὴν **Ἑρμηνείαν**, εἰς τὸ Α', τὸ τεχνολογικὸν μέρος.

5) Πάμπολλοι εἶναι οἱ ἐν τῇ ἀναγραφῇ μου σημειωμένοι ἱστορημένοι κώδικες καὶ δὴ **Λειτουργιῶν**. Ἄλλων χργρφων σημειώνω τινά: **Εὐαγγέλια**: Μεταμ. ἀρ. 218, 220, 301 ἑξ., 329, 352.—**Πράξεις Ἀποστόλων**: Βαρλ. ἀρ. 221, 223 —**Ψαλμοὶ Δαβίδ**, Βαρλ. ἀρ. 34,

ἀντίγραφα τῶν Λειτουργιῶν, καὶ ὅταν ἡ τέχνη τῆς καλῆς χρυσώσεως καὶ τῶν καλῶν γραμμῶν εἶχε λησμονηθῆ, παραμένει ἡ παράδοσις καὶ ἡ ἐπιτήδευσις.

Ἄνθη, μάλιστα πτηνὰ καὶ ὄφεις ποικιλοτροπώτατα συμπλεκόμενοι,—συνήθη τῶν βυζαντινῶν ἀρκτικῶν ἱστορημένων γραμμάτων στοιχεῖα. Ἀλλὰ καὶ παραστάσεις ὁλοκλήρους εὑρίσκεις εἰς κώδικα λειτουργικὸν ἐν Ἁγ. Στεφάνῳ[1]), ἀνεξάντλητον εἰς πρωτοτυπίαν καὶ ἐπίνοιαν ζωγραφικήν, ἐπίσης καὶ εἰς κώδικα τῆς Μ. τοῦ Βαρλαάμ[2]), θαυμάσιον διὰ τὴν λαμπρότητα τῶν χρωμάτων καὶ τῶν παντέχνων ἀρκτικῶν καὶ πλαισίων καὶ ἐπιτίτλων,—ἀληθῆ οἱ δύο οὗτοι μετεωριτικοὶ κώδικες μικρὰ ἀγλαΐσματα, καλλίστην διατηρήσαντες τὴν παράδοσιν τῶν παλαιῶν πολυτελῶν ἱστορημένων βυζαντινῶν χειρογράφων.

Εἰκόνες καὶ μικρογραφίαι εἶναι τὰ μνημεῖα τῆς μικροτεχνίας, τὰ ἔχοντα σχέσιν στενοτέραν μὲ τὰ μνημεῖα τῆς μεγαλοτεχνικῆς γραφικῆς δι' ἀμοιβαίας πρὸς ἄλληλα καὶ συνεχοῦς ἐπιδράσεως. Χωριστὸν εἶδος μνημεῖον εἶναι τὰ ἄλλα μικροτεχνήματα (arts mineurs), τὰ ἐκκλησιαστικῆς εἴτε ἀναθηματικῆς χρήσεως, τὰ μικροτεχνήματα τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς λατρείας καὶ εὐλαβείας τῶν πιστῶν, πρὸς διεξαγωγὴν τῶν λειτουργιῶν καὶ πρὸς διακόσμησιν τῶν ἐκκλησιῶν. Τὰ μικροτεχνήματα ταῦτα οἱ βυζαντινοὶ ὀνομάζουσι γενικῶς *ἱερὰ σκεύη*, προσέτι, ὡς καὶ σήμερον, *κειμήλια*, ὄχι μόνον δὲ τὰ σκεύη τοῦ ναοῦ καὶ τὰ σκεύη τὰ λειτουργικά, ἀλλά, μάλιστα δὲ ταῦτα, τὰ φυλακτήρια τῶν

1) Μ. **Ἁγ. Στεφάνου**, ἀρ. 18. Καὶ ἕτερος κῶδιξ παρ' ἰδιώτῃ ἀγνώστῳ μοι ἐν Καλαμπάκᾳ.

2) **Μ. Βαρλαάμ**, ἀρ. 82. Χαρτῷος, 0,20×0,15×0,02, ἐκ φ. 98, ἀρχ. ΙΖ'.—Ἐκ τούτων ἀρκτικὰ πολλῶν κωδίκων λειτουργικῶν ἐν Μετεώροις, κατὰ βαναυσοτέραν ἐπιτήδευσιν, ὡς **Μ. Μεταμ.** ἀρ. 122, 123.

ἁγίων λειψάνων. Πάντα τὰ μικρὰ ταῦτα μνημεῖα εἶναι πηγὴ τεχνικὴ καὶ ἱστορική, περὶ τῆς ὁποίας πενιχρότατα γνωρίζομεν, ὀλίγιστα περὶ τῶν ἐν ταῖς μοναῖς τοῦ Ἁγ. Ὄρους, τὰ περισσότερα δὲ περὶ κειμηλίων μὴ προερχομένων ἀμέσως ἐκ τοῦ Βυζαντίου, περὶ τῶν ἐν Ῥωσίᾳ,—περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ εἰς τὸ παπικὸν παλάτιον τοῦ Λατερανοῦ. Ἀλλ' οὐδαμοῦ, οὐδ' εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα μέρη, δύναμαι νὰ εἴπω, ἐμελετήθησαν τὰ μικρὰ ταῦτα μνημεῖα λατρείας μετὰ τῆς λεπτομερείας, μετὰ τῆς ὁποίας ἠρεύνησα ἤδη τὰ ἐν Μετεώροις ἀποκείμενα, ἰδιάζουσαν ἅμα προσοχὴν στρέψας καὶ εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν ἀναγραφάς, ὁποίας εἶχον οἱ ναοὶ καὶ αἱ μοναὶ τοῦ Βυζαντίου, πρὸς ἀναζήτησιν ἰδίως λέξεων καὶ ὅρων τεχνικῶν.

Τὰ κειμήλια ταῦτα, πλὴν τῶν ἐν χρήσει λειτουργικῶν σκευῶν καὶ τῶν σκευῶν τοῦ ναοῦ, φυλάσσονται εἰς τὰ *σκευοφυλάκια* τῶν μονῶν, τινὰ καὶ ἐν τῷ ναῷ, ἰδίως ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι. Τὰ κάλλιστα ὡς καὶ τὰ πλεῖστα, «θησαυρὸς ἀνεκτίμητος» (Πορφύριος), εὑρίσκονται καὶ ταῦτα εἰς τὴν μονὴν τῆς ***Μεταμορφώσεως***, τὴν κυριωτάτην μονήν, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκεντρώθησαν καὶ ἄλλων ἠρειπωμένων μονῶν κειμήλια. Πλούσιον εἶναι καὶ τὸ σκευοφυλάκιον τῆς Μ. τοῦ ***Βαρλαάμ***. Ὀλιγώτερα εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὴν Μ. τῆς ***Ἁγ. Τριάδος*** καὶ εἰς τὴν Μ. τοῦ ***Ἁγ. Στεφάνου***. Τὰ κειμήλια καθόλου διατηροῦνται εὐλαβέστερον ἢ τὰ χειρόγραφα ὡς ἐγκλείοντα ἅγια λείψανα καὶ ὡς ἀντικείμενα τῆς λατρείας [1]).

Τὴν πρώτην θέσιν, καὶ διὰ τὸν ῥυθμὸν καὶ διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν, τῶν μετεωριτικῶν κειμηλίων κατέχουσιν οἱ ἀπείρου ποικιλίας καὶ τέχνης σταυροί, δέκα καὶ ἑπτὰ οἱ

1) Μονῶν τινων σημειώνει ἐν σπουδῇ ὁ Πορφύριος τὰ κειμήλια (Μεταμορφώσεως, σ. 171,—Βαρλαάμ, σ. 207,—Ῥουσάνου, σ. 217,—Ἁγ. Νικολάου, σ. 224), τὰ δ' ἀναφερόμενα εὗρον κατὰ τὴν ἔρευνάν μου.

ἐν τῷ Μετεώρῳ καλῶς σωζόμενοι, δέκα καὶ πέντε οἱ ἐν τῇ Μ. τοῦ Βαρλαάμ[1]). Ἡ συνήθης ὕλη εἶναι τὸ ξύλον, καὶ δὴ ξύλον σκληρόν, ἡ πύξος (πυξάρι)[2]), ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι γεγλυμμέναι αἱ παραστάσεις. Καὶ ὅταν μὲν οἱ σταυροὶ εἶναι εὐμεγέθεις, τὸ ξύλον μένει γυμνόν. Συνηθέστερον ὅμως καλύπτουσι τὰ ἄκρα αὐτῶν ἐπενδέσεις ἐπίχρυσοι ἢ ἐπάργυροι πεποικιλμέναι διὰ ποικιλοτρόπων ἐσμαλτωμένων διακοσμήσεων φύλλων, ῥοδάκων, αἵτινες πολλάκις περικλείονται διὰ συρμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ ταῦτα ἀπολήγουσιν εἰς παντοῖα ποικίλματα (σταυροὶ *ἀργυροδιάχρυσοι,—συρματεροὶ* κοινῶς οἱ ἄλλοι)[3]),—τὰ κομψοτεχνήματα ταῦτα συνεχίζουσι τὴν πολυτελῆ παράδοσιν τῶν ἀπὸ τοῦ Βασιλείου ἰδίως τοῦ Α´ (Ι´ ἑκ.) πολυθρυλήτων *ἔργων χυμευτῶν* (émail cloisonné)[4]).

Πλείστου δὲ λόγου ἀξία εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν μικροσκοπικῶν ξυλογλύπτων παραστάσεων. Εἰς τὴν Μ. τῆς Μεταμορφώσεως σώζονται τέσσαρες μεγάλοι ξυλόγλυπτοι σταυροί[5]). Καὶ ἐνταῦθα, ἐν τῇ κατανομῇ τῶν παραστάσεων, διατηρεῖται ἡ παλαιὰ εἰκονογραφικὴ κατάταξις, οἵαν παρατηροῦμεν εἰς τὰ δίπτυχα τὰ ῥαβεννατικὰ καὶ εἰς ἄλλα παλαιοχριστιανικὰ κομψοτεχνήματα[6]), οἵαν ἀκόμη, κατὰ θαυμαστὴν ἐμμονὴν εἰς τὴν παράδοσιν, εὑρίσκομεν καὶ εἰς ἔργα μικροτεχνικὰ τῶν ἐσχάτων χρόνων, καὶ ἐν αὐτοῖς

1) Ξυλόγλυπτοι σταυροὶ ἐν Ἁγ. Ὄρει,— Brockhaus, σ. 247 ἑξ.

2) Ἐκ τοῦ ξύλου τούτου αἱ πυξίδες, τὰ πυξία, κιβωτίδια,—καί: «πυξία, δίπτυχα» (Ἡσύχιος).

3) Ἰδίως εἰς τὰς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τοῦ Βαρλαάμ.

4) Περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀνθήσεως, πρὸς δὲ καὶ τῆς τεχνικῆς, τῶν ἔργων τούτων βλ. Diehl, Manuel, σ. 642 ἑξ.

5) Ὁ μεγαλύτερος ἔχει μῆκος σχεδὸν μέτρου, φέρει δ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῦ 92 ὅλας παραστάσεις.

6) Καὶ εἰς ἐπενδέσεις Εὐαγγελίων, ὡς τὸ τῆς ἀρμενικῆς μονῆς τοῦ Ἐτσχμιαντζίν, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψεν ὁ Στρυγόφσκης (Das Etschmiadzin-Evangeliar, ἐν Βιέννῃ 1891).

τοῖς Μετεώροις, μάλιστα δ' ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ καὶ δὴ ἐν Ζακύνθῳ. Τὸ κέντρον τῆς παραστάσεως, ἐν τῇ μιᾷ ὄψει, κατέχει ἡ *Γέννησις*, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἡ *Σταύρωσις*. Περὶ τὰς δύο ταύτας κεντρικὰς παραστάσεις εἰκονίζονται αἱ ἄλλαι μεγάλαι ἑορταὶ τῆς Καινῆς.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ξυλόγλυπτα ἔργα ἔχω νὰ μνημονεύσω ἐν Μετεώροις, ἰδίως τέμπλα, ἐκ τῶν ὁποίων σημειωτέον τὸ τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, προσέτι δὲ ἐπισκοπικοὺς θρόνους καὶ εἰκονοστάσια μάλιστα ἐν τῷ καθολικῷ τῆς Μ. τοῦ Ἁγ. Στεφάνου, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Χαραλάμπους, τοῦ ὁποίου ἀξιοθαύμαστον ἰδίως εἶναι τὸ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα κιβώριον. Ἓν τῶν θαυμαστοτέρων ὅμως ἔργων ξυλογλυπτικῆς εἶναι τὸ τέμπλον τοῦ ναοῦ τούτου, οἷα ὅμοια εὑρίσκομεν καὶ ἐν Ἁγ. Ὄρει [1]), καὶ οἷα ἀπεθαύμασα ἐν Ζακύνθῳ εἰς τὸν ναὸν τῆς *Φανερωμένης*, καὶ εἰς τοὺς ὀλιγώτερον γνωστούς, τὸν ναὸν τοῦ *Παντοκράτορος* καὶ τὸν τοῦ *Ἁγ. Δημητρίου*, πρὸς δὲ καὶ ἐν Σικίνῳ εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγ. Πάντων κατὰ τὰς ἐκεῖ ἀποστολάς μου. Τὰ θαυμάσια ταῦτα τέμπλα δὲν ἀποτελοῦνται μόνον ἐκ φυλλωμάτων, ῥοδάκων, παντοίων ἀνθέων, ποικιλοτροπώτατα πρὸς ἄλληλα συμπλεκομένων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀληθῶν παραστάσεων, — ὄφεις, δράκοντες καταβροχθίζοντες πτηνά, πτηνὰ τρώγοντα σταφυλάς, ἀκόμη καὶ κυνηγεσίων σκηναί.

Ἀξιοθέατοι δ' εἶναι ἐπισκοπικοὶ θρόνοι καὶ ἀναλόγια (εἰς τὰς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως, τοῦ Ἁγ. Στεφάνου, τοῦ Ῥουσάνου), ὡς καὶ ποιμαντικαὶ ῥάβδοι ἤτοι βακτηρίαι ἡγουμενικαὶ (εἰς τὰς δύο πρώτας μονάς), ποικιλοτρόπως διὰ μαργάρων (σιντέφι) διηνθισμένοι καὶ μὲ ἀνθέων μάλιστα διακοσμήσεις [2]).

1) Τέμπλα ξυλόγλυπτα ἐν Ἄθωνι ἀπὸ τῆς ΙΕ' ἑκ. (Brockhaus, σ. 246 ἑξ.).

2) Ἀπεικονίσεις δύο τοιούτων ἁγειορειτικῶν ἀναλογίων παρὰ Brockhaus, ἔνθα ἀν. πίν. 30. —Προσκυνητάρια, τρισκέλια κττ. αὐτ. σ. 251.

Ἄλλο σπουδαιότατον εἶδος κειμηλίων εἶναι αἱ ποικιλόσχημοι πυξίδες, αἵτινες ἀντικατέστησαν τὰς πολυτελεῖς παλαιὰς ἐξ ἐλέφαντος πυξίδας, «κιβώτια» λεγόμεναι, αἱ περιέχουσαι ἅγια λείψανα. Αἱ πυξίδες αὗται συνηθέστατα εἶναι ἐπηργυρωμέναι, κατὰ δὲ τὸ σχῆμα παραλληλεπίπεδα μετὰ κυρτοῦ καλύμματος ἀπολήγοντος εἰς τροῦλλον. Ἄλλοτε τὸ σχῆμα εἶναι πολυγωνικόν, ἄλλοτε στρογγύλον κατὰ μέγα μέρος, συνηθέστατα τὸ ἥμισυ σφαίρας, καὶ παντοῖον ἄλλο. Ἐνίοτε δὲ ἀντὶ πυξίδος ἔχομεν ἐπένδεσιν, ἥτις λαμβάνει τὸ σχῆμα τοῦ λειψάνου, τὸ σχῆμα χειρὸς ἢ ποδός, ἀκόμη καὶ ἀληθὲς προσωπεῖον,—τὰ συχνότερα ὅμως κειμήλια εἶναι *κάραι*, ἁπλῆ ἐπένδεσις ἡμισφαιρικὴ τοῦ περιεχομένου λειψάνου, ἐνίοτε καὶ αὕτη εἰς πυξίδα περικλειομένη.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐπὶ τοῦ μετάλλου τῆς πυξίδος γεγλυμμένας παραστάσεις, ἐνταῦθα ἔχομεν περισσοτέραν ἁπλότητα, μόνον εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς τοὺς ἁγίους ἢ τὸν ἅγιον, τοῦ ὁποίου ἡ πυξὶς περικλείει τὸ λείψανον. Ἀτελεύτητος ὅμως εἶναι ἡ ποικιλία της διακοσμήσεως, συνήθως φυλλώματα παντοιοτρόπως συμπλεκόμενα, ἀκόμη καὶ γάστραι, ἐξ ὧν ἐξέρχονται ἄνθη καὶ ἐξαπτέρυγα. Αἱ πυξίδες αὗται εἶναι συνήθως ἐκ μετάλλου. Πολλαὶ ὅμως σώζονται ἐν τοῖς σκευοφυλακίοις τοῦ *Βαρλαάμ*, μάλιστα τῆς *Μεταμορφώσεως*, καὶ ξύλιναι κεκοσμημέναι διὰ ποικίλων διακοσμημάτων γεωμετρικοῦ σχήματος ἐκ μαργάρων, ἐργασίας τῆς δαμασκηνῆς λεγομένης.

Ταῦτα, *οἱ σταυροὶ καὶ αἱ πυξίδες*, εἶναι τὰ σπουδαιότατα κειμηλίων εἴδη. Ἁπλῶς μνημονεύω ἤδη τὰ ἄλλα σπανιώτερα, οἷα δισκοπότηρα, δίσκους, δισκάρια, κιβωτοὺς θυμιάματος (θυμιατά), πυρεῖα (κατζία), μανουάλια, κανδήλας, προσκυνητήρια,—τὰ ὁποῖα, ἄλλα μέν, τὰ παλαιότερα, ἀπόκεινται ἐν τοῖς σκευοφυλακίοις, ἄλλα δὲ ἐν τοῖς ναοῖς.

Πολλὰ δ' εἶναι καὶ τὰ παλαιὰ ἄμφια, ἰδίως ἐν τῇ Μ τῆς Μεταμορφώσεως: καλύμματα, ἀέρηδες, ἀντιμίνσια, ὠράρια, ἐπιτραχήλια, κλαδωτὰ ἐκ μετάξης στιχάρια, φελώνια, ὑπογονάτια, ὑπομάνικα, ζῶναι, περιζώνια, ἐπιτάφιοι κάλλιστοι, θύραι, σάκκοι ἀρχιερατικοί, σταυροὶ ὠμοφορίων, —πάντα χρυσοκέντητα, ποικιλοτρόπως ὑφασμένα, συχνάκις μετὰ παραστάσεων, τὸ σπουδαιότερον ἐνίοτε καὶ μετὰ ἐπιγραφῶν καὶ δὴ καὶ κτιτορικῶν [1]).

Εἰς τὰ κομψοτεχνήματα τέλος πρόσθες τὰς ἐπενδέσεις τὰς ἐπηργυρωμένας ἢ καὶ ἐπιχρύσους τῶν Εὐαγγελίων μετὰ κεντρικῆς παραστάσεως ἐπὶ ἑκάστης πλευρᾶς καὶ ποικίλης περὶ αὐτὴν διακοσμήσεως, — ὁποίας πρὸ πάντων θαυμασιωτάτας εὑρίσκομεν ἐν Ζακύνθῳ τῆς σχολῆς τῶν Καλαρρειτῶν χρυσοχόων (ΙΖ' — ΙΗ' ἑκ.) μετὰ παντέχνων παραστάσεων, ἐπίσης δὲ καὶ τὰς ἐπενδέσεις τὰς ἀργυρᾶς τῶν εἰκόνων, ὁποίας ὅμως εὑρίσκομεν εἰς πολὺ περισσοτέραν χρῆσιν ἐν ταῖς νήσοις καὶ μάλιστα ἐν Ἑπτανήσῳ, καὶ ἀκόμη τοὺς ἐκ μετάλλου περιβάλλοντας τὴν κεφαλὴν τοῦ ἁγίου φωτοστεφάνους. Καὶ τέλος καὶ πλάκας τινὰς ἀργυρᾶς, *κλειδώματα* ἢ *θηλυκώματα* τῶν ζωνῶν ἀργυρᾶ, καὶ ἄλλα μολύβδινα σκεύη ἔχοντα καὶ ταῦτα παραστάσεις, συνηθέστερον ἁπλᾶς διακοσμήσεις. Ἐπὶ ἐγγράφων δὲ παλαιῶν, καὶ δὴ τῆς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως, εὗρον σφραγῖδας τῶν μονῶν ἀπεικονιζομένας, σπουδαιότατον καὶ ταύτας ἱστορικὸν μνημεῖον.

Ἐν τῷ πλούτῳ καὶ τῇ ποικιλίᾳ ταύτῃ ἐπὶ παντοίας ὕλης διακοσμήσεων καὶ δὴ ἐπὶ ξύλου καὶ μετάλλου, πενιχροτάτη εἶναι ἡ γλυπτικὴ τῶν χρόνων τούτων διακόσμησις, ἡ οὕτω πλούσια μνημεῖα καταλιποῦσα ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Μυστρᾷ, κατὰ τὴν παλαιὰν χριστιανικὴν ἐποχήν, μάλιστα δὲ

1) Περὶ τῆς παλαιᾶς θαυμασίας ταύτης ὑφασμάτων βυζαντινῆς βιομηχανίας καὶ μικροτεχνίας βλ. γενικὰ παρὰ Diehl, Manuel, σ. 247 ἑξ., 600 ἑξ.

κατὰ τὴν ἀναγέννησιν, τὴν ἐπακολουθήσασαν τὸν αἰῶνα τῶν εἰκονοκλαστῶν, ὀλιγώτερα δὲ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν Παλαιολόγων.

Καί, διὰ νὰ τελειώσω τὴν κεφαλαιώδη ταύτην ἀναγραφὴν τῶν μνημείων τοῦ παλαιοτέρου μοναστικοῦ βίου ἐν Μετεώροις, μνημονεύω καὶ τὰ ποικίλα οἰκιακὰ σκεύη, ὁποῖα εἶνε κύπελλα παντοῖα καὶ πινάκια καὶ ἀγγεῖα, τὰ διακονάρια, τὰ διάφορα «χαλκώματα», τὰ παλαιὰ κιβώτια, σκαμνία [1]), καθίσματα χιαστά, παλαιὰ σκωληκόβρωτα σήμαντρα. Εἰς τὴν Μ. τοῦ Βαρλαὰμ φυλάσσεται παλαιὸς πέλεκυς ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Ἅγιον, πρὸς δὲ καὶ ἁλύσεις, «σχήματα»,αἵτινες ἐχρησίμευον πρὸς κάκωσιν τοῦ σώματος.

Καὶ εἶναι μὲν μεταγενέστερα καθόλου, εἶναι ἀληθές, τὰ ἐν Μετεώροις λείψανα ταῦτα παλαιοῦ μοναστικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ βίου. Αἱ παλαιότεραι χρονολογίαι, τὰς ὁποίας ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω ἐπὶ κειμηλίων, ἐπὶ ἁγίων λειψάνων καὶ σταυρῶν, δὲν ἀνέρχονται πέραν τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙϚ' αἰῶνος, καὶ ἡ τεχνικὴ τῶν ἄλλων δὲν δεικνύει αὐτὰ παλαιότερα τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος [2]). Ἐν τῇ μεγάλῃ ὅμως πενιχρότητι παλαιοτέρων μνημείων τοῦ εἴδους τούτου εἶναι καὶ τὰ μεταγενέστερα ταῦτα πολύτιμα διὰ τὴν τέχνην, μάλιστα δὲ διὰ τὸν βίον τὸν προγονικὸν καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς καλῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσω τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν σκευῶν καὶ

1) Σκαμνία πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν βιβλίων ἐν Ἁγ. Ὄρει, Brockhaus, ἔνθα ἀν. σελ. 251.

2) Αἱ παλαιότεραι χρονολογίαι, τὰς ὁποίας ἠδυνήθην νὰ εὕρω, εἶναι: κάρα τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος ἐν τῇ Μ. τῆς Μεταμορφώσεως 1523,—σταυροὶ ξυλόγλυπτοι ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ 1595, 1610,— δισκοπότηρα 1622, 1655,—ἄλλα ἅγια λείψανα 1610, 1614, 1617,—σταυρὸς ἐσμαλτωμένος ἐν τῇ Μ. Βαρλαάμ, 1650, ἀληθὲς ἀγλάϊσμα·—περὶ χρονολογημένων εἰκόνων εἶπον ἤδη (1389, 1580, 1630, 1685).— Παλαιότερα κειμήλια εὑρίσκομεν ἐν Ἁγ. Ὄρει, — καταγραφὴν χρονολογημένην βλ. παρὰ Γ. Σμυρνάκη, τὸ Ἅγιον Ὄρος, σελ. 372—376, τελειότερον παρὰ Brockhaus, Athos-Klöster, σ. 287—295.

κειμηλίων, παντοίων κομψοτεχνημάτων εἰς τὰς ποικίλας θρησκευτικάς, καὶ κοινωνικὰς ἀκόμη, χρήσεις τοῦ βυζαντινοῦ βίου ἀπὸ χρόνων παλαιοτάτων, ἤδη ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ. Ἀκόμη δέ,—καὶ τοῦτο ἰδίως καθιστάνει πολύτιμα τὰ μετεωριτικὰ μνημεῖα ταῦτα, καὶ τὴν συνέχειαν τῆς καλλιτεχνικῆς παραδόσεως, ἥτις ἠκολούθησε συνήθειαν τῆς ἐθνικῆς τέχνης, καὶ τὴν σχέσιν τῶν βιοτεχνικῶν τούτων μικροτεχνημάτων πρὸς τὰ ἔργα τῆς μεγαλοτεχνίας, ἤτοι τὴν καθόλου ἑνότητα τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Ὁποία ὑπῆρξεν ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως δεικνύει ἡ παρατήρησίς μου, ὅτι ἐπὶ τοιχογραφιῶν, καὶ τῶν παλαιοτέρων,—ὡς εἰς τὸν *Μυστικὸν Δεῖπνον* ἐν τῷ ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως, τῷ νεωτέρῳ καὶ τῷ παλαιῷ, καὶ εἰς τοιχογραφίας τοῦ ναΐσκου τῆς Ὑπαπαντῆς, — εἰκονίζονται ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια καὶ ἄλλα σκεύη, ὁποῖα ἀκριβῶς φυλάσσουσιν, ἀκόμη δὲ καὶ χρησιμοποιοῦσιν οἱ μοναχοὶ καὶ σήμερον ἐν Μετεώροις.

Δ'.

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ—ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ—ΕΓΓΡΑΦΑ

Ἐπὶ πάντων τῶν μνημείων τῆς μεγαλοτεχνίας καὶ ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς μικροτεχνίας, ἐπὶ τῶν ἀρχιτεκτονημάτων, τῶν τοιχογραφιῶν, ἐπὶ εἰκόνων, ἐπὶ σκευῶν καὶ κειμηλίων, καὶ καθόλου ἐπὶ διαφόρου ὕλης, καὶ διὰ διαφόρων τεχνικῶν μέσων, εὑρίσκομεν πηγὰς ἱστορικὰς βραχείας, ἀλλὰ πρωτίστης σημασίας,—τὰς *ἐπιγραφάς*. Μέγα δὲ εἶναι τὸ πλῆθος καὶ ποικίλη ἡ διατύπωσις καὶ παντοῖον τὸ περιεχόμενον τῶν μετεωριτικῶν ἐπιγραφῶν, ἐπὶ πάσης σχεδὸν ὕλης γεγραμμένων εἴτε φιλοτεχνημένων : ἐπὶ τοί-

χων, ἐπὶ λίθου, ἐπὶ ξύλου, ἐπὶ μετάλλου, ἐπὶ ὑφάσματος, ἐπὶ ὑάλου, καὶ διὰ μαργάρου ἀκόμη ἐπεξειργασμένων.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἶναι ἁπλῶς δηλωτικαὶ τοῦ πράγματος, *ἀναθηματικαὶ* εἴτε *ἀφιερωματικαὶ* ἐπιγραφαί, σπουδαιόταται δ' εἶναι αἱ *κτιτορικαὶ* ἐπιγραφαὶ τῶν κτιτόρων εἴτε ἀνακαινιστῶν τῶν ναῶν. Ἰδιάζουσαν δ' ἀξίαν προσλαμβάνουσιν ἐκ τῆς συχνῆς χρονολογήσεως αὐτῶν,—αἱ μετεωριτικαὶ ἐπιγραφαὶ παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ πλουσιώτατον σύστημα χρονολογημένων ἐπιγραφῶν. Καὶ εἶναι μὲν καθόλου μεταγενέστεραι αὗται, ὁρίζουσαι ὅμως ἐπακριβῶς τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως καὶ τῆς ἱστορήσεως τοῦ ναοῦ, τὸν χρόνον τῶν μνημονευομένων γεγονότων εἴτε προσώπων, δίδουσι σημεῖον συγκρίσεως καὶ καθορισμοῦ καὶ προγενεστέρων μνημείων. Ὡς δὲ καὶ τὰ σημειώματα τῶν κωδίκων, μάλιστα δὲ τὰ ὑπογράμματα αὐτῶν (subscriptiones), τὰ χρονολογημένα ἰδίως, καὶ αἱ εἰδήσεις τῶν σιγιλλίων, γνωρίζουσιν εἰς ἡμᾶς ὀνόματα κτιτόρων, δωρητῶν, ἡγουμένων, μοναχῶν, τὸ σπουδαιότερον δὲ ζωγράφων καὶ τεχνιτῶν, ποικίλας βιοτικὰς εἰδήσεις, μικρὰ χρονικὰ τῶν μονῶν. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ πασῶν τῶν εἰδήσεων τούτων δύναται ὁ ἱστορικὸς νὰ λάβῃ ἔννοιαν σαφῆ καὶ ν' ἀνασύρῃ ἐκ τῆς ἱστορικῆς λήθης καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ ἐκ τῶν ἐσπαρμένων τούτων ἰχνῶν τὸν ἱστορικὸν βίον τοῦ μοναστικοῦ συνοικισμοῦ τῶν Μετεώρων.

Ὁ γνωστότερος δὲ ἱστορικὸς πλοῦτος τῶν Μετεώρων, ἐκ τῆς μνείας τῶν περιηγητῶν, ἐκ τῆς συντόμου ἀλλὰ οὐσιωδεστάτης ἐρεύνης αὐτοῦ ἤδη πρὸ πεντηκονταετίας ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου εἶναι τὰ ἐν τοῖς σκευοφυλακίοις αὐτῶν φυλασσόμενα χειρόγραφα. Καὶ εἶναι μὲν οἱ πλεῖστοι τῶν σωζομένων κωδίκων ἐν ταῖς μοναῖς ταύταις ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου,—μνημονευτέοι δὲ ἰδιαιτέρως πολλοὶ νο-

μοκάνονες, «νόμιμα», καὶ «τάξεις» ἐκκλησιαστικαί, τυπικὰ ἀκολουθιῶν καὶ πολυάριθμοι μουσικοὶ κώδικες, ἰδίως ἐν ταῖς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου. Εἰς τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου κωδίκων, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνάμην ἢ ἐπιτόμως νὰ ἐρευνήσω, θὰ εὕρωμεν καὶ δευτερευούσης σημασίας μικρότερα, ἴσως καὶ ἀνέκδοτα, πονημάτια ἢ καὶ ἄλλως ἐνδιαφέροντα, οἷα εἶναι ποικίλα σημειώματα, συναξάρια, χρονικῶν δημωδῶν ἀποσπάσματα, ἐπιστολαί, ἐπιστολάρια, ἐν τοῖς ὁποίοις εὑρίσκομεν ἐπιστολῶν τύπους ἀξίους προσοχῆς καὶ δὴ πρὸς ἐπισκόπους καὶ μητροπολίτας.

Ποικίλον δ᾽ εἶναι καὶ τὸ εἰς τοὺς κώδικας τῶν Μετεώρων περιεχόμενον λαογραφικὸν ὑλικόν: *Φυσιολόγοι* ἤτοι *Λόγοι περὶ φύσεως*, ζωολογίαι δημώδεις, *ἰατροσόφια*, *σεισμολόγια*, *βροντολόγια*, δημώδεις ἀστρονομίαι, συνταγμάτια περὶ ζωδίων, περὶ γοητείας, περὶ μαντείας, καὶ δύο βίοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὁ εἷς ἔμμετρος, ὁ ἄλλος πεζός. Ἄξιον ἰδίως λογου, εἶνε δημῶδες χρονικόν, «Χρονογραφικὸν ἐν συντομίᾳ»[1]), καὶ τὸ πρωτότυπον συναξάριον τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου τοῦ Μετεωρίτου,[2]) τοῦ ὁποίου πρὸ ἐτῶν ἐδημοσίευσεν ὁ κ Σπ. Λάμπρος τὸν εἰς τὸν δημώδη βίον.

Λίαν πενιχρά, ὡς θὰ ἠδύνατο ἄλλως νὰ περιμένῃ τις ἐν βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι ἡ συλλογὴ χειρογράφων τῆς θύραθεν παιδείας,—οἷα κείμενα περιέχοντα τὴν *Ποιητικὴν* τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ὀππιανοῦ τὰ ***Κυνηγετικά***, Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ***Περὶ Ἑρμηνείας***, Ἰουλιανοῦ τὸν *Μισοπώγωνα*, Ἀριστείδου ῥήτορος, καὶ ἄλλων

1) Ἀρ. 405,—0,15×,0,10×,0,04, ΙϚ'. Ἀκολουθία, **Χρονογραφικὸν ἐν συντομίᾳ**, Ποίημα Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. — Πρβ. ἀρ. 290, ὁμ. διαστάσεων ΙϚ'.— Ἀρ. 409.—Πάντα ἐν τῇ Μ. τῆς **Μεταμορφώσεως**.

2) Ἀρ. 404,—0,32×,0,21×,0,08, ΙϚ'. Λόγοι. Βίος Ὁσίου Ἀθανασίου. — Βίος τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου εἰς τὴν κοινήν, ἀρ. 354.

σοφιστικοὺς λόγους [1]), Σοφοκλέους τραγῳδίας μετὰ σχολίων,—πάντα ἐν τῇ Μ. τοῦ Μετεώρου,—χειρόγραφα ἰδίως τοῦ ΙϚ′ αἰῶνος, ἔχοντα σχετικὴν ἀξίαν. Ἐκεῖνα ὅμως τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων, τὰ ὁποῖα κέκτηνται ἀληθῆ σημασίαν, εἶναι πολύτιμα ἐπὶ περγαμηνῆς Εὐαγγέλια δίστηλα τοῦ ΙΓ′—ΙΔ′ αἰῶνος (ἐν τῇ Μ. τῆς *Μεταμορφώσεως* καὶ ἐν τῇ Μ. τῆς *Ἁγ. Τριάδος*), ἀκόμη καὶ παλαιότερον ἐν τῇ Μ. τῆς *Μεταμορφώσεως*, μετὰ ἐπιγεγραμμένων καὶ ὑπογεγραμμένων δι' ἐρυθρᾶς μελάνης σημείων, τῶν *σημαδοφώνων*, πρὸς ψαλμῳδίαν αὐτῶν κατὰ τὰς ἀναγνώσεις [2]), — «βίβλος γραφεῖσα ἐν τῷ Μυζηθρᾷ» (ἀρχ. ΙΔ′ ἐκ. ἐν τῇ Μ. Ῥουσάνου) [3]). Ἀληθὲς δ' ἀγλάϊσμα τῆς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως Παλαιὰ Διαθήκη, κῶδιξ χαρτῷος εἰς 4ον μέγα, δίστηλος, τῆς ΙΔ′ ἐκ. μετὰ διαφόρων γραφῶν εἰς τὴν ᾤαν τῶν Ο′, ἐκ τῶν λεγομένων *Ἑξαπλῶν* τοῦ Ὠριγένους [4]). Τὴν Παλαιὰν ταύτην, σημειωθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου (1859), ὅστις δὲν εὑρίσκει τρόπους νὰ ἐκφράσῃ τὸν θαυμασμόν του, ἀποκαλῶν αὐτὴν «ζηλευτὸν κειμήλιον, πολύτιμον θησαυρόν, μαργαρίτην», παντοιοτρόπως δ' ἐπροσπάθησε νὰ δανεισθῇ εἰς Πετρούπολιν

1) Αἱ καταπληκτικαί, σιμωνίδειαι ὄντως, ἀνακαλύψεις χρεωγράφων σπουδαίων, τὰς ὁποίας, ὡς ἤκουσα, διετυμπάνισεν,—ἀλλὰ μόνον ἐν διαλέξει,—ὁ κ. Ν. Βέης, δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἢ προϊόντα πραγματικῶν παρανοήσεων εἴτε καὶ ψευδῶν εἰδήσεων. Πλεῖστα, παρουσιαζόμενα ὡς ἀνακαλύψεις εἶδε καὶ ἐσημείωσε πρὸ 50 ἐτῶν ὁ Πορφύριος,—ἀλλ' ἴσως πρόκειται καὶ περὶ ἀνακαλύψεως ἀποκρυβέντων ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ἀναγραφῆς τῆς Πολιτείας χειρογράφων, ἵνα κατόπιν ἀνακαλυφθῶσιν.

2) Ὡς ἀρ. 8, 255, 301, 371,—ἐν τῇ Ἁγ. Τριάδι ἀρ. 41,—ἐν τῷ Ἁγ. Στεφάνῳ ἀρ. 1.

3) Κῶδιξ χαρτῷος, ἀκέφλ. 0,30×0,22×0,055, ἐκ φ. 168, ΙΔ′.

4) Περὶ τῶν **Ἑξαπλῶν** βλ. ἀπηκριβωμένας εἰδήσεις παρὰ τῷ Θεοδώρῳ **Οὐσπένσκῃ**, ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδ. Σεραγιακῆς **Ὀκτατεύχου** (ῥωσιστί, ἐν τῷ ΙΒ′ τ. τοῦ Δελτίου τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἀρχαιολ. Ἰνστιτούτου) σελ. 190 ἑξ.

πρὸς ἀντιγραφὴν [1]), μὲ ἐξαιρετικὴν ὅλως χαρὰν ἐπανεῦρον ἐν Μετεώροις.

Τὰ κάλλιστα τῶν χειρογράφων εὑρίσκονται ἐν τῷ κυρίως Μετεώρῳ, ἐν τῇ Μ. τῆς *Μεταμορφώσεως*. Ὁ Didron ἀναφέρει (1844) ὑπάρχοντα 372 χειρόγραφα, μέρος ἐξ αὐτῶν, φαίνεται, ἰδών, ὁ δὲ Πορφύριος Οὐσπένσκης εὗρε κατὰ τὸ 1859 ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ «ὄχι ὀλιγώτερα τῶν 600 χειρόγραφα». Κατὰ τὴν εἰς Μετέωρα ἀποστολήν μου κατέγραψα 442· λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην μετακομισθέντων, ὀλίγα φαίνονται ἀπολεσθέντα, ἀλλὰ τὰ κάλλιστα. Ὀλιγώτερα εἶναι τὰ εἰς τὰς ἄλλας μονάς: εἰς *Βαρλαὰμ* 224, εἰς *Ἅγ. Στέφανον* 72 [2]), εἰς Μ. *Ῥουσάνου* 50, εἰς *Ἁγ. Τριάδα* 41, μικρᾶς τὰ τελευταῖα ταῦτα σημασίας, πλὴν τῶν ἤδη σημειωθέντων [3]).

Θλιβερὰ εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου ἀναφερομένης ἐμμέτρου χρονογραφίας τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ (ΙΓ' αἰῶνος), ἕτερον *Ἱστορικὸν* ἀπὸ τῆς ὀπτασίας τοῦ Δανιὴλ ἕως τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντωνίου Καρακάλλα. Ἐπίσης δὲν εὗρον καὶ τὸ «*Σύγγραμα ἱστορικόν*», τὸ περὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου,—ὡς καὶ τὸ ἄλλο «*Σύγγραμα ἱστορικόν*» Περὶ τῆς Σκήτεως τῶν Σταγῶν [4]).

1) Ἀρ. 216.—**Περιήγησις**, σ. 172 ἑξ., 177 ἑξ., 254.—Περιγραφὴ καί τινα ἀποσπάσματα τῆς Βίβλου, σ. 515—520.—Ἰδιαιτέρως θέλω ἄλλοτε ὁμιλήσει περὶ τοῦ θησαυροῦ τούτου τῶν Μετεώρων.

2) Ὁ Πορφύριος εἰς τὸν Ἅγ. Στέφανον εἶδεν 60 χργρφα (ἔνθα ἀν. σ. 131).

3) Εἰς τὴν Μ. τοῦ Ἁγ. Νικολάου τοῦ Ἀναπαυσᾶ εὗρον 8 χργρφα ἐκκλησιαστ. περιεχομένου, εἰς δὲ τὸ ἐν κρύπτῃ ὑπογείῳ ἐντὸς τοῦ ναΐσκου σκευοφυλάκιον, ὡς μοὶ ἐγνώρισεν ὁ προηγούμενος τῆς Μ. Βαρλαὰμ κ. Ἰάκωβος, ζήλου ἐνθέου ἔμπλεως πρὸς τὰ μετεωριτικὰ κειμήλια πολλαχῶς κατὰ τὴν ἔρευνάν μου συνδραμών με, φυλάσσονται περὶ τὰ 20 χργρφα, Μηναῖα κατὰ τὸ πλεῖστον.

4) **Περιήγησις**, σ. 537.—Τὸ ἓν τῶν «Συγγραμμάτων ἱστορικῶν» εἶναι τὸ Ἠπειρωτικὸν Χρονικὸν (**Περιήγησις**, σ. 537 ἑξ.), ἐκδ.: ὑπὸ τοῦ **Μουστοξύδου** ἐν περιοδ. **Ἑλληνομνήμων**, ἐν Ἀθήναις 1843, σ. 489-561, - ἐν τοῖς

Λυπηρὰ δὲ διὰ τὴν τέχνην εἶνε ἡ ἀπώλεια δύο ἱστορημένων χειρογράφων,—Πράξεων τῶν Ἀποστόλων τοῦ 1118 καὶ Ψαλτηρίου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος [1]). Ἀκόμη δὲ θλιβερωτέρα ἡ ἀπώλεια σημαντικοῦ χειρογράφου «εἰς οὐδένα γνωστοῦ» φυλασσομένου ἐν τῷ Μετεώρῳ: *Ἡ ἀκεστικὴ ψυχῶν ὑποτύπωσις* τῆς ΙΑ' έκ, εἰς 8ον μικρὸν ἐπὶ λεπτῆς περγαμηνῆς, ἀνεκδότου συγγραφῆς τοῦ «ἀοιδίμου βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ» [2]).

Τὰ χειρόγραφα ταῦτα, ὡς καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα σήμερον δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω, εἶχεν ἴδει καὶ ἐξετάσει τὸ 1859 ὁ Πορφύριος ἐν Μετεώροις. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πορφυρίου κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀπεμπολοῦντο χειρόγραφα ἐκ Μετεώρων. Οὕτως ἡ Ἐθνικὴ βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων, κατὰ φιλόφρονα ἀνακοίνωσιν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων αὐτῆς κ. H. Omont [3]), ἀπέκτησεν 25 κώδικας «ἐκ Μετεώρου ἀναμφιβόλως προερχομένους». Τὰ βραχέως σήμερον ἐκτιθέμενα δεικνύουσιν, ὅτι μετὰ τὴν συμφώνως

Ἠπειρωτικοῖς τῆς Βόννης, 1849, σ. 209-239, - καὶ ὑπὸ τοῦ Γ. **Δεστούνη**, ἐν Π/πόλει 1858.—Ἀποσπάσματα δημοσιεύει καὶ ὁ Πορφύριος, ἔνθα ἀν. σ. 422-426. Τὸ χργρφον τοῦτο, λέγει ὁ Ῥῶσος ἀρχιμανδρίτης, ἐδώρησε μετ' ἄλλων εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν βιβλιοθήκην τῆς Π/πόλεως. Φαίνεται ὅτι καὶ ἐκ Μετεώρων συνέλεξεν ὁ Πορφύριος ὅ,τι ἠδυνήθη.—Τὸ ἄλλο «Σύγγραμμα ἱστορικὸν» εἶναι τὸ περὶ τῆς Σκήτεως Σταγῶν, ἐκδ. ὑπὸ Heuzey-Daumet, Macédoine, σ. 441-447 καὶ **Πορφυρίου**, σ. 408-413. Τὸ Σύγγραμμα τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἐσώζοντο δύο ἀντίγραφα, ἓν εἰς τὸν Ἅγ. Στέφανον, ἕτερον εἰς Βαρλαάμ, συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Σταγῶν τὸν ΙϚ' αἰῶνα, καὶ ἀκριβέστερον τὸ 1527 (**Περιήγησις**, σ. 427· πρβ. σ. 248 κλ.). Καὶ τῶν δύο τούτων σπουδαιοτάτων διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Μετεώρων καὶ καθόλου τῆς Β. Ἑλλάδος κειμένων, οὐδέτερον κατώρθωσα νὰ εὕρω.

1) **Πράξεις**, σ. 172 (**Περιηγήσεως**),—Ψαλτήριον, σ. 520. Πρόσθεσε ἀκόμη: **Κασσιανοῦ** τοῦ μοναχοῦ πόνημα, τῆς Γ' ἐκ. (σ. 172),— **Βοτανικὴν** καὶ **ζωολογίαν** (σ. 172, 546).

2) **Περιήγησις**, σ. 172, ἀποσπάσματα ἐν ῥωσ. μεταφρ. σ. 178-181,—μακρὰ περιγραφή, σ. 532-534.—Ὁ Πορφύριος εἰς τὸν **Κατάλογόν του** (ἐπίμετρον, I, σ. 515-547) ἀναφέρει ἢ καὶ περιγράφει καὶ πολλὰ ἄλλα τῶν Μετεώρων χργρφα.

3) Ἐν ἐπιστολῇ τῆς 27ης (π.) Ὀκτωβρίου 1909.

πρὸς τὴν ἐντολήν μου ἐπίσημον καταγραφὴν τῶν μετεωριτικῶν κωδίκων, εἶναι δυνατὸν ἤδη καὶ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Πολιτείαν νὰ λάβῃ ἀποτελεσματικωτέραν μέριμναν ὑπὲρ διασώσεως τοῦ ἱστορικοῦ πλούτου τῶν *Μετεώρων* μονῶν.

Ἑτέρα πολύτιμος ἱστορικὴ πηγὴ εἶναι τὰ ποικίλα ἔγγραφα,—*γράμματα, σιγίλλια, σιγιλλιώδη γράμματα*,—τὰ ἰδίως ἐν ταῖς Μ. τοῦ Βαρλαὰμ καὶ τῆς Μεταμορφώσεως: *πατριαρχικά, ἐπικυρωτικὰ γράμματα, βεβαιωτικά, πιστωτικὰ γράμματα, ἐπιβεβαιωτήρια, ἀποδεικτικά, ἐκδοτήρια, ἀφιερωτήρια, ὁροθετικὰ γράμματα, συμφωνητικά, δωρητήρια, ἐλευθερωτήρια, πωλητικὰ γράμματα, πωλητήρια, προικοσύμφωνα, ἐξοφλητικὰ γράμματα*,—ἵνα κατὰ τοὺς παλαιοὺς αὐτῶν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτους ὅρους δηλώσω τὰ ἔτι σωζόμενα ποικιλωτάτου περιεχομένου ἱστορικὰ ἔγγραφα.

Ἄπειρα ἰδίως εἶναι τὰ ἔγγραφα τὰ εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἀνήκοντα, τὰ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, ἐν τοῖς ὁποίοις δύνανται νὰ μελετηθῶσιν αἱ ποικίλαι σχέσεις τῶν μονῶν πρὸς τὸν κυρίαρχον, πρὸς ἀλλήλας, αἱ κτηματικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ αὐτῶν σχέσεις ὡς πρὸς τὰ μετόχιά των καὶ ὡς πρὸς τοὺς καλλιεργητὰς τῶν κτημάτων αὐτῶν. Ἀξίαν πολλὴν ἔχουσι τὰ *κατάστιχα*, ἐν τοῖς ὁποίοις καταγράφονται τὰ εἰς τὴν μονὴν ἀνήκοντα ποικίλα κτήματα, «τὰ ζῶα, τὰ σιδερικά, ἡ τοῦ μοναστηρίου κατάστασις». Ἐκ τῶν καταστίχων τούτων δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν πολύτιμον ὑλικὸν ὄχι μόνον διὰ τὴν κοινωνικὴν τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας κατάστασιν, ὡς τιμὰς πραγμάτων καὶ κτημάτων, ἀλλὰ καὶ ὕλην χρήσιμον εἰς τὴν ἀποκατάστασιν καὶ συγκριτικὴν ἔρευναν τῆς ἱστορικῆς γεωγραφίας τῆς Θεσσαλίας. Ὀνοματολογίαν προσέτι ἀξιολογωτάτην θέσεων καὶ χωρίων, πρὸς δὲ καὶ προσώπων καὶ

δὴ γυναικῶν ὀνόματα τὰ μάλιστα ἐνδιαφέροντα, δυνάμεθα ν' ἀντλήσωμεν ἐκ τῶν καλῶς ἐν ταῖς Μ. τῶν Μετεώρων ἀπὸ αἰώνων μέχρι σήμερον φυλασσομένων κωδίκων, οἵτινες καλοῦνται *Παρρησίαι*, *Βρέβια* (brevia), προσέτι καὶ *Δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων*, ὑπενθυμίζοντα τῶν πρώτων αἰώνων τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καταλόγους τοὺς καλουμένους *Δέλτους καὶ Δίπτυχα*.

Πολυτιμόταται ὅμως ἱστορικαὶ πηγαὶ εἶναι τὰ παλαιότερα γράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγιστα δυστυχῶς διετηρήθησαν, μάλιστα ἐν τῇ Μ. τῆς Μεταμορφώσεως, ὅπου δυνάμεθα νὰ καταλέξωμεν περὶ τὰ δέκα καὶ ἑπτὰ ἀξιολογώτατα.—Τὰ πολυτιμότατα πάντων εἶναι [1]) : Ὁ *χρυσόβουλλος λόγος* τοῦ βασιλέως Συμεὼν (1362, ἰνδ. ιε΄).—Τὸ *ἐκδοτήριον γράμμα*, τὸ ὁποῖον ἀπέλυσεν «ἡ Μαρία βασσίλισσα Ἀγγελίνα Δούκαινα Παλαιολογίνα» (1386, ἰνδ. θ΄).—Ὁ *'Ορισμὸς* τῆς βασιλείας τοῦ Καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου» (1388, ἰνδ. ια΄), καίσαρος τῆς Μεγαλοβλαχίας [2]). Ἄξιον λόγου εἶναι τὸ ὑπ' ἐμοῦ εὑρεθὲν καὶ ἀντιγραφὲν ἔγγραφον «πρὸς Ἰωάννην Βασίλειον Βοεβόδαν ἡγεμόνα πάσης Μολδοβλαχίας» (βασιλεύσαντα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1634 καὶ 1654), ὅπερ φέρει ὀκτὼ σφραγῖδας τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων. Μνημονευτέα ἐπίσης ἐνταῦθα τὰ χρυσόβουλλα, τὸ ἓν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' τοῦ Νεωτέρου τοῦ 1336, τὸ ἕτερον τοῦ Κων/πόλεως Ἀντωνίου τοῦ 1393, τὰ εἰς τὸν Β. τοῖχον τοῦ νάρθηκος τοῦ ἐν Καλαμπάκᾳ ἐπι-

1) Ἐταξινόμησα τὰ σπουδαιότερα γράμματα, ἔχουσι δὲ τὰ ἀναγραφόμενα τοὺς ἀρ. 17, 18, 16.

2) Τὸν Συμεὼν Οὔρεσην διεδέχθη τὸ 1371 εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Μεγαλοβλαχίας ὁ υἱός του Ἰωάννης «ὁ βασιλεὺς Ἰωάσαφ», ὅστις ὅμως, τὸν μοναχικὸν βίον ἀσπασθείς, κατέλιπε τὴν διοίκησιν τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸν Ἀλέξιον τὸν Ἄγγελον, τὸν ὁποῖον ἐπωνόμασε «καίσαρα τῆς Μεγαλοβλαχίας».—Περὶ τῶν γνωστῶν ἐγγράφων βλ. P. Marc, Plan eines Corpus der griech. Urkunden, σ. 41-42. Συμπληρώματα, αὐτ. σ. 112. Περὶ Σταγῶν, σ. 43.

σκοπικοῦ ναοῦ ἀντιγεγραμμένα, — παράδειγμα δεύτερον κατὰ τὴν σημασίαν, μετὰ τὰ περίφημα τέσσαρα χρυσόβουλλα τοῦ ἐν Μυστρᾷ Ἀφεντικοῦ (τῶν ἐτῶν 1314, 1319, 1320, 1322), πάλιν τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου (τὸ ἓν τοῦ Μιχαήλ), καὶ τεκμήριον τῆς τιμῆς καὶ τῆς μερίμνης πρὸς διαιώνισιν καὶ πίστωσιν τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν γενναιοδωρίας καὶ φιλοτιμίας τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

Ε΄.

ΕΡΕΥΝΑΙ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ

Εἰς τὴν κεφαλαιώδη ταύτην ἀναγραφὴν τῆς ἐν ταῖς Μ. τῶν Μετεώρων σωζομένης ἱστορικῆς μάλιστα δὲ τεχνικῆς ὕλης, ὡς ἐν μικρογραφικῷ ἀλλὰ πλήρει πίνακι πᾶν τὸ εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην ἀναφερόμενον πεδίον περιλμβάνουσαν, ἐπροσπάθησα κυρίως νὰ καθορίσω τὴν φύσιν τοῦ ἐρευνωμένου ὑλικοῦ, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης θέσιν τῶν μνημείων, τῶν πλείστων χρονολογημένων, ἐξ οὗ καὶ ἰδιάζουσαν προσλαμβάνουσι σπουδαιότητα.. Ἡ προσωρινὴ αὕτη ἔκθεσις τῆς κατὰ τὴν ἀποστολήν μου γενομένης ἐργασίας παρέχει συγχρόνως τὸ συνοπτικὸν διάγραμμα ἐρεύνης μακρᾶς καὶ ἐνδελεχοῦς τῶν καθ ἕκαστα θεμάτων, τὰ ὁποῖα σήμερον ἁπλῶς ἔθιξα καὶ ἐπροσπάθησα νὰ καθορίσω, ἐρεύνης ἱστορικῆς καὶ τεχνικῆς περὶ τῶν ἐν Μετεώροις μονῶν.

Ἀναγκαῖον δὲν εἶναι ἤδη ἐπανερχόμενος εἰς τὰ καθ' ἕκαστον μνημεῖα, νὰ καταλέξω τὴν περὶ αὐτὰ ἐργασίαν μου. Πάντα τὰ μνημεῖα ἔχω καταλεπτῶς καταγράψει καὶ τεχνικῶς ἐξερευνήσει, πρὸς μέλλουσαν δ' ἔκδοσιν καὶ ἔρευναν περὶ αὐτῶν ἔχω καταρτίσει πλουσίαν φωτογραφικὴν

συλλογὴν τῶν καλλίστων παντὸς εἴδους μνημείων, ἀκόμη καὶ χειρογράφων καὶ ἐγγράφων. Ἡ περὶ τὰ χειρόγραφα μόνον ἀσχολία μου περιωρίσθη, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ συναδέλφου μου κ. Βολίδου, εἰς ἐπίτομον αὐτῶν ἀναγραφήν, ὅπως ἡ Πολιτεία γνωρίζῃ τί κέκτηται, πρὸς δὲ καὶ εἰς ἀνθολόγησιν τῶν σπουδαιοτάτων, ὡς ἐξέθηκα ἤδη, τῆς ἐν αὐτοῖς περιεχομένης ἱστορικῆς ὕλης. Ἡ κυρία ὅμως, ἡ εἰδικὴ ἀσχολία μου ἐτράπη περὶ τὴν ἔρευναν τῆς τεχνικῆς ὕλης, ἔρευναν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πλήρη, δύναμαι νὰ εἴπω.

Πλὴν τῶν ἱστορικῶν σημειωμάτων, τῶν ὑπογραμμάτων (subscriptiones), τὰ ὁποῖα ἀντέγραψα ἐκ τῶν χειρογράφων, καὶ τῶν εἰδήσεων τῶν ἱστορικῶν, τὰς ὁποίας ἠνθολόγησα,-ἐφωτογράφησα καὶ ἀντέγραψα, πλὴν ἄλλων τινῶν ἀγνώστων, καίτοι ἐκδεδομένα, τὰ σπουδαιότατα ἔγγραφα τὰ ἐν τῇ Μ. τῆς Μεταμορφώσεως. Ἐκ δὲ τῶν χειρογράφων ἐσταχυολόγησα ἰδίως λαογραφικὴν ὕλην παντοίαν, καὶ δὴ ἐκ τῶν *Διπτύχων* ὀνοματολογίαν προσώπων καὶ δὴ γυναικῶν, τὴν ὁποίαν θέλω ἐκδίδει εἰς τὸ *Δελτίον* τῆς ἡμετέρας Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Μακρότερον δ' ἠρεύνησα κώδικάς τινας ἐπισημοτέρους, ὡς τὴν περίφημον Παλαιὰν τῶν Ἑξαπλῶν τῆς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ τὴν ἐν *Μυζηθρᾷ* γραφεῖσαν βίβλον τῆς Μ. τοῦ Ῥουσάνου, καὶ ἄλλους. Πλὴν δ' ἄλλων μικροτέρων ἀποσπασμάτων,—ἐκ δύο βίων δημωδῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διάλογον τῆς Θεοτόκου μετὰ τοῦ ἀγγέλου, — εἶχον τὴν τύχην ν' ἀνεύρω τὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν πρωτότυπον βίον τοῦ *Ἁγ. Ἀθανασίου* τοῦ Μετεωρίτου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐν Μετεώροις εὕρεσιν προέβλεπεν ὁ κ. Σπ. Λάμπρος, καὶ τὸν ὁποῖον ἀντέγραψα πρὸς ἔκδοσιν. Προσέτι ἀντέγραψα ὁλόκληρον «*Χρονογραφικὸν ἐν συντομίᾳ*», ἀρκούντως μακρόν, ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Κων/πόλεως μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως τῆς Κύπρου (1571), μέχρις αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ

γράψαντος (1581), τὸ ὁποῖον θέλω ἐκδώσει ἐρευνῶν συγχρόνως τὴν γενετικὴν σχέσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς οὕτω ἐνδιαφερούσης δημώδους χρονογραφίας τῶν Βυζαντινῶν.

Καὶ ἡ μὲν ἱστορικὴ ὕλη τῶν Μετεώρων, ἡ σπουδαιοτέρα, ἐγένετο ἀπὸ πολλοῦ γνωστὴ διὰ τῶν δημοσιεύσεων τῶν παλαιοτέρων ἐρευνητῶν, καὶ δὴ τῶν Heuzey, Λάμπρου, Οὐσπένσκη. Αἱ παντοῖαι ὅμως εἰδήσεις, αἱ ἱστορικαὶ καὶ τεχνικαί, εἴτε ἄμεσοι ἱστορικαὶ πηγαὶ ἐπὶ ἔργων τέχνης, ὡς αἱ ἐπιγραφαί, εἴτε ἔμμεσοι ἐκ τῆς μελέτης τῆς τέχνης πηγάζουσαι, παρέμειναν ἕως σήμερον ἐντελῶς ἄγνωστοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐπροσπάθησα νὰ ἐξαντλήσω ἐν τῇ ἐρεύνῃ μου τὴν τεχνικὴν ὕλην τὴν ἐν ταῖς Μετεώροις μοναῖς. Ἡ τεχνική μου αὕτη ἔρευνα ὑπῆρξε συγκριτικὴ καὶ συμπληρωτικὴ τῶν ἐν ἄλλοις κέντροις τῆς βυζαντιακῆς τέχνης ἐξερευνηθέντων. Λεπτομερέστερον δ᾽ ἠρεύνησα μνημεῖα σπανιώτερα, οἷα τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ κειμήλια. Πλουσίαν δὲ συλλογὴν κατήρτισα ἀπεικονίσεων ἱστορημένων ἀρκτικῶν γραμμάτων, τὴν ὁποίαν θέλω ἐκδώσει μετὰ μελέτης περὶ τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ οὕτως ἀνθηροῦ τούτου κλάδου τῆς βυζαντινῆς μικρογραφίας, —προσέτι δὲ καὶ φωτογραφικὴν συλλογήν, ἐν πολλοῖς ἀνέφικτον πλέον, διότι ἐπωφελούμην τῶν ὑψηλῶν διὰ τὰς ἐργασίας ἰκριωμάτων,—τοιχογραφιῶν, αἵτινες, ὡς ἔδειξα ἤδη σώζονται ὡς ἡ ἀρίστη συμπλήρωσις τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Μυστρᾶ καὶ Γερακίου, ὡς ἡ τελειοτάτη ἑρμηνεία τῆς ὀρθοδόξου εἰκονογραφικῆς ἐποποιΐας.

Εἰς τὴν συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν, καλῶς ὁπωσδήποτε σωζομένων, τῶν ὁποίων εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐκ τῆς ὑγρασίας φθορά, οὕτω σημαντικῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς βυζαντινῆς τέχνης, περιεστράφη τὸ σπουδαιότερον μέρος τῶν ἐργα-

σιῶν, αἵτινες μοὶ ἀνετέθησαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου καὶ ἐγένοντο διὰ δαπάνης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Αἱ ἐργασίαι συνίσταντο ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τῆς στέγης, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν στερέωσιν τῶν ἐκ τῆς ὑγρασίας ἀποτριβομένων τοιχογραφιῶν. Ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην ἠκολούθησα τὸ ἐν Μυστρᾷ σύστημα τῆς περιστεφανώσεως τῶν τοιχογραφιῶν διὰ ταινίας τσιμέντου ὡσεὶ πλαισίου. Εἰς τὰς περὶ τῶν ἐν Μυστρᾷ ἐργασιῶν ἐκθέσεις μου ἐξέθηκα μακρότερον τὴν αἰτίαν τῆς ἐκ τῆς ὑγρασίας φθορᾶς τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς τοιαύτης συντηρήσεως αὐτῶν [1]). Τοιαύτη ἐργασία ἐξετελέσθη εἰς πάντας τοὺς μετεωριτικοὺς ναούς.

Ὁ ἀσφαλέστερος ὅμως τρόπος τῆς συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν εἶναι ὁ καὶ τοὺς ναοὺς συντηρῶν διὰ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ ἐξασφαλίσεως τῆς στέγης. Ἐργασίαν περισσοτέραν ἐνήργησα εἰς τὴν Μ. τοῦ Βαρλαάμ. Εἰς τὸν ναὸν τῶν ***Ἁγ. Πάντων*** προέβην καὶ εἰς ἐργασίαν ἀναστηλώσεως, ἤτοι εἰς ἐπαναφορὰν τῆς ἀρχαϊκῆς μορφῆς, καὶ εἰς τὴν στέγασιν τῶν τμημάτων τοῦ ναοῦ τῶν συμπληρωτικῶν τῶν σκελῶν τοῦ σταυροῦ. Ἡ στέγασις τῶν τμημάτων τούτων εἶναι χθαμαλωτέρα τῆς ἄλλης στέγης, ὥστε καὶ ἐξωτερικῶς νὰ γίνεται αἰσθητὸν τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα τοῦ ναοῦ,—ὁ σταυρός. [2]). Κατὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους μεταγενεστέρας στεγάσεις βάναυσα προσκτίσματα εἶχον ἀλλοιώσει, ἐκ τῆς δυσκολίας τῆς παρακολουθήσεως τοῦ ἀρχικοῦ σχήματος, τὸ ἐξωτερικὸν τοῦτο σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Ἤδη καθηρέθησαν τὰ μεταγενέστερα προσκτίσματα, καὶ ἀπεδόθη οὕτως εἰς τὸν ναόν, ἄξιον ἀρχιτεκτονικοῦ λόγου,

1) **Ἐργασίαι εἰς Μυστρᾶν** τῶν ἐτῶν 1906, 1907, 1908. (**Πρακτικὰ** τῆς Ἀρχ. Ἑτ., ἐν Ἀθήναις 1907 σ. 169 ἑξ., 1908 σ. 129 ἑξ., 1909 σ. 118 ἑξ).

2) Αἱ κύριαι γραμμαὶ τῆς ἐσωτερικῆς οἰκοδομῆς διαγράφονται καὶ ἐξωτερικῶς· πρβ. Diehl, Manuel, σ. 411, 419.

ἡ ἀρχαϊκὴ μορφή. Ἐπίσης ἀνεκαινίσθη ἡ ἀπὸ τῆς κτίσεως παραμεληθεῖσα ἀμφικλινὴς στέγη τοῦ ἁπλοῦ ἀρχιτεκτονικῶς παρεκκλησίου τῶν *Τριῶν Ἱεραρχῶν*.

Καὶ εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως διπλαῖ καὶ τριπλαῖ πολλαχοῦ στρώσεις πλακῶν καὶ κεράμων εἶχον ἀλλοιώσει ἐντελῶς τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα τοῦ ναοῦ. Αἱ ἐργασίαι αὗται τῆς κατὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ ἀσφαλοῦς ἀνακαινίσεως τῆς στέγης τῶν δύο ναῶν τοῦ *Βαρλαὰμ* καὶ τοῦ ναοῦ τῆς *Μεταμορφώσεως* ἦσαν αἱ δαπανηρότεραι, διότι καὶ οἱ ναοὶ εἶναι οἱ ἀξιολογώτεροι.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τρεῖς ἄλλους ναούς, μικροτέρους, καὶ τούτους ὅμως παρέχοντας ἐνδιαφέρον ἀρχιτεκτονικόν, εἰς τὸν ναὸν τῆς Μ. τῆς *Ἁγίας Τριάδος*, εἰς τὸν ναΐσκον τῆς Μ. τοῦ *Ῥουσάνου*, καὶ εἰς τὸν παλαιότατον τῶν σωζομένων ἐν Μετεώροις, τὸν ναΐσκον τῆς *Ὑπαπαντῆς*, ἐγένετο ἐργασία ὄχι μόνον ἀσφαλοῦς τῆς στέγης ἀνακαινίσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ὄψιν αὐτῆς.

Εἰς τὸν ναὸν μάλιστα τῆς μονῆς τῆς *Ὑπαπαντῆς* ἡ ἐργασία αὕτη ἦτο ἐπιπονωτέρα. Ἡ μονὴ αὕτη κεῖται μακρότερον τῆς περιοχῆς τῶν ἄλλων, τῆς ὁριζομένης διὰ τῶν δύο ἀκροτάτων μονῶν, τῆς Μ. τοῦ Ἁγ. Στεφάνου καὶ τῆς Μ. τῆς Μεταμορφώσεως, εἰς φάραγγα ἀγρίας μεγαλοπρεπείας, ἔχουσα ἀπέναντι τὰ Καμβούνια. Ἀνηγέρθη δ' ἐν μεγάλῳ σπηλαίῳ φυσικῷ βράχου τὰ μάλιστα ἀποκρήμνου, ὅλως δ' ἐγκαταλελειμμένος, κατηρειποῦτο καθ' ἡμέραν. Καὶ ἡ κλῖμαξ ἡ ἀρθρωτὴ ἦτο σεσαθρωμένη, μόλις ὅμως ἀνέβην καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἶδον τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὰς τοιχογραφίας, τὰς παλαιοτέρας τῶν ἐν Μετεώροις, ᾐσθάνθην σφοδρὰν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς διασώσεως τοῦ μικροῦ, τοῦ ἐν παντελεῖ ἐρημίᾳ κειμένου ἀλλὰ πολυτιμοτάτου ἱστορικοῦ μνημείου τούτου. Πλὴν τῆς στεγάσεως τοῦ ναΐσκου καὶ τῆς συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν αὐτοῦ

ἀνεκαινίσαμεν καὶ τὴν σεσαθρωμένην ὑψηλοτάτην ἀρθρωτὴν κλίμακα. [1]).

Ὁ ἐν μέσῳ ἐρήμου μεγαλείου ἀπομεμονωμένος καὶ λησμονημένος ναΐσκος καὶ μονύδριον τοῦτο εἶναι ἓν τῶν πολυτιμοτάτων λειψάνων τοῦ προγονικοῦ βίου, διατηρῶν τὴν παλαιοτάτην ἀρχιτεκτονικήν, μάλιστα δὲ τὴν παλαιοτάτην ζωγραφίαν, τέχνης χωρικῆς, τοῦ πρωτοπαγοῦς μετεωρικοῦ μοναχικοῦ συνοικισμοῦ. Ἡ σπουδαία κτιτορικὴ ἐπιγραφή, ἡ κτιτορικὴ τοιχογραφία τοῦ ἱερομονάχου Νείλου,—ἐν δὲ τῇ ἐρειπουμένῃ καθ' ἡμέραν μονῇ αὐτὰ τὰ κελλία τῶν μοναχῶν, ἐν τῇ ἐρειπώσει των διατηροῦντα ἀκόμη τὰ παλαιὰ ἐν τοῖς τοίχοις ἑρμάρια, τὰς εἰς τὸν τοῖχον προσεπικτισμένας ἑστίας, ὁποίας καὶ ἐν τοῖς οἰκήμασι τοῦ Μυστρᾶ καὶ τοῦ Γερακίου εὑρίσκομεν, ἀκόμη καὶ κιβώτια σκωληκόβρωτα, τὴν φάτνωσιν τὴν πολυποίκιλον τῆς ὀροφῆς,—διέσωσαν ἴχνη ἀρκοῦντα, ὥστε τοῦ ἐρευνητοῦ ἡ ἱστορικὴ φαντασία ν' ἀναπλάσῃ τὴν εἰκόνα ὄχι μόνον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ μοναχικοῦ βίου, τοῦ οὕτω παραδόξου ἀναπτυχθέντος ἐπὶ τῶν ἀπροσπελάστων καὶ ἐρήμων ἐκείνων βράχων. Τίς ἐπισκέπτης, τίς ἐρευνητὴς ἀκόμη θὰ παραπλανήσῃ τὸ βῆμά του εἰς τὸν μεμακρυσμένον, τὸν λησμονημένον ἐν τῇ ἐρημίᾳ ἐκεῖνον βράχον; Ἀλλ' ἠθέλησα νὰ διασωθῇ καὶ τὸ σπουδαιότατον μνημεῖον τοῦ μοναστικοῦ συνοικισμοῦ τῶν Μετεώρων καὶ συγχρόνως τὸ μόνον ἁπτὸν τεκμήριον τοῦ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ ἑλληνοσερβικοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχῆς *τοῦ βασιλέως κῦρ Συμεὼν τοῦ Παλαιολόγου καὶ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων, Σερβίας καὶ Ῥωμανίας τοῦ Οὔρεση.*

1) Ἡ κλῖμαξ ἔχει ὕψος 18,80,—τὸ ὕψος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ ἕως τὴν κοιλάδα φθάνει ἕως 30 μ.—τὸ σπήλαιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ναός, ἔχει ὕψος 5,80 μῆκος 33,50, βάθος 12,70. Παρέθηκα τὰ μέτρα πρὸς κατ' ἀναλογίαν ἀντίληψιν τοῦ μετεώρου ἀληθῶς συνοικισμοῦ.

Τεθλιμμένος ἀνεχώρησα ἐκ Μετεώρων, διότι δὲν ἠδυνήθην νὰ πράξω τι πρὸς διάσωσιν τοῦ ναοῦ τῆς Μ. τοῦ Ἁγ. *Νικολάου τοῦ Ἀναπαυσᾶ*, τὸν ὁποῖον ὅμως κατώρθωσα νὰ μελετήσω. Ἀλλ' εἰς τὴν παρακειμένην *πέτραν* τῆς *Ἁγ. Μονῆς*, τῆς ὁποίας ἄγνωστοι οἱ κτίτορες, ἀγνοῶ τί διεσώθη, μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνέλθω, καίτοι πανταχόθεν ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν βράχων κατοπτεύσας τὸ μονύδριον. Ἄλλο δ' ἔργον, τὸ ὁποῖον μὲ πόθον θέλω ἐπιδιώξει, εἶναι ἡ ἐκ τῶν ὑγρῶν καὶ ἀνηλίων σκευοφυλακίων διαφύλαξις καὶ ταξινόμησις τῶν προχείρως ἤδη ταξινομηθέντων κειμηλίων καὶ ἱερῶν σκευῶν, — πρόσθεσε καὶ χειρογράφων, τὰ ὁποῖα κυρίως διαβιβρώσκονται ἐκ τῆς ὑγρασίας. Τὰ κειμήλια, αἱ εἰκόνες, τὰ ἱερὰ σκεύη, τὰ ἄλλα λείψανα τοῦ μοναστικοῦ βίου δύνανται ν' ἀποτελέσωσιν ἄξια θέας μικρὰ μουσεῖα ἐν ἑκάστῃ μονῇ, ἢ καὶ ἓν ἀρκούντως μέγα κοινὸν τῶν Μετεώρων μουσεῖον, τὸ ὁποῖον, μετὰ τῶν σωζομένων ἐπὶ τόπου μνημείων τῆς μεγαλοτεχνίας, θέλει περισώζει εἰκόνα πλήρη τῶν μεγάλων παλαιῶν ἐκείνων μοναστικῶν καὶ ἀστικῶν κέντρων γραμμάτων καὶ τέχνης, καὶ παρέχει, ὡς ἐκ τῆς προσωρινῆς μου ταύτης ἐκθέσεως ἐμφαίνεται, ἀληθῆ μικρογραφίαν τῆς ὅλης βυζαντιακῆς τέχνης.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ
ΕΝ ΠΥΛΩι ΤΗι ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗι

Τὴν ἐν Πύλῳ τῆς Μεσσηνίας ἀνασκαφὴν διέταξε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἐπειδὴ ὁ στρατιωτικὸς ἰατρὸς κ. Θ. Κρασάνος ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὸ τὴν αὐτόθι ἀνεύρεσιν ἀρχαίου τάφου, ὃν ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὡς μυκηναϊκόν. Ὁ τάφος οὗτος κεῖται ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου ἀνήκοντος εἰς τὰ ἔσχατα κράσπεδα τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς πυλιακῆς πεδιάδος ὑψωμάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν σημερινὴν ἐπαρχίαν Τριφυλίας καὶ ἰδίως εἰς τὸν δῆμον Πλαταμώδους, οὗ ἡ πρωτεύουσα Γαργαλιάνοι κεῖται κατὰ τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ ὄρους Ἁγίου Ἠλία, τῆς ὑψίστης κορυφῆς τῶν ὑψωμάτων τούτων [1]). Ἡ ἐπαρχία Τριφυλίας χωρίζεται ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Πυλίας διὰ μικροῦ ποταμοῦ λεγομένου Βέργα [2]), ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἡ γέφυρα τοῦ Ῥωμανοῦ, σημειουμένη ἐν τῷ μεγάλῳ χάρτῃ τῆς Πελοποννήσου τῷ ἐκπονηθέντι ἀπὸ τῆς Expédition scientifique de Morée (pont de Romanou), ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ General-Karte des Königreichs Griechenland . . . vom K.

1) Τὴν αὐτὴν ἐπωνυμίαν Ἅγιος Ἠλίας φέρει ὡσαύτως καὶ τὸ κατὰ τὸ βόρειον πλευρὸν τοῦ ὁρμίσκου τῆς Βοϊδοκοιλιᾶς κείμενον μικρὸν βραχῶδες ὕψωμα.

2). Τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς ὀλίγους μόνον εἶνε γνωστόν, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἐπιχωρίων οὐδὲν ἴδιον ὄνομα αὐτοῦ γινώσκουσι. Ὁ Γ. Α. Παπανδρέου ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γραφείσῃ **Μονογραφίᾳ περὶ τῶν κατὰ τὴν Μεσσηνιακὴν Πύλον** (ἐν τῷ περιοδικῷ Ἁρμονίᾳ ΙΙ 1901 σελ. 206) ἀποκαλεῖ αὐτὸν **ποταμὸν τοῦ Ῥωμανοῦ**, ὄνομα αὐθαιρέτως, ὡς φαίνεται, ἀπονεμηθὲν ὑπό τινος τῶν ἐπιχωρίων, διότι ἐγὼ παρ' οὐδενὸς ἤκουσα αὐτό, καίπερ πολλοὺς ἐρωτήσας. Τὸ ὄνομα Nérolangada, ἤτοι νερολαγκάδα, ὅπερ ἀποδίδει εἰς τὸν ποταμὸν τοῦτον ὁ Bory de Saint Vincent (Expéd. scient. d. Morée. Relation σελ. 175) εἶνε κοινὸν πάσης ὑδροφόρου χαράδρας, κατὰ παρεξήγησιν δὲ βεβαίως ἐνομίσθη ὅτι εἶνε προσηγορία τοῦ ποταμοῦ τούτου.

K. Militär-geographischen Institute in Wien 1885 ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει τούτου τῇ ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Ἰφικράτους Κοκκίδου ἐκπονηθείσῃ. Διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Ῥωμανοῦ διέρχεται ἡ παλαιὰ βατὴ ὁδὸς ἐκ Πύλου εἰς Γαργαλιάνους, σημειουμένη καὶ αὐτὴ ἐν τοῖς προειρημένοις χάρταις, ἐνῷ ἡ νέα ἁμαξιτὴ ὁδὸς κάμπτεται πρὸ τῆς γεφύρας ἀνατολικῶς καὶ διερχομένη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Ἠλία ἄγει πρῶτον εἰς Λιγούδισταν καὶ ἔπειτα εἰς Γαργαλιάνους. Ὁ λόφος, ἐφ' οὗ εὑρέθη ὁ μυκηναϊκὸς τάφος, κεῖται μόλις 8 περίπου λεπτὰ τῆς ὥρας βορειότερον τῆς γεφύρας τοῦ Ῥωμανοῦ, ἡ δὲ προειρημένη βατὴ ὁδὸς εἰς Γαργαλιάνους διέρχεται ὑπ' αὐτοὺς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ καὶ ἔπειτα διὰ τῆς μόλις 200 περίπου μέτρα ἀπεχούσης πρὸς δυσμὰς χαράδρας τῆς λεγομένης *Τσακαλόρρευμα*, ἥτις ἐκβάλλει εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Βέργας. Τὸ χωρίον Ῥωμανοῦ κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τῆς Βέργας ἀπέχει $^1/_4$ περίπου τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ τάφου, τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης κείμενον χωρίον Τραγάνες μόλις 10 λεπτὰ βορειανατολικῶς τοῦ τάφου [1]· ἡ ἀρχαία Πύλος, ἤτοι τὸ Κορυφάσιον, ἀπέχει ὀλίγον τι πλέον τῆς μιᾶς ὥρας πορείας, ἤτοι περίπου 6-7 χιλιόμετρα.

Τὸ ὕψος τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ὁ τάφος, ὑπὲρ τὴν παραλιακὴν πεδιάδα εἶνε μεγαλύτερον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Τίρυνθος, ἡ δὲ ἔκτασις περίπου ἴση πρὸς αὐτήν. Ἐξ ἀνατολῶν καὶ ἐκ δυσμῶν ὑπάρχουσι χαράδραι ἱκανῶς βαθεῖαι καὶ

1). Ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα δὲν σημειοῦνται ἐν τοῖς προειρημένοις χάρταις, τὸ δὲ ἐν τῷ Γαλλικῷ χάρτῃ σημειούμενον Χασάναγα (Hassanaga), μὴ ὑπάρχον σήμερον, φαίνεται ὅτι εἶνε αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ σήμερον λέγεται Τραγάνες. Τὸ χωρίον Ὀσμάναγα, σημειούμενον ἐν τοῖς χάρταις, ἀπέχει τοῦ τάφου περίπου 20 λεπτὰ τῆς ὥρας νοτιανατολικῶς. Ὁ ὑπὸ τοῦ Κοκκίδου μεταπεφρασμένος χάρτης ἀπονέμει κατὰ παραδρομὴν τὸ ὄνομα Ὀσμάναγα προσέτι καὶ εἰς τὸ νοτιώτερον καὶ πλησιέστατα τοῦ ἕλους τοῦ ἰχθυοτροφείου κείμενον Πετροχώρι.

μετὰ ἀποτόμως κατερχομένων ὀχθῶν, πρὸς βορρᾶν δὲ συνέχεται ὁ λόφος μετὰ τῶν παρὰ τὸ χωρίον Τραγάνες ὑψωμάτων διά τινος οἱονεὶ ἰσθμοῦ, μικρὸν ἔχοντος πλάτος. Ὅθεν καὶ λόγῳ ἐκτάσεως καὶ λόγῳ φυσικῆς ὀχυρότητος ὁ λόφος οὗτος ἦτο λίαν ἐπιτήδειος πρὸς ἵδρυσιν ἀκροπόλεως ἐν μυκηναϊκοῖς χρόνοις ἐπ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν κλιτὺν αὐτοῦ σώζονται εἰσέτι εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν λείψανα τείχους παλαιοῦ κατεσκευασμένου ἐξ ἐπιχωρίου ψαμμίτου λίθου, ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ πλεῖστοι τῶν λίθων τοῦ τείχους τούτου ἀφῃρέθησαν κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν παρακειμένων ἐπαύλεων τοῦ Ἀντωναροπούλου καὶ τοῦ Κοκέβη, ὥστε ἐκ τῶν νῦν φαινομένων ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους λειψάνων δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συμπεράνῃ τις οὔτε εἰς τίνας χρόνους ἀνήκει τὸ τεῖχος τοῦτο, οὔτε πρὸς τίνα σκοπὸν ἐκτίσθη· ἴσως ὅμως ἐὰν ἀποκαλυφθῇ κάλλιον δι' ἀνασκαφῆς, μέλλει νὰ φανῇ τοῦτο ἀσφαλῶς [1]). Καὶ νῦν ὅμως ἐπειδὴ οὔτε πύργοι φαίνονται, οὔτε τὸ πάχος φαίνεται ὅτι ἦτο μέγα, νομίζω ὅτι μᾶλλον ὡς ἀνάλημμα ἢ ὡς ὀχυρωματικὸν τεῖχος πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ. Ὄστρακα προϊστορικὰ εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου παρὰ τὸν τάφον ἱκανά, ἀλλ' ὄχι πολλά, ὡς ἐν προϊστορικῷ συνοικισμῷ, τοίχων δὲ ἄλλα λείψανα ἐλλείπουσιν ὁλοσχερῶς. Ἐπὶ δὲ τῶν πρὸς βορρᾶν ὑψωμάτων εἰς ὄχι μικρὰν ἔκτασιν οὐδὲν ἴχνος ἀρχαίου συνοικισμοῦ φαίνεται, οὐδὲ ὄστρακα ἀγγείων ἢ ἄλλο τι λείψανον ἀρχαίων οἰκήσεων οὐδαμοῦ [2]). Ἐπειδὴ

1). Πρὸς εὔκολον ἀνεύρεσιν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ὁ τάφος, ὑπὸ τῶν τυχὸν θελησόντων νὰ ἴδωσιν αὐτὸν σημειῶ ὅτι ἡ ἔπαυλις τοῦ Ἀντωναροπούλου εἶνε ᾠκοδομημένη ἐν τῇ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πλευρὸν τοῦ λόφου μικρᾷ χαράδρᾳ, ἡ δὲ εἰς Γαργαλιάνους βατὴ ὁδὸς διερχομένη πρῶτον διὰ τοῦ χανίου τοῦ Κοκέβη ἄγει κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν λόφον καμπτομένη πρὸς ἀριστερὰν ὑπὸ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ. Ἡ ἔπαυλις τοῦ Κοκέβη κεῖται ὀλίγον δυτικώτερον παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Βέργας.

2). Μόνον νοτιανατολικῶς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ χωρίου Ὀσμάναγα παρὰ τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εὑρίσκονται πολλὰ τεμάχια κεράμων,

ὁ λόφος συνίσταται ἐκ ψαθυροῦ ψαμμίτου καὶ μάργης καὶ ὀλίγου κροκαλοπαγοῦς λίθου ὄχι πολὺ συμπαγοῦς, εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχωσιν ἀποκοπῆ ἐκ τῶν κλιτύων αὐτοῦ ἱκανὰ τεμάχια, ἀλλ' ὅμως δὲν πιστεύω ὅτι αἱ καταπτώσεις αὗται δύνανται νὰ ὑποτεθῶσι τοσαῦται, ὥστε νὰ ἐξαφανίσωσι τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων οἰκημάτων, ἂν πράγματι ὑπῆρχον αὐτόθι. Διὰ ταῦτα ἂν καὶ ὁ τόπος εἶνε ἐπιτήδειος πρὸς ἵδρυσιν προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ, δὲν πιστεύω ὅτι ὑπῆρξεν αὐτόθι προϊστορικὴ ἀκρόπολις ἢ ἄλλος συνοικισμός, φαίνεται δὲ ὅτι ὑπῆρχε μόνον περιοχὴ τάφων περιβαλλομένη ὑπὸ ἀναλήμματος.

Ὁ ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφεὶς τάφος κεῖται ἐπ' αὐτῆς τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ὀλίγα δὲ βήματα νοτιανατολικώτερον ὑπάρχει καὶ ἕτερος τάφος συγκεχωσμένος, ἀμφότεροι δὲ εὑρέθησαν πρὸ δεκαετίας κατὰ τὴν ἐμφύτευσιν τῶν νῦν κατεχουσῶν τὸν λόφον ἀμπέλων, λέγεται δὲ ὅτι εὑρέθησαν τότε πολύτιμοι ἀρχαιότητες καὶ ἰδίως χρυσῆ προσωπὶς διαμοιρασθεῖσα εἰς τεμάχια ὑπὸ τῶν ἀνευρόντων, ἀλλ' ἡ φήμη αὕτη δὲν εἶνε ἀσφαλὴς καὶ ἄλλος ἄλλα λέγει. Κατ' ἀξιοπίστους εἰδήσεις εἶχε φανῆ αὐτόθι καὶ ὀπή τις μικρὰ λίαν βαθεῖα, συγχωσθεῖσα κατόπιν, ἥτις ἐνδέχεται νὰ ἦγεν εἰς προϊστορικὸν θολωτὸν τάφον, ἀλλ' ἴσως καὶ εἰς φρέαρ ἢ ἄλλο κοίλωμα. Δυστυχῶς μὴ λαβὼν τὰ πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ἀμπέλων ἀπαιτούμενα χρήματα, ἠναγκάσθην νὰ περιορισθῶ εἰς μόνον τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου προϊστορικοῦ τάφου, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπεκτείνω τὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὰ πέριξ. Ἅπαντα τὰ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς εὑρήματα κατετέθησαν ἐν τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ μουσείῳ.

ἀλλ' αὗται φαίνονται χρόνων νεωτάτων ἢ τὸ πολὺ βυζαντινῶν. Ἴσως αὐτόθι ὑπῆρχε τὸ ἐν τῷ Γαλλικῷ χάρτῃ τῆς Πελοποννήσου σημειούμενον χωρίον Χασάναγα, ἂν τοῦτο δὲν εἶνε παλαιοτέρα ὀνομασία τῶν νῦν λεγομένων Τραγανῶν.

Ὁ τάφος εἶνε ἐσκαμμένος ἐν τῇ γῇ καθέτως, ὡς οἱ βασιλικοὶ τάφοι τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, περιβάλλεται δὲ ἑκατέρωθεν κατὰ τὰς δύο μακρὰς αὐτοῦ πλευρὰς διὰ τοίχων ἐκτισμένων ἰσοδομικῶς διὰ τετραπλεύρων πωρίνων πλινθίδων, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ τούτων ἐπικάθηνται μεγάλαι ἀκατέργαστοι πλάκες ἐπιστεγάζουσαι τὸν τάφον καὶ ὑπεράνω τῶν πλακῶν τούτων ὑπάρχουσι μικροὶ ἀργοὶ λίθοι πληροῦντες τὸ ὄρυγμα εἰς βάθος περίπου 1 μέτρου. Ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον αὐτοῦ ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι μικροὶ ἀργοὶ λίθοι ἐν σωρῷ, οἵτινες ἴσως ἦσαν τεθειμένοι ὡς σῆμα ἢ τύμβος, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῇ θέσει τοῦ ἑτέρου εὑρεθέντος καὶ συγκεχωσμένου νῦν τάφου ὑπάρχει ἕτερος σωρὸς τοιούτων λίθων. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ σήμερον ὁ λόφος οὗτος λέγεται *Βιγλίτσα*, καὶ καθ' ὃ ὑπερκείμενος τῆς πεδιάδος, εἶνε καταλληλότατος πρὸς ἐπισκόπησιν αὐτῆς, δὲν εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔχωσι τεθῆ οἱ δύο οὗτοι σωροὶ τῶν ἀργῶν λίθων ἐν νεωτέροις χρόνοις, ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς *βίγλαι*, ἤτοι σκοπιαί. Ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τῶν τοίχων τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ τάφου δὲν εἶνε κανονικὸς ἰσοδομικός, διότι τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος τῶν λίθων αὐτῶν εἶνε λίαν διάφορον, ὥστε ἐνῷ εἷς ἔξω τοῦ τάφου νῦν εὑρισκόμενος ἔχει μῆκος 1,70, ἄλλοι ἔχουσιν 1,20, ἄλλοι 1,12 καὶ ἄλλοι μόνον 0,65, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ὕψος τοῦ μὲν ἀνωτάτου δόμου εἶνε μόνον 0,22 τῶν δὲ ἄλλων συνήθως 0,40 ἕως 0,42, δὲν εἶνε δὲ οὐδ' ἁπανταχοῦ ὁριζόντιοι οἱ δόμοι. Ὡσαύτως καὶ αἱ ἁρμογαὶ τῶν ὑπερκειμένων λίθων δὲν ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸ μέσον τῶν ὑποκειμένων, ἀλλὰ πολλάκις ἁρμογὴ πίπτει ἐπὶ ἑτέρας ἁρμογῆς.

Κατὰ τὰς στενὰς πλευρὰς τοῦ τάφου, ἐφ' ὧν δὲν στηρίζονται αἱ πλάκες τῆς ὀροφῆς, δὲν ὑπάρχουσιν ἐκτισμένοι τοῖχοι, ἀλλ' ἔχουσιν ἀφεθῆ γυμναὶ αἱ πλευραὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ὥστε τὸ κτιστὸν μέρος τοῦ τάφου ἔχει σχῆμα

γεφύρας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ τάφου ἡ γῆ πλησίον τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἱκανῶς συμπαγὴς οὐδὲ στερεά, οἱ ἀνώτεροι δόμοι τῶν λίθων τῶν δύο τοίχων ἔχουσι προεκβληθῆ ἐξωτέρω τῶν θεμελίων μέχρι 0,40, ὥστε οἱ τοῖχοι κάτω μὲν ἔχουσι μῆκος 2,80 μ., ἄνω δὲ 3,20. Κατὰ τὸ νότιον ὅμως πέρας τοῦ τάφου τὰ ἄκρα τῶν τοίχων ἀνέρχονται καθέτως ἄνευ προεκβολῆς. Ἡ διεύθυνσις τοῦ τάφου εἶνε ἐκ ΝΑ πρὸς ΒΔ, τὸ πλάτος αὐτοῦ εἶνε 1,52, τὸ δὲ ὕψος μέχρι τῆς ἐκ πλακῶν ὀροφῆς 3,15. Ὁ νεκρὸς φαίνεται ὅτι κατεβιβάσθη ἄνωθεν, διότι οὐδεμία ὀπὴ ἔχει ἀφεθῆ κατὰ τὰς πλευράς.

Οἱ ἀνευρόντες τὸν τάφον ἤνοιξαν εὐρεῖαν ὀπὴν κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ πέρας ἀφαιρέσαντες λίθους τινὰς μεγάλους ἐκ τῶν τοίχων καὶ συντρίψαντες μέρος τῶν ἐπικαλυπτουσῶν τὸν τάφον πλακῶν, ἀφοῦ δὲ ἀφήρεσαν πάντα τὰ κτερίσματα πλὴν ὀλίγων τινῶν ὀστράκων ἀγγείων καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ὀστῶν, ἐπέρριψαν ἐντὸς πολλὰ χώματα καὶ οὕτω συνέχωσαν τὸν τάφον περίπου κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὡς ἐκ τούτου καὶ τὰ ἐντὸς τοῦ τάφου εὑρεθέντα ὄστρακα προϊστορικῶν ἀγγείων δύνανται νὰ ὑποτεθῶσιν ὅτι ἔξω ἀρχῆθεν εὑρισκόμενα ἢ εἰς τὸν ἕτερον ἀνευρεθέντα τάφον ἀνήκοντα εἰσήχθησαν ἐντὸς τούτου τοῦ τάφου μετὰ τῶν ἐπιρριφθέντων ἄνωθεν χωμάτων, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους συλλεχθέντα ἐνδέχεται νὰ ἔχωσιν ἐξαχθῆ ἔσωθεν· ὅθεν δὲν δύναται νὰ ὁρισθῆ ἀσφαλῶς τίνα τῶν ὀστράκων τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὸν τάφον τοῦτον καὶ τίνα τυχὸν δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτόν. Τὰ ἐνταῦθα ὅμως ἀπεικονιζόμενα πάντα πλὴν τῶν ἐν πίν. Γ'. ἀριθ. 1 καὶ 3 ἀμαυροχρώμων μυκηναϊκῶν εὑρέθησαν ἐντὸς τοῦ τάφου καὶ μάλιστα ἐν τῷ κατωτάτῳ στρώματι τῶν ἐπερριμένων χωμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν γένει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους συλλεχθέντων ὀστράκων δὲν εἶνε μέγας καὶ τὰ

πλείονα τούτων ἔκειντο πολὺ πλησίον τοῦ τάφου τούτου καὶ τοῦ ἑτέρου ἀνευρεθέντος, ἅπαντα δὲ τὰ εὑρεθέντα ὄστρακα δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους, φαίνεται πιθανὸν ὅτι τοὐλάχιστον τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, ἂν ὄχι πάντα, ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἐν τοῖς δύο τάφοις κτερίσματα. Πλὴν τῶν ὀστράκων εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ τεμάχιον χαλκοῦ κρίκου καὶ μέρος τοῦ κρανίου τοῦ νεκροῦ, ταπεινότατον ἔχοντος τὸ μέτωπον, ὅπως συνήθως τὰ ἐν Ἑλλάδι εὑρισκόμενα κρανία τῶν χρόνων ἐκείνων. Εὑρέθη προσέτι καὶ μικρὸν τεμάχιον αὐλοειδοῦς ὀστοῦ κεκαυμένον, ἄδηλον ὅμως ἂν εἶνε ἀνθρώπου ἢ ζώου.

Τὰ πλείονα τῶν εὑρεθέντων ὀστράκων εἶνε μονόχρωμα ἀνήκοντα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἀγγεῖα μικροῦ μεγέθους χυτροειδῆ ἢ κυπελλοειδῆ, τὰ μὲν χειροποίητα, τὰ δὲ διὰ τροχοῦ πεποιημένα, δύο δὲ μόνα εἶνε τεμάχια μεγάλων ἀγγείων ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ μετὰ ὑποξάνθου ἐπιχρίσματος, ὧν τὸ σχῆμα θὰ ἦτο πιθοειδές, καὶ τρίτον τι τεμάχιον ἐπίσης μεγάλου ἀγγείου χειροποιήτου ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ μετὰ ἐπιχρίσματος ἐξ ἑτέρου ἐρυθροῦ πηλοῦ. Εἷς ταπεινὸς ποὺς ἀγγείου ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ μετὰ μέλανος ἐπιχρίσματος λίαν ἀτελῶς ὠπτημένου ἀνῆκεν εἰς ἀγγεῖον ἀνοικτόν, ἤτοι κυπελλοειδὲς ἢ κυαθοειδές, ἐπειδὴ ἔφερε βεβαμμένον καὶ τὸν πυθμένα. Ὡς τεμάχια χυτρῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μικρά τινα ὄστρακα εὐτελῶν ἀγγείων ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ μετὰ καστανοχρώμου ἐπιχρίσματος. Ἕτερον ὄστρακον παχὺ συνίσταται ἐκ πηλοῦ βαθέως τεφρόχρου μετὰ μέλανος χρώματος ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς. Ἀξιοσημείωτον εἶνε μέγα ὄστρακον χειροποιήτου ἀγγείου ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ὅπερ ἔξωθεν ἦτο βεβαμμένον ἐν μέρει μὲν διὰ μέλανος χρώματος, ἐν μέρει δὲ δι' ἐρυθροῦ, ἐφ' οὗ διακρίνονται μικρὰ λείψανα γραμμικῶν κοσμημάτων διὰ μέλανος χρώματος. Χυτροειδὲς περίπου σχῆμα θὰ εἶχε τὸ ἐν

πίν. Γ'. άρ. 1 άπεικονιζόμενον, έξω τοῦ τάφου εὑρεθὲν ὄστρακον ἀμαυροχρώμου ἀγγείου ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ, μελανθέντος κατὰ τὴν ὄπτησιν, καὶ ὑποξάνθου ἐπιχρίσματος, ἐνῷ τὸ ἐπ' αὐτοῦ τριγωνοειδὲς ἢ ῥομβοειδὲς γραμμικὸν κόσμημα εἶνε ἐκ μέλανος χρώματος. Εἰς ὅμοια ἀγγεῖα ἀνῆκον καὶ τὰ ἕτερα δύο ἐν τῷ αὐτῷ πίνακι ἀριθ. 2-3 ἀπεικονισμένα τεμάχια, ὧν τὸ ἐπίχρισμα εἶνε βεβλαμμένον. Ἐκ τῶν στιλπνῶν μυκηναϊκῶν ὀστράκων τὰ ἀξιολογώτερα ἀπεικονίσθησαν ἐν πίν. Δ', ὧν τὰ τρία πρῶτα ἀνήκουσιν εἰς ἀγγεῖα εὐμεγέθη, τὸ δὲ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον τῶν τριῶν τούτων εἶνε χειροποίητα. Τὸ πρῶτον ἔχον μέγεθος 0,16 καὶ συγκεκολλημένον ἐκ πλειόνων τεμαχίων φέρει διακόσμησιν διατεταγμένην κατὰ καθέτους ταινίας, ὧν ἡ μέση σύγκειται ἐκ δύο καθέτων γραμμῶν καὶ ἐπίσης καθέτου σειρᾶς στιγμῶν ἐν τῷ μέσῳ, ἡ πρὸς ἀριστερὰν φέρει τὰ συνηθέστατα ἐν τῇ μυκηναϊκῇ κεραμευτικῇ καρδιόσχημα φύλλα [1]), ἡ δὲ πρὸς δεξιὰν λευκὴν ταινίαν ὀφιοειδῶς κατερχομένην μετὰ σειρᾶς στιγμῶν ἐν τῷ μέσῳ [2]). Τὸ ἕτερον (ἀρ. 3) ἐπίσης χειροποίητον ὄστρακον φέρει κόσμημα βοστρυχοειδές, καὶ ἕτερον βλαστοειδές, ἔχει δὲ μῆκος 0,07 καὶ πλάτος 0,05. Τὸ τρίτον (ἀριθ. 2) ὄστρακον, ὅπερ εἶνε τροχοποίητον καὶ ἔχει μῆκος 0,075 καὶ πλάτος 0,04, φέρει κόσμημα βοστρυχοειδὲς καὶ ἀκτινοφόρον κύκλον ἢ θαλάσσιον ἀστέρα [3]), ἴσως δὲ καὶ μέλαιναν ὀφιοειδῆ ταινίαν, ἧς σώζεται μικρὸν λείψανον κατὰ τὸ ἄκρον. Τὸ δὲ μικρὸν (ἀρ. 4) τεμάχιον ἀνῆ-

1). Περὶ τούτων ἴδε Kurt Müller, Mitteil. d. d. arch. Inst. Athen. XXXIV (1909) σελ. 307 ἑξ.

2). Μέλαινα ὀφιοειδὴς ταινία εὑρίσκεται ἐν μυκηναϊκῇ τοιχογραφίᾳ ἐκ Θηβῶν (Ἐφημ. Ἀρχ. 1909 εἰκ. 1, 9,) ἣν ἀπιθάνως ὁ Κεραμόπουλλος (αὐτόθι σελ. 94) ἐξηγεῖ ὡς βόστρυχον ἀνθρωπίνης μορφῆς. Ὁμοία ταινία εὑρίσκεται ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν λαβῶν ἑτεροστόμου μυκηναϊκοῦ ἀμφορέως ἐπίσης ἐν Θήβαις εὑρεθέντος (αὐτόθι σελ. 98 εἰκ. 16).

3). Περὶ τοῦ κοσμήματος τούτου πρβλ. Kurt Müller ἔνθ. ἀν. σελ. 312.

χον εἰς μικρὸν κυπελλοειδὲς ἢ κυαθοειδὲς ἀγγεῖον καὶ ἔχον μῆκος 0,03 φέρει κόσμημα βλαστοειδές, ὅπερ ὅμως ἕνεκα μεγάλης φθορᾶς τοῦ γανώματος δὲν διακρίνεται ἐν τῇ εἰκόνι. Ἐπίσης λίαν ἐφθαρμένον εἶνε τὸ γάνωμα εὐμεγέθους σφαιρικοῦ ἀγγείου τροχοποιήτου, οὗ μέγα ὄστρακον ἐκ πλειόνων τεμαχίων συγκεκολλημένον ἀπεικονίζεται αὐτόθι ὑπ' ἀριθ. 7. Ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων τῆς διακοσμήσεως φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν κοιλίαν κατωτέρω τῆς λαβῆς ἔφερε τρεῖς ἰσοπλατεῖς ζώνας μελαίνας καὶ ἑτέραν μέλαιναν ζώνην λεπτὴν ἀνωτέρω τῆς λαβῆς· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τῆς λεπτῆς ταύτης ζώνης καὶ τῶν κατωτέρω τῆς λαβῆς τριῶν ζωνῶν χώρῳ ὑπῆρχε γραμμικὴ διακόσμησις ἐκ συστημάτων συγκεντρικῶν ἡμικυκλίων τεμνόντων ἄλληλα καὶ ἐκτεινομένων τῶν μὲν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, τῶν δὲ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Τὸ ἐξώτατον ἡμικύκλιον τῶν ἐκ τῶν ἄνω συστημάτων φέρει προσέτι καὶ ὀδόντας [1]). Τὰ αὐτόθι ὑπ' ἀριθ. 8-9 πρόχειρα σχεδιάσματα παριστῶσι σαφέστερον τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀγγείου τούτου. Ἀμφίβολον ἕνεκα τῆς φθορᾶς τοῦ γανώματος καὶ τῆς ἁπλῶς γραμμικῆς διακοσμήσεως εἶνε τὸ εἶδος τῶν αὐτόθι ὑπ' ἀρ. 5-6 μικροτάτων ὀστράκων, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς ἀγγεῖα λίαν πλατέα, ἴσως κυλικοειδῆ, καὶ ἔχουσι μῆκος τὸ μὲν 0,03, τὸ δὲ 0,015, πάχος δὲ ἑκάτερον μόλις 0,005. Ταῦτα ὡς ἐκ τοῦ εἴδους τῆς διακοσμήσεως αὐτῶν διὰ συγκεντρικῶν κυκλικῶν γραμμῶν καὶ ἑτέρων γραμμῶν ἀκτινοειδῶς πρὸς τὴν ἐσωτάτην ἐξ αὐτῶν φερομένων [2]), δύνανται νὰ θεωρηθῶσι

1) Διακόσμησις ἐκ συστημάτων συγκεντρικῶν ἡμικυκλίων ἱκανῶς ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν τοῦ ἀγγείου τούτου εἶνε γνωστὴ ἐκ πολλῶν ἀγγείων μυκηναϊκῶν χρόνων. Πρβλ. Furtwängler-Löschke, Myk. Vasen πίν. II 8, VII 36, XXXIV 342, XXXVII 382, XXXVIII 393. Ἐφημ. Ἀρχ. 1909 πίν 3, 8.

2) Αἱ ἀκτινοειδῶς φερόμεναι γραμμαὶ αὗται δὲν εἶνε εὐθεῖαι, ἀλλὰ καμπύλαι.

καὶ ὡς μυκηναϊκὰ καὶ ὡς γεωμετρικά. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδὲν ἄλλο ὄστρακον γεωμετρικῶν ἀγγείων οὐδὲ ἄλλο ἴχνος τῶν ὑστερωτέρων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς χρόνων εὑρέθη αὐτόθι, πιστεύω ὅτι καὶ ταῦτα εἶνε μυκηναϊκά. (Πρβλ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1909 πίν. 3, 1. Excavations at Phylakopi in Melos pl. XV, 16). Πλὴν τῶν ὀστράκων ἀγγείων εὑρέθησαν ἐντὸς τοῦ τάφου καὶ ἱκανὰ τεμάχια κεράμων ἀγνώστου εἰσέτι εἰς ἐμὲ εἴδους, ὧν δύο ἀπεικονίσθησαν ἐν πίν. Γ'. ἀριθ. 4-5. Αἱ κέραμοι αὗται, αἱ μὲν ἐξ ἐρυθροῦ, αἱ δὲ ἐκ ξανθοῦ πηλοῦ πεποιημέναι, εἶνε ἐπίπεδοι, καὶ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἔχουσιν ἀμφοτέρας τὰς ἐπιφανείας τελείως ἐπιπέδους καὶ τὴν πλευρὰν αὐτῶν ἐπικλινῆ καὶ βαθμηδὸν λεπτυνομένην, αἱ δὲ ὅμοιαι οὖσαι πρὸς ταύτας κατὰ πάντα, ἔχουσι μικρὰν ἐξόγκωσιν κατὰ τὸ πρὸς τὴν ἐπικλινῆ πλευρὰν χεῖλος. Δεῖγμα τοῦ πρώτου εἴδους εἶνε τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 ἀπεικονισμένον ἐκ ξανθοῦ πηλοῦ τεμάχιον ἔχον μῆκος 0,15, πλάτος 0,075 καὶ πάχος 0,015, τοῦ δὲ δευτέρου εἴδους τὸ αὐτόθι ὑπ' ἀρ. 4 ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ τεμάχιον ἔχον μῆκος 0,075, πλάτος 0,09, πάχος 0,015 καὶ κατὰ τὸ ἐξωγκωμένον χεῖλος 0,018. Ὅμοια τεμάχια κεραμίδων ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν συνέλεξα καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν πρὸς νότον κλιτὺν τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐπὶ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἐν θέσει, ἔνθα καὶ προϊστορικῶν ἀγγείων ὄστρακα κεῖνται ἱκανά. Αἱ κέραμοι αὗται δὲν φαίνονται κατάλληλοι οὔτε πρὸς ἐπικάλυψιν στέγης ἢ τοίχου οὔτε πρὸς ἐπίστρωσιν δαπέδου, οὔτε πρὸς ἐπένδυσιν τοίχου ἢ τῶν ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους στενῶν πλευρῶν τοῦ τάφου· ὅθεν ἄδηλον εἰς τί ἐχρησίμευον. Ὑποπτεύω μᾶλλον ὅτι εἶνε τεμάχια μεγάλων τετραπλεύρων ἀγγείων, οἷον ἀσαμίνθων χρησιμευόντων ἴσως ὡς νεκρικῶν θηκῶν.

Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὰ φαινόμενα δὲν ὑπῆρχε μυκηναϊκὸς συνοικισμὸς οὔτε ἐπὶ τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ κεῖνται οἱ δύο τάφοι,

οὔτε πλησίον αὐτοῦ, ἀναγκαῖον εἶνε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι οἱ τάφοι οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς ἀνθρώπους οἰκοῦντας ἐν ἀπωτέρῳ τινὶ τόπῳ πιθανῶς δὲ ἐν τῷ ὀλίγον τι πλέον τῆς μιᾶς ὥρας ἀπέχοντι Κορυφασίῳ, ἐν ᾧ ἔχουσιν ἤδη εὑρεθῆ προϊστορικὰ ὄστρακα [1]). Ἐκτὸς ὅμως τοῦ Κορυφασίου φαίνεται ὅτι ὑπάρχουσιν εἰς ὄχι πολὺ μακρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν τάφων καὶ ἕτεροι δύο πανάρχαιοι συνοικισμοί, διότι ὁ ἐν Πύλῳ κατοικῶν φιλάρχαιος πρώην προξενικὸς ὑπάλληλος κ. Ἀριστομένης Μιχαὴλ μοὶ ἐπέδειξεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ λίθινον πέλεκυν, περὶ οὗ γινώσκει ὅτι εὑρέθη παρὰ τὸ χωρίον Ἴκλαιναν, κατόπιν δὲ δι' ἐπιστολῆς μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ἀπέκτησε καὶ ἕτερον λίθινον πέλεκυν μικρότερον μέν, ἀλλ' εὐτεχνότερον τοῦ πρώτου, εὑρεθέντα δὲ παρὰ τὸ χωρίον Χανδρινοῦ [2]). Ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἴκλαιναν θέσει τῆς εὑρέσεως τοῦ πρώτου πελέκεως ἔχουσιν εὑρεθῇ, καθ' ἃ μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὡσαύτως ὁ κ. Μιχαήλ, καὶ πολλοὶ ἀρχαῖοι τάφοι, χαλκοῦν τι ἀγαλμάτιον, νομίσματα, δακτυλιόλιθοι καὶ πλῆθος ὀστράκων, ἀρχαίων ἀγγείων καὶ κεράμων, ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι πλὴν τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ ὑπῆρχεν αὐτόθι καὶ ἕτερος ἀνήκων εἰς τοὺς ἱστο-

1). Ἴδε Schliemann, Mitteil. d. d. arch. Inst. Athen σελ. 132. Πρὸ τοῦ στομίου τοῦ λεγομένου σπηλαίου τοῦ Νέστορος συνέλεξα καὶ ἐγὼ ἐκ τοῦ ἐδάφους ὄστρακον προμυκηναϊκοῦ χειροποιήτου ἀγγείου ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ἀγανώτου ἐστιλβωμένου διὰ τριβῆς.

2). Ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα σημειοῦνται ἐν τοῖς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσι χάρταις, ἀλλ' ὁ Γαλλικὸς χάρτης ἀναγράφει αὐτὰ Niklena καὶ Khalandrinou. Ἂν τὸ Χανδρινοῦ ἐλέγετο ἄλλοτε Χαλανδρινοῦ, ἀγνοῶ, περὶ δὲ τῆς νῦν λεγομένης Ἴκλαινας πιστεύω ὅτι πρότερον πράγματι ἐλέγετο Νίκλαινα ἐκ τοῦ ὀνόματος γυναικός τινος ἐχούσης σύζυγον λεγόμενον Νίκλον, ἤτοι Νικόλαον, ὅπως ἔχει ἐπονομασθῇ, ὡς λέγεται, καὶ ἡ Ἀνδρίτσαινα ἐκ γυναικὸς συζύγου τινὸς Ἀνδρίκου. Ἴσως καὶ τὸ Καρύταινα δηλοῖ σύζυγον Χαρίτου τινός, ἤτοι Χαρίτωνος, ἐπίσης καὶ ἄλλα ὅμοια τοπικά. Περὶ τοῦ ὀνόματος Νίκλος, ἐξ οὗ τὸ Μανιατικὸν Νικλιᾶνοι, διέλαβε μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ὁ Σ. Κουγέας ἐν τῷ ἐν Γοττίγγῃ ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ Glotta I (1907) σελ. 86-104, ἔνθα καὶ τὸ τοπικὸν Νίκλαινα ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν.

ρικοὺς χρόνους τῆς ἀρχαιότητος. Δυστυχῶς ἀναγκασθεὶς νὰ ἀπέλθω προώρως ἐκ Πύλου εἰς Ὀλυμπίαν δὲν κατώρθωσα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς εὑρέθησαν οἱ λίθινοι πελέκεις, ἔμαθον ὅμως ὅτι οἱ δύο οὗτοι τόποι ἀπέχουσιν ἀπ' ἀλλήλων μὲν δύο ὥρας, ἀπὸ δὲ τοῦ χωρίου Πύλα πλέον τῆς ὥρας ἑκάτερος. Κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τόπων διαστήματος διέρχεται ὁ ποταμὸς ὁ ἐκβάλλων παρὰ τὴν Γιάλοβαν. Ἡ ἀνεύρεσις λιθίνων πελέκεων ἐν τοῖς δύο τόποις τούτοις μαρτυρεῖ περὶ τῆς αὐτόθι ὑπάρξεως συνοικισμῶν νεολιθικῆς ἐποχῆς, πιθανῶς δὲ οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι διετηρήθησαν καὶ κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Αὐτόθι νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευομένη παλαιὰ Μεσσηνιακὴ Πύλος ἡ κειμένη *ὑπὸ τῷ Αἰγαλέῳ*, ὡς τὸ Αἰγαλέον δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ ὄρος τὸ σήμερον λεγόμενον *Μαγκλαβᾶς*, κείμενον ἐν τῇ μεσογαίᾳ βορειανατολικῶς τοῦ λιμένος τῆς Πύλου [1]). Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Μαγκλαβᾶς ἀπέχει ἀπὸ τοῦ Κορυφασίου καὶ τῆς θαλάσσης πολὺ πλέον τῶν ἑπτὰ σταδίων, ὅσα ἀναφέρει ὁ Στράβων, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἀναμφιβόλως εἶνε ἐσφαλμένος εἴτε ἕνεκα κακῆς πληροφορίας αὐτοῦ τοῦ Στράβωνος εἴτε κατὰ παραδρομὴν τῶν βιβλιογράφων αὐτοῦ, διότι οὐδὲν ὄρος ἀπέχον ἑπτὰ στα-

1). Στράβ. Η 359 C: **"Ἔστι δ' ἡ Μεσσήνη μετὰ τὴν Τριφυλίαν· κοινὴ δ' ἐστιν ἀμφοῖν ἄκρα, μεθ' ἣν τὸ Κορυφάσιον· ὑπέρκειται δ' ὄρος ἐν ἑπτὰ σταδίοις τὸ Αἰγαλέον τούτου τε καὶ τῆς θαλάττης· Ἡ μὲν οὖν παλαιὰ Πύλος ἡ Μεσσηνιακὴ ὑπὸ τῷ Αἰγαλέῳ πόλις ἦν, κατεσπασμένης δὲ ταύτης ἐπὶ τῷ Κορυφασίῳ τινὲς αὐτῶν ᾤκησαν.** Τὴν παλαιὰν ταύτην Μεσσηνιακὴν Πύλον ἐπίστευσεν ὅτι ἀνεῦρε παρὰ τὴν Πύλαν ὁ Pouqueville (Voyage de la Grèce VI 72), ἀλλ' ὕστερον ἠλέγχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων τῆς Expédition scientifique de Morée ματαίως ἀναζητησάντων ἀρχαῖα λείψανα αὐτόθι (Exp. sc. d. M. Relation par Bory de Saint Vincent σελ. 179. Πρβλ. Curtius Peloponnesos II σελ. 176). Τὸ ὄνομα Μαγκλαβᾶς φαίνεται ὅτι ἐτέθη ἐν χρόνοις βυζαντινοῖς ἐκ τῶν μαγκλαβίων, ἤτοι εἴδους τινὸς βακτηριῶν ἢ ῥοπάλων ἐκ τοῦ αὐτόθι δάσους κοπτομένων. (Περὶ τῆς λέξεως μαγκλάβιον ἴδε Κοραῆ Ἄτακτα Ι σελ. 273).

δίους τοῦ Κορυφασίου καὶ τῆς θαλάσσης ὑπάρχει αὐτόθι. Οἱ δύο πρὸς βορρᾶν τοῦ ὁρμίσκου τῆς Βοϊδοκοιλιᾶς μικροὶ βραχώδεις λόφοι, ὧν ὁ μὲν λέγεται Ἅγιος Ἠλίας, ὁ δὲ ἐπωνυμεῖται ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτὸν ἐκτισμένου Πετροχωρίου, εἶνε πολὺ ταπεινότεροι τοῦ Κορυφασίου καὶ κεῖνται παρ' αὐτὴν τὴν θάλασσαν, ὥστε οὔτε *ὑπέρκεινται* ἐκείνου οὔτε ἀπέχουσιν ἑπτὰ σταδίους ἀπὸ ταύτης. Τὸ δὲ νοτίως τῶν Γαργαλιάνων κείμενον ὄρος Ἅγιος Ἠλίας ἀπὸ μὲν τοῦ Κορυφασίου ἀπέχει τρεῖς ὅλας ὥρας, ἤτοι πολὺ πλέον τῶν ἑπτὰ σταδίων, ἀπὸ δὲ τῆς θαλάσσης τὰ μὲν ἔσχατα αὐτοῦ ταπεινὰ κράσπεδα δὲν ἀπέχουσιν οὐδαμῶς, διότι κατέρχονται μέχρις αὐτῆς ταύτης καὶ σχηματίζουσι τὸ παρὰ τὰ λουτρὰ τοῦ Βρωμονερίου ἀκρωτήριον, ἤτοι τὴν παρὰ Στράβωνι (Η 348 C) ***Πλαταμώδη ἄκραν*** [1]), τὸ δὲ ὁπωσοῦν ἐξηρμένον μέρος τῶν κλιτύων αὐτοῦ ἀπέχει διπλάσιον διάστημα τῶν ἑπτὰ σταδίων καὶ ἔτι πλέον ἡ κορυφή. Ἂν δὲ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑπτὰ σταδίων παρὰ Στράβωνι εἶνε ἐσφαλμένος, οὐδεμία δυσκολία ὑπάρχει νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ Αἰγαλέον ὁ Μαγκλαβᾶς. Ἐὰν λοιπὸν βεβαιωθῇ δι' ἀνασκαφῆς ὅτι ἐνταῦθα ἐν τῇ μεσογαίᾳ ὑπῆρχεν ἐν μυκηναϊκοῖς χρόνοις πόλις δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ παλαιὰ Μεσσηνιακὴ Πύλος, ἐκλείπει ἓν τῶν σπουδαιοτάτων ἐπιχειρημάτων, δι' ἃ ὁ Στράβων (Η, 350) καὶ

1). Ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος τόμ. Δ' σελ. 140 ἑξ. διορθῶν τὸ κείμενον καθιστᾷ τὸ πλαταμώδης ἐπίθετον ἀποδιδόμενον εἰς τὸ Ἔρανα, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πλινίου (N. H. IV, 5, 6 promontorium Platanodes) εἶνε φανερὸν ὅτι τὸ ὄνομα εἶνε κύριον τοῦ ἀκρωτηρίου, ἐπονομασθέντος οὕτω καθ' ὃ ταπεινοῦ καὶ ἐπιπέδου, ὡς εἶνε καὶ τὸ ὀροπέδιον τῶν Καλουπίων, περὶ οὗ κατωτέρω. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ πλαταμώδης καὶ τοῦ πλαταμὼν ἴδε τὰ λεξικά. Ἡ προταθεῖσα διόρθωσις τοῦ παρὰ Στράβωνι Πλαταμώδης εἰς Πλατανώδης δὲν συμβιβάζεται οὐδὲ πρὸς τὴν φύσιν τοῦ τόπου, διότι τὸ ἔδαφος εἶνε ξηρὸν καὶ ἥκιστα πρόσφορον εἰς φυτείαν πλατάνων. Διορθωτέον εἶνε τὸ Platanodes τοῦ Πλινίου.

ἐπ' ἐσχάτων ὁ Dörpfeld [1]) ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ Πύλος τοῦ Νέστορος δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλη τις ἐκ τῶν φερουσῶν τὸ ὄνομα τοῦτο πόλεων, εἰμὴ ἡ ἐν Τριφυλίᾳ ὡς μόνη μὴ κειμένη παρὰ τὴν θάλασσαν. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Στράβωνος στηρίζεται καὶ εἰς ἄλλα τεκμήρια σπουδαιότατα, ὥστε τὸ ὑφιστάμενον περὶ τῆς Πύλου τοῦ Νέστορος ζήτημα δὲν δύναται νὰ λυθῇ ἐκ μόνου τούτου [2]).

Ἕτερος ἀρχαῖος τάφος.

Ἐνῷ ἐξετελεῖτο ἡ ἐξερεύνησις τοῦ εὑρεθέντος μυκηναϊκοῦ τάφου, ἔμαθον παρὰ χωρικοῦ ὅτι εἰς ὄχι μακρὰν ἀπόστασιν εἶχεν εὑρεθῇ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ ἕτερον μικρὸν ἀρχαῖον κτίσμα, ὅπερ κατεστράφη κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ πρῶτον μὲν ὑπὸ μανιώδους τινὸς θησαυροθήρα, ἔπειτα δὲ ὑπὸ χωρικῶν ἀφαιρεσάντων πολλοὺς λίθους. Τὸ κτίσμα τοῦτο κεῖται ἐν τῷ μέσῳ ἀγόνου τινὸς ὀροπεδίου ἐκ ψαμμίτου λίθου, ὅπερ μικρὸν μόνον ὑπερέχον ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς πεδιάδος ἄρχεται πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ Ἁγίου Ἠλία καὶ καταλήγει πρὸς νότον κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ τῆς Βέργας [3]), ἀπὸ δὲ τοῦ λό-

1) Mitteil. d. d. arch. Inst. Athen. XXXII=1907 σελ. 1 ἑξ. XXXIII=1908 σελ. 295 ἑξ.

2) Μόνον ἡ ἀφθονία τῆς ἄμμου κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Τριφυλιακῆς Πύλου δὲν ἔχει οὐδεμίαν σπουδαιότητα, διότι καὶ ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ Πύλῳ παρὰ τὸ Κορυφάσιον ὑπάρχει ἄμμος ἀφθονωτάτη, ἀμμῶδες δὲ εἶνε τὸ ἔδαφος καὶ εἰς μακρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν παρὰ τὸν λόφον, ἐφ' οὗ ὁ ἀνευρεθεὶς τάφος.

3) Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ ἐσχατιὰ τοῦ ὀροπεδίου τούτου ἂν θεωρηθῇ ὡς μέρος τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Ἠλία, ὅπερ ἄτοπον, καὶ πάλιν τὸ ὄρος Ἅγιος Ἠλίας δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ Αἰγαλέον τοῦ Στράβωνος, διότι καὶ πάλιν ἡ ἀπὸ τοῦ Κορυφασίου ἀπόστασις εἶνε πολὺ μεγαλυτέρα τῶν ἑπτὰ σταδίων, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὸ ὀροπέδιον φθάνει μέχρι τῆς θαλάσσης.

φου, ἐφ' οὗ εὑρέθη ὁ μυκηναϊκὸς τάφος, χωρίζεται διὰ τῆς χαράδρας τοῦ Τσακαλορρεύματος. Τὸ ταπεινὸν τοῦτο ὀροπέδιον εἶνε ἄνωθεν ὅλως ἐπίπεδον καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκαλλιέργητον, καλυπτόμενον ὑπὸ πολλῶν θάμνων, ἰδίως ἐρεικῶν, ὀνομάζεται δὲ ***Καλούπια***, ὅπως καλοῦνται κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον αἱ ἐρεῖκαι. Ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου ἀπέχει τὸ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τῶν Καλουπίων ἀρχαῖον κτίσμα περίπου ἡμισείας ὥρας πορείαν πρὸς δυσμάς, ἴση δὲ περίπου εἶνε καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀπόστασις τῆς πρὸς δυσμὰς παραλίας. Τὰ ὑπολειφθέντα λείψανα τοῦ ἀρχαίου κτίσματος τούτου εἶνε ὀλίγα, ἀλλ' ὅμως ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἀφηγήσεων τοῦ ὑποδείξαντός μοι τὸ κτίσμα τοῦτο χωρικοῦ, ὅστις εἶχε γνωρίσει αὐτὸ καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς, ἠδυνήθην νὰ βεβαιώσω ὅτι εἶχε σχῆμα ὀρθογώνιον μήκους 9 ἕως 10 μέτρων καὶ πλάτος περίπου 4 μέτρων. Οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐκτισμένοι ἐκ τετραπλεύρων πλινθίδων σκληροῦ ἀσβεστολίθου, ὧν μία καταμετρηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ εἶχε μῆκος 0,90 καὶ πλάτος 0,40. Ἐντὸς τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐξηγμένων χωμάτων εὗρον τεμάχια ὀστῶν, πιθανῶς ἀνθρωπίνων, ἐκ τούτων δὲ καὶ ἐκ τοῦ μικροῦ μεγέθους τοῦ κτίσματος καὶ ἐκ τῆς ἐρημίας τοῦ τόπου, ἐν ᾧ κεῖται, συμπεραίνω ὅτι ἦτο τάφος ἔχων λίθινον κρηπίδωμα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τύμβον. Δύναταί τις ἀληθῶς νὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἦτο πύργος μεθόριος ἢ κατοπτευτικός, ἀλλὰ τοῦτο δέν μοι φαίνεται πιθανόν, ἀφοῦ κατὰ τὸν Στράβωνα (Η 348 καὶ 359) ὅριον τῆς Τριφυλίας πρὸς τὴν Μεσσηνίαν ἐν παλαιοτέροις μὲν χρόνοις ἦτο ἡ Πλαταμώδης ἄκρα, οὖσα *κοινὴ ἀμφοῖν*, ὕστερον δὲ ἡ Νέδα, ἐνῷ τὸ μέρος τοῦτο κεῖται νοτιώτερον τῆς Πλαταμώδους ἄκρας καὶ δὲν εἶνε τοσοῦτον ἐπιτήδειον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μεθόριον, ὅσον φύσει εἶνε ἡ ἄκρα ἐκείνη μετὰ τοῦ συνεχομένου ὄρους Ἁγίου Ἠλία. Καὶ πρὸς κατόπτευσιν δὲ τῆς παρακειμένης

παραλίας δὲν θὰ ἦτο πολὺ χρήσιμος πύργος κτιζόμενος αὐτόθι, ἐπειδὴ ὑπάρχουσιν ἄλλα μεγαλύτερα ὑψώματα καταλληλότερα πρὸς τοῦτο, ὡς τὸ Κορυφάσιον, οἱ πρὸς βορρᾶν τῆς Βοϊδοκοιλιᾶς βραχώδεις λόφοι καὶ ἡ Πλαταμώδης ἄκρα αὐτή. Ἔπειτα καὶ τὸ μικρὸν πλάτος τοῦ κτίσματος (μόνον 4 μ.) δὲν ἁρμόζει εἰς πύργον. Διὰ ταῦτα νομίζω ὅτι μόνον τάφος δύναται νὰ εἶνε τὸ κτίσμα τοῦτο. Ἐκ τῶν χωμάτων συνέλεξα ὀλίγα τινὰ ὄστρακα ἀγγείων καὶ τεμάχια σιδηροῦ ἥλου, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐκ τούτων δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀσφαλῶς ὁ χρόνος, καθ' ὃν κατεσκευάσθη τὸ κτίσμα [1]). Τὰ ὄστρακα εἶνε ἀγάνωτα ἢ μονόχρωμα, μοὶ ἐφάνησαν δὲ κατὰ πρῶτον ὡς προϊστορικά. Ἔπειτα ἐξετάσας αὐτὰ μᾶλλον ἐπισταμένως νομίζω μᾶλλον ὅτι εἶνε νεώτερα, ἀλλ' ἀδήλων χρόνων. Ἄλλο τι δὲ λείψανον ἐκ τῆς ἀρχαιότητος οὐδὲν φαίνεται ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τῶν Καλουπίων.

Ἄλλαι ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις.

Ὡσαύτως κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Πύλῳ διαμονῆς μου συνέβη νὰ μοὶ γίνωσι γνωσταὶ καὶ ἄλλαι τινὲς ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις, ἃς νομίζω εὔκαιρον νὰ ἀνακοινώσω ἐνταῦθα.

Παρὰ τὸ νοτιανατολικὸν ἄκρον τοῦ Κορυφασίου ὀλίγα βήματα ἀπωτέρω τοῦ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ χάρτῃ αὐτοῦ, τῷ ἐν Expédition scientifique de Morée· Atlas pl. IV περιεχομένῳ σημειουμένου φρέατος ποσίμου ὕδατος (puits d' eau douce) εἶδον ἐντὸς τῶν ὑδάτων τοῦ ἰχθυοτροφείου τὰ θεμέλια εὐμεγέθους ἀρχαίου οἰκοδομήματος διευθυνομένου

1). Ὁ τόπος, ἐν ᾧ τὸ κτίσμα, ἀπέχει τῶν λουτρῶν τοῦ Βρωμονερίου περίπου 1 ὥραν.

ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ᾠκοδομημένου ἐκ τετραπλεύρων πλινθίδων καὶ ἔχοντος σχῆμα ναοῦ, ἤτοι διῃρημένου εἰς πρόναον καὶ σηκόν, μετὰ δὲ τὴν ἐκ Πύλου ἀναχώρησίν μου ὁ κ. Ἀ. Μιχαὴλ μοὶ ἔγραψεν ὅτι ὡσαύτως παρὰ τὸ ἰχθυοτροφεῖον εὑρέθη «*νέος ναὸς τοῦ ὁποίου οἱ λίθοι συνδέονται διὰ μολύβδου*». Παρὰ τῶν ἁλιέων τοῦ ἰχθυοτροφείου ἤκουσα ὅτι εἶνε γνωστοὶ εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τὰ ὕδατα πολλοὶ τοῖχοι ἀρχαῖοι καὶ δάπεδα ἐστρωμένα, εἷς δὲ ἐβεβαίου ὅτι εὗρέ ποτε αὐτόθι καὶ λιθίνην πλάκα φέρουσαν γράμματα ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, ἣν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαγάγῃ, σήμερον δὲ δὲν δύναται νὰ ἀνεύρῃ τὴν θέσιν, ἐν ᾗ κεῖται. Ταῦτα δηλοῦσιν ὅτι τὸ νῦν ἕλος τοῦ ἰχθυοτροφείου ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ξηρά, κατεβυθίσθη δὲ κατόπιν. Ἂν ἡ καταβύθισις αὕτη εἶνε γενική, ὡς διατείνεται ὁ κ. Φωκίων Νέγρης [1]), ἢ μόνον τοπική, δὲν εἶμαι ἁρμόδιος νὰ κρίνω. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὸ ἔδαφος αὐτόθι εἶνε ἡφαιστειῶδες, ὡς ἀποδεικνύει πρῶτον μὲν θερμὴ θειώδης πηγὴ ἐκβάλλουσα, ὡς ἤκουσα, ὑπὸ τὴν θάλασσαν κάτωθεν τοῦ βράχου τοῦ καλουμένου *Μονόπετρον* καὶ χρησιμεύοντος ὡς ἀποβάθρα κατὰ τὸ νοτιανατολικὸν ἄκρον τοῦ Κορυφασίου, παρὰ τὸ εἰρημένον φρέαρ ποσίμου ὕδατος, δεύτερον δὲ ἡ θειώδης ἰλὺς τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης παρὰ τὴν ἐντὸς τοῦ λιμένος κειμένην νησίδα Χελωνάκι, καὶ τρίτον τὰ θειώδη ἀέρια, ἅτινα κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν ἐπιχωρίων ἐξέρχονται ἐνίοτε ἔκ τινων μεγάλων πηγῶν ὕδατος ἀναβρυουσῶν κατὰ τὸ πρὸς ἀνατολὰς πέρας τοῦ ἰχθυοτροχείου ἀνακινοῦντα τὴν ἰλὺν τοῦ πυθμένος καὶ φονεύοντα πλῆθος ἐγχέλεων.

1) Mitteil d. d. arch. Inst. Athen. XXIX (1904) σελ. 340 ἑξ. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Ph. Negris, Délos et la transgression actuelle des mers. Athénes 1907 (ἔνθα σελ. 3 ὑποσημ. 2 ἀναγράφονται καὶ ἄλλαι διατριβαὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος). Περὶ τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς παρὰ τὴν Πύλον χώρας ἴδε Philippson, Peloponnes σελ. 342.

Πέριξ τοῦ ἰχθυοτροφείου εἰς μακρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Κορυφασίου, ἤτοι μέχρι Πετροχωρίου καὶ Ῥωμανοῦ ἔχουσιν εὑρεθῆ πάμπολλοι τάφοι ἀνήκοντες οἱ πλεῖστοι, ὡς φαίνεται, εἰς τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος, ὡς δηλοῦσι τὰ ἐξ αὐτῶν προερχόμενα ἀγγεῖα, ἅτινα εἶδον παρὰ τοῖς ἁλιεῦσι τοῦ ἰχθυοτροφείου καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Ἀ. Μιχαήλ. Μόνον τρία πήλινα εἰδώλια καλῆς τέχνης, ἅτινα εἶδον παρὰ τῷ κ. Μιχαήλ, δύνανται νὰ ἀνήκωσιν εἰς τὸν Δ΄. π. Χ. αἰῶνα. Οὐδὲν ἐκ τῶν ἀγγείων, ἅτινα εἶδον, ἐν οἷς καὶ εἷς σκύφος ἐκ τῶν λεγομένων Μεγαρικῶν, φέρει παράστασιν, ἀλλὰ τὰ σχήματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν εἶνε ὡραῖα. Ἐκ τῶν αὐτῶν τάφων προέρχονται καὶ πολυάριθμοι μεγάλαι κέραμοι κοῖλαι, ἀλλ᾽ ἀβαθεῖς, εὑρισκόμεναι ἔν τισιν οἰκίαις τοῦ χωρίου Ῥωμανοῦ [1]). Ἔμαθον προσέτι ὅτι ἐπὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς Βοϊδοκοιλιᾶς λόφου τοῦ Ἁγίου Ἠλία ὑπάρχουσι δύο ἀρχαῖοι τύμβοι ἐκ γῆς ξανθῆς ἄλλοθεν μετακομισθείσης, ὧν ὁ ἕτερος κεῖται ὑπ᾽ αὐτὸ τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Ἠλία, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ μεταβῶ ἐκεῖ, ὡς οὐδὲ εἰς τὸ ταπεινὸν ἀκρότατον πρὸς βορρᾶν καὶ παρ᾽ αὐτὸν τὸν ὁρμίσκον τῆς Βοϊδοκοιλιᾶς κείμενον πέρας τοῦ Κορυφασίου, ἔνθα ὑπάρχουσι τοῖχοί τινες ἀρχαῖοι [2]). Ἐκ τῶν ἀρχαίων τοίχων, οὓς εἶδον ἐν τῷ Κορυφασίῳ, οὐδεὶς φαίνεται παλαιότερος τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Καὶ αὐτὸς ὁ κατώτερος ἐκ τῶν ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ σπηλαίου τοῦ Νέστορος κειμένων δύο ἀρχαίων τοίχων, ᾠκοδομημένος ἐξ ἀργῶν λίθων μετὰ παρεμβεβλημένων μεταξὺ αὐτῶν μικρῶν πετρῶν, ἀμφιβάλλω ἂν εἶνε κυκλώπειος. Ἐν τῷ χωρίῳ Ῥωμανοῦ εἶδον ἔν τινι οἰκίᾳ καὶ στήλην λιθίνην μετ᾽ ἀετώματος, ἐφ᾽ ἧς ἦτο γεγραμμένη

1). Ἴδε καὶ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν διατριβὴν τοῦ Γ. Α. Παπανδρέου.

2) Πρβλ. R. M. Burrows, Journal of Hell. studies XVI = 1896 σελ. 55 ἑξ.

ἐπιγραφή τις ἐκτενής, ἴσως ψήφισμα τῶν Πυλίων, ἀλλὰ δυστυχῶς ἅπαντες οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἀπὸ εἰκοσαετίας ἐχρησιμοποίησαν τὸν λίθον τοῦτον πρὸς τριβὴν ἅλατος, ὥστε τὰ γράμματα ἠφανίσθησαν τελείως πλὴν ὀλίγων τινῶν ἀμυδρῶν ἰχνῶν.

Τὸ χωρίον Ῥωμανοῦ κεῖται ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀξιολόγου συνοικισμοῦ βυζαντινῶν χρόνων, ὡς ἀποδεικνύει τὸ μέγα πλῆθος τῶν ὀστράκων παλαιῶν ἀγγείων, ἰδίως παρὰ τὸ νεκροταφεῖον. Ὀλίγον κατωτέρω τοῦ νεκροταφείου πρὸς ἀνατολὰς ἔχουσιν εὑρεθῆ τεμάχια μικρῶν ἀρραβδώτων κιόνων ἐκ πολυχρώμου μαρμάρου, ὑπάρχουσι δ' αὐτόθι καὶ ἄλλα τινὰ λείψανα οἰκοδομήματος δυνάμενα νὰ ἀνήκωσιν ἔτι καὶ εἰς ὑστερωτέρους ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

Κέραμοι μεταγενεστέρων χρόνων εὑρίσκονται καὶ ἐν θέσει τινὶ καλουμένῃ Μπεϊλέρμπεη, κειμένῃ ἐπὶ ταπεινῆς λοφοσειρᾶς ΝΔ τοῦ χωρίου Ὀσμάναγα παρὰ τὴν ἐκ Πύλου εἰς Λιγούδισταν ἁμαξιτὴν ὁδόν. Λέγεται ὅτι αὐτόθι εὗρε πολύτιμα ἀρχαῖα ὁ ἐν Ὀσμάναγα οἰκῶν ἰατρὸς Γεώργιος Πουλόπουλος, ἐν οἷς καὶ χαλκοῦν ξίφος. Τὰ ἀρχαῖα, ἅτινα λέγεται ὅτι ἔχει ὁ ἰατρὸς οὗτος, δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝ ΣΠΑΡΤΗ[1]

Διαμένων ἐν Σπάρτῃ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1908 ὡς ἔφορος τοῦ Μουσείου καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν Ἀρχαιοτήτων, ἐγκατασταθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἠδυνήθην μετὰ προηγηθεῖσαν ἔρευναν ἐν τῇ πόλει καὶ περιήγησιν εἴς τινα τῶν περιχώρων νὰ κομίσω εἰς τὸ Μουσεῖον, κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ παρελθόντος ἔτους, περὶ τοὺς 20 διαφόρους ἀρχαίους λίθους. Ἐκ τούτων, μετακομισθέντων δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, θὰ περιγράψω τοὺς κυριωτέρους καί, ἐπειδή τινες τῶν λίθων συνδέονται πρὸς τοπογραφικὰ ζητήματα, θὰ διαλάβω καὶ περὶ αὐτῶν συντόμως.

Ἐκ τῶν συλλεχθέντων ἐκ τῆς πόλεως αὐτῆς ἄξιον μνείας εἶναι τὸ πρὸ τῆς αὐλείου θύρας τοῦ κ. Σασανᾶ εὑρεθὲν ἥμισυ ἀρχαϊκοῦ δωρικοῦ κιονοκράνου. Τὸ τεμάχιον εἶναι ἐκ τοῦ γνωστοῦ ὑπογλαυκίζοντος μαρμάρου τοῦ Ταϋγέτου καὶ δεικνύει κατὰ τὸ ὑποτραχήλιον ἰδιάζουσαν σειρὰν ἀναγλύπτων φύλλων. Φαινόμενον, ὅπερ ἤδη καὶ ἐν Πελοποννήσῳ τείνει νὰ καταστῇ συχνὸν ἐπὶ τῶν δωρικῶν κιονοκράνων τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος (πρβλ. τὸ τοῦ Ἡραίου τῆς Ὀλυμπίας, τὸ τοῦ θησαυροῦ τῶν Συρακουσίων αὐτόθι, τὸ τῆς Τίρυνθος καὶ τὸ τῆς Τεγέας).

Ἐκ τῶν Καλυβίων τῆς Σοχᾶς, χωρίου ἀπέχοντος 1 ½ ὥρ. ΝΔ τῆς Σπάρτης, ἠδυνήθην νὰ συλλέξω πρῶτον μὲν ἀνάγλυφον Ἀρτέμιδος, μετρίας τέχνης καὶ διατηρήσεως, εἶτα δὲ κεφαλὴν λέοντος ἀνάγλυπτον μεσαιωνικῆς τέχνης, ἐνδιαφέρουσαν διὰ τὸν ζωηρὸν σχηματισμὸν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ λέοντος προσεπόρισεν ἡμῖν καὶ ἄλλο κέρ-

δος. Διότι ἐπιθυμῶν νὰ ἴδω τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως αὐτῆς ὡδηγήθην ὑπὸ τοῦ τότε κατόχου Χρ. Κορίνη εἰς τὸ πρὸς Β ἄκρον τοῦ χωρίου, ὅπου ἐκτὸς ἐλαχίστων ἰχνῶν τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἀνῆκεν ἡ κεφαλή, ἐβεβαιώθην περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐκτεταμένου ἀρχαίου στρώματος ἐκ γῆς ἐνιαχοῦ μελαίνης μετὰ πηλίνων καὶ μολυβδίνων ἀφιερωμάτων. Πολλὰ ἐκ τούτων ἐξώρυττον ἑκάστοτε ἐκ περιεργίας τὰ παιδάρια τοῦ χωρίου. Ἀλλ' ἦτο συγχρόνως φανερόν, ὅτι τὸ ἀρχαῖον στρῶμα εἰς οὐδὲν ἄλλο ἱερὸν ἠδύνατο νὰ ἀνήκῃ εἰμὴ εἰς τὸ περίφημον Λακωνικὸν ἱερόν, τὸ *Ἐλευσίνιον*. Διότι ἡ μὲν κατὰ τὸ 1902 εὕρεσις ὑπὸ τοῦ Prott ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐπιγραφῶν ἀναθηματικῶν εἰς τὴν Δήμητρα καὶ Κόρην, ἐγκεχαραγμένων ἐπὶ ὀγκωδῶν καὶ δυσμετακομίστων μαρμάρων, ἔδειξεν ὅτι ἐντὸς τοῦ χωρίου ἢ πλησίον που ἔδει νὰ ὑπῆρχε τὸ ἱερόν, ἡ δὲ κατὰ τὸ 1905 διενεργηθεῖσα ἀνασκαφὴ τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς ἐν τῷ χώρῳ τῶν ἐπιγραφῶν ἐπεβεβαίωσε μὲν τὴν γνώμην τοῦ Prott ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἔδειξεν, ὅτι ἐν τῷ ἀνασκαπτομένῳ τόπῳ, ὅπου ἀπεκαλύφθησαν μόνον τὰ θεμέλια μεγάλης βυζαντιακῆς ἐκκλησίας, ἀδύνατον ἦτο νὰ εἶχεν ἱδρυθῇ τὸ Ἐλευσίνιον, διότι ἀρχαῖοι τοῖχοι ἢ ἀφιερώματα οὐδαμοῦ ἐφάνησαν[1]). Εἰς ταῦτα ἐὰν προστεθῇ τὸ γεγονός, ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἢ πλησίον καὶ πέριξ αὐτοῦ φαίνονται σημεῖα ἀρχαίου ἱεροῦ, φαίνεναι βέβαιον ὅτι ἐν τῷ τόπῳ τῆς εὑρέσεως τοῦ μεσαιωνικοῦ λέοντος, περὶ τὰ 300 μ. βορείως τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, ἔχομεν τὴν ἀκριβῆ θέσιν τοῦ Ἐλευσινίου.

Ἐκ τῶν Καλυβίων ὁρμηθείς, ἀνῆλθον εἰς τὸ ἕτερον

1) Ἴδε AM, 1904, 8, περὶ δὲ τῆς ἀνασκαφῆς ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ τοῦ 1905, 152 κ. ἑ.

τῶν δύο ὑπερκειμένων βουνῶν, τὸ νοτιώτερον, ὅπερ σήμερον καλεῖται Πλατυβούνι. Ἀόριστοι ἀναμνήσεις τοῦ αὐτοῦ Κορίνη *περὶ γραμμάτων* μὲ εἵλκυσαν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἐπιγραφῆς οὐδαμοῦ φανείσης ἐσημειώθη ἡ ὕπαρξις μεγάλως ἐκτεταμένου λατομείου μαρμάρων. Ὅτι τὸ λατομεῖον ἦτο ἀρχαῖον, ἐδείχθη ἐκ δύο ἐγκαταλελειμμένων μαρμάρων, οὐχὶ ἐντελῶς εἰργασμένων, ἐξ ὧν τὸ ἕτερον ἀπετέλει τὸ γωνιῶδες ἄκρον ἀετώματος. Ἐκτὸς τούτου ἐγένετο δυνατὸν καὶ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν νὰ ἀνεύρωμεν, δι' ἧς ἀπὸ τοῦ μεγάλου ὕψους τοῦ λατομείου μετέφερον εἰς τὴν πεδιάδα τὰ μάρμαρα. Ἐλαξεύθη αὕτη πολλαχοῦ ἐν τῷ βράχῳ, δεικνύει παραδόξως αὔλακας διαφόρου πλάτους, κλίσιν ἔχει τοσοῦτον μεγάλην, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἡ διὰ ζῴων μεταφορά, διευθύνεται δὲ πρὸς Ν καταλήγουσα εἰς τὴν πεδιάδα μικρὸν βορείως τοῦ χωρίου τῶν Ἀνωγείων. Τὸ Πλατυβούνι, κατὰ τὴν ἱκανῶς στηριζομένην γνώμην τοῦ Prott [1]), καθ' ἣν τὸ ἀμέσως ὑπὲρ τὰ Καλύβια ὑψούμενον βουνὸν εἶναι τὸ Ταλετὸν καὶ οὐχὶ ἡ μακρὰν τοῦ Ἐλευσινίου καὶ δυσπρόσιτος κορυφὴ τοῦ Ἁγ. Ἠλία, πρέπει νὰ εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενος *Εὔορας*. Τὸ ἐπ' αὐτοῦ πρώτην φορὰν παρατηρηθὲν λατομεῖον εἶναι ἄξιον μείζονος προσοχῆς καὶ ἐρεύνης, διότι εἶναι τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ Ταϋγέτου βεβαιωθὲν ἀρχαῖον λατομεῖον μαρμάρου.

Ἡμίσειαν ὥραν Β τῶν Καλυβίων πρὸς τὴν Σπάρτην, ὅπου τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Ῥιγανᾶ, ἡ βλάστησις καθίσταται ἀποτόμως ἄφθονος καὶ ὁ ἐφ' ὑψηλοῦ ἱστάμενος βλέπει ὡσεὶ ταινίαν πρασίνην ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ ὄρους καὶ διευθυνομένην κατὰ τὸ Ἀμυκλαῖον πρὸς τὸν Εὐρώταν. Αἴτια τοῦ ὡραίου θεάματος εἶ-

1) Ἴδε AM, 1904, 10.

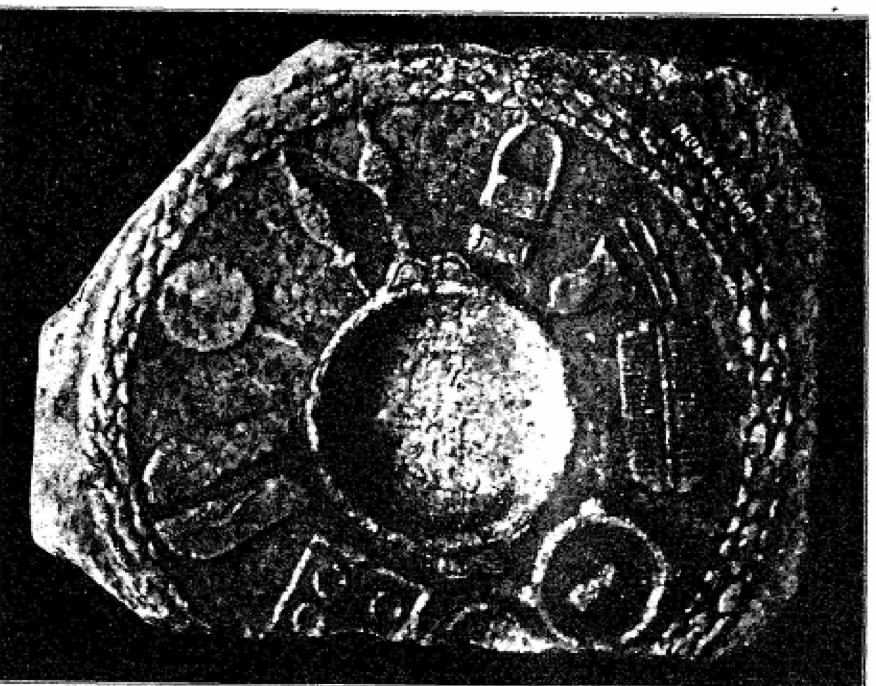
ναι αἱ πολυάριθμοι ἐκεῖ πηγαί, μάλιστα δὲ τὸ ὑπὸ τὸ ἐκκλησίδιον ἐξορμῶν μέγα *κεφαλάρι*. Δικαίως διὰ ταῦτα καὶ συμφώνως πρὸς τὰς εἰδήσεις τοῦ Παυσανίου ἐτοποθετήθη πρὸ πολλοῦ ἐνταῦθα ἡ ἐν τῇ Ἰλιάδι μνημονευομένη πόλις τῶν Βρυσεῶν.

Φανερὰ εἶναι τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαιότητος ἐπὶ ἱκανῶς μεγάλης ἐκτάσεως παρὰ τὸν Ἅγ. Ἰωάννην, διάφορα δὲ ἀρχαῖα ἤχθησαν ἐντεῦθεν εἰς φῶς καὶ ἢ μετηνέχθησαν ἀλλαχοῦ ἢ ἐνετειχίσθησαν εἰς τὰ πλησίον χωρία Σινάμπεη καὶ Γούναρη. Εἰς Σπάρτην ἠδυνήθην νὰ μετακομίσω τὰ ἑξῆς· ἀκέφαλον ἀγαλμάτιον γυναικός, ἀδήλου ὀνόματος καὶ τραχείας κοινῆς ἐργασίας, κείμενον ἐν τῷ κατωγείῳ οἰκίσκου παρὰ τὸ ἐκκλησίδιον, τεμάχιον σαρκοφάγου μετὰ παραστάσεως βακχικοῦ θιάσου καὶ μαρμάρινον δωρικὸν κιονόκρανον μετὰ πεπλατυσμένου ἀρχαϊκοῦ ἐχίνου.

Μεγάλως ἐπεθύμουν κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν πέριξ τόπων καὶ τοίχων τῶν ἀγρῶν νὰ εὕρισκον ἔστω καὶ μικρὸν τεμάχιον ἀναγλύφου ὁμοίου πρὸς τὰ ἐκ τοῦ γειτονικοῦ Σκλαβοχωρίου προελθόντα, ἀνακείμενα δὲ πρὸ πολλοῦ ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, ἀνάγλυφα μετὰ τῶν ὀνομάτων τῆς ἱερείας Ἀγήτας καὶ τῆς ὑποστατρίας Ἀνθούσης. Διότι διὰ τοιούτου τινὸς εὑρήματος θὰ ἐβεβαιοῦτο ἡ μετ' ἰσχυρῶν λόγων ἐξενεχθεῖσα πρὸ πολλοῦ γνώμη [1]), ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα μετὰ τῶν ἀπεικονίσεων ἀντικειμένων τοῦ γυναικείου καλλωπισμοῦ περιβαλλομένων διὰ στεφάνων διονυσιακῶν ἦσαν ἀφιερώματα ἱερειῶν τοῦ Διονύσου, εἰς οὗ τὸν ἐν Βρυσεαῖς ναὸν μόνον γυναῖκες ἠδύναντο νὰ φοιτῶσιν.

Ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ἐν Βρυσεαῖς ἔρευνα ἀπέτυχε. Ἀλλὰ

1) Ἴδε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ λόρδου Aberdeen παρὰ Walpole, Memoirs σελ. 452. Εἰκόνας τῶν ἀναγλύφων ἴδε ἐπίσης αὐτόθι.

Ἀνάγλυφον μονῆς Κούμπαρη.

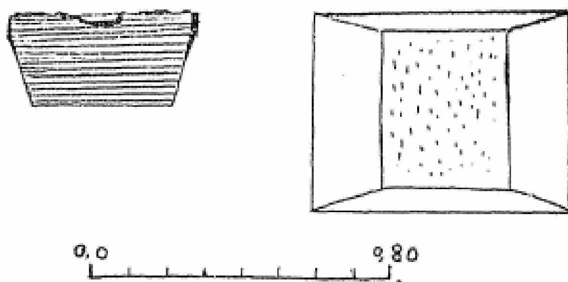
παραδόξως μετά τινας ἡμέρας εὕρισκον τὸ ἐπιζητούμενον ἀνάγλυφον ἐντετειχισμένον ἐν τῇ 2 ὥρας πρὸς Ν ἀπεχούσῃ μονῇ τῇ ἐπιλεγομένῃ τοῦ Κούμπαρη. Ἡ μονὴ μικρὰ οὖσα καὶ ἀποτελοῦσα νῦν μετόχιον τῆς μονῆς Γόλας ἔχει ἱδρυθῇ ὄπισθεν βουνοῦ τοῦ Ταϋγέτου, ἐκ τῶν τῆς πρώτης σειρᾶς, καὶ διὰ ταῦτα παραμένει ἀόρατος εἰς τὸν κάτωθι διερχόμενον τὴν πεδιάδα. Ἡ Παλαιοπαναγιά, μὴ ἀπαντῶσα ἐν τοῖς χάρταις, εἶναι τὸ ἐγγύτερον χωρίον, ἀπέχον $^1/_2$ περίπου τῆς μονῆς καὶ ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἀνωγείων πρὸς Β καὶ τοῦ Ξηροκαμπίου πρὸς Ν.

Ἐκ τοῦ βορείου τοίχου τῆς ἐκκλησίας ἀπεσπάσθη τὸ ἀνάγλυφον καὶ διὰ πολλῶν φροντίδων καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἓξ ἀνδρῶν μετηνέχθη τὸ πρῶτον εἰς Παλαιοπαναγιάν. Μετεκομίσθη εἶτα εὐκόλως δι' ἁμαξίου εἰς Σπάρτην. Ἀναφέρω δὲ ταῦτα, διότι ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἄνευ τῆς φιλοτίμου προθυμίας καὶ τοῦ εὐμηχάνου τοῦ ἀξιαγάστου ἡγουμένου Γόλας Ἱεροθέου, ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ καταβιβασθῇ ὁ βαρὺς λίθος εἰς τὴν πεδιάδα διὰ τῆς ὑπαρχούσης δυσκολωτάτης ἀτραποῦ.

Τὸ ἀνάγλυφον, ἐκ μαρμάρου τοῦ Ταϋγέτου, ἔχει πάθει βλάβας κατὰ τὰ ἄκρα καί, ὅπερ ὀδυνηρότερον, κατὰ τὸ κέντρον, ὅπου ὁ ἐντὸς τῆς κύλικος βαρβαρικῶς ἐγχαραχθεὶς σταυρὸς κατέστρεψεν ἐντελῶς τὴν ἐπιγραφὴν ἐκτὸς ἀνωφελῶν ἰχνῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ τὰ ἀπεικονιζόμενα εἶναι σαφῆ. Ἐντὸς στεφάνου ἐκ φύλλων κισσοῦ διακρίνομεν ἐν μέσῳ μὲν κύλικα, ἧς ὁ πυθμὴν βεβαθυσμένος, μετὰ δύο λαβῶν, πέριξ δὲ ζεῦγος ὑποδημάτων, κάτοπτρον, ἠλακάτην μετ' ἀτράκτου, πυξίδα (;) μετὰ λαβῆς, κἄτι προσόμοιον πρὸς τὰ ἡμέτερα χαρτοφυλάκια, πρόχουν, περόνας, κτένιον, ἀγγεῖον μετὰ τριπτῆρος, ὄστρεον καὶ τέλος δοχεῖον σχετικὸν πρὸς τὴν ψιμυθίωσιν.

Κατ' οὐδὲν οὕτω διαφέρει τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον τῶν

ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, οὐδὲ φαίνεται ἐκ τῆς εἰκόνος, ὅτι προσθέτει τι νέον. Ἀλλ' εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ὄπισθεν δεικνύει μέγα πάχος καὶ εἶναι πρῶτον μὲν καθέτως εἶτα δὲ εἰς λοξὰς ἐπιφανείας κατατετμημένον. Τὸ σχῆμα τοῦ λίθου δεικνύουσι σαφέστερον τὰ κατωτέρω ἁπλᾶ σχέδια τῆς ἐγκαρσίου τομῆς καὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας.

Εἰκ. 1.

Ἐκ τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι ὁ λίθος δὲν ἐτοποθετεῖτο καθέτως ὡς τὰ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, ἀλλ' ὁριζοντίως. Ἡ δὲ ὁριζοντία αὕτη τοποθέτησις καθίσταται μάλιστα εὐνόητος, ἐὰν τεθῇ, ὡς τοῦτο καὶ τὸ ὅλον σχῆμα ὑπαγορεύει, ὅτι ὁ λίθος ἀποτελεῖ κορωνίδα βωμοῦ. Ἀποβαίνει ἐντεῦθεν ἄξιον ἐρεύνης, μήπως καὶ τὰ τοῦ Βρεττ. Μουσείου διασῴζουσί πως ἴχνη ὁμοίας χρήσεως. Διότι ἐκτὸς τῆς λοιπῆς ὁμοιότητος ἡ κοινὴ ἐπὶ πάντων ἐν τῷ μέσῳ βεβαθυσμένη κύλιξ ἀνταποκρίνεται μάλιστα εἰς τὴν συνήθη ἐπὶ βωμῶν κοιλότητα, τὴν χρησιμεύουσαν εἰς ὑποδοχὴν τῶν ὑγρῶν προσφορῶν.

Παλαιότερον τὰ ἐν τῷ Βρεττ. Μουσείῳ λακωνικὰ ταῦτα μνημεῖα ἐθεωροῦντο παράδοξα καὶ ἰδιαζούσης σημασίας. Μάλιτα ἐκίνησαν μέχρι τῶν ἄκρων τὴν φαντασιοκοπίαν

τοῦ πρώτου παρατηρήσαντος αὐτὰ Fourmont[1]). Ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι ἔχομεν πλῆθος μνημείων μεθ' ὁμοίων παραστάσεων, ἅπερ πάντα εἶναι ἐπιτάφια. Οὕτως ὁ Noack (ἐν AM, 1894, 315 κ. ε.) κατέλεξε πολλὰς τοιαύτας ἐπιταφίους στήλας ἐκ Φρυγίας καὶ ἄλλων τόπων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος δὲν ἐλλείπουσιν ὅμοια ἐπιτάφια ἐκ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἐκ τοῦ γειτονικοῦ Γυθείου π. χ. ἔχομεν ἀνάγλυφον μετ' εἰκόνων κτενίου καὶ ἄλλων ἀντικειμένων (ἀπεικ. παρὰ Le-Bas, Mon. figurés, Pl. 97, 3, 5). Ὅμοια εἶναι τὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀριθ. 1293, 1158. Ἐπιτάφιον δὲ βωμὸν ἐκ Σμύρνης δεικνύοντα παραπλήσια ἀντικείμενα ἐπὶ τῆς προσόψεως δημοσιεύει προσεχῶς ὁ κ. Walter, εἰς οὗ τὴν φιλικὴν εὐμένειαν ὀφείλω τὴν εἴδησιν. Κατὰ ταῦτα δὲν διστάζω νὰ δεχθῶ, ὅτι καὶ ὁ βωμός, οὗ τὴν κορωνίδα ἔχομεν νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Σπάρτης εἶναι ἐπιτάφιος. Τὸ αὐτὸ θεωρῶ πιθανώτατον καὶ διὰ τὰ ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ ἀνάγλυφα.

Ἐκ Σκλαβοχωρίου εἰσήχθησαν πρῶτον μὲν ὀρθογώνιος πλὰξ μετ' ἀναγλύπτου μεγάλου ἀνθεμίου, ἀποτελοῦσα μετ' ἄλλων ἰδιάζουσαν σειρὰν λακωνικῶν ἐπιταφίων στηλῶν, εἶτα δὲ τεμάχιον σαρκοφάγου μετ' Ἀμαζονομαχίας ἐκ τῆς μάνδρας τοῦ Ἀργίτου (περιγραφόμενον ἐν AM, 1877, 409, Nº 238 καὶ μετὰ μικροῦ σχεδίου παρὰ Robert, Sarkophagreliefs, ii, 137, F. 121).

Ἐν τέλει καταλέγομεν τὸ κάλλιστον τεμάχιον ἐκ τῶν εἰς τὸ Μουσεῖον πέρυσι εἰσαχθέντων. Εἶναι μικρὸν μόνον μέρος σαρκοφάγου μετ' Ἀμαζονομαχίας ἀποτειχισθὲν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς Ζερμπίτσης. Τὸ ἀνά-

1). Τόσον φανταστικὸν ἦτο τὸ φροντίδι τοῦ Fourmont γενόμενον σχεδίασμα, ὥστε νὰ ἀπατηθῇ καὶ ὁ πολὺς Caylus (ἐν Recueil, ii, Pl.) καὶ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι τῷ ὄντι ἐπρόκειτο περὶ παραστάσεως ἀνθρωποθυσίας.

γλυφον παρετηρήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ross (Reisen, ii, 243), καὶ περιεγράφη ἀκριβέστερον ἀλλὰ μετ' ἀτελεστάτου σχεδίου παρὰ Robert, Sarkophagreliefs, ii, 137, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐξετιμήθη δεόντως ὑπὸ τῶν διαφόρων λογίων, διότι ὑψηλὰ ἐντετειχισμένον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μελετηθῇ. Εἶναι ἐργασίας λεπτοτάτης τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἴσης ἂν μὴ ὑπερτέρας τῆς ἐν Βιέννῃ γνωστῆς σαρκοφάγου. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ καθ' ἑαυτὸ μείζονος λόγου ἄξιον εἶναι τὸ τεμάχιον, πρὸ πάντων δὲ καλῆς ἀπεικονίσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ σφόδρα περίεργος εἶναι ἡ ἱστορία τῆς προελεύσεως τῆς ὁμοίας Βιενναίας σαρκοφάγου, περὶ ἧς ὑπάρχει πιθανότης, ὅτι προέρχεται ἐκ Λακωνικῆς, εἶναι σκοπιμώτερον ἐν εὐθετωτέρῳ τόπῳ περὶ τούτων νὰ πραγματευθῶμεν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝ ΤΕΓΕΑι

Ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου ἀνετέθη μοι ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου ἡ δαπάνῃ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας περισυλλογὴ τῶν ἁπανταχοῦ τῆς ἀρχαίας Τεγεάτιδος ἐγκαταλελειμμένων ἀξιολόγων ἀρχαίων καὶ ἡ κατάταξις αὐτῶν ὡς καὶ τῆς ὅλης συλλογῆς εἰς τὸ νεότευκτον Μουσεῖον ἐν τῷ χωρίῳ Πιαλῇ. Πρὸς τοῦτο ἔδει συγχρόνως νὰ παρασκευασθῇ καταλλήλως τὸ νέον κτίριον, νὰ κτισθῶσι βάθρα, νὰ στρωθῇ τὸ δάπεδον καὶ χρωματισθῶσιν οἱ τοῖχοι. Εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας προσετέθησαν βραδύτερον καὶ ἄλλαι, ὡς αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ δὲ κατάταξις ἀπέβη δυσκολωτέρα διὰ τὴν σημαντικὴν ἐπαύξησιν τῆς συλλογῆς, τὴν ἐπελθοῦσαν μάλιστα μετὰ τὴν ἐκ Τριπόλεως μεταφορὰν τῶν ἐκεῖ ἀπὸ ἱκανῶν ἐτῶν φυλασσομένων ἀρχαίων ἐκ Μαντινείας καὶ Τεγέας. Ἀλλ' ὅμως παρὰ τὸ πλῆθος καὶ τὰς δυσκολίας τῶν ἔργων ἐπερατώθησαν πάντα κατὰ τὸ τέλος τοῦ Νοεμβρίου. Διότι ἡ Ἀρχ. Ἑ-

ταιρεία καὶ τὴν ἀποστολὴν εἰδικῶν τεχνιτῶν εἶχεν ἐγκρίνει. Οὕτω καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν παρέμεινεν ἐν Τεγέᾳ ἐργαζόμενος ὁ γλύπτης κ. Παναγιωτάκις, οὗτινος δίκαιον νομίζω νὰ γνωρίσω ἐνταῦθα τὴν ἐν ταῖς ἐργασίαις τῆς συγκολλήσεως, τῆς διὰ γύψου συμπληρώσεως καὶ τοποθετήσεως τῶν ἀρχαίων δεξιότητα καὶ πεφωτισμένην ἀντίληψιν.

Περὶ ἑκάστης τῶν ἐργασιῶν θὰ διαλάβω κατωτέρω ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ ἐπιδιώκων τὴν δυνατὴν συντομίαν.

Περισυλλογὴ τῶν ἀρχαίων.

Τὰ ἐν αὐλαῖς, μάνδραις, οἰκίαις, ἢ καὶ ἐν ἀγροῖς εὑρισκόμενα ἀρχαῖα ἐγνώσθησαν μετὰ συστηματικὴν ἔρευναν μὴ διαρκέσασαν πλέον τῶν δύο ἑβδομάδων. Ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ μεταφορὰ πολλῶν ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ Μουσεῖον πολὺ ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ. Μεγάλαι ἰδίως δυσκολίαι ἔδει νὰ ὑπερνικηθῶσι, ὅτε ἔμελλον νὰ ἀποσπασθῶσι λίθοι ἐκτισμένοι ἐν οἰκίαις ἢ μάνδραις. Εἴτε ἐκ τοῦ κυριαρχικοῦ πείσματος ὡρμῶντο οἱ ἰδιοκτῆται, εἴτε διότι ὀδυνηρὸν ἦτο νὰ βλέπωσι τὰς οἰκίας αὐτῶν στερουμένας ὡραίου ἀγκωναρίου ἢ ὑπερθύρου, οἷον ἐπετέλει τὸ ἀποσπώμενον ἀρχαῖον, δὲν παρεῖχον ἀτυχῶς εὐήκοον οὖς εἰς τὰς περὶ τῆς ἀνωτέρας χρησιμότητος τῶν ἀρχαίων παραστάσεις. Ἡ προσφερομένη ἀντικατάστασις τοῦ ἀρχαίου λίθου καὶ θεραπεία τοῦ ἀνοιχθέντος χάσματος δὲν ἐφαίνετο ἀρκοῦσα ἀποζημίωσις. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἡ ἀστυνομικὴ βία ἦτο ἀναγκαία, σπάνια δ' ἦσαν τὰ παραδείγματα τῆς ἑκουσίου προσφορᾶς. Οὕτω πάντες οἱ ἔχοντες σπουδαιότητά τινα λίθοι συνελέγησαν, δὲν ἐκινήθησαν δὲ μόνον ἐκεῖνοι, ὧν ἡ ἀποτείχισις ἦτο δύσκολος ἢ πολυδάπανος καὶ συγχρόνως ἡ χρησιμότης μικρὰ ἢ μηδαμινή. Ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλεγέντων ἀρχαίων ἀνῆλθεν εἰς 40 περίπου, προερχομένων ἐκ τῶν χωρίων

Πιαλῆ, Ἰμβραὴμ Ἐφέντη, Ἀχουρίων, Μεμέταγα, Μερτσαούση, Λιθοβουνίων, Ἁγ. Σώστη, Στενοῦ τοῦ δήμου Κορυθέων καὶ ἐκ τῶν θέσεων Γαρουνίου καὶ Μπατακιοῦ. Κατωτέρω περιγράφονται δι' ὀλίγων τὰ ἀξιολογώτατα ἐκ τῶν προσκτημάτων τούτων.

Ἐκ Πιαλῆ σημαντικώτατον ἦτο τὸ ἐκ τῶν δημοσιεύσεων γνωστὸν μέρος ὑδρορρόης τοῦ Σκοπαδείου ναοῦ, ὅπερ ἦτο ἐντετειχισμένον ὡς ὑπέρθυρον τοῦ κατωγείου ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν ἀδελφῶν Βούτση. Ἐν τῷ Μουσείῳ νῦν οὐ μόνον ἐξησφαλίσθη ἀπὸ πάσης ἐπηρείας ἀλλὰ καὶ ἐπιδεικνύει ἀκεραίαν μέχρι τῶν περάτων τὴν κεκοσμημένην αὐτοῦ πλευράν, ἐνῷ ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ θέσει ἐκαλύπτετο κατὰ τὰ ἄκρα ὑπὸ ἀσβέστου καὶ διὰ ταῦτα ἐλαττωματικῶς ἀπεικονίσθη ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς (BCH, 1901, 250).

Ἐκ τῆς παρὰ τὸν ναὸν μάνδρας τοῦ Γαλῆ ἀπεσπάσθη τεμάχιον ἐκ τοῦ μεγάλου ἀκρωτηρίου τοῦ ναοῦ, λαμπρῶς ἑκατέρωθεν εἰργασμένον.

Ἐκ τοῦ χωρίου Ἰμβραὴμ Ἐφέντη μετεκομίσθησαν πέντε διαφόρου τύπου ἀνάγλυφα ἐκ τῶν ἀτόπως λεγομένων νεκροδείπνων. Τούτων τὴν ἀληθῆ ὀνομασίαν ὡς *θεοξενίων* ἐλπίζω διὰ πολλῶν λόγων νὰ ἐμπεδώσω ἐν προσεχῶς ἐκδοθησομένῃ μελέτῃ. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου προέρχεται καὶ τὸ μοναδικὸν μέχρι τοῦδε ἀρχαϊκὸν θεοξένιον, τὸ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ νῦν διατηρούμενον. Τὰ ἀνάγλυφα δέον νὰ ἀποδοθῶσιν ἢ εἰς λατρείαν τῶν χθονίων θεῶν τελουμένην που ἐνταῦθα ἢ νὰ σχετισθῶσι πρὸς τοὺς περὶ τὸ χωρίον πολυαρίθμους ἀρχαίους τάφους, ἐξ ὧν τινας πέρυσι ἠρεύνησα.

Παρὰ τὸ χωρίον Λιθοβούνια, μίαν περίπου ὥραν ἀπέχον ΝΑ τοῦ Πιαλῆ, ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ ἐκ Μαγούλας Στεφανοπούλλου, οἱ γεωργοῦντες ἀπεκάλυψαν ἤδη πρὸ διετίας διά-

φορα μάρμαρα, ἐντετειχισμένα ὡς φαίνεται ἐν τῇ ἐκεῖ ἐρειπιωθείσῃ καὶ ὑπὸ τῶν χωμάτων καλυφθείσῃ ἐκκλησίᾳ. Μεταξὺ τῶν μαρμάρων, ἓν ἦτο σημαντικώτατον, ὅπερ μετακομισθὲν ἐτοποθετήθη ὡς σπουδαῖον ἀρχιτεκτονικὸν μέλος ἐντὸς τοῦ Μουσείου. Εἶναι γωνιαῖον τεμάχιον ἐκ τοῦ ἐπικράνου τοῦ τοίχου ἐν τῷ σηκῷ τῆς Ἀλέας, ἀποτελεῖ δὲ μετὰ δύο ἄλλων ὁμοίων ἐπικρανιτίδων, μετενεχθεισῶν ἐκ τῆς Π. Ἐπισκοπῆς, τὸ λαμπρότατον δεῖγμα τῆς ἐν τῷ ναῷ κοσμηματικῆς τέχνης (πλείονα κατωτέρω). Μεταξὺ τῶν ἀξιολόγων ἀρχαίων, ἅτινα μετηνέχθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον εἶναι καὶ τὰ ὑπολειφθέντα εὐμετακόμιστα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα τοῦ ὑπ' ἐμοῦ τῷ 1907 ἀνασκαφέντος ἀρχαϊκοῦ ναϋδρίου, οἷα εἶναι τεμάχια τριγλύφων καὶ γείσων ὅλως ἰδιάζοντα. Περὶ τούτων, τοῦ ναοῦ ἐν γένει, καὶ τῶν παντοίων εὑρημάτων, μέλλει νὰ ἐκδοθῇ προσεχῶς ἰδία μελέτη.

Ἀνασκαφαὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας.

Ἀπὸ τοῦ 1900—1902 ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ κ. Mendel ἐξετέλεσεν ἐνταῦθα σημαντικωτάτας ἀνασκαφάς, αἵτινες ἀπεκάλυψαν τὸ μέγιστον μέρος τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ, ἤνεγκον εἰς φῶς διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ ἱκανὰ τεμάχια ἐξαιρέτων γλυπτῶν τῶν ἀετωμάτων. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ΝΔ γωνίας παρέμεινεν ἡ οἰκία τοῦ Τσακανάκι, ἥτις δὲν εἶχεν ἀπαλλοτριωθῇ, τέλματα δ' ἐλεεινὰ εἶχον σχηματισθῇ διὰ τὸ μέχρι τριῶν μέτρων ἀχθὲν βάθος τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τὴν ἐντεῦθεν δύσκολον ἐκροὴν τῶν ὑδάτων. Ἀφοῦ δὲ ἤδη τῷ 1908 ἀπηλλοτριώθη ἡ οἰκία ἀνετέθη μοι ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον τὸ ἔργον τῆς ἀπομακρύνσεως τῆς οἰκίας καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν χωμάτων, βραδύτερον δὲ καὶ πᾶσα δυ-

νατὴ σκαφικὴ ἔρευνα ἐπὶ τῶν παλαιότερον ἀπαλλοτριωθέντων χώρων.

Τριττή τις ἐντεῦθεν ὑπῆρξεν ἡ πέρυσι περὶ τὸν ναὸν ἐπιχειρηθεῖσα ἐργασία· α΄) ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν χωμάτων ἀπὸ τῆς ΝΔ γωνίας, β΄) ἡ διὰ τούτων πλήρωσις τῶν Α καὶ Β τοῦ ναοῦ τελμάτων καὶ γ΄) ὅπερ εὐλόγως ἔδει νὰ προηγηθῇ τῆς ἐπιχώσεως, ἡ ἀνασκαφὴ μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ἐνίων θέσεων καὶ ἡ χρήσιμος πρὸς μελέτην ἀραίωσις καὶ τοποθέτησις τῶν διαφόρων μαρμάρων. Πᾶσαι αἱ ἐργασίαι αὗται ἐπερατώθησαν μεσοῦντος τοῦ Σεπτεμβρίου, ὡς κύριον δὲ ἀποτέλεσμα ἔσχον τὴν ἀξιοπρεπῆ ὄψιν, ἣν παρέχει νῦν τὸ σεπτὸν ἐρείπιον, ἀπηλλαγμένον καὶ τῆς δυσαρέστως ἐπικειμένης οἰκίας καὶ τῆς ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων ἀπρεπείας. Εἰκόνα τοῦ οὕτως ἀποκαλυφθέντος ναοῦ καὶ τοῦ εὐτρεπισθέντος χώρου βλέπει τις ἐν πιν. Ε΄, 1. Μόνον ὁ πρὸς Β, μάλιστα δὲ ὁ ὄπισθεν τῆς ἐπιπροσθούσης οἰκίας τοῦ Κωνσταντινοπούλλου χῶρος δὲν εἶναι ὁρατός.

Τὸ οἰκόπεδον τοῦ Τσακανάκι, ἐκτάσεως ὡς ἔγγιστα 260 τετρ. μέτρων, ἐπέκειτο κατὰ τὸ τρίτον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεμελίου τοῦ κρηπιδώματος καλύπτον οὕτω τὴν μὲν δυτικὴν πλευρὰν ἐπὶ 7 τὴν δὲ νοτίαν ἐπὶ 10 μέτρα. Μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑλικῶν τῆς οἰκίας καὶ μάνδρας ἡ σκαπάνη κατήχθη εἰς βάθος 3 μ. πανταχοῦ, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ μέχρι τῶν 3,50, ὅπου ἐβεβαιοῦτο τὸ φυσικὸν ἔδαφος ἀποτελούμενον ἐκ χροκαλῶν τοῦ ποταμοῦ καὶ γῆς ἀμμώδους. Τὰ χώματα ἐσκάπτοντο κατὰ στρώματα, ὧν τὸ βάθος ἦτο 0,50, καὶ ἀπεμακρύνοντο ἐκεῖθεν δι' ἁμαξίων εἰς ὡρισμένας θέσεις πρὸ τοῦ Α καὶ ΒΑ μέρους.

Δύο κυρίως διακεκριμένα στρώματα παρετηρήθησαν. Τὸ ἀνώτατον μετὰ ὀστράκων τῶν νεωτέρων ἢ νεωτάτων χρόνων βάθους ἑνὸς περίπου μέτρου καὶ τὸ παλαιὸν γεωμετρικὸν στρῶμα, ὅπερ ἄμεικτον παντὸς νεωτέρου ἀντικει-

μένου ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν 2 μ. καὶ κατήγετο μέχρι τῶν 3 μ., ἂν καὶ σποραδικὰ καὶ ὀλίγα ἦσαν τὰ συνιστῶντα αὐτὸ εὑρήματα (χαλκοῦν ἱππάριον, πτηνόν, πόρπαι, περόναι, ὄστρακα). Τὰ δὲ μεταξὺ χώματα ἐδείκνυον ἀναμὶξ νεώτατα ὄστρακα καὶ ἀρχαῖα μετὰ γανώματος ἄνευ γραφῶν καί τινα χαλκᾶ νομίσματα τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τὸ φαινόμενον πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς σκαφάς, αἵτινες ἐγένοντο ἐν χρόνοις νεωτέροις εἴτε πρὸς ἀνόρυξιν φρεάτων εἴτε πρὸς ἐξαγωγὴν μαρμάρων. Ἐκτὸς τούτου κατὰ τὸ 1879 ὁ Milchhöfer ἔσκαψεν ἐντὸς τῆς οἰκίας πρὸς βεβαίωσιν τῆς ΝΔ γωνίας (ΑΜ, 1880, 55).

Τὸ σπουδαιότατον εὕρημα τῆς ἀνασκαφῆς ἦτο τὸ ἀποκαλυφθὲν θεμέλιον (πίν. Ε, 2). Οὐδὲν διατηρεῖ ἴχνος τοῦ μαρμαρίνου κρηπιδώματος, ἀλλ' εἶναι ἀκέραιον, ὅπερ δὲν συμβαίνει εἰς τὰς ἄλλας γωνίας. Ἀποτελεῖται, ὡς καθόλου τὰ θεμέλια πάντων τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐκ τροχμαλοπαγοῦς στερεοῦ καὶ ἐλαφροῦ λίθου, καὶ συνίσταται ἐκ πέντε δόμων ἐλαττουμένων κατὰ ἕνα ἐπὶ τῆς Ν πλευρᾶς μετὰ 7 μέτρα ἀπὸ τῆς γωνίας. Ἡ τοιχοδομία εἶναι ἡ τοῦ ἰσοδομικοῦ συστήματος μετὰ τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐνίοτε ἀντὶ ἑνὸς ἔχομεν δύο λίθους, αἱ δὲ ἁρμογαὶ τῶν λίθων δὲν ἄγονται ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῶν ὑπερκειμένων καὶ ὑποκειμένων ἀλλὰ μετά τινος ἐλευθερίας περὶ αὐτό. Ἔνιοι τῶν λίθων, μάλιστα παρὰ τὴν γωνίαν, ἐξέρχονται μικρὸν τῆς σειρᾶς, βεβαίως ἵνα προσδώσωσι μείζονα στερεότητα.

Ἀλλὰ καὶ εἰργασμένα μάρμαρα, ὡς προσεδοκᾶτο, ἤχθησαν εἰς φῶς. Ἐκ τούτων ἄξια μνείας εἶναι γωνιαία τρίγλυφος ἀκεραία, δεικνύουσα ὄπισθεν τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς θὰ ὑψοῦτο τὸ *ὑποδόκιον*, καὶ τεμάχιον δοκοῦ ἐκ τῶν ἀνεχουσῶν τὰ φατνώματα τῆς περιστάσεως μετὰ τοῦ ἀτυχῶς

20

κατεστραμμένου ἰδιάζοντος εἰς τὸν ναὸν δικτυωτοῦ πλέγματος τῆς πρὸς τὰ κάτω ἐπιφανείας.

Μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ οἰκοπέδου Τσακανάκι ἐγένοντο ἐν πέντε ἄλλοις τόποις μικραὶ σκαφικαὶ ἐργασίαι, ἐξ ὧν ἑκάστη ἀπέδωκέ τινα εὑρήματα. Περὶ τούτων ἐκθέτομεν κατωτέρω ἀκολουθοῦντες τὴν διεύθυνσιν, ἣν θὰ ἐλάμβανεν ὁ περιηγούμενος τὸν ναὸν ἐὰν ἀπὸ τῆς ΝΔ γωνίας πορευθῇ παρὰ τὴν Ν πλευράν. Πρὸς τοῦτο παρακαλεῖται ὁ ἀναγνώστης, ἐλλείψει ἄλλου σχεδίου, νὰ βλέπῃ εἰς τὴν εἰκόνα (πίν. Ε, 1).

Κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν, ὅπου ἀκριβῶς κάθηται τὸ παιδάριον, ἀνεβιβάσθη λίθος τροχμαλοπαγής, τῶν αὐτῶν διαστάσεων (1,65×0,74×0,43) πρὸς τὸν ἐνταῦθα κατὰ χώραν κείμενον λίθον, εὑρεθεὶς ὀλίγα μέτρα μακρὰν κατά τινα ἀνασκάλευσιν τοῦ πέριξ χώρου. Ὅτι ὁ λίθος ἀνήκει εἰς ἣν ἐτέθη θέσιν, εἶναι βέβαιον. Διότι, ἐὰν προστεθῇ καὶ τρίτος τῶν αὐτῶν διαστάσεων, θὰ ἔχωμεν βάσιν 2,20×1,65, ἀκριβῶς δηλ. ὁμοίαν τὰς διαστάσεις πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Mendel κατὰ τὸ 1900 βεβαιωθεῖσαν κατὰ τὴν ἀντίστοιχον θέσιν ἐπὶ τῆς Β πλευρᾶς (ἴδε BCH, 1901, 247, 1, ἀλλὰ μετά τινων σφαλμάτων ὡς πρὸς τὰ μέτρα). Κατὰ ταῦτα μικρὸν ὄπισθεν (: 0,75) τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἔχομεν δύο ἀντιστοιχοῦντα θεμέλια, ἅπερ εὔλογον εἶναι νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς βάθρα ἀγαλμάτων. Τὸ συμπέρασμα ἀποβαίνει σπουδαῖον, διότι κατὰ τὰς μαρτυρίας πολλῶν αὐτοπτῶν [1]), ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπιστάτης τῶν ἀνασκαφῶν Ν. Γριμάνης, ἡ λαμπρὰ κεφαλὴ τῆς *κόρης* εὑρέθη 2 περίπου μέτρα ἀνατολικῶς τοῦ βάθρου τούτου τῆς ΝΑ γωνίας. Αὐτόκλητος μετὰ τοῦτο ἐπέρχεται ἡ σκέψις, μὴ ἡ κεφαλὴ ἀνήκει εἰς ἄγαλμα ἱστάμενον ἐπὶ τοῦ βάθρου, ὅτε ἀποβαί-

1) Ἐπικαλοῦμαι τὰς μαρτυρίας τῶν αὐτοπτῶν, διότι ὁ Mendel ἐν BCH 1901, 260,1 πολὺ συντόμως καὶ ἀορίστως ἐκφράζεται.

νει ἀδύνατον νὰ εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ὑγιείας τοῦ Σκόπα, τῆς ὡς γνωστὸν ἐν τῷ ναῷ ἱδρυμένης. Συνηγορεῖ δ' ὑπὲρ τῆς αὐτῆς γνώμης τὸ παραδόξως ἀβλαβὲς τῆς κεφαλῆς, ὅπερ ἐξηγεῖται εὐκόλως, ἐὰν τεθῇ μόνον, ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς καταστροφῆς τὸ ἄγαλμα κατέπεσεν ἐπὶ χωμάτων ἀπηλλαγμένων λίθων.

Εἰς ἀπόστασιν 15 περίπου μέτρων ἀνατολικῶς τοῦ περιγραφέντος βάθρου κατέληγε τοῖχος ἐκ τριῶν σειρῶν τροχμαλοπαγῶν, μήκ. 5,15 καὶ πλ. 2 περίπου μέτρων, ἐκ Ν πρὸς Β διευθυνόμενος. Τοῦτον ὁ Mendel (ἐν BCH, 1901, 247), ἐξέλαβεν ὡς ἀρχαῖον, χρησιμεύσαντα καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν μεγάλων ἐνταῦθα ἱδρυθέντων κτισμάτων, ὧν ὁ προορισμὸς ἄγνωστος. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μεταξὺ τῶν λίθων παρετήρησα ἄσβεστον, προσέτι δὲ κεράμων τεμάχια μεσαιωνικῶν ὑπὸ τὸ ὅλον κτίριον, ἐπείσθην ὅτι οἱ ἐξ οἱουδήποτε ἀρχαίου θεμελίου ἀποσπασθέντες οὗτοι λίθοι ἐκτίσθησαν τὸ πρῶτον ἐνταῦθα κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ἀπεφάσισα διὰ ταῦτα τὴν διάλυσιν τοῦ τοίχου, ἣν ὑπεδείκνυε σκόπιμον ἡ ἐντὸς χάσματος μεταξὺ τῶν λίθων εὕρεσις ἀνδρικῆς χειρὸς ἐκ τῶν ἀετωμάτων, τεμαχίου κορινθιακοῦ κιονοκράνου ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς τὸν ναὸν καὶ τριῶν μικρῶν τεμαχίων τοῦ ἀκρωτηρίου. Διότι ὑπῆρχεν ἐλπὶς νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἄλλα τεμάχια ἢ μεταξὺ τῶν λίθων ἢ ὑπ' αὐτούς. Ἀτυχῶς ἡ προσδοκία αὕτη δὲν ἐξεπληρώθη κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν διάλυσιν τοῦ τοίχου.

Ἀνατολικῶς ὁ ἀνεσκαμμένος χῶρος περατοῦται διὰ τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ τοῦ χωρίου, τῆς ἀγούσης ἀπὸ τοῦ Μουσείου εἰς τὴν ἐνταῦθα πρὸ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ καὶ ἀναλώμασιν αὐτοῦ ἱδρυμένην ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Ἡ ἐνταῦθα παραλλήλως πρὸς τὴν ὁδὸν γενομένη κατατομὴ τῶν χωμάτων ἐδείκνυεν ἐνιαχοῦ τοίχους μεσαιωνικοὺς ἐκ-

τισμένους ἀποκλειστικῶς ἐκ μαρμαρίνων θραυσμάτων. Ἡ θέα αὐτῶν ἦτο εὐλόγως ἑλκυστικὴ καὶ ἡ δυνατὴ σκαφικὴ ἔρευνα ἐπεχειρήθη καὶ ἐνταῦθα. Ἐσκάφη ὅθεν λωρίς, πλάτους 1,50 μ., βάθους 2,80 μ., καὶ μήκους 30 μέτρων. Ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν μετακινηθέντων χωμάτων ἐκτίσθη κατόπιν τοῖχος ἐκ λίθων καὶ ἀχρήστων μαρμάρων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὁδοῦ καὶ περίφραξιν τοῦ χώρου. Ἐκ γλυπτῶν εὑρημάτων ἔσχομεν μόνον κνήμην ἀνδρὸς μετ' ἐξοχῆς ἀμόρφου κατὰ τὴν γαστροκνημίαν, ἥτις πιθανῶς συνῆπτε τὸ μέλος τοῦτο πρὸς τὸ ἔδαφος. Ἐξ ἀρχιτεκτονικῶν εὑρέθησαν πολλὰ τεμάχια ἐκ τῶν φατνωμάτων καὶ τῆς ἀναγλύπτου *σπείρας* τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ. Ἐκ τῶν τελευταίων ἰδιαζούσης σημασίας εἶναι τεμάχιον, ὅπερ ἀποτελεῖ μετ' ἄλλου γωνίαν ἀνοιγομένην πρὸς τὰ ἐντὸς καὶ ὅπερ ἀνήκει ἐκτὸς τούτου εἰς κατώφλιον θύρας (ἴδε σχεδιογράφημα ἐν εἰκ. 2). Διότι φαίνεται ἄνωθεν ἡ ὀπὴ τῆς στρόφιγγος καὶ δύο ἄλλαι ἐπιμήκεις ὀπαὶ πρὸς στερέωσιν τῶν ξυλίνων παραστάδων. Θὰ ἐπανέλθωμεν λόγῳ τῆς σπουδαιότητος τοῦ τεμαχίου εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ. Νῦν δὲ συμπληροῦντες τὸν περὶ εὑρημάτων λόγον μνημονεύομεν ἔτι παραδόξου χαλκοῦ γεωμετρικοῦ ἀναθήματος, ἀποτελουμένου ἐκ κυλινδρικοῦ κανόνος περικοσμουμένου διὰ ῥαβδώσεων κοχλιοειδῶς στρεφομένων καὶ περατουμένου ἑκατέρωθεν εἰς μικρὸν πτηνόν.

Ἔμπροσθεν τοῦ θεμελίου τῆς εἰσόδου κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ὑπῆρχεν ἱκανὸν ἄθικτον χῶμα, ὅπερ δὲν μετεκινήθη ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ Mendel, ἵνα διευκολύνῃ τὴν εἰς τὸν ναὸν ἄνοδον. Ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ κατέστησε βέβαιον, ὅτι ἡ εἴσοδος αὕτη δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὰς κεκλιμένας εἰσόδους (Rampen) πολλῶν ναῶν, ὡς τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς, τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Διότι τὸ θεμέλιον εἶναι ὁριζόντιον, ἐλαχί-

στη δέ τις κλίσις φαίνεται προερχομένη ἐκ καθιζήσεως. Ἐκτὸς τούτου κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πέρας τοῦ θεμελίου εἶναι φανερόν, ὅτι καταλήγουσιν καὶ αἱ τρεῖς σειραὶ τῶν τροχμαλοπαγῶν κατὰ τὴν αὐτὴν κατακόρυφον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς βορείου πλευρᾶς. Ἔχομεν λοιπὸν ἰδιαζούσας εἰσόδους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας, αἵτινες, καθόσον γνωρίζω, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἶναι γνωσταί. Πρέπει κατὰ τὴν ἔξω στενὴν πλευρὰν αἱ εἴσοδοι αὗται νὰ εἶχον βαθμῖδας διευκολυνούσας τὴν ἀνάβασιν.

Κατὰ τὴν ἐνταῦθα γενομένην σκαφὴν ἐκταθεῖσαν καὶ βορειότερον, ἵνα ἀνοιχθῇ ὁ χρήσιμος εἰς τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων ὀχετός, εὑρέθησαν πολλὰ γεωμετρικὰ ὄστρακα, τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τῷ ἱερῷ ἐγχωρίου εἴδους, ὅπερ γενικῶς εἶναι πρόστυχον καὶ διὰ τὸ κακὸν γάνωμα καὶ τὴν ἀτελῆ ὄπτησιν. Ἐννοεῖται ὅτι εὑρέθησαν καὶ τὰ συνήθη χαλκᾶ, ἐξ ὧν τὸ ἀξιολογώτατον εἶναι χαλκοῦν ἔλασμα μετ᾿ ἐγχαράκτων γεωμετρικῶν πτηνῶν.

Τὸ μέγιστον ποσὸν χωμάτων ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Τσακανάκι διετέθη πρὸς πλήρωσιν τοῦ μεγάλου τέλματος ΒΑ τοῦ ναοῦ καὶ Β τῆς οἰκίας Κωνσταντινοπούλλου. Τὸ τέλμα τοῦτο ἐξετείνετο μέχρι τῆς ἀρχαίας κρήνης πρὸς Β τοῦ ναοῦ, τῆς ὑπὸ τοῦ Mendel οὐχὶ ἀπιθάνως ὡς κρήνης τῆς Αὔγης θεωρηθείσης. Ἀλλ᾿ ἡ ἐπίχωσις περὶ τὴν κρήνην πρὸς ἀποξήρανσιν τοῦ ἐδάφους θὰ ἦτο βλαβερά, ἐὰν μὴ πρῶτον μὲν ἀνεσύροντο ἐκεῖθεν τὰ σεσωρευμένα ὀγκώδη μάρμαρα, εἶτα δὲ περιεφράσσετο ἡ κρήνη διὰ τειχίσματος περιβάλλοντος τὸ στόμιον καὶ ἐμποδίζοντος τὴν εἰσροὴν τῶν ἔξωθεν ὑδάτων ὡς καὶ τὴν ἐκροὴν τῶν ἐκ τῆς κρήνης ἀναβλυζόντων. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ἡ ἐπίχωσις ἐπηκολούθησε τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας καὶ οὕτω καὶ ἡ ἀρχαία κρήνη καὶ ὁ λοιπὸς πέριξ τόπος ἀπηλλάγησαν τῆς ἐκ τῶν λιμναζόντων δυσωδῶν κατὰ τὸ θέρος ὑδάτων ἀπρεπείας.

Ἐκτὸς τούτου κατὰ τὴν ἐκ τοῦ τέλματος ἀπομάκρυνσιν τῶν μαρμάρων καὶ τὴν γενομένην περὶ τὴν κρήνην μικρὰν σκαφὴν ἔσχομεν καὶ δύο καλὰ εὑρήματα· πρῶτον μὲν τεμάχιον ἐπιστυλίου μετὰ τῶν μεγάλων γραμμάτων **ΚΑΦ ΕΙΔΑΙ** (πίν. Ϛ, 1) εἶτα δὲ μέρος ἀνδρικοῦ κορμοῦ ἐκ τῶν γλυπτῶν τῶν ἀετωμάτων. (πίν. Ϛ΄, 2)

Τὸ ἐπιστύλιον ἐξήχθη μέν, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν χωμάτων τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Mendel, ἀλλ᾽ ὡς πρὸ τὴν ἐπιγραφὴν παρέμεινε ἀπαρατήρητον. Διατηρεῖ εὐτυχῶς τὸ ὕψος αὐτοῦ : 0,895. Πρὸς τοῦτο συμφωνεῖ ἐκτὸς ἀσημάντου διαφορᾶς τὸ ὕψος τοῦ ἐπιστυλίου μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Τηλέφου καὶ τῆς Αὔγης ἀνερχόμενον εἰς 0,88. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα διαφέρουσι τῶν πολλῶν συνήθων ἐπιστυλίων, ὑψηλῶν 0,97, ἕπεται τὸ σπουδαῖον συμπέρασμα, ὅτι τὰ ταπεινότερα ταῦτα ἐπιστύλια ἀνήκουσιν εἰς τὸν πρόναον καὶ ὀπισθόδομον, οἵτινες ἄρα ἦσαν *ῥυθμοῦ δωρικοῦ*. Τὸ αὐτὸ ἐνισχύεται ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν βεβαίαν ὕπαρξιν καὶ σπονδύλων καὶ κιονοκράνων καὶ τριγλύφων, μετὰ μετοπῶν, ἀνηκουσῶν μόνον εἰς τὴν μικροτέραν στοὰν τοῦ προνάου ἢ τοῦ ὀπισθοδόμου. Τὸ ἡμέτερον ἐπιστύλιον δεικνύει ἐπὶ τῆς ὑπεράνω ἐπιφανείας δύο κοιλότητας πρὸς ὑποδοχὴν πλίνθων ἀγαλματίων. Τίνα δὲ ἦσαν τὰ ἀγαλμάτια ταῦτα, ἅτινα κατὰ μοναδικὸν μέχρι τοῦδε τρόπον ἵσταντο ἐντὸς τῶν μετοπῶν, δεικνύουσι τὰ κάτωθι μεγάλα γράμματα. Ἡ λέξις *Καφεῖδαι* δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστή, εἶναι ὅμως πρόδηλον, ὅτι σημαίνει τοὺς ἀπογόνους τοῦ Τεγεατικοῦ ἥρωος Κηφέως, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλέου. Ἡ Αὐτονόη ἀναφέρεται ὡς θυγάτηρ τοῦ Κηφέως ἀποθανοῦσα καὶ τιμωμένη ἐν Μαντινείᾳ καὶ ἡ Ἀερόπη ὡς λαβοῦσα ἐν Τεγέᾳ τὰς τρίχας τῆς Μεδούσης παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπολλοδ. 2,73). Ἀλλὰ τὸ πιθανώτατον εἶναι, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν *Ἀερόπην*, συλλαβοῦσαν ἐκ τοῦ Ἄρεως κατὰ τὸν

Παυσανίαν (8, 44, 7), καὶ τὸν *Ἀέροπον*, τὸν καρπὸν τοῦ ἔρωτος τούτου. Διότι ἐκ τῆς παρὰ τῷ περιηγητῇ διηγήσεως φαίνεται, ὅτι ἡ Ἀερόπη καὶ ὁ Ἀέροπος εἶνε ἐντελῶς παράλληλον ζεῦγος καὶ ὥς τις ὑπόστασις τοῦ ἐξόχως ἐν Τεγέᾳ τιμωμένου ἡρωϊκοῦ ζεύγους τοῦ Τηλέφου καὶ τῆς Αὔγης.

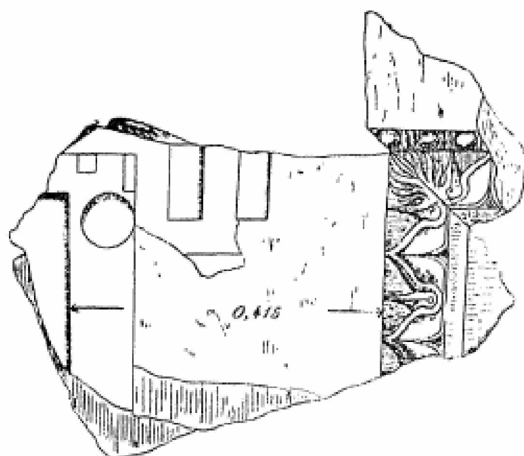
Ἐκ τῶν γραμμάτων οὐδὲν ὁριστικώτερον δύναται νὰ λεχθῇ, ἢ ὅτι ταῦτα ἀνήκουσι εἰς τὸν Δ΄ π. Χ. αἰῶνα. Ἂν εἰς τὸ α΄ μᾶλλον ἢ τὸ β΄ ἥμισυ, εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ τις. Διότι εἶνε μὲν ἐν γένει παλαιοὶ οἱ χαρακτῆρες ἀλλὰ τὰ πλατυνόμενα ἄκρα αὐτῶν ἐνθυμίζουσι νεωτέρους χρόνους.

Μικρὸν φαίνεται κατ' ἀρχὰς τὸ εὑρεθὲν τεμάχιον τοῦ κορμοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἔχομεν ἐν τούτῳ τοσαῦτα τεκμήρια, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναπαράστασις τῆς ὅλης στάσεως τοῦ ἥρωος. Οὗτος ἐφαίνετο μᾶλλον ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ τοῦ θεατοῦ, ὡς ἀπεικονίσθη, διότι τὸ μὴ φαινόμενον μέρος δεικνύει τραχυτέραν ἐργασίαν, ἐστηρίζετο δ' ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ὡς γίνεται φανερὸν ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ λακκίσκου τοῦ ὁμωνύμου μηροῦ, εἶχε τὴν ἀριστερὰν καθειμένην διὰ τὸ κατὰ τὴν οἰκείαν θέσιν ὑπάρχον συνδετικὸν πρόσφυμα, ἐνῷ προέβαλλε τὸ δεξιὸν σκέλος καὶ ὕψωνε τὴν δεξιάν, ἵνα βάλῃ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων τὸ τεμάχιον καὶ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἐξαίρετον δεῖγμα τῆς Σκοπαδείου τέχνης. Ἐπίσης καλῶς, ὡς ἐπὶ τῶν ἀνεπαρκῶς εἰσέτι γνωστῶν θαυμασίων κεφαλῶν τοῦ Τεγεατικοῦ Μουσείου, ὁ θεατὴς πρὸ τοῦ πρωτοτύπου ἀντιλαμβάνεται ἰσχυρῶς, ὅτι ἀδάμαστος εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ ἀκατάβλητος ἡ ῥώμη τοῦ ἥρωος. Τὰ δὲ μέσα τῆς ἐκφράσεως εἶναι τόσον ὀλίγα καὶ τόσον σαφῆ, ὥστε καὶ πρὸ τοῦ θραύσματος τούτου νὰ ἀναγνωρίσῃ τις μετὰ θαυμασμοῦ τὴν τολμηρὰν χεῖρα τοῦ

καλλιτέχνου καὶ ἰδίως τὸ ὑπέροχον *μέγεθος* τῆς τέχνης αὐτοῦ.

Δυτικῶς τῆς κρήνης τὸ γεωμετρικὸν στρῶμα ἀποβαίνει πλουσιώτατον, ἀλλὰ τὰ ἐξαχθέντα ἦσαν μέγα πλῆθος ἀχρήστων ὀστράκων καὶ μόνον ἓν ἀξιόλογον εὕρημα· Εἶναι τοῦτο μεγίστη χαλκῆ πόρπη, 0,18 μήκους, μετὰ δύο ἑλισσομένων κύκλων (spectacle fibula), ἐντελῶς ἀκεραία.

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν περὶ τὸν ναὸν γενομένων ἐργασιῶν καὶ εὑρημάτων. Ἀλλ' εἶναι καλὸν νὰ διατρίψωμεν μικρὸν ἔτι περὶ τοὺς σημαντικωτέρους εὑρεθέντας λίθους, ἵνα ἴδωμεν κατὰ τί οὗτοι συμβάλλουσιν εἰς τὴν λύσιν τῶν περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ναοῦ ζητημάτων.

Εἰκ. 2.

Τὸ τεμάχιον ἀναγλύπτου *σπείρας*, τὸ ἀνῆκον εἰς κατώφλιον θύρας, ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω. Τοῦτο εἰκονίζεται ἐν εἰκ. 2 συνηνωμένον μετὰ τεμαχίου ἐκ τῶν παλαιῶν κτημάτων τοῦ Μουσείου, οὐχὶ διότι κατ' ἀνάγκην συνανή-

κουσι τὰ δύο ταῦτα τεμάχια, ἀλλὰ διότι ἂν μὴ τοῦτο, ἀλλ' ἄλλο ἐντελῶς ὅμοιον θὰ ἀπετέλει μετὰ τοῦ τεμαχίου τοῦ κατωφλίου τὴν αὐτὴν γωνίαν. Ἀνήκει δὲ ἡ γωνία αὕτη εἰς τὸ *ἐσωτερικὸν* τοῦ σηκοῦ, διότι νῦν, ὅτε γνωρίζομεν καλῶς, ὅτι ὅ τε πρόναος καὶ ὁ ὀπισθόδομος ἦσαν δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἡ ἀπόδοσις τῆς ἰωνικῆς σπείρας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀποβαίνει *ἀδύνατος*. Ἐπειδὴ δ' ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ἔχομεν καὶ τὰ σημεῖα τοῦ κατωφλίου, ἀκολουθεῖ μετὰ βεβαιότητος τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ σχηματισθεῖσα γωνία εἶναι ἡ τῆς ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸν ναὸν παραστάδος τῆς θύρας καὶ τοῦ τοίχου. Τὸ μέτωπον τῆς παραστάδος ταύτης, τὸ βλέπον εἰς τοὺς κίονας, εἶναι δυνατὸν νὰ μετρηθῇ μετ' ἀκριβείας, ἀπὸ τῆς δηλούσης τὸ πέρας τοῦ κατωφλίου κατακορύφου ἐπιφανείας μέχρι τῆς δυναμένης νὰ ἀναπαρασταθῇ [1]) παραλλήλου πλευρᾶς, τῆς ὑπὲρ τὴν σπεῖραν. Μετρεῖ οὕτω 0,415. Ἐὰν δὲ συμπληρώσωμεν τὴν παραστάδα, προεκτείνοντες ταύτην ὡς εἶναι εὔλογον καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ κατωφλίου, τότε τὸ πλάτος τῆς βάσεως αὐτῆς θὰ εἶναι κατὰ 0,21 ἑκατέρωθεν ηὐξημένον, δηλ. ἐν ὅλῳ 0,085 (0,415+0,21+0,21). Διότι ὡς γνωρίζομεν ἐξ ἀκεραίων τεμαχίων ἡ μεγίστη ἀπόστασις τῆς σπείρας ἀπὸ τῆς κατακορύφου τοῦ τοίχου εἶναι ἀκριβῶς 0,21. Ἀλλ' οὕτω τὸ πλάτος τῆς βάσεως 0,835 ἀνταποκρίνεται καλῶς πρὸς τὰ ὑπάρχοντα μικρὰ τεμάχια τῶν ἰωνικῶν βάσεων, ὧν ἡ διάμετρος κατὰ προσέγγισιν εἶναι 0,85.

Τοῦ ἐπικράνου παραστάδος τοῦ δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Mendel (BCH, 1901, 252), ἡ ἑτέρα πλευρὰ ἀπεικονίζεται δι' ἁπλοῦ σχεδίου ἐν τῷ ἡμετέρῳ πίνακι Ζ, 2. Τούτου ἡ κατωτέρα ταινία ἔχει πλάτος 0,425, τὸ δὲ ὑπ' αὐτὴν μέ-

1) Ἡ ὑπὲρ τὰ φύλλα εὐθεῖα ἐσχεδιάσθη χάριν σαφηνείας. Ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἀποτετριμμένη.

τωπον τῆς παραστάδος θὰ ἦτο κατά τι στενώτερον καὶ ὡς ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν 0,415. Ἀλλὰ τοσοῦτον πλάτος εἴδομεν, ὅτι ἔχει ἀκριβῶς ἡ παραστὰς τῆς θύρας. Ἐν τούτοις ἡ ἐν τῷ σχεδίῳ πρὸς τὰ δεξιὰ παρατηρουμένη ἐπιφάνεια, 0,015 ταπεινοτέρα καὶ 0,08 σῳζομένου πλάτους, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξοικονομηθῇ παρὰ τὴν θύραν καὶ ἑπομένως τὸ ἐπίκρανον δὲν ἀνήκει εἴς τινα τῶν παρ' αὐτὴν παραστάδων. Θὰ ἐπέστεφεν ἄρα τὴν ἑτέραν τῶν παραστάδων, τῶν ἐκ τοῦ μέρους τῶν ἀγαλμάτων ὑποδεχομένων τὰς κιονοστοιχίας.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπικράνου ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ πλευρὰ ἀπεικονίζεται ἐν πίν. Ζ, 1. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος διακρίνομεν, ὅτι πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὰ κυμάτια καὶ οἱ ἀστράγαλοι ἔμειναν *ἄτμητα*, ἵνα εἴπωμεν οὕτω συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ἐρεχθείου. Ἔχουσι δὲ ἀφεθῇ *ἄτμητα* ἐπίτηδες, διότι τὸ τελευταῖον ἡμίτομον ᾠοῦ ἢ καρδιοσχήμου φύλλου εἶναι εἰργασμένα ὡς τὰ κατὰ τὰς γωνίας ᾠὰ ἢ φύλλα τὰ κλείοντα ἑκατέρωθεν τὴν σειράν. Δὲν ἐκοσμήθη δ' ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὸ ὑπόλοιπον πρὸς τὰ ἀριστερὰ μέρος, διότι, ὡς εἶναι εὐνόητον, ἢ μόλις ἢ οὐδόλως ἠδύνατο ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ θεατοῦ νὰ προσπέσῃ εἰς τὴν εἰς τὸ βάθος ἀφανιζομένην ταύτην πλευράν.

Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος (σ. 303) γωνιαίου ἐπικράνου τοῦ τοίχου (πίν. Ζ', 3). Διότι ἐπὶ τῆς δεξιᾷ μικρὸν διατηρηθείσης πλευρᾶς φαίνεται σαφῶς, ὅτι τὸ ἰωνικὸν κυμάτιον μετὰ τοῦ ἀστραγάλου παρέμειναν ἄτμητα καὶ ὅτι ἡ κάτωθι ταινία στερεῖται τοῦ κοσμήματος τῆς ἀκάνθης. Ἀλλὰ τίς εἶναι ἡ θέσις τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τούτου μέλους; Ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ εἶναι ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ σηκοῦ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ, εὐκόλως δύναται νὰ δειχθῇ, διότι ἐπὶ κιονοστοιχίας ἄγνωστον εἶναι τοιοῦτον μέλος καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ σηκοῦ

ἦτο ἐντελῶς δωρικόν. Ἐπίσης εὐκόλως δύναται νὰ δειχθῇ, ὅτι τὸ μέλος τοῦτο ὡς κορωνὶς τοῦ τοίχου ἀνταποκρίνεται κάτω μὲν πρὸς τὴν σπεῖραν, ἀπέναντι δὲ πρὸς τὰ κιονόκρανα καὶ ἐπίκρανα τῶν παραστάδων. Τὸ ἀληθὲς ἄρα ὄνομα αὐτοῦ εἶναι *ἐπίκρανον τοῦ τοίχου*, ὡς ἤδη τοῦτο πλέον ἢ ἅπαξ ὠνομάσθη. Μετὰ ταῦτα καὶ ἡ ἀκριβὴς θέσις τοῦ γωνιαίου τεμαχίου εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ. Διότι, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ἀκόσμητος πλευρὰ προσέπιπτεν ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἀντίληψιν, εἰς δύο μόνον γωνίας τοῦ σηκοῦ δύναται νὰ ἔχῃ θέσιν, εἰς τὴν ΝΔ καὶ ΒΑ γωνίαν. Ἀλλ' ὅτι πρὸς τὴν ΝΔ γωνίαν πρέπει νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν παρακινεῖ ζωηρῶς ἡ ὁμοιότης τῆς ἐργασίας τοῦ γειτονικοῦ ἐπικράνου τῆς παραστάδος, ὡς τοῦτο ἀνωτέρω ἐτοποθετήθη. Ὁ χῶρος μεταξὺ τῆς παραστάδος καὶ τοῦ τοίχου κατὰ τὴν γωνίαν ταύτην ἦτο ἱκανῶς στενὸς καὶ σκοτεινός, ὥστε νὰ δικαιολογῆται τελείως ἡ ἁπλουστέρα τῶν σχετικῶν μελῶν διακόσμησις.

Ἐν κεφαλαίῳ τὰ ἐξαγόμενα ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐρεύνης εἶναι τὰ ἑξῆς : α') ἡ θύρα ἐκοσμεῖτο ἑκατέρωθεν ἐσωτερικῶς διὰ παραστάδων, ὧν τὸ μέτωπον καὶ τὴν βάσιν ὡς πρὸς τὸ πλάτος γνωρίζομεν, β') τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ναοῦ προερχόμενα τεμάχια ἰωνικῶν βάσεων ἀνήκουσι πράγματι εἰς τὰς ἐσωτερικὰς κιονοστοιχίας, γ') τὸ ἐπίκρανον ἀνήκει εἰς τὴν ἑτέραν τῶν παραστάδων τοῦ ἀπέναντι τῆς θύρας τοίχου καὶ δ') ὁ τοῖχος τοῦ σηκοῦ ἐσωτερικῶς ἐκοσμεῖτο δι' ἐπικράνου κατὰ τὸ ὕψος τῶν κιονοκράνων καὶ ὅτι τὸ γωνιαῖον τεμάχιον, ἢ ἄλλο ἐντελῶς ὅμοιον, κατελάμβανε τὴν ΝΔ γωνίαν. Περὶ δὲ τῆς λοιπῆς ἐν τῷ σηκῷ κατασκευῆς, οὐδὲν ὁριστικὸν ἐκ τῶν περιγραφέντων λίθων δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν. Οἱ κίονες, φαίνεται, ὅτι ἦσαν κορινθιουργεῖς, τοῦτο δὲ μᾶλλον δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῆς ἀκάνθης τῶν ἐπικρανιτίδων ἢ ἐκ

τῶν δύο μικρῶν καὶ ἀμφιβόλων τεμαχίων κιονοκράνου, τῶν φυλασσομένων ἐν τῷ Μουσείῳ. Ὡς πρὸς τὸ πλειστάκις συζητηθὲν ζήτημα τῆς συνενώσεως τῶν τριῶν ῥυθμῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀλέας δυνάμεθα νῦν, μετὰ τὸν βεβαιωθέντα δωρισμὸν τοῦ προνάου καὶ ὀπισθοδόμου, μετὰ θετικότητος νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ γενομένη διόρθωσις τοῦ *ἐκτὸς* εἰς *ἐντὸς* ἐν τῷ γνωστῷ χωρίῳ τοῦ Παυσανίου (8, 45, 4) εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσε καὶ πρέπει παντάπασι νὰ ἀπορριφθῇ. *Οἱ κίονες ἐργασίας τῶν Ἰώνων* εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνῆκον εἴς τινα στοὰν ἔξω τοῦ ναοῦ ἀλλὰ σχετικὴν πρὸς αὐτόν. Ἐπαλλήλους κιονοστοιχίας νὰ δεχθῶμεν ἐντὸς τοῦ σηκοῦ φαίνεται ἀδύνατον.

Ἀνασκαφαὶ τάφων παρὰ τὸ Ἰμβραὴμ-Ἐφέντη.

Ὁ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου Σ. Σταυρόπουλλος ἀνήγγειλέ μοι, ὅτι ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ καὶ τῷ κήπῳ ὑπάρχουσι τάφοι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων πλίνθων καὶ ὅτι ἄλλοτε ὁ ἴδιος ἀνέσκαψέ τινας ἐξ αὐτῶν. Ἡ γνώμη του ἐπεβεβαιώθη, διότι μετ' ἐργασίαν ἑβδομάδος ἐξηρευνήθησαν περὶ τοὺς 12 τάφοι, ἀνήκοντες πάντες εἰς νεκροταφεῖον, οὗ ἡ ἀρχαιότης θὰ ἔφθανε μέχρι τοῦ Δ´ αἰῶνος. Οἱ τάφοι ἀπετελοῦντο ἐκ πλίνθων μεγάλων ἐξαιρέτου ποιότητος, συνδεομένων καλῶς πρὸς ἀλλήλας διὰ καταλλήλων ἁρμογῶν. Εὑρήματα ἐγένοντο ὀλίγιστα καὶ πενιχρά, οἷον *στλεγγίδες* χαλκαῖ δύο καί τινα ἐρυθρόμορφα μικρὰ ἀγγεῖα. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν τάφων ἐγένοντο μικρὰ εὑρήματα, ἐξ ὧν ἄξια σημειώσεως εἶναι τεμάχια ἱκανὰ κέρχνων καὶ θραύσματα πηλίνου κώνου πίτυος.

Ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἁγ. Σώστη.

Εἶναι γνωστὸν τὸ παρὰ τὸν Ἅγ. Σώστην ἱερόν, ἐξ οὗ κατὰ τὰς προχείρους ἀνασκαφὰς τοῦ 1860 προῆλθε κατα-

πληκτικὸς ἀριθμὸς πηλίνων εἰδωλίων. Ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ ἐκείνη δὲν εἶχεν ἐξαντλήσει τὸ ἔδαφος τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ, ἦτο γνωστόν, καὶ ὁ ἴδιος ἐπείσθην τῷ 1907, ὅτε μετὰ μικρὰν ἔρευναν παρετήρησα ἐξαγομένους ἐκ τῶν χωμάτων καὶ τύπους νέους, μὴ ἀπαντῶντας ἐν τῇ πλουσίᾳ συλλογῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τῇ συγκροτηθείσῃ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1860.

Κατὰ τὸν παρελθόντα Νοέμβριον μετὰ τὰς ἐπελθούσας βροχὰς παρείχετό μοι ἡ ποθουμένη εὐκαιρία, ὅπως προβῶ εἰς ὁριστικὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἱεροῦ, καθόσον εὐκόλως καὶ ἄνευ βλαβῶν θὰ ἠδύνατο τὰ πήλινα ἀφιερώματα νὰ ἐξάγωνται ἐκ τῶν ὑγρῶν καὶ μαλακῶν χωμάτων. Μετὰ 10 ἡμερῶν σύντονον ἐργασίαν ἐγένετο δυνατὸν νὰ ἐξερευνηθῇ τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ κατασπάρτου ἐξ ἀρχαίων χώρου, τὰ δὲ γενόμενα εὑρήματα ἦσαν ὑπὲρ πᾶσαν προσδοκίαν ἄφθονα. Ἡ ἀποπεράτωσις τοῦ ἔργου δὲν ἦτο δυνατὴ διὰ τὰς ἐκ νέου ἐπελθούσας βροχάς. Περὶ τῶν εὑρημάτων θὰ ἐκθέσω κατ' ἀνάγκην συνοπτικώτατα, μάλιστα διὰ τὸ μέγα αὐτῶν πλῆθος.

Ἐκπληκτικὸς ἰδίᾳ εἶναι ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν τεμαχίων πηλίνων ἀγαλμάτων *φυσικοῦ μεγέθους*. Ἐκ τούτων μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλπίσῃ τις νὰ ἀνασυγκροτήσῃ ὁλόκληρον ἄγαλμα ἢ τοὐλάχιστον κατὰ μέγα μέρος. Διότι τὰ διάφορα τεμάχια διὰ τὸ ἱκανὸν πάχος καὶ τὴν καλὴν ὄπτησιν δὲν ἀπετρίβησαν ἐπὶ πολὺ κατὰ τὰς τομὰς αὐτῶν. Πλεῖστα εἶναι εἶτα τὰ εἰκονιζόμενα ἀντικείμενα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν λατρείαν τῆς ἐνταῦθα τιμωμένης Δήμητρος καὶ Κόρης, καρποὶ δηλ. διάφοροι, ἐξ ὧν συνήθης ἡ ῥόα καὶ τὸ κυδώνιον, ἄνθη, χοῖροι καὶ πολλὰ ζῷα καὶ πτηνά, ἐξ ὧν συνήθης ὁ ἀλέκτωρ καὶ ὁ λέων. Ἐκ τῶν εἰδωλίων ἀφθονοῦσιν οἱ τύποι τῆς καθημένης θεᾶς, τῶν ὑδροφόρων, τῶν κρατουσῶν χοιρίδιον, τῶν

χορευουσῶν καὶ ἄλλων. Ἀνδρικὰ εἰδώλια εἶναι σπανιώτατα. Σημειωτέον ὅτι ἀκέραια εἰδώλια μόνον περὶ τὰ 30 συνελέξαμεν, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν κεφαλῶν καὶ κορμῶν εἶναι ἀνυπολογίστως μέγας. Μαρμάρινα εὑρήματα ἔσχομεν δύο μικρὰς κεφαλὰς Δήμητρος ὡς φαίνεται, ἀλλ' ἀποτετριμμένας διὰ τὸ εὔθρυπτον τοῦ μαρμάρου Δολιανῶν καὶ δύο ἀρκαδικὰ ἑρμίδια μετὰ πυραμίδος ἀντὶ κεφαλῆς. Ἐκ χαλκῶν ἔσχομεν ἀγγεῖά τινα, ἐξ ὧν ἓν μετ' ἀναθηματικῆς ἀρχαίας ἐπιγραφῆς, καὶ τὸ ἄριστον εὕρημα τῆς ἀνασκαφῆς, τὸ ἐν πίν. Η εἰκονιζόμενον. Ἐπὶ χαλκοῦ λεπτοῦ ἐλάσματος, ὕψ. 0,30, περιτετμημένου κατὰ τὸ περίγραμμα τῆς εἰκόνος, ἔχει ἀποτυπωθῇ εἰκὼν θεᾶς, βεβαίως τῆς Κόρης, κρατούσης σκῆπτρον ἢ δᾷδα καὶ φιάλην, ἐνθυμιζούσης δ' ἰσχυρῶς ὡς πρὸς τὴν τέχνην τὸν ἡνίοχον τῶν Δελφῶν καὶ τὸν περὶ τὰ ἀετώματα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς κύκλον.

Κατάταξις ἐν τῷ Μουσείῳ.

Τὰ ἐν τῷ παρασκευασθέντι Μουσείῳ καταταχθέντα ἀρχαῖα δὲν ἦσαν μόνον τὰ ἀποτελοῦντα τὴν παλαιὰν συλλογήν, τὴν ὡς ἔτυχε ἀποκειμένην ἔν τινι τῶν αἰθουσῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου. Εἰς ταύτην προσετέθησαν τῷ 1907 ἡ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς ἀξιόλογος συλλογὴ συγκειμένη ἐξ ἀρχαίων εὑρεθέντων περὶ τὴν ἐκεῖ ἀρχαίαν ἀγορὰν καὶ ἄλλα ἀρχαῖα, ἅτινα τότε συνεκόμισα ἐξ ἀνασκαφῶν ἢ ἄλλοθεν. Κατὰ τὸ περυσινὸν ἔτος προσετέθησαν ὀλίγα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, ἱκανά, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἐκ τῆς γενομένης νέας περισυλλογῆς καὶ ἐν τέλει ὁλόκληρος ἡ ἐν Τριπόλει συλλογὴ ἀποτελουμένη ἐκ 300 περίπου ἀριθμῶν, συγκειμένη ἐξ ἀρχαίων πρὸ πάντων μὲν μαντινικῶν εἶτα δὲ τεγεατικῶν καὶ ὀλίγων ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίας (Ὀρχομενοῦ π. χ. καὶ Μεγαλοπόλεως).

Ἐκ τῶν ἀρχαίων τούτων πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἐπιγραφαί, τὰ ἀσημότερα ἢ ὀγκώδη ἀρχιτεκτονικά, καὶ τὰ ἀσημότερα ἐκ τῶν γλυπτῶν κατετάχθησαν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ μετ' ἀσφαλείας ἐντὸς τοῦ περιβόλου, ἐπὶ βάθρων ἢ ἐπὶ τοῦ ἰσοπεδωθέντος ἐδάφους. Ἐν τῇ αὐλῇ κατέλαβον ἰδίαν θέσιν τὰ ἐκ Μαντινείας, ἅπερ ἀποτελοῦσι ἀξιολόγους καὶ εὐκόλως ἀλλήλων διακρινομένας σειράς, ἐπιγραφῶν, ἀρχιτεκτονικῶν καὶ γλυπτῶν, εἰς ἃς προστίθεται καὶ μικρὰ ὁμὰς χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων. Ἀπέναντι εἶναι ἡ κατὰ πολὺ μεγαλυτέρα τεγεατικὴ συλλογὴ διαιρουμένη εἰς τὰς αὐτὰς σειράς. Κατὰ τὸ μέσον τῆς αὐλῆς καὶ μεταξὺ τῶν κατὰ πόλεις συλλογῶν ἐτέθησαν οἱ βωμοί, ἐξ ὧν ἐξέχουσι δύο ὀγκώδη μαρμάρινα τεμάχια μετ' ἐξαιρέτου ἐργασίας βουκρανίων ἐκ τοῦ μεγάλου βωμοῦ τῆς Ἀλέας. (Εἰκόνα τούτων μετὰ μέρους τῆς αὐλῆς ἴδε ἐν πίν. Θ). Τὰ τεμάχια μετακομισθέντα μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν ἐκ τοῦ χώρου τοῦ ναοῦ ἐτέθησαν κατὰ τὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὴν ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἱδρύματι θέσιν αὐτῶν. Διότι ὡς φαίνεται τὸ σχῆμα τοῦ βωμοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ κεντρικοῦ ὀρθογωνίου ἢ τετραγώνου πυρῆνος ἐξ οὗ ἑκατέρωθεν ἐξεφύοντο πτέρυγες. Τὸ μεῖζον πρὸς τὰ δεξιὰ τεμάχιον ἀνήκει εἰς τὸν πυρῆνα, ἐν ᾧ τὸ στενώτερον καὶ ἐπιμηκέστερον τμῆμα ἀπετέλει τὸ ἄκρον τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ πτέρυγος. Τὸ αὐτὸ ἐπακριβέστερον δεικνύουσι αἱ ἀπὸ τῶν περάτων τῶν τμημάτων ἀποστάσεις τῶν βουκρανίων.

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Μουσείου διηρέθη εἰς προθάλαμον καὶ δύο αἰθούσας. Ἡ ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ αἴθουσα προωρίσθη διὰ τὰ εὑρήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας, ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ ὡς καὶ ὁ προθάλαμος διὰ πάντα τὰ ἄλλα εὑρήματα.

Τὸ νότιον ἥμισυ τῆς αἰθούσης τῆς Ἀλέας βλέπει τις ἐν πίν. Ι. Τὰ κάλλιστα ἐκ τῶν διασωθέντων ἀρχιτε-

κτονικῶν ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῆς νοτίου στενῆς πλευρᾶς μεθ' ὕψους ὁπωσδήποτε ἀνταποκρινομένου πρὸς τὴν ἐν τῷ ναῷ θέσιν αὐτῶν. Ἐν τῇ ταπεινοτέρᾳ θέσει εἶναι τεμάχια ἐκ τῆς ἀναγλύπτου σπείρας τοῦ σηκοῦ, μικρὸν ὑπεράνω αἱ θαυμασίας τέχνης ἐπικρανίτιδες, ἀνωτέρω τεμάχια ἰωνικοῦ γείσου ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς στοὰν σύγχρονον καὶ σχετικὴν πρὸς τὸν ναόν, εἶτα δύο μερη τῆς ὑδρορρόης, ἐξ ὧν τὸ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀπηρτίσθη ἐκ πολλῶν τεμαχίων καὶ τέλος τεμάχιά τινα τοῦ ἀκρωτηρίου. Καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ ἐξετέθησαν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιστοίχου, περὶ ὧν δὲν ἁρμόζει ἐνταῦθα μακρότερος λόγος. Σημειοῦμεν μόνον, ὅτι ἐν τῇ τοποθετήσει αὐτῶν ἐλήφθη φροντίς, ὥστε καὶ αἱ ἄνω καὶ ὄπισθεν ἐπιφάνειαι νὰ μὴ μένωσι κεκρυμμέναι εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐρευνητοῦ.

Ἐκ τῶν γλυπτῶν τῶν ἀετωμάτων τὰ μὲν ἀξιολογώτερα τεμάχια κορμῶν καὶ ἄκρων μελῶν ἐτοποθετήθησαν κατὰ μῆκος τῆς μακρᾶς δυτικῆς πλευρᾶς, ὑπεράνω δὲ ἐπὶ ἰδίων βάσεων ἐτέθησαν αἱ τέσσαρες ἀκέραιαι ἢ κατὰ τεμάχια σωζόμεναι κεφαλαί. Δύο θέσεις ἐπεφυλάχθησαν διά τὰ γύψινα ἐκμαγεῖα τῶν ἐν Ἀθήναις κεφαλῶν.

Τὸ κυριώτατον ἐκ τῶν γλυπτῶν τῶν ἀετωμάτων, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ σημαντικώτατον ἔργον γλυπτικῆς ἐν τῷ Μουσείῳ, ὁ κορμὸς τῆς Ἀταλάντης, ὑψοῦται ἐπιβλητικῶς ἐπὶ τοῦ ὡραίου ἑξαπλεύρου βάθρου τοῦ μετακομισθέντος ἐκ τῆς Π. Ἐπισκοπῆς. Τέσσαρα τεμάχια συνεκολλήθησαν πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ κορμοῦ, ἐξ ὧν τὰ τρία, τὰ δύο ἡμίση τοῦ κορμοῦ καὶ τεμάχιον μετὰ τοῦ ἀγκῶνος, εὐθὺς μετὰ τὴν εὕρεσίν των ἐγνώσθη ὅτι συνανῆκον, τὸ δὲ τέταρτον τεμάχιον, ἐκ τοῦ ὑπὲρ τὴν δεξιὰν λαγόνα ἀποπτύγματος τοῦ δωρικοῦ χιτῶνος, πέρυσιν ἀπεδόθη ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν συντελοῦν ἱκανῶς εἰς τὴν ἔκφρασιν

τῆς κινήσεως τῆς Ἀταλάντης. Ὁρμητικὴ καὶ σαφὴς εἶναι ἡ κίνησις τῆς ἡρωΐδος. Προβάλλουσα μετὰ ῥώμης τὸ δεξιὸν σκέλος καὶ ὑψοῦσα τὴν δεξιάν, τὴν κρατοῦσαν τὸ ἀκόντιον, στρέφεται μικρὸν μὲν κατὰ τὸ κατώτερον μέρος τοῦ κορμοῦ πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐνεργῶς δὲ καὶ σαφῶς κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος, σκοποῦσα οὕτω καὶ τὸν δρόμον τοῦ ἐξ ἀριστερῶν ἐπερχομένου θηρίου νὰ φράξῃ καὶ ἀσφαλῶς τοῦτο νὰ κατακοντίσῃ. Τὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἀριστερὰ ὁρμὴν δηλοῖ ἄριστα τὸ κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἀναπαλλόμενον μέρος τοῦ ἀποπτύγματος, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴπομεν. Ὅτι δὲ ἡ κεφαλὴ πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος θὰ ἔβλεπε καὶ αὐτονόητον φαίνεται καὶ οἱ τένοντες τοῦ λαιμοῦ, καθ' ὅσον σῴζονται, τὸ αὐτὸ μαρτυροῦσι.

Ἀποβαίνει ἐντεῦθεν ἀκατανόητον, ὅτι λόγιοι, οἷοι ὁ Furtwängler καὶ P. Gardner, ἐσκέφθησαν, ὅτι ἡ γνωστὴ λαμπρὰ κεφαλὴ κόρης ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι ἡ τῆς Ἀταλάντης. Ἐκ τῶν ἄλλων λογίων ὁ μὲν εὐτυχὴς εὑρετὴς καὶ πρῶτος ἐκδότης τῶν θαυμασίων γλυπτῶν Mendel οὐδὲν περὶ ταυτισμοῦ ἔγραψε, ὁ δὲ Ἀπόστολος Ἀρβανιτόπουλλος ἀπέκρουσε τὴν γνώμην τῶν ταυτιζόντων ἀντισχυρισθείς, ὅτι ἡ ἐργασία καὶ πρὸ πάντων ἡ ἠρεμία τοῦ προσώπου τῆς κόρης οὐδαμῶς συμβιβάζεται πρὸς τὸν σφοδρῶς κεκινημένον κορμὸν τῆς Ἀταλάντης (Ἀρχ. Ἐφημ. 1906,38 καὶ 1907,122). Τὸ ἐπιχείρημα ἦτο ἰσχυρὸν ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ ἐξαναγκαστικὸν ἐκείνων, οἵτινες θέλουσι νὰ ἔχωσι προσωπικὴν γνώμην καὶ ἐνθυμοῦνται, ὅτι δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ κεκινημένου σώματος καὶ τοῦ ἠρεμοῦντος προσώπου. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ ἐξαναγκάζων λόγος δὲν λείπει ἐνταῦθα. Διότι ἐὰν ἀτενίσῃ τις τὴν κεφαλὴν δὲν θὰ διστάσῃ νὰ εἴπῃ, ὅτι οἱ μεγάλοι ῥεμβώδεις ὀφθαλμοὶ τῆς κόρης βλέπουσι σαφῶς πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ θεατοῦ. Μέ-

σον δὲ ἰσχυρὸν τῆς ἐκφράσεως ταύτης εἶναι ὄχι μόνον ἡ διάφορος διαμόρφωσις ἑκατέρου ἐκ τῶν βολβῶν ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς ἀριστερᾶς ἄνω βλεφαρίδος χαρακτηριστωτάτη ὑπὲρ τὴν κάτω προεκβολή, ἐν ᾧ τὸ αὐτὸ δὲν παρατηρεῖται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς. Θὰ ἦτο ἡ μεγίστη ἀτοπία, ἐὰν ἡ γοργῶς πρὸς τὰ ἀριστερὰ κινουμένη Ἀταλάντη κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ μεγίστου κινδύνου ἔστρεφε ῥεμβωδῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς πρὸς τὴν ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Διὰ ταῦτα ἄνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ ἐτοποθέτησα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ ἰδίας βάσεως [1]) καὶ λόγῳ τῆς ἐξαιρέτου αὐτῆς τέχνης ἐπὶ κιονίσκου ἰδιαιτέρου πρὸς τοῦτο παρασκευασθέντος.

Ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ ἐξετέθησαν ἐντὸς τριῶν προθηκῶν τὰ πολυάριθμα μικρὰ εὑρήματα τοῦ ναοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γεωμετρικῆς τέχνης χαλκᾶ καὶ πήλινα καὶ δύο σημαντικαὶ ἐπιγραφαὶ μνημονεύουσαι τὴν Ἀλέαν.

Ἡ ἑτέρα τῶν αἰθουσῶν ἔδει νὰ περιλάβῃ μείζονα ἀριθμὸν γλυπτῶν καὶ πρὸς τοῦτο κατεσκευάσθη τριπλῆ σειρὰ βάθρων διήκουσα καὶ διὰ τῶν τεσσάρων πλευρῶν. Τὰ μικρὰ εὑρήματα περιέχονται ἐντὸς 6 προθηκῶν. Κατετάχθησαν δὲ τὰ διάφορα γλυπτὰ κατὰ τάξεις χαρακτηριζομένας ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Ἀλλ᾽ ἐλήφθη συγχρόνως ἡ φροντίς, ὥστε ἐν ἑκάστῃ τάξει τὰ ἀρχαῖα νὰ καταλαμβάνωσι τὴν θέσιν, ἣν λόγῳ τοῦ μεγέθους αὐτῶν ἀπήτει ἡ συμμετρία καὶ ἁρμονία πρὸς τὸν ὑπάρχοντα χῶρον καὶ τὰς γειτονικὰς τάξεις. Ἐπιφανῆ γλυπτά, οἷα ὁ ἀνάγλυπτος λέων καὶ ἡ λέαινα (δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ζῳοφόρον) καὶ αἱ ἀξιολογώταται σειραὶ τῶν *θεοξενίων* καὶ τῶν *ἀρκαδικῶν ἑρμῶν*, ἐτέθησαν ἑκατέρωθεν τοῦ παραθύρου τῆς ἀμέσως ὑπὸ τοῦ εἰσερχομένου προσβλεπομένης βορείας

[1]) Ἡ γενομένη μοι παρατήρησις, ὅτι ἔδει περισσότερον νὰ κλίνῃ πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔμπροσθεν ἡ κεφαλή, φαίνεται ὀρθή.

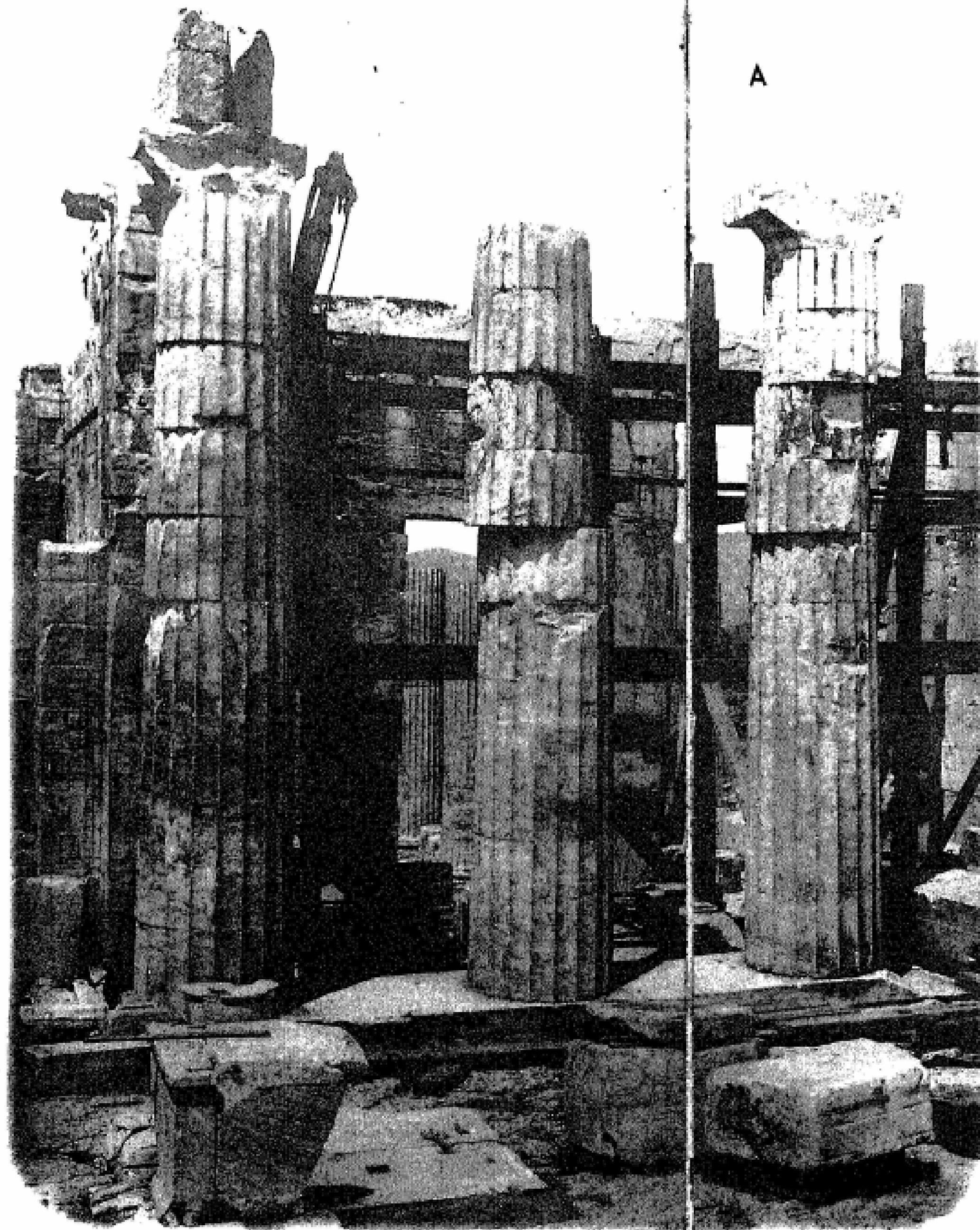
πλευρᾶς. Πρὸς ταύτας συνάπτονται ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἀνάγλυφα τῶν χθονίων θεῶν, τὰ ἀγαλμάτια τῆς καθημένης θεᾶς, αἱ παραστάσεις τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγιείας καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐπιτάφια ἀνάγλυφα καὶ οἱ πολυάριθμοι μικροὶ ἑρμαῖ.

Ἐν τῷ προθαλάμῳ ἐτέθησαν ἐν ἀραιᾷ τάξει ὁ Πάν, ἐκ τῶν παλαιοτάτων κτημάτων τοῦ Τεγεατικοῦ Μουσείου, κορμοί τινες γυναικείων ἀγαλμάτων, δύο θρόνοι μαρμάρινοι ἐκ τοῦ θεάτρου τῆς πόλεως καὶ ἄλλα, ὧν ἡ ἀκριβὴς ἀπαρίθμησις δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα.

Κ. Α. Ρωμαιος

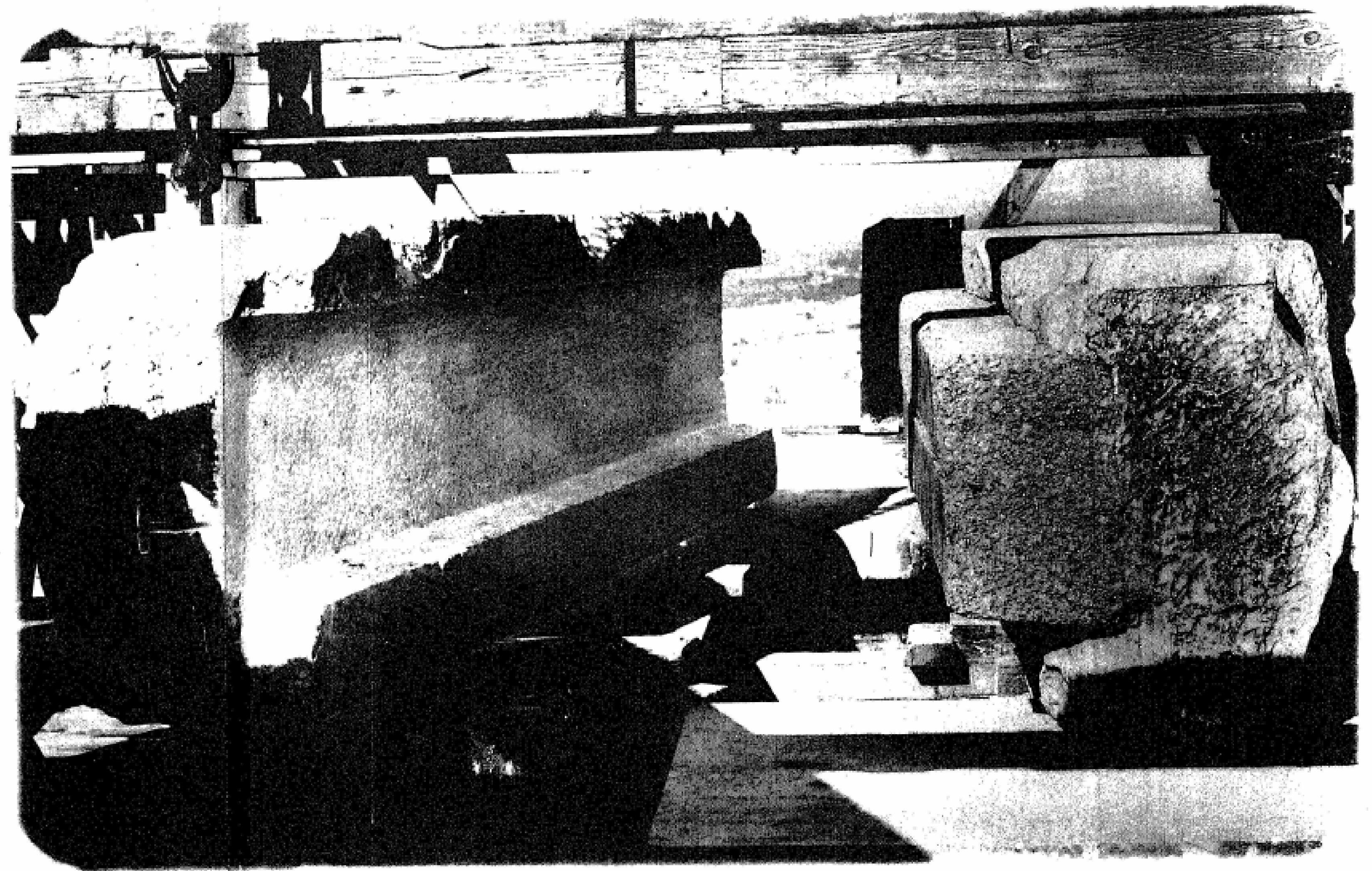
ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

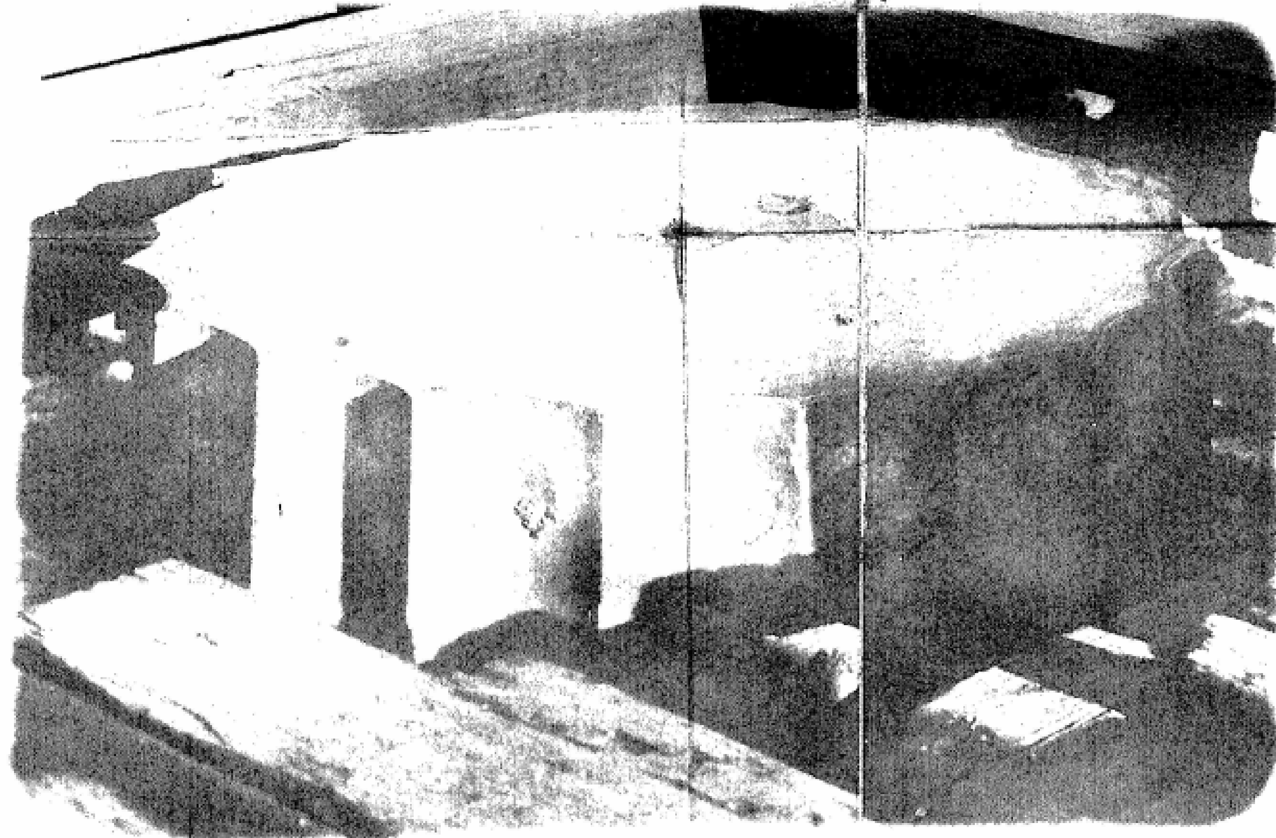

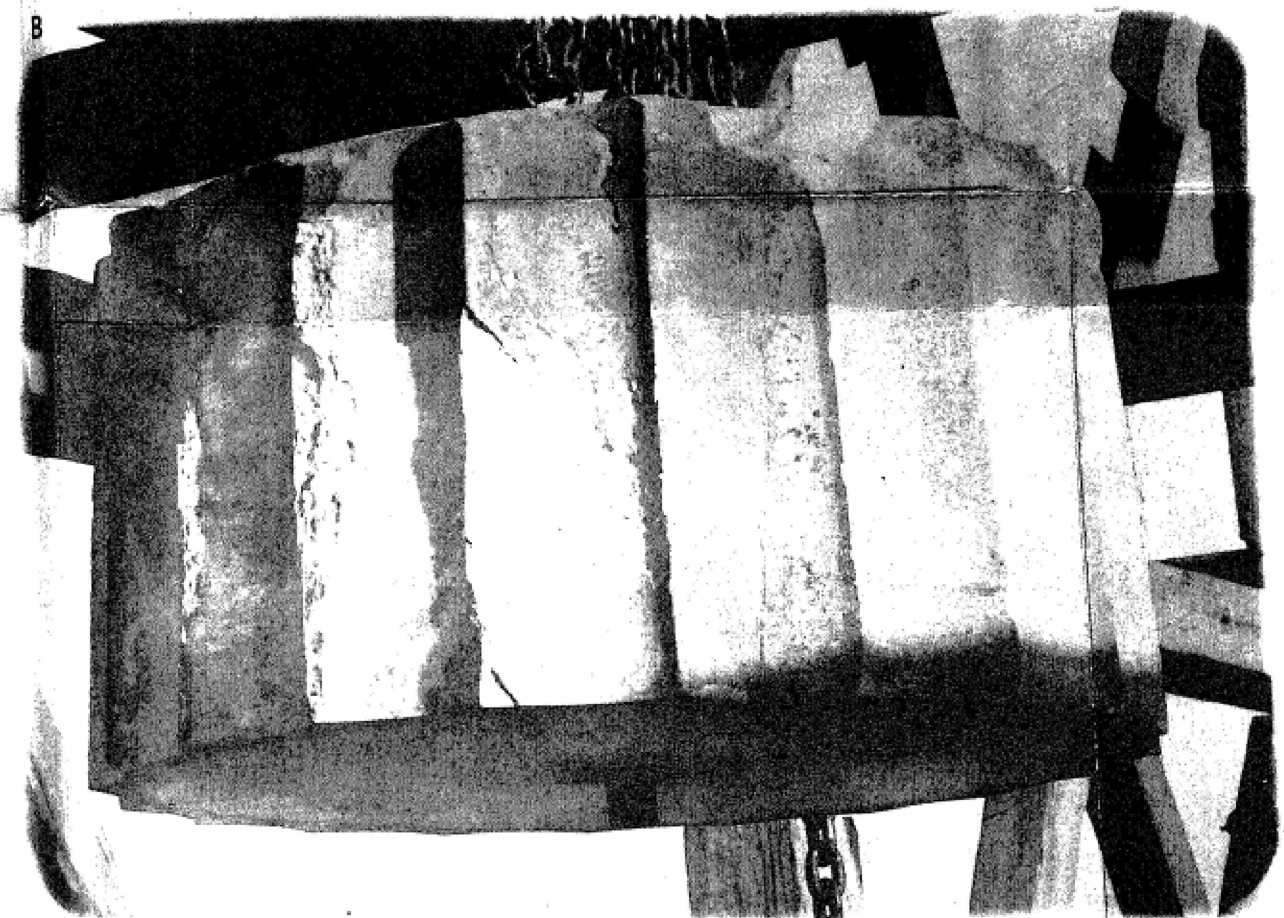
Α

Γ

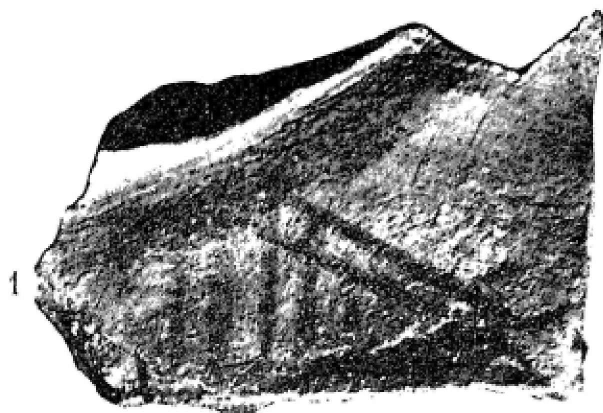

Β

Β

ΠΙΝ. Γ΄.

1

2

4

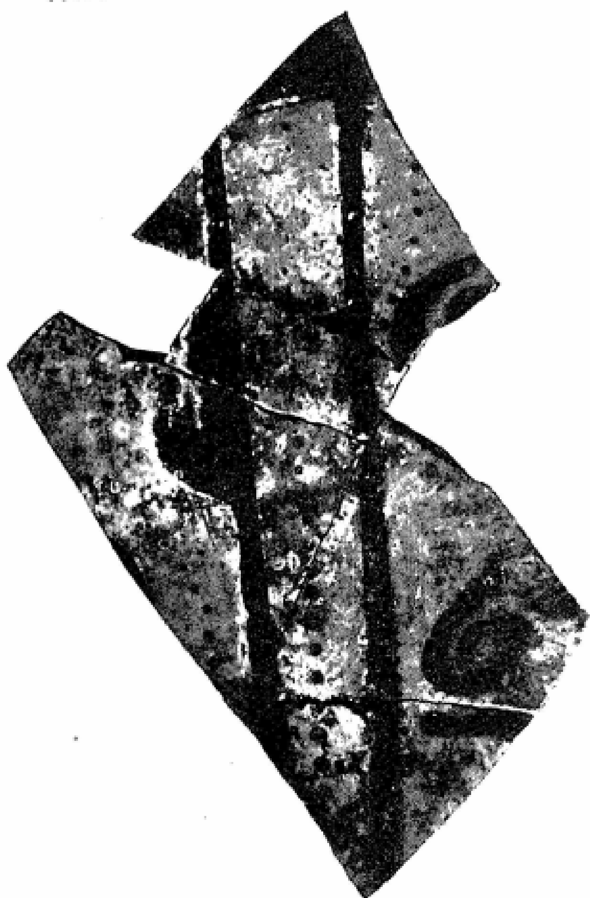
3

5

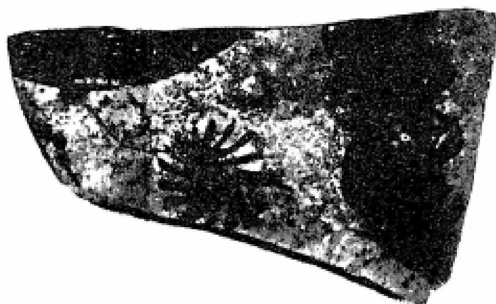
Ὄστρακα προϊστορικὰ ἐκ Πύλου.

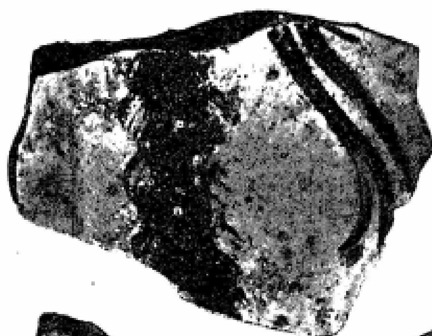
ΠΙΝ. Δ'.

1

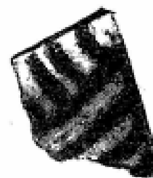
2

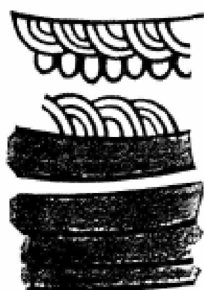

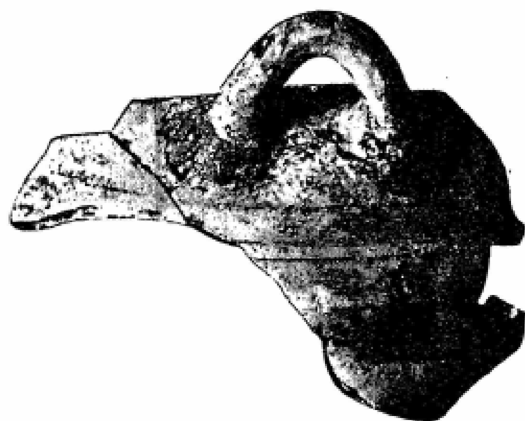
4 5

9

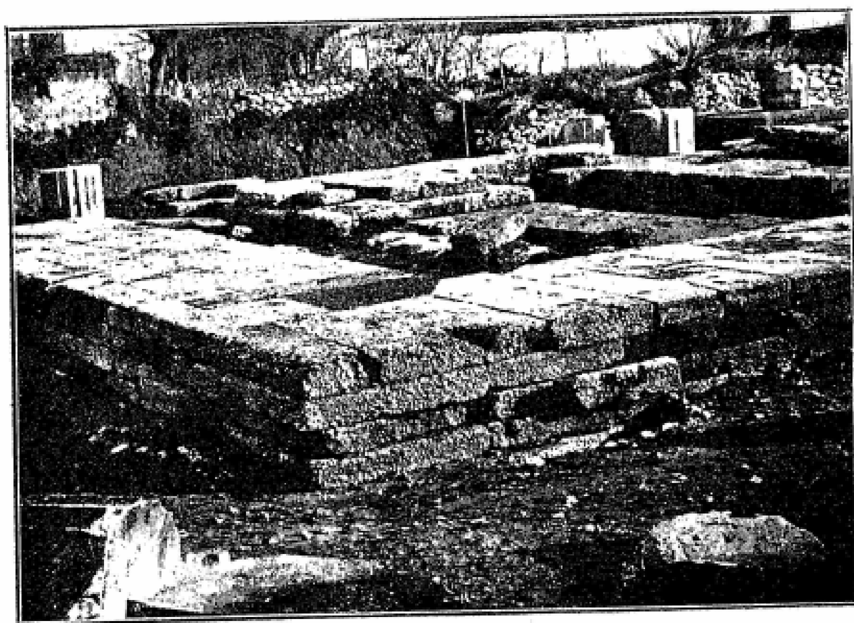
8

7

Ὄστρακα Μυκηναϊκῶν ἀγγείων ἐκ Πύλου.

1

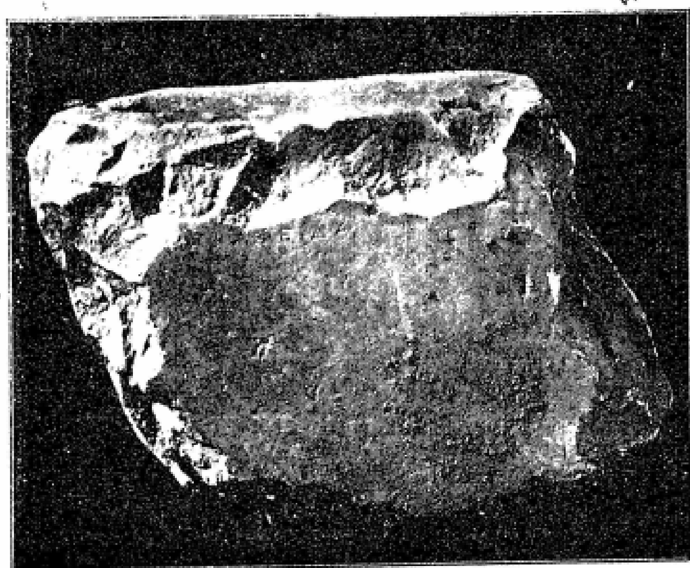

2

ΠΙΝ Ε΄

2

ΠΙΝ. Ϛ'

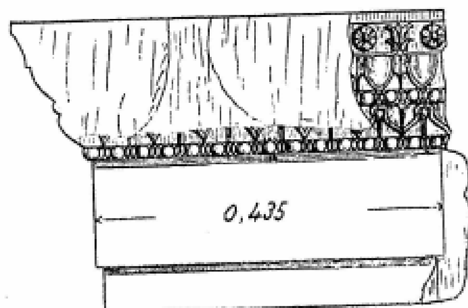
1

3

1

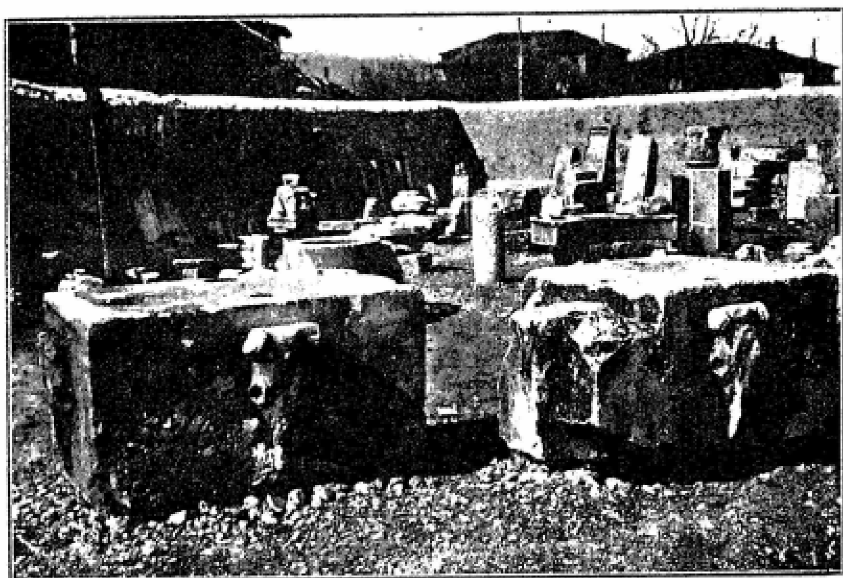

2

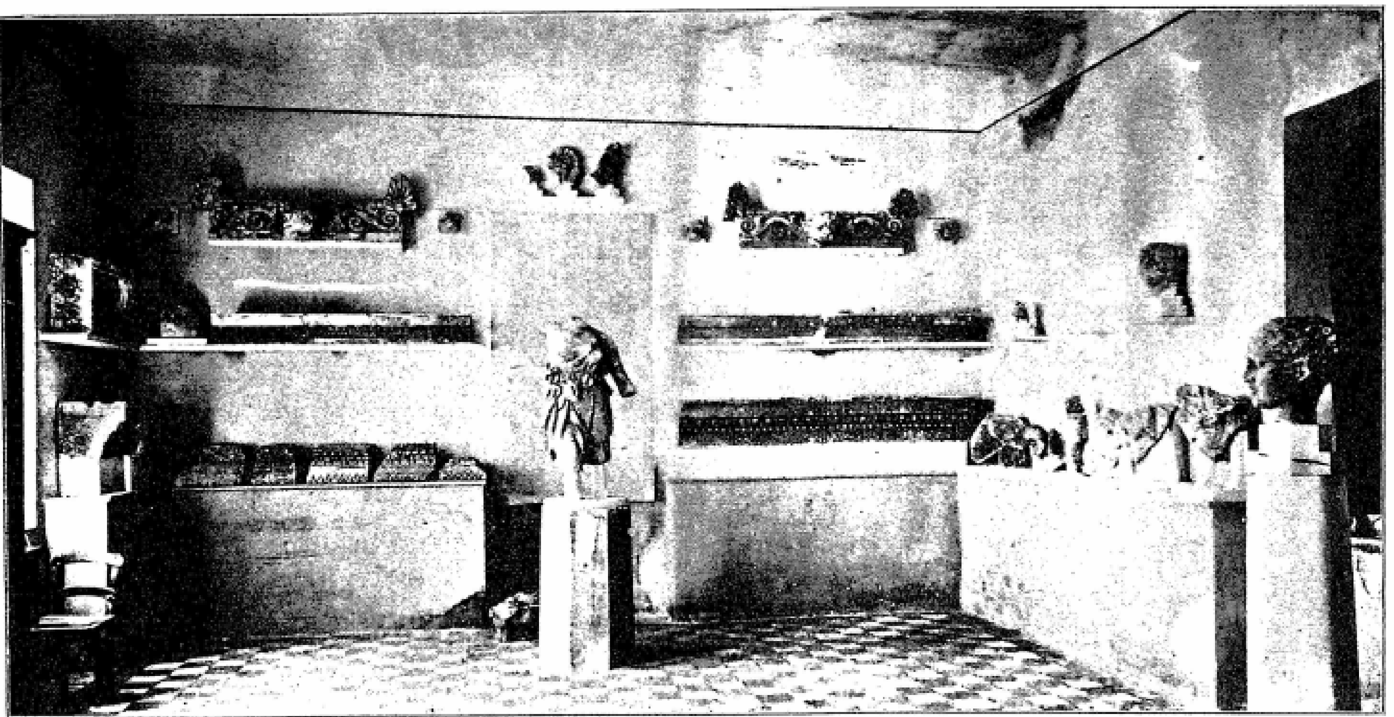
ΠΙΝ. Ζ΄

ΠΙΝ. Η΄

ΠΙΝ. Θ'

ΠΙΝ. Ι΄